

საქართველოს
საგარეო
საზღვაო
საზღვაო
საზღვაო

ივედი

1881

წელიწადი პირველი

№№ III და IV, მარტი და აპრილი.

თფილისი.

ექვთიმე ხელაძის სტამბა, ღორის-მელიქოვის ქუჩაზე.

1881

საგარეო
საზღვაო

მეცხრის და აკრილის წიგნების შინაარსი:

I. შეტყევე (მოთხრობა)—შეტყუასი	3
II. თავადის სიზმარი (ლექსი)—გ. ჭრელაშვილისა	33
III. მეომარი (ლექსი)—ღ. ბ—ზ—კ—ლისა	35
IV. იმედ-მიხდილი (ლექსი)—დ. ქართველიშვილისა	37
V. უკანასკნელ სისხლის წვეთამდის (მოთხრობა მისტრის ბერენსისა)—ლ. დეკანოზოვისა	39
VI. ახალმოდის ექიმი (ლექსი რუსულიდან)—მის. ასათიანისა	126
VII. ბედნიერი ქალი (ლექსი რუსულიდან)—ს. ნახიძისა	130
—————	
VIII. ჩვენი ცხოვრების ღვიძლი შვილი (დასასრული)—სტ. ჭრ—შვილისა	1
IX. რამდენიმე სიტყვა ჩვენ მეურნეობაზედ — ***-ისა	29

(იხილეთ მესამე გვერდი)

ი მე დ ი,

ყოველ-თვიური

სალიტერატურო და საკოლიტიმო

ჟურნალი.

წამოწმდა პირველად

მარტი და აპრილი

თფილისი
ექვთიმე სულაძის სტამბა.
1881

6071

დოვოლენო ცენზუროჲ ტიფლისჲ, 28 მარტა 1881 გ.

... მ. თ. ი. მ. ...
... (მოთხრობა).

დამდეგი იყო ღვინობის თვისა და ერთი იმისთანა
დღეოვანი, რამლის სიცხის ბული კიდევ გაგონებს, რომ
ზაფხული ჯერ დიდხანი არ არის, რაც მიილიაო. ცის
კამარას კარგა მოლურჯო ფერი ჰქონდა და ზედ რამ-
დენიმე თოვლივით თეთრი უზარ-მაზარი ღრუბლები იყ-
ვნენ გაკრულნი. ამ დროს ერთქლით მატარებელი ქში-
ტინით ზღაპრულ გველაშაპისამებრ მიიკლაკნებოდა ქარ-
თლის ერთ ფართო კუნჭულში. ცოტახანს შეჩერდა და
წივილით უშვებდა ცაში თეთრ კვამლს. აი ისარგებლა ამით
და ვაგონიდან გადმოვიდა შავ სერთუკში სამგზავრო მაღალ
ყელიან წაღებით უფ. ჩალოლაძე. თავჩალუნულმა, გადუ-
ხვია რკინის გზაყა; ნამგზავრს კუჭი „ჩამაყარეს“ ეძახდა
და, იმის საუბედურობეუცებ მას ცხვირ წინ დახვდა ერ-
თი იმ დუქანთაგანი. რომლებიც ასე ბლომაა ამ ჩვენ
ფართო დედა ქართლ-კახეთში და შეადგენენ მის სამ-
კაულს ეხლანდელ წესების ბურჯს.... როგორც ობობას
ქსელი, ასე არიან ესენი მოდებულნი და შიგ ჩაბმულ
ბუზიყლაპიებს ობობასებრ ჰსუტავენ აქ დახლიდრათ მჯდარ-
ნი პოლოს-მიკიჩეები, ჩალოლაძესაც არ დააკლეს ამათ

თავიანთი მოკეთობა და ერთ უხეირო „გაძლობაში“ გამოუსუტეს თხელი ჯიბე. ახი კი იყო იმაზედ: გაძლობა განა კაცს შეჰფეროდა?! დაძმარებული, ფიქრებით სამსე, ის თავჩალუნული დაადგა ცუდათ ნაკეთებ გზატკეცილსა. იმას ბევრათ აღონებდნენ ღუქანში ნახული სურათები და თვით გზატკეცილიც თავისიღ დედა ჰაზრით. გზატკეცილს დაბჯენილ თვალებს დიდხანს აღარ აშორებდა.... ბოლოს აიხედა და დაინახა, რომ ის მიდიოდა ხეობაზედ, რომელიც სიტურფით ბევრ საქართველოს მშვენიერ ადგილებს არ ჩამოუარდებოდა: სამხრეთით ტყით მოსილი კენწერ ტიტველა მთები, ჩრდილოეთით ფრიალო ყვითლათ გამომცქერი სიმაღლეები, შუაში კალოსეებ დაცემული ხეობა, რომელზედაც ახლო-ახლო იყენენ მოფენილნი სოფლები, შემკულნი მშვენიერის ვენახებით, საესე წყაროებით, ბლომა ხეხილებით; იქვე მოხუოდა მშფოთავი მტკვარი, რომელსაც სამხრეთით ერთოდა ამ არემარეს ნიადაგის დამაჟუჟუნებელი მთის ცელქი და მჩქეფარე მდინარე.—ჰე, ამ მშვენიერ და მიწყნარებულ არემარეშიო, ფიქრობდა ჩოლოლაძე, მშვენიერათ არ ჩეეძინება კაცის ტვინსა, ამ კაცობრიობის ნიშან წყალს!... მაშინ ოდნავდა იწყებს ფეთქას მბჟუნტავი გული!...

მართლა და ამ მშვენიერ არემარეში ეძინა ყველას—კაცსაც კი, რომელსაც ყველაზედ ძრიელ არ შეჰფერის ძილი! აქ ცხოვრება ძილზედ უფერული იყო. პოლოს-მიკიეებს თუ ჰქონდათ ტვინის ჩლუნგი ძაფები დაჭიმული, რომ პირლია და მძინარა ტეტებისათვის ადვილათ ამოეცალათ ჯამიდგან ლუკმა; თორემ დანაშთენი ცხოვრება დახმუნჭულ შუბლს არაფის გაუშლიდა.... შუბლის გამ-

ლა კი არა—ეს ცხოვრება ჭკვიდან გადასარევი რამ იყო ფიქრის, ანუ გონების კაცისთვის, რომელიც ხალხის ცხოვრებაში ყველას ანგარიშობს. ეკონომიური, სოციალური და ზნეობითი მოვლენანი ისე არეულ-დარეულიყვნენ აქა, რომ მიდღეში ვერ იტყოდნი, თუ სულ უბრალო რამეს რა დიდი შედეგი უნდა ჰქონოდა. მაგალითათ, მართლის თქმაზედ ხომ უეჭველათ პატივისცემა და გაგონება უნდა იყოს შედეგათ; აქ კი სიმართლის ჯილდოთ მიიღებდით ირმის ანუ ყოჩის რქებს, ლაფით და წუმპით სამსე ჯამფილა თაბხებს, კეტებს—ხანჯლებს და, ვინ იცო, რას არა. ჭამის შედეგი ხომ ყველგან ვაძლომაა და, რასაკვირველია, თქვენგანი ყველა დარწმუნებულია, რომ სადღის იმიტომ სჭამენ, რომ ჯანი და ღონე მოიმაგრონ; იქნება ჩვეულებრივ ვინმე ქარაფშუტულათაც დაუმატოს, რომ ინგლისის ლორდები ბევრ ბიზტეკს რომ სჭამენ, იმიტომ პარლამენტშიაც გონიერულათ ლაპარაკობენო; მაგრამ აქ კი ჭამას სრულებით ეგ დანიშნულება არა ჰქონდა: აქაური „კეთილშობილობა“ სხდებოდა საჭმელათ მრგვალი თოთხმეტი საათი, ყველა მათგანი სჭამდა საშინლათ ბლომათ, მაგრამ დარჩებოდა კი ხოლმე მუცელ-ცარიელი, ღონე მიხდილი. ბარბაცით, თვალების ბრიალით, სამი დღე მერე უძილოთ ეგდებოდა, რომ გამოწვლენებისას ისევ შასდგომოდა ამნაირივე „ჭამას“. აბა ამ შედეგს საიდანეც უნდა ჰლოდნებოდი ან ეს ანგარიში სწორეთ გამოდიოდ?! აი, ამაზედ უფრო უსწორ-მასწორეო ანგარიში და არ მოულოდნელი შედეგები: ტლინკვა ხომ ერთნაირ მხეცების თვისებაა, აქ „კეთილშობილთ“ უპირველეს სამკაულს შეადგენდა. გარყენილი

სიტყვების ხმარება ხომ ყველგან გონების და ზნეობის წამხდრობის შედეგია, აქ ეს დიდ პატიოსნობათ იყო მოწინეული ანუ იქაურათ „განათლების“ ნიშანი გახლდათ. ამის გარდა, „განათლებათ“ კაცებისათვის ითვლებოდა გაუთლელი „კავალრობა“, „სტატიების“ ხმარება, გლეხების სულში თრევა, შინ ცოლების ტყეპა და გარეთ გლეხებისა, ქალაღდის თამაშობა და, ვინ იცის, რა სისაძაგლე არა, ქაღებისთვის კი, პირველათ და ყოველად პირველათ ჭორი და ფერ-უმარილი, მერმე და მერმე პრანჭვა-გრეხა, უსაქმურობა, ყველას ვაკიღვა-გაღაფვა და სხვა.... ამ გიჟურ ანგარიშს დიდი ძალა ჰქონდა ისე რამ ცოტა ხან ამის საზღვარში ვინც კი დატრიალდებოდა; თითონ იმასაც ვერეოდა ანგარიში; ჯერ ამისთანა სისაძაგლეზე ღრეჭას მოჰყვებოდა და მერე კი თითონაც ნელნელა გაუფდებოდა გვერდებში, რომ კეთილშობილს სხვა სისხლი აქვს, გლეხს სხვა, რომ ჩანგლის „რიგიანათ“ დაჭერა, ზოთლის „რუგიანათ“ ხელის მოვლება, ღვინის დასხმის დროს, გინდ ტლინკვა, ქეიფი, ქალაღდის თამაშობა განათლების აუცილებელი სამკაულებია...

გლეხების ცხოვრებაში უფრო უკუღმართი ანგარიში იყო, ჰკვიდან გადასარევი შედეგები, გულ სატკნუნ და დამაფიქრებელი მოაზრე კაცისა. ამ უკუღმართ ანგარიშის და შედეგების მიზეზების გასაგებათ გლეხის ცხოვრებაში დადიოდა უფ. ჩოღოღაჩეც. აი როგორი ანგარიში იყო აქაურ გლეხების ცხოვრებაში: პეტრემ თევდორეს ხარი მოუკლა „ლობიო რათ გამითელაო“, თევდორემ სამართალში იჩივლა. მოვიდა მამასახლისი ზაქარა გზირით და ერთი ჩაღხანაც წაართო თევდორესვე, დუ-

ქანში დააგირავა და მოსამართლეები თუ რა არა გადაპ-
 კრა. „თველორეს ხარს ცხრა ძირი ლობიო გაუჭუჭებიან,
 აგრე უნდა — ხალხი გამაგრდება“. ან კიდევ უფრო გა-
 დასარევი: „კვრისტავი“ მოუფრდათ სოფელში, მამასახლი-
 სი ცხენების დასაბმელ ადგილს ეძებს, მივიდა მოსე
 გლეხთან: „შენ ბრესელში უნდა დაეგებო“. მოსეს თა-
 ვის პატარა ბოსელი ვამეჩებით ჰყავს სამსე, ფარეთ ურ
 ცივი და ბნელი ზამთრის ღამეა. მამასახლისი, ყასინძა,
 აგებ მოსეს დაეცინტლო რამეო, იმის საქონელს კარში
 ერეკება — „კვრისტამა“ ბძანაო. მოსე უძალიანდება — „აგე
 დათაანთ ნიკლას ბოსელი ცარიელიაო“, — მამასახლისი
 სამიოდ ჯობს მოსეს ურტყამს და მერე ძალათ ჯაჭვს
 ჩამოიწყვეტამს და მიღეს ყროყინით „კვრისტავთან“, სა-
 დაც მოსეს შეუდგენენ „ახტა“; მეორე დღეს უნდა თა-
 ვი იმართლოს, მავრამ მამასახლისი, ვზირები, მოსამარ-
 თლეები ყვირილით ხმას აწყვეტანებენ. საწყალ მოსეს
 ტირილი მოხდის.... აქ იმას მზუახლოვდება ამ საქმეში
 კულ ჩაბმული მწერალი და ეუბნება მოსეს:

- მებრადები, შე საწყალო, არა იცი რა და დაიღუბები,
 ვერა ჰხედამ, რო ყროყინებენ, ყელის ჩალობბა უნდათ!
- თლონდ მიშველე, შენი ჭირიმე ივანე, და ამ
 ჭრს ამაშორე, თორემ ვინ მამაძალი სულს დაიშურებს!
- ჰო, ბიჭო, მეც მეცოდები, იმიტომ გეუბნები,
 თორემ.... მოიცა თითო თუმანი მოხელეებს მიე, სამი
 „კვრისტავს“, ხალხი კიდევ დაგვპატიფე და მორჩები.
- ფულს როგორ დავიშურეფ, შენი ჭირიმე, მავ-
 რამ ხელათ მაგდენი არა მაქვს.
- რამდენი გაკლოა?

— სამი თუმანი.

შინ არა გაბადიარა? გაყიდე.

— ორი ქოსმანი მყავს, მაგრამ ვინ იყიდის?

— ჰე, შეილო, მადლი ქენი, მარილიც მოაყარეო, ნათქვამია. მებრალები და მევე გიშველი; ქოსმანები ხუთ-ხუთ მანათში მე მამე—ავიყვან—ეგეც შენი თუმანი, ორ თუმანსაც გასესხეფ, სარგებელში შემოდგომაზედ. მოთხკოკა ღვინოს მამცემ—შენ რომ საფერავის წვენი დააყენეფ ხოლმე, გესმის, მოსე?!...

აქ მოსე ქეჩოს ქექით ეუბნება: მადლობელი ვარ, შენი ჭიმიე, შენი სიკეთე ნუ მომიშალოს, ღმერთმა... თუმც ჰგონობს, რომ ჩაფლეს... პატარახანს უკან, „კვირ-სტავი“ და მოხელეები ფულებს ჩუმათ სთვლიან და მერე სახალხოთ ყვირიან:

შე ბრიყვო, აღარ გაბედო „ბუტონჩიკობა“, გიხსლა „ახტს“ გიხვეთ და არ გვინდა შენი საცოდობის ყურება, თორემ გაჩვენებდით!—ხალხიც ერთხმიე.—გადღეგრძელოფ ღმერთმა, რომ გლენი კაცი გებრალემათ.....

აი შედეგი, ანგარიში — საიდგანაც გატყავებულია გლენი!...

ან კიდე: წელს ნელლას პური ბევრი მოეუიდა, ზამთარში კი ზის კერას წინ და მშიერ მუცელზედ მაგრა იჭირებს ქამარს, არ იჭყივლოსო რატა? საიღამ გჩნდა ასეთი მოულოდნელი შედეგი?

ჩალოლაძეს ამისთანა ანგარიშებით გლენის ცხოვრებაიდან სახსე ჰქონდა ჯიბეები და ბევრჯელ ჩუყურჭუმა-ლაედებოდა ხოლმე შიგ, რომ გეეგო, რათ არის ესეთი უკულმართი ანგარიში ხალხის ცხოვრებაში და როგორ

უნდა გასწორებულიყო დასწორე ანგარიში შემოსულიყო ხალხში? როგორც კი ექიმი, ეს ჯერ ავანტურაფობის მიზეზებს ეძებდა, რომ მერე წაშალიც მიეცა. ეს, აღრზდილი სისაწყლევში და დაბალ ხალხ შუა, მერე საკმაოთ გარდილ გონებით და სწავლით, ადვილათ უახლოვდებოდა დაბალ ხალხს და სოფელში იკვლევდა იმ მიზეზებს, რომლებიც მუდამ უკუღმა აბრუნებენ ქვეყნიარობის ჩარხსა.... იმას მალე გადევნებდა თვალ წინ უზარმაზარი შავის ასრებით დაწერილი ხალხთა ცხოვრების წიგნი და ბევრჯელაც გაგვაცნობს, მკითხველო, ამ წიგნიდგან ჩვენი ხალხის უბედურ ცხოვრებაზედ მოკითხულთან.

დაუბრუნდეთ ჩალოლაძეს მგზავრობას. იმან, თავ ჩაღუნულმა და ფიქრებში წასულმა, გაიარა კარგა გზა, როდესაც უცეფ ვილაცამ ზედ ყურთან კი მიაძახა:

— კნიაზ გაუმარჯოსო!

იმან უთხრა „გაგიმარჯოსო“ და, რო მიიხედა უკან, ერთი დაბალ-დაბალი, ჭკვიანური სახის გლეხი დაინახა. გაბოლილ თეთრ ჩოხაზედ იმას მოეჭირა ჭიაფრის სარტყელი და თავზედ ეხურა გრგვალი შავი ქუდი. სარტყელზე და ქუდზე ჩალოლაძემ შეატყო, რომ ეს გლეხი მეტივე უნდა ყოფილიყო.

— მე, ბიძიავ, კნიაზი არა ვარო, უთხრა იმან.

— სულ ერთია—იმას კი ჰგეგხარ და, მიუგო მეტივემ დაცინვით.

ჩალოლაძემ ტუჩების კენჭით მიუგო: სცდები, თორემ სულ ერთი კია, ძმობილო.

— არა უშავრაო, ღვარძლიანათ წაიყრან ტალა მეტი-

ვემ და რრივემ დაიწყეს ლაჯუნი გზაზედ მუწჯათ.

— გლახთან სხვა ჯურის კაცი, რატუნდ ღინჯათ უნდოდეს წასვლა, მაინც ჩიტივით მიხტის, მეტადრე თუ მოკლეთ სავალიც აქვს. ასე მოუვიდა ჩალოლაძესაც; ამას ეკონა ღინჯათ მივდივარო, მაგრამ მეტივე ქმითინით მიცდევდა. კაი ხანგრძლივი სიხუმის შემდეგ—მეტივემ კიდევ დაცინვით ამოილაპარაკა.

— კეები, დახე, თუ დამიცადოს! მე მეგონა, დადგება და მეტყვის—ეე პაჭიჭი. რომ ჩამოგეჩაჩე, კეისწორეო—და თანაც ამოუდგა მხარში.

— ე ოხერი, ვერ დავინახე, თქვა ჩალოლაძემ და მიჰხვდა, რომ გონიერ გლახთანა ჰქონდა საქმე.

— ვერ დაინახე, დალოცვილო, შავი გრგში რომ დაგვარდეს, გაიგებ და ეს ვერ დაინახე!...
ეჰ, შვილოხან, ერთი ქალაქიდგან უნდა მომდევდეს ფეხით შენისთანა კაცი, რომ ოხტაში მოგვიდეთ— მაგამ ეჰ... აქ ამოიოხრა მეტივემ.

— ეხლა გზებიც სხვანაირა და კაცებიც სხვანაირი ხართ. ეს რომ სთქვა ფეხდლებიდგან თავამდე ცივით ააგლო ზევალი ჩალოლაძეს, რომელმაც ხელი დაარტყა ბეჭებზედ და უთხრა:

— ყოჩალი კაცი ხარ, მეტივე უნდა იყო.

— ჰე, დალოცვილო, მიუგო იმან, უკვირში მაქებელი—ეშმაკის მოციქულია“—ეაბ კი გეწყინოს, ბატონო!.. რომ მეტივე ვარ, მაგაში კი არა სტყუი.
— ოცოტა ხანს უკან ჩალოლაძე და ჩვენ ბაციკა მეტივე, ეს იყო ამ კაცის სახელი, დამეგობრდნენ. ბევრ რაზმზედ მოჰყენენ ლაპარაკს და როცა ჩალოლაძემ წილან-

დელი ისე ცუდი დახდომა მოაკონა ბაციკას, იმან დაიწყა:

— დალოცვილიშვილო, საცა შენისთანა შლაპკიანი ვნახე, ამ ოხერ წუთი სოფელში ან მუჭას მიშვერდნენ და „დავას“ მეუბნებოდნენ, ან არა და ფეხების ბრახუნით „ახტი გადახტის“ მიყვიროდნენ. აი გინდა, ეტიალა რალაც „პარახოსტა“ რო გაჩნდა წინა პირველთა, შენ ხარ ჩემი ბატონი! ხო მოგეხსენება მეტივე ვარ— ზევით ბორჯომში უნდა წავსულიყავ, ონავრობა *); იყო, ტიები უნდა მეყიდნა, ქალაქში ჩამეტანა. დილა აღრიან ავდექ, „ტანციახე“ მიველ, „ბილეთ“ ავიღებ და „პარახოსტი“ წავალ მეთქი. გამიწყრა ღმერთი, მიველ, ამოვიღე ერთი საწყალი მანათი და ხუხრუტანიდგან წვერიან კაც მივაწოდე და უთხარ: ბორჯომში ბილეთი, მეთქი. იმან მანეთი უკან გადმომიგდო და ხმა კი არ გამცა. მე მეორეთ მივაწოდე. იმ შაჩვენებულმა ისევე უკანვე გადმომიგდო და რუსულათ რალაცა თქო. ამაზედ გამომივარდა „ჯანდარმი“ და იმდენი სიკეთე მოქცეს, შენი ჭიბე, რამდენიც მე იმან მითაქა. ასე გონია პირუტყვსა სცემენო, არც კი მითხრეს, თუ რაზედა მცემდნენ. ეტიალა „პარახოსტი“ ჩემ ცემაზე წავიდა კიდევ. მე ვიფიქრე, მეორე დღეს, ე ოხერა დაჩვეული ვიყავი! ვიფიქრე, ი დიდწვერა უფროსი ქრთამს თუ მთხოვს მეთქი. დავიჭირე ერთი დიდი ინდოური, წავიყვანე „ტანციახე“ და ხუხრუტანიდან კი მივაწოდე უფროსს... გამიწყრა ჩემი ბატონი, მამცივდნენ აქეთ-იქიდგან, დამდეს ძირს, წიხლით და მუჭტებით სულ ჩამანგრიეს. თათუპირ დამტვრე-

*) წყალ-დიდობა.

ულო, მე კარზედ გამოველ, თვალებიდგან ველარას ვხე-
დამდი. ვილაც ღვთისნიერმა წყალი დამისხა, რო პირზე
შაეისხი და თვალები ავახილე, დაეინანე, რომ გარს სუ.
შლაპკიანები მეხვიენენ. უნდა მამეცხრილა, მაგრამ იმათ
დამიყვავეს, მანათი გამომართვეს და ბილეთი მომიტანეს.
ინდოური და ერთი სხვა მანათი იმათ ქრთამში მივე-
თურმე იმაზედ უცემივართ იმ ღმერთზე ხელ აღებულებს,
რომ ბორჯომში არა, მხხაილოვკაში უნდა გეთქოვო,
ბორჯომში რკინი გზა არ მიდისო. არა, ე ტიელა ჰქვიან-
ნათ ვერ გამაგებინებდა? მაგრამ, შეილო, გლესი კაცი
ამათ საპარსათ და სატყაპუნებლათ გაჩენილი ჰგონიათ.
ჯერ ჩვენც რომ მაგრე ვამბობთ: „გლესი კაცის გაჩენა-
ში ღმერთი არა რევებულაო“! მაგრამ ეგ ხომ იმათ გვა-
თქმევენს!.....

— ამაღამ ჩემი ტუმარი ბრძანდებოდეო, უთხრა მე-
ტივემ, რადგან ამ ლაპარაკში იმის სოფელშიაც შევიდ-
ნენ. სოფელი მტკვრის პირას მდებარებდა და შესდგებო-
და მიწაში ჩამძვრალ დარბაზებისაგან, მშვენიერ ვენახე-
ბისაგან და გლესების მტერ-მოყვარეების რამდენიმე ზეზე
მდგარ სახლებისაგან. ჩალოლაძე დაჰმორჩილდა, რადგან
მეტი გზა არა ჰქონდა და რიივემ შესვლა დააპირეს მი-
წაში ჩამძვრალ დარბაზში.

— ცოტა დაიკუზე, კარებში თავი არ აჯახო, უთ-
ხრა სიცილით მეტივემ. ჩალოლაძე მოიკვანტა და შიგ
შუა დარბაზში კი დაიბადა. აათვარიელ-ჩათვარიელა მე-
ტივეს სადგომი, შემდეგ „აქა მშვიდობის“ თქმისა, აქაც
დაჰხვდა თითქმის ხსევე, რაც სხვა გლესების სადგომში
შაბოლილი, მიწაში აშენებული ქვითკერის კედლები.

უკან დიდი ქვითკირის თარო, რაზედაც ეწყო: ჯამები, ჩამჩები, ხელადები, ლულიანი ჩარეკებები, პირდაღმა ყან-წები, ერთი მტვრიანი ჯიხვი და სხვა... თაროს წინ იდგა შავი დედა ბოძი, წითელი კვერცხების ნაჭუჭებით აჭრელებული; იქვე იყო ჩვენი სიცოცხლე კერა, რომელსაც თავს დასტრიალებდა ჩვენი ნაცნობი შავი საკიდელი, კარებთან იყო სალოგინე, ესე იგი ლასტი, რაზედაც ეწყო ლოგინი; კერასთან იდგა თავშავის ახლათ მოდულეებული წვენი. წალოსთან ატუზულიყო თორმეტი წლის მეტივის ქალი, რომლის შავი თვალები ენთებოდნენ და ცდილობდნენ როგორმე ამ სადგომიდან მოშორებას. მართლა და ჩალოლაძემ რამწამს თვალი აარიდა, თვალებიც და ქალიც მაშინვე კარში გასრიალდნენ. მეტივეს ცოლმა ფოიჭანა კერას წინ ჭილოს ნეჭა, ოდნევე სალამი მისცა სტუმარს, სიგძეზედ მოკეცა, დადო და ჩალოლაძემ მოიკეცა კერას პირს.

— აბა, დედა-კაცო, ერთი გაიჩენჩე, ხომ იცი ტუმარ დახვედრა უნდა, გამოთქვა მეტივემ და თანაც ჩოხას იხდიდა.

— წელანდელს აქეთ სამჯერ მოსულა ჩემი მაწლი სოსე, ნათლობა გვაქვს ამაღამ, იქ მოდიო, უპასუხა ცოლმა.

— ე, შენ კიდევ... ტუმარი ჩვენია, ჩვენ უნდა დავხედეთ, წარმოსთქვა მეტივემ ცოტა წყენით.

ამ დროს სახლში კიდევ შემოვიდა მეტივეს ბიძაშვილი ახალგაზდა, წითელ-გულისპირა, ირგვლივ თმა შამოკრეჭილი და შეზარხოშებული—სოსე. გამარჯობა თქვენო, თქვა იმან და მიუბრუნდა ბაციკას: კადღეს სამ-

ჯერ მოველო; ბიძა ჩემმა გამამგზავნა, ჩემ ძმას დაუძახე —
ბაღალი უნდა მოუნათლო. წამოე, აბა, უშენოთ რა იქ-
ნება, „ძმა-ძმისთვისა, ამ დღისთვისა“ — რაღა თქმა გინდა,
აბა! ..

რაექნა, ე ტუმარი? თქვა ბაციკამ.
ტუმარი, კაცო, რა, ვერ დაუხვდები?! .. მოუ-
გო მსოხემ.

ბაცოკა აღგავ, შავი ჩოხა ჩაიცვა, ზედ ვერცხლის ქა-
მარი შამოირტყა, შავ ქუდს ორიოდ ბეწვი ააცალა და
დაიხურა, ქამარზედ ჭრელი სარფინკის ხელცახოცი ჩამოი-
კიდა და უთხრა ჩალოლაძეს:

— ძმა, დაძემდურება, თორემ აქ კაი დროებას
გავატარებდით. არა უჭირს რა, ეხლა წავიდეთ, მეტიევა,
მდიდარი არის, იქ სხვაც სულ მეტიეები იქნებიან და ხომ
გაგიგია: მეტიეებს პირის პატივი უყვართო .. არ მოგაწ-
ყენენ.

— სულ ერთიაო, წაიდუღუნა ჩალოლაძემ, და გა-
ვიდნენ კარში. ის კი იყო შამგლიფერდუ, ბაციკა თავის
სტუმართ ეკკლესიისკენ წავიდნენ. ეს იყო იმ ეკკლესია-
თაგანი, რომელიც ჩვენ მამა-პაპის გმირს გორგასლანს
ევმქნებინა. საშინელი ტინის ქვეზე იყო ზედზედ დადე-
ბული და ისე იყო აშენებული უზარ-მაზარი ეკკლესია,
რომელსაც ეხლა დეეკარვა თავისი დიდება და ინგრეო-
და; თითქოს იმ ანდერძით გადმოეცა ჩვენთვის ჩვენ სა-
ხელ დიდებულ მეფეს, რომ ის ქვის ფროვათ უნდა გვექ-
ციუნა. უწინდელ გულ-მხურვალე გალობის მაგიერ, ეხლა
ერთი უბადრუქი დიაკვანი, საცოდავით თავისთვის და
ხვისთვისაც გასუგებარ სიტყვებს ჩხაოდა. სულ ქონიანი

მღვდელი ყველასთვის უცნაურს რაღასაც აჩვენებოდა ლუ-
 ლულულებდა. საყდარში ოდნე ბეჭუნტაედნენ სახათლები,
 რამლები სინათლესედაც. საყდარს შიგნიდგან გუმბათზე
 მძინარე მტრედებს დეველიძნათ; ფრთების ფართხუნით
 ადგილიდგან-ადგილზე გადადიოდნენ. ზოგი კიდეე წაი-
 ლულუნებდა ხოლმე, თითქოს დედელოს ლულულში აჯა-
 ფრებსო. საყდრის შუა ემბზთან ეკუნტა ბებერი ბებია და
 რაღაცას ჩიფჩიფებდა. ბავშვი კნაოდა, იქვე მდგომი მე-
 ტივეებო ათასში ერთხელ გაიქნევენენ ხოლმე უზარ-მა-
 ზარ ხელებს, პირჯერის გამოსახატათ. დედელმა, რომ
 ბავშვი ემბზისაკენ წაილო, მეტივეებმა ერთხმით წაიყრან-
 ტალეს:

— დედელო, კარგა ჩაყურყმაღავე ეგ გოჭი, რომ
 ჭაი მეტივე გამოვიდესო... ნათლობა გათავდა, ყველანრ
 კარში გამოვიდნენ. მშვენიერი მთვარე სინათლეს ჰფენდა
 მშვენიერსევე არე-მარეს. ყველა იქ მყოფ სულდგმულს
 მისძინებოდათ და საბრალო ქოხებიდგან დამაშვრალ
 გლებებინ კენესა ისმოდა. ცოცხლები საფლავებში კენე-
 სნანო, მწვრთ გაიფიქრებდით თქვენ...

ცოტახანს შემდეგ ჩვენ ბაციკას ძმის სახლში სტუ-
 მრებო ისდნენ გძელ ტახტზედ. წინ სამი ჯურა სუფრა
 ეშალათ და ზედ ეწყო ღაფაშები, თიხის თებშებით ხორა-
 გი, ზედ ყანწი და ჯიხვი დასეირობდნენ. იქ ხსმრდა
 „ნათლი, ღმერთმა გადღეგრძელოს, ღმერთი იყოს შენა
 რჯახის შემწე“ და სხვა კილოიანი სიტყვაც ბევრი დარ-
 ბადა.

— რა ვიჭირამ ე ჯამო და შიგ ჩუყრები, კრამბოძ
 ტოს წნილი ხომ არა გგონია, დანიე, თორე ასე გაგინ-

დი ღვინით თავსა, რომ კამეჩი ბლალოჩინათ გელანდებოდეს! ჭადაჰკრა ერთმა მეტივემ იმის პირ-და-პირ მჯდომელა გზირსა, რომელიც ბნელათ იმზირებოდა ღვინით სამსე ჯამში.

— შენ, ეი, დამეხსენი. შენ რო ჰსომე შეილო, შენ დიდი თავიცა გაქვს უთხრა ღვარძლიანათ გზირმა.

— „ჩემი თავი ქულს შენ ხომ არა გთხოვს“! უპასუხა ამაყათ მეტივემ—თითქო მართალი თქო.

— „შენ, ეი, საწყალი კაცის საკიდელას არა ჰგევენარ—დაცალე, ე ჯამი გვინდა“, უთხრა ახლა სხვა მეტივემ იქვე მჯდომ მართლა საკიდელივით გარუყულს შავათ და საკიდელივით შრომით მოკაკულს გლენს.

ჩალოლაძემ უნებურათ შეჰხედა კერასთან ჩამოკიდებულ საკიდელს და გაიცინა. ამაზედ გვერდზე მჯდომმა მეტივემ უთხრა:

— რას იცინი, ეგ საწყალი კაცის საკიდელი კი არა, მეტივესია, მდიდრისაო.

ყველა შეატყობდა, რომ მეტივეები სჯობნიდნენ საწყალ გლენს. კაი სურათი წარმოგიდგებოდათ, მკითხველო, ცოტახნის შემდეგ რომ შეგეხედნათ მეტივის სახლში: შავ კედელზედ დაინახამდი მიყრდომილებს ახოვან და გიჟმაჟ მეტივეებს. ერთ-ერთს უეჭველათ ნახავდით ხელში თიხის ჯამით, რომელშიაც ბნელათ იმზირება, თითქო შიგ თავისი ბედი ჩაჰვარდნია და უნდა ამოიღოსო. ხამუშ-ხამუშ ნუნუათი გაბრუებული, ზოგი მათგანი წამოიძახებს: „შენ კი გენაცვალე, ღმერთო, რომ ეს წყლები დაამდორე; ყველაფერი გააჩინე, ქართლში დასდე დიდი ზოვლე, ერთი ცუდი საქმე მიყავ, ჩემ საყვარელს მო-

მაშორე... ფილოსოფოსობს და ტროფობა აქვს გულში ჩვენ გლესს ღვინოში!...

ჩალოლაძე ჰდრე ვმდგარი ბანზედ იღვა და იქედგან ნაბოენებით უმხერდა მტკვრზედ მწკრივით მიმცურჭე ტრეებს რჩამლებზედაც წუხანდელი მისი ნაცნობი მეტივეები იღვენენ, თავის საშინელის და უშველგელის მგლავებთა ზორობათ უსომდენი ორთაყვირებს. მტკვრის წინწკლები მალლა აღიოდნენ და მზეზე საამურათ ლაპლაპებდენ. იქვე დაინგხა ჩალოლაძემ ქეროს ქექით სამუშაოზედ მრმავალი ჩვენი გარუჟულ მოქეიფე გლესი, რომელიც საცოდავით ღიღინებდა:

„შავო, შავბნელო ივანე, ვერა ამოუხველო სევდასა, კლდეში ჩაჭიხე ურემი, კაცი ვერ გადიხედამსა...“

შავი და ბნელია გლესის სიცოცხლე, ეს ცხადგთა სჩანს იმბათს სიმღერაში. ფხიზელ გლესს ეს ლიტონი ტეშმარტება თავის ბედკრულის ცხოვრებისა ცხადგთა ეხატება, ფვალ-წინ ელანდებიან: დასაულები, მრავალეები, მწკრივს და მრხტლებების ოინები, შინ ცოლშვილის სიტიტვლე, ფქვილის გოდრის სიცარელებს საკომლოს გატანა და ვინიცის რა არა! ეს იმას გონებას უბურამს, იმიტომ დავეს იღრჩობს თავის მოყვანილ მქავე ნუნუაში, იფუ შეჭხვდა, ან თუ აქვს... ღმერთმაც შეგროს!

ჩალოლაძე გამოეტხრევა ჩვენ ბაციკა მეტივესა და გაუდგა გზასა. სოფელზედ რომ ამოიარა, გზის პირზედ შეგროვილოყვნენ კარგა ბლომა გლესები, ერთი ახოვანი მათგანი და, როგორც ეტყობოლა, მეტივე ნმა მალლა ყვიროდა.

— შეილო, მე ლიტრი კაცი ვარ, რომ სამ ჩარექიდ-

გან ლიტრაზედ ამიყვანეთ? რა ნახეთ ჩემში, გინდათ გამანადგუროთ?!...

— მეც წინა თოჯში, ზოგჯერ თუმანზედ ექვსი გროში მეწერა, ეხლა ზოდები უიპოვე, რა შაურში აუყვანი-
ვართ?... ეს სუ მა კომლობა გასაქრობ ივანე მწერლის
ბრალია.. ეგ არი ჩემი მტერი! ამბობდა გაუბედავით საწ-
ყალი და ტანისამოს დაფლერთილი გლეხი, რომელსაც
ეტყობოდა დარდით სული ყელში მოჭბჯენოდა.

ჩალოლაძეს, ამის გამგონეს, ის სურათი დეცხატა,
რომელიც ზოგჯერ ზომანზედ გადამეტებულათ. მიაჩნდა:
ეხლა კი მიჰხვდა იმ ნამდილ ჭემმარტებს; რომ
არსებო, რომელსაც ჰქვიან გლეხი, არის კერძი უღმერთო
შრომისა. ის დღითი დღე უარუთქველად ეწევა ბეგარას,
აძლევს სახემწიფო გადასახადს. ამაების შესრულება ჰტვენის
შის გულიდგან ყოველსავე სხვა მოვალეობას. მერე კიდევ
რომ ეს არის სულდმული, რომელიც გადაჩვეულია ყვე-
ლაფერზედ დაფიქრებას. ეს მარტო კითხულობს: „რამ-
დენი შამომწერეთ?“ „რა არის ჩემზედ საკომლო?“ აი
ამ გვარი ხარჯების გაწერა არის ხოლმე მიზეზი ყოველი-
ვე ამათი წრილობისა; სხვაზე ლაპარაკი აქ არა იქნება (ა)
ხოლმე. გლეხი მარტო თავის საცოდავ სოცოცხლეშია ჩა-
ყურჭუმალეებული, თავის ნიჭს სხვაზედ არაზედ იჩენს. იმის
შაგიერ საზოგადო საქმეებს აკეთებენ სოფლის ულაპია
მოხელეები... ისიც კარგია, აუოღდესმე „გაპმტრაფამენ“
რომელსამე პირლია გლეხს და დანარჩენ პირლიებს თი-
თო ჯამი ღვინო ერგებათ... იმსაც ვერა ჰგოდნობენ მან-
შინ, რომ ეს მოხელეებისაგან დასაპნული ვირი როდის-

მე. იმათ კარებზედაც დაიხოქებდა დარწმუნდა ჩალოლაძე, რომ ეს მწარე სურათი მართალი ყუფილა.

II.

ბაციკას მთელი ცხოვრება პირ-და-პირ ეწინააღმდეგებოდა უბრალო განგარრშსა, მინამ მეტივეთ გავხდებოდა; საშინლად საბრალო რამ იყო, მეტივობას კარგუბებზედ ეკიდა ყველა საწყალი ჩალოლაძესაც უამბო იმან ყოველივე თავისი თავ-გადასავალი.

ბაციკა ჯერ ისევ პატარა იყო, როცა მამა მოუყვდა იმან დაუროხინა ერთი დანგრეული ქოხი, ერთი ვენახი, ისიც არტემა სომეხთან დაგირავებული, დახანხალებულ-და-ჩაჩანაკებული შებერი ღედა და მოვალე კნიაზი ივანე. ბაციკა თვრამეტი წლისა იყო, რომ კნიაზმა წელიწადში სამ თუმნაჲ თავის ვალში მიყვანა, სულ ათი ფუმანი თხენი იყო და სამე თუმანი სარგებელი უნდა ეძლივნა, მამ გადაწყვეტის ძეგლი ჯერ-ჯერობით ბაციკას სულაც არ უნდა ჰქონოდა. არტემას ათ თუმნის სარგებელში მიჰქონდა ბაციკას ვენახის ღვინო და თავნი საუკუნოთ კისერზედ ექდია. ბაციკას ღედა ფეჯდა ჯარის და აზრობალებდა, ათასში ერთხელ სხვას სამუშაოთ თუ გაჰყვებოდა და შინ ერთი ორიოდე გამამცხვარ პურს მოიტანდა, ჯაფის ფასსა; იჭდა, ასველებდა ხმელპურს წყლით, ჰღებდა და აზურზედ უხედა ჯარის მთითონ ბაციკასაც მოჯამაგებრობაში. მაჲ ვიღღე ეღვა, ხომ გავიგონათა მოჯამაგებრობის დღესაო არ დეღლევა კვინსაო? მეტადრე კნინა ექცეოდა ჩვენ ბაციკას ცუდათ იმის სახარების ფურცლებში ეწერა, ჩუღურეფი და კუკია ტულ ერთ ალაგას კუნტია; მოჯამა-

გერის საგძალი არის. გამხმარე კუთიაფ.“; მალაშალა ცო წა მოპროშავდა ხოლმე ამას და დახმელა პურს გარდა არას მიაკარებდა ხოლმე ბაციკას.

ერთხელ ჭირათ, იმათ სოფელში მივიდა ქალაქიდან იმათებურივე და ეხლა გასომხებულთ ბერიკაციის აუტყდა: არტემას უჩივლუ, ვენახ წაართმევოფ ჩემ მეგობარ ჩინოვნიკებთან მომყუ და ისუნი თუ აქ ვერაჲ პირადმხმირს „სინაღში“ მისწერამენო. ბაციკამ დაფუცა უსაჲ; ცოტე ხნობით დევთხოვა კნიაზს, ისუცა ხუთი მანეთი ფულად გაიძლოლა ბერიკაცი და წაიყვანა თხუისუფებერტი დედა. მეტრე დღეს სისხამ დილას ბაციკა და დანუთული მისი დედა მისდევდნენ ბერიკაცს და მიაფრასტუნებდნენ ქ. გ.—ის ქუჩებზე. ბერიკაცი ყველა დუქანში ხმის კანკალით კითხულობდა: „კნიაზ სანთლოკუდა სადა დგასო?“ ამანედ ზოგი დასცინოდათ და ზოგი „არ ვიცის“ ეუბნებოდა. ბოლოს ერთ დუქანში კიდე ღუითხეს „კნიაზ სანთლოკუდა“, რაზედაც მიხარხარით უპასუხეს—„კნიაზობას ცოტალა უკლიო“ და ეგაფუშვირეს თითი პირდაპირ სატლისკენა შესეღის უმაღვე ჩვენ მეზაფეებს დანგრეულ მოაჯირიდებან საცოდავათ გადამღრძეალო, რუსულ ქუდა და კუზიანი სულდგმულო უქნედათ; ხელსაჲ ბერიკაცმა ქუდი მოუხადა „კნიაზ გუშმარჯიასო“, ბაციკამ მაშინვე ქუდი იხველიბა და დაიჭირა ილღობში მდევდნენ სახლში წყნარათ. სანთლოკუდას კამხედ გამოიჭირა, მრისხანე სახე მიიღო და ამაყათ იკიბნა „რა საქმეა?“ ბაციკა უკან იდგა ჭერში იყურებოდა და სულ ის აგონდებოდა, „სინაღში მისწერამსო“ ბერიკაცმა ბაციკას დედას მუჯლუფუნთო წაჭკრა, შენ ყველაზედ კარგა იტყვიო და იმ ცხონე

ბუღმოს, ერთი კი ჩანხელია, წინ წადგა და სარეკელი-
 ვით დაიწყო. იცნებებოდა მისი სიძველე, სიძველე შერბი-
 ,,ჩემმა ცხონებულმა ქმარმა, ამისმა მამამ, იმისი სუ-
 ლის ცხონებამ—ტყუილათ არ დავიფიქსამ, მამითაპაპამდე
 და სხვა და სხვა გაათავა ბებურმა, სწავლოკუდამ ნაგლე-
 ჯგ ქალაღლი ზილო, ზედ გაბლაჯნა და სუთხრათ
 იცნებ ეს ერმბლოსა წაუღეთ, ის ჩემი მეფობარცა დიდობ ჩი-
 ნონხვი და საქმეს გაგიკეთებთონა ბუკიკას ქედამ ბარათი
 ჩამოართო წდა ერთი დატლეჯილო მანეთი ჩმას მიაწოდან
 იმან სიამოტუნებთა ჩამოართო, მაგრამ ბსოკა კარ ბრახე-
 ბით მიპვრდა დედასქ კარში რო გამოვიდენ, და უთხ-
 ხლდეს — ითუდეს ში კარს ითუდეს ითუდეს ითუდეს
 ცნობილად ზეაწმე კომლობა ამოწვეტილო, ერთი მანათი
 დუქანში დავებარჯეთ, ერთი აქ მიჭეკით, ჩვენ სამი მანათი
 დავადგერჩე და საქმეცა ჯერე ერჩინილეს ტოლოც არ გა-
 ჭედვექმეზია. აუ შეგასიბნია ითუდეს აუ ითუდეს თითქმის
 ითუ ბტერობრა ცუქნეს შემდეგ იბრეცს ერმბლოცა მისი
 ამყათ გამოიკრმა სკამქელა, ბებერმა მსჯელოგურ ისთრმც
 დეგ მსვე სარეკელივით დაიწყო: ჯერ აუ დავიდაც იბრე
 ,,ჩემი ცხონებულთ ქმარმა ამისგ მამა მამითაპაპამდე
 დავისხევა რომ იბრეღიჩან იბრეღი სტოუდენ ამოინწინ
 ... აუ ბებურმა კერში ტკიროებინდა და ,,სინოღმძოჩ: ფგანქ
 დებდა და ერმბლოცა ტოლოც ჩროსებასთან მიუწერა, მან ე-
 თი სრამინც ებითო ჩამოართო და სუთხრა: ,,ახლა ერობლონ
 ნედე — ჩემ მაგრიც სუთხარებ, რცეთ არხას დაგვიწერო, ქვე
 გახეტიქოსი. აუ !! იბრეღი — ამოინწინეთ ედუო ცეოს
 მონს მიჭიდენ როსებასთან ტკი იმან რაკიბებრის ჩითრითი
 მისი მინა, წარმა ,,დაუწერათ, წახალნქს მინათვითო. აუ

ციკას დედამ ორი შანტიცი იმას მისცა, თითონ კი დარ-
ჩნენ ღეთის ანაბარას, მაგრამ მაინც ბაციკას უხაროდა:
„სძნადშიო“ მალ-მალ წამოიძახებდა ხოლმე.

მივიღწენ „ნაჩალიკთან“, იქ ერთ-ოთახში დააყენეს,
სადაც ბლომათ იყვნენ გლეხები. ზოგს ძირს ეძინა, ზოგს
სკამზედ სთვლემამდა, ცუდი სუნი იდგა. ყველას უბრდგან
„არძები“ უჩანდათ. ღიღხანს ელოდნენ ჩვენებაც და სხვე-
ბიც „ნაჩალიკს“, მაგრამ არცინ გამოდგოდა. ბაციკას და
მის დედას შიმშილით მუცლები ეწოდათ; მაგრამ რა ჰქონ-
დათ საჭმელათ?! აი, ძლივს დაიძახეს „მოდისო“, ბაცი-
კა ფეხზედ წამოდგა, შეჭხედა და გამოვიდა ერთი მალალი
წითელ შალვარა, ხელში ვერცხლის წკებლით—კაცი ხე-
ლებზედ თეთრ ხელ-თათშანებს იცვამდა. „აბა, ტენკენისთვე
და სიცივე გაგონილა“ წაიბუტბუტა ბაციკამ ყველამ არ-
ძები გაიწოდეს; ბაციკას დედასაც თეთრი ქალღი ეჭირა
გაწვდილ ხელში, და ხელი სიბერისაგან და შიშისაგან
საშინლათ უცახცახებდა. „ნაჩალიკმა“ ერთი ზიზლით
გვერდზედ გადმოჭხედა მზაჩივრებს „პრიდუ“ დაიძახა, ხე-
ლები გაასაესავე და ჩაჯდა ეტლში. ყველამ საშინლათ
ამოიოხხრეს. ბაციკა კი გაჩენის დღეს იჯინებოდა.

შიმშილმა შეალონა ჩვენი მაჩივრები, ბოლოც კით-
ქმის დაღმდა. ბაციკას შიმშილით გული უღონ დებოდა...
აი, „ნაჩალიკი“ გარედან შემოვიდა, ბაციკას დედას ჩა-
მოართვა „არძა“, დაჭხედა და გადაუჭდო უკანვე. ბაცი-
კას თითქმის გული შეუღონდა. იმისმა ბებერმა დედამ
კიდე რალაც დაიწრიპინა—„ნელზია“! დაიყვირა რიხით
„ნაჩალიკმა“ ამის შემდეგ საწყლებს თითონაც არ ესმო-
დათ, როგორ გამოედნენ კარზედა. ოღონდ ღიღხანს

აღარა ესმოდათ, რა... ბოლოს ისევ ცხიანებული მოვიდა
 გონებას და უიმშილით შეწუხებულმა მწარეთ ამოიძახა:
 „შვილო, აი გამხადე ეს ბაშმაკები, მეფურნეს მიე და
 პური გამოართვი“ — ბაციკა საჩქაროთ მიჰვარდა ფეხებზედ
 დედას, დაჰხადა ახალი, ვინ იტყვის, რა ტანჯვით ნასყიდი
 ბაშმაკები და იყიდა იმით ლუკმა პური. შექამეს, მაგრამ
 ორივე მწარეთ ადგნენ და გამოსწიეს შინისკენ. ბაციკას
 დედას ქვებისაგან დაშაშრულ ფეხებიდგან სისხლი დას-
 დიოდა და თვალებიდგან ბაშმაკების გაყიდვაზედ აფქვეფ-
 და მწარე ცრემლს. ბაციკას გულ-მუცელი ცოდვით ეკლან-
 ძებოდა და ბრახვებით სული ყელში ებჯინებოდა. მოვიდ-
 ნენ შინ. ბაციკა მეზობლის მარანში შევიდა და ნახა, რომ
 არტემას იმის ყურძენი კიდეც ჩეყარა საწინახელში და თი-
 თონ ბაქნიდგან შიგ იტკირებოდა. გული აემღერა, ბაცი-
 კას შეჰმა აღმურმა აუარა, მიჰვარდა არტემას, გადმოაგ-
 დო ბაქნიდგან და საშინელის ძალით ჩააზილა წიხლო
 ღიბიან მუცელში. საწყალს პირიდგან სისხლი ამოუეცდა.
 იქვე მოცვიდნენ მოხელოები. ბაციკა ნაცვალსაც ეძგე-
 რა, ჯაჭვი ჩამოაწყვიტა. სალამოზედ შეკრეს მაგრა; მწე-
 რალმა „ლეპორტი“ დაწერა და გაისტუმრეს ქ. გ — ში-
 გაიყვანეს თუ არა, წითელ შალვარამ, ამ საქმეში გამოც-
 დილის ზელებზეთ, აფიქრდ ლაზათიანი სილა ურტყა: რო-
 გორ თუ შენ მამასახლისს ჯაჭვი დააწყვიტე და მოვალე
 არტემას სცემეო“! მერე მწერალს უბძანა რილაცის დაწე-
 რა, ბაციკას ამოჰკრა კუკუ, იქით ოთახში შეაგდო და იქ
 ჩაკეტეს. მიყუჩდა ჩვენნი ბაციკა... მარტო ყურს უფდებდჷ
 მოკაკულ და გადამღრძვალ მწერლის კალმის ფხაკა-
 ფხუკს, თითქოს თავის ბედის წერის გადაწყვეტილობა

უნდა შეეტყო იმ თბაკუნშიაო უცებ გზისულ თანჯრილამ
კარში ბაციკვამ და დაინახა, რომ გზაზედ არყისაგან
მთვრალი რუსი იმყნდარი იდო ეგლო, ზედ მისი ზღვრისადაა „დე-
სეტნიკვი“ დაუ რალა უშმაკი, სცემდა „საბრალოს წინ-
ლით, „ესტაფაო“ უყვიროდა, თითქოს ვერაჲ ჰხედამდა,
რომ იმას ადგომის თაჲი აღარა ჰქონდა „ზაილომ“ უყვი-
როდა კიდევ ის ნადირი, თუმც ცხადჲ იყო, რომ საწყალს
ფეხის გატადგმის ილაჯი ზრეა ჰქონდა... ათრევედა, თითქო
ხედა, თანაც ბრაზდებოდა ამ ჭებდურზედ. ანამუსებდა
საწყალს და თავის სიბრიყვეს ვერა ჰგონებდა. ბაციკვს
ბრაზები მზაუფიდა მიჰვარდა თანჯარას, უნებურად დაარ-
ტყა ხეობი და დაიყვირა. იქ რომ ყოფილდყო, არტყმანებ
ანთხეივინებდა სისხლსა...
... მაგრამ ცი, ვაილო ტუსაღსანს კარე, შემო-
ცოუდნენ სამი კაცი და დაუწყეს ბაციკვს უღმერთო ცემა,
მერტე შეკრეს და დააფდეს უძლოური, თავ-პირ-ღვმსწერეული,
გულ-მუცელ უჩანტრეული. ერთი სარფინ კის ხელცანოცი
ჰქონდა ჯიბეში, ისიც ამოეცალათ დაწყლისთუღსა დიდხანს
ვიჯექ. ფრო მბიტალშიაო, იტყოდა იხილმენ. ზატრევა, რომ
მოვრჩი, იქილენ მუჯლოუგუნის ცემით, „სალოდატებმარ
ციხეში გადმამიყვანესო. ციხილენაც მუჯლოუგუნის ცემით
რამდენჯერმე ამიყვანეს, ვამირონ მასულმდოდა, ხედას გზაზე
ვებრალებოდი და უნოჯი კე, აუფრო მდილრემე, იტყოდნენ
ხელმე—კეთია, მაგ ბრაზბოანოქნეო“ ვნ !
... ბოლოს გამაუშვეს ბაციკვს დალონებელი და მერტ
ცხენილი გამოჰწიჭა იმან თავის სოფლისკენ, მაისი ცემა
მშენიერი ვარე-მარე უფრო აღონებდნენ საწყალს, შიგ
ოფულმე მამუამს შავილბ, თავის ნათლიაანთ ტყეტიკა მტე-

ხელაპიძენ გაუშვლანა ბებერი დედის სიკვდილი, რომელიც ბაციკას დარღს გადგენა. ბაციკას ელდა ეცა, უგრძობლანდრა მიათრედა ფეხებს, თითონაც არსიციდა, სადა... მიანწია თავის სახლამდე. ახლოს რომ მჭებდა, ღმინახა, რომ იქ სახლით მავიერ ჭინჭარი და კნაფი იყრა ამოხულნი, სქვე ეგდრა გამხვებული საყვავე და დედა-ბოძი, ჯერეთ არ წაქცეული, შავბნელათ უფურებდა პატრონს. თავდაკიდულნი ზოდა ჩვენთ ბაციკა თავის სახლის ხსენებრეზედ და ბოლმით ცრემლიც კი აღარ მოჭლიოდან! უცებ ყურთანს ეილატამ დაუძახა: „სენანარ შენ?“ ბაციკამ აიხედა და დახინახა თავისი მეზობელი პავლე მეტივე. იმან წვეტირით ეხლარ იცნო, მინამ არ დააუბრდა და, როცა იცნა, გაკვირებნით შეაღებდა დაუყოლა. ცოტანანს უკან პავლემ ნუგეშობა დაუწყო ბაციკას და თავის სახლში წაიყუანა. ამ ღმინეს მოძღონებარაკეს, რომ ბაციკა პავლესთან მობოლოეთ უნდა ყოფილიყო ტავნედ — ჩატანაშნ სამ მანეთათ.

მეორე დღე ონავრობა*) დყო. მტკვარი ბაციკას გულზედ უფრო ამღერეული მოჩქარდა. მისთ აუშვეს ნადის დიდი ტივი, პირჯვარს გადრწერეს და გაბრახებულმა მტკვარმა მერცხალივით გააფრინა. მარჯვენა მოუსვი ორთაყვირი! მარცხნივ — მარჯვენა ტირიდა. მხინვეებდა გამოკლიობა პავლე და თითონ კი თრფივით ატყლაშუნებდა ორთაყვირს. მწიროები უბედით მიჭრიანკდენ. მანე ჩაიარეს „საყორნია“ (**), რომ ბაციკას თვალი არც კი შაუხამხამებდა. თუმცა პავლეს კი კომპური აუვიდა.

*) მწიროები უბედით მიჭრიანკდენ. (***) მორეია მტკვარში, რომელიც ტავებს აფეხს.

„ბატიკა ჭამიამ“ *) შეაშინა, თუმცა ყუაინარმა. ტივიც ვა-
 ლუბრუნათ და პავლემ კიდეც შეჭლრიალა, ასე იყო ბა-
 ტიკა ჯავრით გამოჩერჩეტებული. ისეთი მიფრინამდა. ტი-
 ვი, რომ წირვის დაჩეკის დროს ის სატიოზედ ქალაქში
 ება. მაშინ ტივიდან რომ ღვიძლოძმა გადაგვარდნოდუ
 ხელს ვერ გაიწვდიდი. ასე დაიწყო ბატიკამ მებოლოფმა.
 მერე აუშვებდნენ ხოლმე ჩვენი ორი ნაცნობი ქა-
 რელში ტივისა და ბატიკა მაშინვე შამოჰძახებდა „ხეურს“
 ანუ „ტიურს“ **).

„ჭარელში ტივი აუშვი, მჭვე მოიღერა უელი,
 „საყარნიას“ მივატანე, ფინთათ შემიტვალა ფერე;
 ორთვე წყალში დამეხრჩო მებოლოე, ხელის მკერედი,
 „აი და, ბატიაკე, შეუკიდებდა ჰავლე.
 „მამა შენ კარგათ ვიცნობდი, თავთხელს ესროდა ბადესა,
 შენ იმის შვილი ანა ხარ, ტყულათ ახეთქამ ბაქებსა....“

ბატიკა ისევ დაიწყებდა:

„ტიო ჩემო, ჩემო ტიო
 მორთულო და მოკმაწულო,
 ორთყვირო მოსასმელო,
 ზედ კულაკ და ზედ სასმელო,
 სატიოზედ ჩაჭსულიყავ,
 ორმოც-თუქნათ ვაჭსულიყავ და სწე.“

ასე მასლაათით ჩადიოდნენ სატიოზედ, იქ ყველა მე-
 ტივეები ერთად მოიკეცამდნენ ტივზეთ და ქეიფობდნენ.

*) ესეც მორევიან, სადაც ყაინარები ერთ მინუტს სულ გადაა-
 ბრუნებენ ტივის მაგრამ მეტივე ამოზუნზლული ისევ ამოჭყვება.

**) „ტიური“ ანუ „ხეური“ სიმღერაა, საცა ორნი ლექსებს
 მღერიან. ეს მეტყვეების სიმღერაა.

მალე მაცია თითონაც მეტივეთ გახდა. მალე ფული იშოვა და ეხლა, ერთი ორასიოდე თუმანი ნაღდობი ჰქონდა შინა, უწინდელი სისაწყლეს აღარც კი აგონდებოდა. მთვრალი რუსი კაცარა, ეხლა იმის თვალ წინ გინდა ყველა ამოეწყვიტნათ, ის ხელს აღარ ვაიქნევდა. ფლონდ იმის ჯიბესთვეს კი არ გეხლოთ ხელით. *ბიძე სტეფანო — იმ*

III.

გავიდა კარვა ხანი, მარტის დამდეგი იყო. საშინლათ ციოდა. ცივი და ღონიერი ქარიშხალი, ფითქოს ბორბტი და განდევნილი სული, ისე ღმუოდა თფილისის ქუჩებში და მოჰქონდა თოვლ-ჰყაპი. ჩალოლაძე ის იყო სოფლიდგან ჩამოვიდა. ბინა არსადა ჰქონდა, ღამდებოდა იათინჯ და ყაბალახ მოხვეული, ის მიაბიჯებდა მუხრანთან ხიდთან, როცა მტკვრისკენ მიმარბენმა ხალხმა მიიზიდა მისი ყურადღება. ჩალოლაძეც გაეშურა იქით და მიადგა მტკვრის პირს, სადაც იდგა ბლომა ხალხი, აქვე ჩანდნენ ქალაქის „დიდი“ გვამნიც. მტკვარი საშინლათ გასოფებული მირბოდა, ფითქოს უნდოდა ეს წინდაუხედავი წუთისოფელი წველესა. ჩალოლაძემ გაიხედა იქით, საიგაც ხალხი იცქირებოდა და დაინახა: შიგ წყალში, პატარა ბურჯზედ ორი ამოზუნზლოული კაცი კანკალებდა სიცივით. თურმე გაბრაზებულ მტკვარს ეეწინა და ნახევარი ტივი ზედ ბურჯზედ შეედო, მებოლფვეც და მეტივეც ორივე ბურჯზე შეესხა ამოზუნზლოულნი, იათინჯები და ქუდეები კი წვერთფ წყალს. ბურჯის გარშემო მტკვარი საშინელის ძალით დუღდა და ცოფიანიციფ დუფებს უსროდა; თავისის ხმაურობით, მეტივეებს ყურებშიც აფრავის

ხმას არ უშვებდა ქარი და სიცხე უბედურ და ნაბნევე
 გვიჩვენებდა უღმერთოთა ეპყრობობდნენ და ესენი მუჭის ტო-
 ლეებილა კანკალებდნენ ტივზედ. ნაფი ვერა გზით ვერ
 მღუყენეს და შევლამ გადაწყვეტა ამ უბედურების სიკვდი-
 ლი... მეტივემ გამოცდილობით იცოდა, რამ „სხტისა ქი-
 რი — ლობეს ჩხირიო“ იმიტომ იშვირა ზეხები და გედევ-
 რია ზვირთებში. მოუსვა, ოდესმე საშინლათ ღონიერი და
 ეხლა უღონო ხელი. ხალხმა სული გატრუნა... მეტივე
 საცოდავთ ებრძოდა ცივს და შავბნელ ზვირთებს...
 ძლივს გამობობლდა. მას დასტაცეს ქალაქის ბიჭებმა ხე-
 ლი და წაიყვანეს სადღაც. დარჩა ბუჯზედ საწყალი მე-
 ბრლოვე. საცოდავის თვალში გააცილრა იმან თავისი არ
 მშველელი ხალხი... ამბობდნენ მეორე ღღეს ის საცივი-
 წაგან გაჭირვული გამოიტანეს...

ჩალოლაძე დაღინებულნი დაბრუნდა, მოვიდა ერთ
 მეფურნესთან, პაპროზის მოკუდება ჰსურდა და ცეცხლი
 მოითხოვა; რადგან ძრიელ ციოდა ყარში, შიგ ფურნეში
 შევიდა. იქ ფურნეზედ დაინახა ხსტიმული წყლიდგან გა-
 მოხული. მეტივე, რომელიც საცოდავთ ქმინავდა. ას
 ველ აღმა იწვა სამხნ ლათ გაცხელებული, შუბლზედ
 ღრმა ლარები უმტკიცებდნენ, რომ ვარ ვაგლანის მოწამე
 უნდა ყოფილიყო ეს საბრალო. ჩალოლაძემ დაცქერწბის
 უმაღვე ბქნო, რომ ეს მის ნაცნობი ბაკია მეტივე იყო.
 დააქვრდა ნაცნობი პირი სახეს და მძან თვალემა გად-
 მოატრიალა.

— „რაო, ვერ მიცნობ, ბაკია?“ ჰკითხა საწყალს. იმან
 თავისი ნაღვლიანი თვალებო შიბაჯინა და სიცხისაგან გა-
 ხურებული ტუჩებით წარმოსთქვა:

— „ჰო, ღმერთსა მადლიჲ რომ შენა გნახე, ერთი დაბძნდი, გეტყვი ჩემ გულის პასუხს და ღვთის გულგახადვის ყური მგდღე მეტ... მეტიეს...“ ჩალოლაძემ ყური დაუგდო თუმც გაიგო, რომ სიტხეში იწყო საბრალომ რომედა.

— „შენ ხოც კარგა იცი, შენი ჳირნიმე, ჩემი სოფელი მეტ—იჲ, მეტკერის პირას დევს, გაღმა მხარს რომ ეძახიან მეტკერის პირას წამოსკუპული ოჯახისი იჲ ხოც მოკადანვე საჩინოა—ოესეც კაი ღვთის წყალობჲჲ, ჳა შენი ჳირნიმე“ ჟე ჳირომამდა საწყალი: „უცუცხლოთ რომ წამოღულღება ხოცმეც, ისეც ბლომად მოგედის, მინდორი ცოტა გვაქვს, ისიც საბატონოა—ჳე, რა ვარამი სიტყვაჲ ეს სატილოთ მინდორს ჳური კარგი მოჳყავს—მაგრამ კაცებოც ვერაფერის...“ ჩვენნი მამა-პაპის საცოდაჲ, დიდი ცაცხვი ოქ არი, მამულებს რა გეყუყუნებს, დედის საფავეში, სულ ბამბხს ძაფით არი შებოჳილი, შეგეწიოს იმის მადლი, ვაი იმის ღამის თევჳცემართებს!... სათავეში კალკ მახიც ბლომაჲ და მშიერ კაცს ბევრჯელ ამოუმსებს ხოცმე მუცელს; არც ეს არი ურიგო, არა შენი ჳირნიმე!“

აქ მეტივე ცოტა ხან შედგაჲ ერთობოდა, სიტხე საშინლოთ ემატებოდა და ამის შემდეგ ოცუცილებელი იყო მეტე ისევ დაწყო:

— „ე, მიყვარს ჩენნი ცელქი დეძამი... იმის ბუტბუტი მიყვარს... რომ ბუტბუტებს, უთოოთ სულიც უდგა... სული რომ უდგა და დიდინისაჲ, ბევრიც იცის, ბევრი უნახამს, ახლერთი ბუტბუტის მაგიერ, მაფიოთ გამოჳთქვა, რა რიგი შემყვარდები!... რამდენ გულგაკვდავ ამბებს გეტყვი უწინდელს და ეხლანდელს!... ბევრჯელ გაჲ

მოვარდნილა ბატონის სახლიდგან ბატონისაგანვე ნამუს
 შერცხვენილი მოხსლცა და უღვრია შენ პირებზედ მწარე
 ცრემლები... რამდენჯერ მოუბანია შენის წყლით, ბატონ
 ნისაგან ან იმას მოურავისაგან ნაცემ ყმას სისხლიანი
 თავპირი! თითონ ბატონის სახლიდგან რამდენი კენესა და
 აფრცხვებები გსმენია?! ეხლანდელი ბასაულებისაგან გლე-
 ხების დაწიოკების ხმაც ხომ გსმენია?... ჩინოვნიკებისაგან
 პატარახის შლაპა-მლოუპის ხმა; გლეხისაგან ბედის წყევლა,
 როდესაც წასულა ის სამართლის საპოვებლათ სსსამარ-
 თლოში, დაბრუნებულა, ჩამომჯდარა დალონუბულა, შენ
 ნაპირებზედ ხმელა პურის წყალოში ამოსასველებლათ! ჰყ
 რამდენი სხვა... ახ ნეტავ ლაპარაკი შეგეძლოც, უთხრა
 ყველას!... იქნება იმიტომ მიყვარდე, წყალო, რომ მეტი-
 ვე ვარ? ჩემი სქედა რომ შენ დენას გაატანოს, მაშინ
 უფრო შემიყვარდები... ჩემსოფლის ხელო მოხევის მშფო-
 თავი მტკვარი, შემოდგომით ოჩხის თევზს არ გვაკლებს,
 მგონი ურიგო არც ეს იქონსი... მიყვარს მტკვარი გაზაფ-
 ხულობით, ონჯრობას; მაშინ უფრო წააგავს ის მეტივეს
 ამღვრეულ ფულს. ზაფხულში, ხომ ეს მეტივეებს გვეცო-
 დება. ონჯრობას ბევრჯელ გაუკვეთნია მტკვრის ზვირ-
 თები ჩემ საშინელ ხელს და ღონით დასმულ ორთა-
 ყვირს!.. ზაფხულში კი ბევრჯელ მიბრჯუნებია, მტკვარ
 რო, შენ ტინიან ნაპირებზედ ფეხები, ძაღმდელის ძალით
 მიწევია ჩემი დორიჭული ტივი და გვიწყველია გაჩენის დღე
 შე და ჩემ მებოლოვეს. ზებ ტივზედ გვდებია შემწვარი
 ბატი და ტრკით ღვინო. მაგრამ ჩავსულვართ სათიოზე და
 ვისლკასხრომს ტანჯვა! შამამირტყავს ვერცხლის ქამარს
 და თქვე-მამწონეთ გამიუღობა კუკის ხელზედ, მტკვარს ეში

ნიან მეტივის ორთაყვირისა, იმითომ გერც კადრულობს
 იმის დაღრჩობას! ან ეს ათი წელიწადია, ჩვენს სოფლიდ-
 გან ერთათ ერთი მეტივე დაღრჩო გლახა თათაშვილი...
 კაი მეტივეც იყო, ღმერთმა აცხონოს და ბევრჯელ კი
 აუყვირებია ზორბა მკლახებით მოსმულნი ორთაყვირი!
 ვერაფერი ნათქვამია გლეხის ლექსი:

მენახირის გუდა შეტყუა,
 მეტივისა ჯალაზი,
 ვენაცვალე გუთნისდედას,
 მუცელი საქს მადლარს.

გუთნი დედა ვერ აუვა ბავისპურით დალაქს, ღვდელს,
 იასაულსა, შველსა, მენახირესა, სომხებსა და ისე მრავ-
 ლეებსა, შეტალრე ჩვენ მხარეზედ, სადაც ნახევარს მიწის
 პატრონს აძლეფ; როდესაც მეტივე იყიდის ქარელში ტივს
 ხუთ თუმნათ, ქალაქში სატიოზედ თხუთმეტ თუმნათ სჯაჲ
 ყიდის. ჰე, ბატონო ეხლა რალა მაგონდება, როცა, რო-
 გორც ყველა მეტივეს, მეც ერთი ორასიოდე თუმანი ხმე-
 ლი ფული მაქვს შინ. ჰე, ეხლა აღარ მაგონდება ჩემი
 სისაწყლევ... ეს შენც გითხარი! აქ ბაცოკა გადმობრუნდა,
 ეტყობოდა სიცხეს სიკვდილისკენ მიჰყვანდა.

— ჰო, შენი ჭირიმე მადლარს მშიერი აღარ მახსომდა
 მეტიობაში. ეს მიმდევს ჯავრათ და დიდი ჯავრიც არის.
 შენებურათ ჩემ ცხოვრებაში ანგარიში არ იყო, ამ ოხერ-
 წუთი სოფელში თვლა მაკლდა, თუმც ჩოტკის კაცი ვი-
 ყავ და ანგარიშიან გლეხს მეძახდნენ. რაკი გავმდიდრდი,
 ღორის ხასიათი მომეცა, ნამდვილი ღორი გავხდი, რო-
 მნდომებოდა გაჭირებაში ვისთვისმე შველა, ღორი კაცი
 შიგნიდგან მეუბნებოდა: „რას შერები, რა შენი საქმეა“.

ჰე, ტყუილათ კი არ მითხარი შენ, რომ მინამ კაცს სწავლა არა აქვს და ცხოვრებაში რიფთანი ანგარიში არ იქონი, მინამის ნამდვილი ღორიავ!

... აქ საბრალო მეტივე ერთი გაიზმორა და გიჟი მავი სული ამოჰხდაი უხარ-მაჩარ სხეულიდგან... გაქრა ბაციკა მეტივე!.. მეორე დღეს დილა აღრიან სამიოდე მეტივემ გაახვიეს ბაციკას ფეხში იაფინჯში, დაუდეს ურემ-ზედ და წაიღეს თავის მამა-პაპის სკსაფლაოზედ დასასაფლავებლათ. გავიგე, რომ ვერაზედ დაჰხედროდნენ იმათ პოლიციელები, ერთი ათიოდ თუმანი ქრთამათ ეელოთ და მხოლოდ მაშინ დეენებებინათ მსხედარი. ეხლა ჩვენი ბაციკა მეტივე, მკითხველო, ჰმარხია შენ ნაცნობ მეტის ჯკლესიასთან და იქიდგან ყურს უგდებს მობუტბუტე და მშფოთავ მტკვარს... „ცხოვრებაში სწორე ანგარიშიო“ გვეუბნება მისი საფლაფი....

შექრო.

თავადის სიზმარი.

ერთ საღამოზე სწვდა მომაწვა,
სამხარი ვჭამე, ძილს მივეც თავი,
ვსთქვი ჩემთვის, ეგებ ცუდი ექნენ რამე,
იქნებ ღმერთთან მაქვს შესაწირავი?

ჩვეულებათაც სულ ისა მქონდა,
რასაც დღე რასმე ცუდსა ვიზამდი, —
ან გლახსა ვცემდი, ვარბევდი ვისმე,
ყველას სიზმარში ღამე ვხეღამდი.

კიდევ დაწვექი, დავხუჭე თვალი,
სიზმარი ვნახე შესაზარელი,
მითომ უეცრათ მომკვდარეიყავი,
მთლად გამქრალიყო ჩემი სახელი;

სულ ყველაფერი, რაცკი რამ მქონდა,
მითამ გლახები შუა იყოფდნენ,
ჰხნამდნენ, ჰთესამდნენ, ჩემ ტყესა სჭრიდნენ
მკლბაშს და ღალას აღარ იხდიდნენ!

ცოლი ტიროდა, თმას იწიწებდა,
დამძახდა: „ადექა სად მიხვალ, სადა!?!“

გლენი კი იქით შესანდობს ჰსემდენ,
ჩემ სიკვდილს შემდეგ გაჰხსნოდათ მადა!

მე შეუთიე: „ბიჭო, რას სჩადით?
ჩემს ქონებისთვის რა ონა გიკრამთ?
წადით, მომიტათ, ვისაც რა გმართებთ—
ქათამი, კვერცხი... ბევრს ნუ მიჰქარამთ!

„გეყო, ძამიანე! — მათ შემომძახეს —
გამოგვივიდა ჩვენ სხვა კანონი:
რაცხან გვიმონე, შეგვრჩეს მხოლოდ ეგ,
ეხლა კი ჩვენ ვართ ჩვენი ბატონი!“

ამ ხმის გამგონეს, გამისქდა გული,
შევხტი უეცრათ, ტახტზე ნაწოლი,
თაფი ვიტკინე, ვილა ჩიოდა, —
კილამ გაესრისე იქ ჩემი ცოლი!

შუალამისას, გაღვიძებულმა,
ტანზე ჩავიცვი, ვიშიშვლე ხმალი,
სულ დავიარე ჩემი გლენობა,
გალუტრიალე სულყველას თვალი!

გათენდა დილა, ენახე მინდვრები,
ტყეც ისევ ისე სულ სრული არი,
გლენებიც ისევ ფეხ ქვეშა მყვანან!...
მაშ ეს სიზმარი ტყუილი არი!?...

1881 წ. მარტის 3.

გ. ჭკელაშვილი.

მ ე ო მ ა რ ი.

კეკლუცო ქალო, ცბიერებით ნუ დამლულუნებ:
შენს საალერსოთ, გულის ჭიავ, არა მცალია.
თუმც „სიყვარულით“ და ვედრებით ყურებს მიყრუებ,
მაგრამ ჩემს გულში, გეუბნები, სხვა რამ ალია.

* *
*

კალთიდამ მომწყდი, დასანავსად ნუ მეკიდები!
წივილით ფეხთ ქვეშ გველისაებ ნუ მეკლაკნები!
სხვა რალა გიყო, გეუბნები, რომ მებრალები—
და გთხოვ, გეთაყვა, ნუ მაგვიანებ, ნურც მევედრები!

* *
*

ეგ სიყვარული კარგი არის, თქმა აღარ უნდა;
ჩემთვისა ისე, როგორც შენთვის მას ბედი უნდა;
მაგრამ მაგან არ ამკიდოს საგძლისა გუდა—
რომ ქერქი მივცე, თუ მშიერი მგზავრი დამიხვდა.

* *
*

სხვა სიყვარული, სხვა გრძნობაა გულში ჩასხმული;
სიბრალული გულში იბრძვის და იკეცება!
რა ვქნა, სულო! ის მეტათაჲ ცეცხლით აგზნული,
ჭკვასა და გრძნობას თავისაკენ მიეზიდება.

* *
*

შოდი, მომყე, გაიხედე რა ამბავია:
ჩემი ძმები მტერთ საომრად ჯარებს აწყობენ..
ხომ გითხარი, რომ მე, შენთვის არა მცალია!...
ყური დაუგდე, რას ამბობენ, რას ჩურჩულობენ:

* *

„გავემუროთ, დაცემულნი წამოვაყენოთ,
„ბოროტებას ფეხით შევსდგეთ და გავამტვეროთ,
„ხალხი ერთხელ სწორე გზაზედ გადავაყენოთ,
„უშოვნოთ ბინა, შევიყვანოთ და დავაყენოთ.“

* *

მაშ რას მომტირი? მე იმათკენ მიმეჩქარება,
ჯერ მსურს იმათა ხალხის ხსნაში გადაეშეგლო,
თუ რასაც ველტვი, ის ბედისგან ამისრულდება,
მაშინ, იქნება, შენს სურვილსაც გამოვუელვო:

ლ. რ—ფ—კ—ლი.

1881 წ. მარტის 25.

იგივე მისდობილი

ერთსელ დრო შქონდა მეც ვრწმუნებდი კაცისა ძალას;
ფიქრით ვსცხოვრებდი, ფანტაზიით ვსატდი მოძაკაღს:
კაცისა ზელში ვსედავდი მე აღმარბულს დრომას,
და წინამძღომელს გამოხსნელსა, წმიდა ხაირადს.

ეს უაძნო სიყრმის წარსულისა, თქვენ შემოგზივით!
რისთვის მამლეკდით ცრუ იმედსა? არ მიბრალვიდით?!
რად მასკლებდით ცრუ ფიქრითა, თვალთ რად მიხვევდით?
ჩემის სასუსტით, კეთილ-გულით რად ჭსარკებლობდით?

შეგავრად მიძახნდა იმ ფიქრის დროს კაცობრიობა
უმაღლეს ძანნდა მოძაკაღის დანიშნულება,
მწამდა მის ძალა, ხდომა, ლტოლვა, შეძლებულება,
და იმ დროს მწამდა უმღერ კაცის შედარება.

მარჯმ წავიდა დრო სიყრმისა და დრო ოცნების:
მარტოკა ფუჭი ფიქრი აღარ მკამყოფილებს,
მსურსა შეუთვისა ფიქრსა ფუჭი წესი ცხოვრების,
მარამ ძალ არ მიძს, უძალობა უფრო მწყესებს.

მომშორდი იქით, ფუჭო ფიქრო, წესოც ცხოვრების!
დაღლილი არის ჩემი გული, ვერც ერთს გენდობის!
მე მსურს სამარე საუკუნო, დრო განსვენების,
ან მოშორება გონებისგან გრძნობის უფლების.

მე მსუქს, მიყვარდეს ყველა კაცი, ვით ძმა ნამდვილი...
 მარამ, ბნელ ფიქრო, შენა ჭკონებ იყოს ადვილი?
 შენგნით წამსდასა, გამიჭკავდა მე გული ჩვილი,
 ჯ მეზიზღება ყველა სული, თუნდ ღვიძლი შეილი!

სოფელში დაკალ, ვითა უცხო შეჩვენებული,
 ვით კაცის მტერი, ყველასაგან მოძულებული,
 ფიქრით მოცული, დაკლასლასებ გულით დასშული, —
 ვერ შემიტვისეს, ვერ-ვინ მნახა შეჩივებული!

მეფე სოფლისა მტკიცეთა ზის ტასტს მხიარული,
 დიდთა უჭირავთ ისევ ქვეყნის სოცნი და სული:
 მდიდარი ძლება მით, რომ ღარიბს არა აქვს პური,
 მით, რომ ხალხს ცარცავს, იგი არის ოქროთ შემკული.

მათ არ შევნატრი, ამათა-სოფლის დიდება:
 მათ შერცხვეს კაცი, ვინც ძღერის, რომ სხვას ეტირება,
 ვინც ფეს-ქვეშ ჭქელავს, რაც მის მსგავსსა სხვას ენატრება,
 ვინც პირად ბრწყინავს, სულით კი სატანას ედარება.

შევნატრი იმას ვისაცა აქვს საწმუნოება:
 ვისაცა სჯერა ქვეყნად კაცის ბედნიერება,
 ან მომავალი ბრწყინვალეა დაეხატება;
 ვინც წმუნებს მარტო, და ლოდინით არა ბეზრდება.

დ. ქართველიშვილი.

1881 წ. თებერვლის 27

შპანასკნელ სისხლის წვეთამდის.

(მოთხრობა).

მისტრის ბერენისა.

1879—80 წ. საშინელი ზამთარი იყო. ყველა სტიქიებმა — ბუნებამ, დრომ და ამინდმა აუტეხეს ბრძოლა კაცსა. სიღარიბემ და ავადმყოფობამ აღუმართეს ძღვევის დროშა იმათაც კი, ვინც ჩვენში შედარებით საუკეთესოდ მდგომარეობაში იყვნენ. აქ, ირლანდიაში, ხალხის უბედურებამ ბევრად გადააჭარბა კაცის წარმოდგენას. უდიერო შიმშილის ნიშანი, რომელიც მძლავრის ხელით განდევნილი იყო შორს და ბნელს კუნჭულში და რომელიც აქამომდე არ სჩნდა აშკარად, ეხლა ისევე წამოდგა ფეხზე ამ უბედურს ზამთარში; გაუჭირვებლად გააპო ქალღმერთმა აშენებული ზღუდე, რომლის ძალითაც სურდათ მისი შეკავება, და, როგორც ძველად ნათქვამი ვეშაპი, თავისუფლად დაიარებოდა ამ მხრის ერთი კილიდამ მეორემდის.

განა არ გავუმართავთ საზოგადო ხელის-მოწერა დამწეულთა სასარგებლოდ? განა არ დაარსდა ამისთვის თანხა გერცოგინია მარლბოროსი? თუ სულ გაზვიადებულნი არიან ეს მოთხრობაები შიმშილობის თაობაზე? ჰკითხავე-

დნენ თავის თავს მდიდარი ინგლისელები, მდიდრათ მორ-
 თულ ბრწყინვალე სასახლეებში, შეშით და ქვა-ნახშირით
 მოლულუნე ბუხრებთან მსხდომნი. დიახ, მადლობა ღმერთ-
 სა, კეთილ-მოქმედებამ გადაარჩინა რამდენიმე ათასი კა-
 ცი სიკვდილს და სასოწარკვეთილებას, მაგრამ კანა შესა-
 ძლოა კოვზით დაინთქას ზღვა ხელობის უბედურებისა?

მოქმედება ჩვენი პატარა მოთხრობისა წარმოსდგება
 დასავლეთის ველური მთების (შუა) რომლების უმშვენიე-
 რესს კალთებს ეჯახებოდა მღელვარე ზვირთები ატლან-
 ტის ოკეანისა. ამ ტიტველს და ზრიაკს მთის ფერღობზე
 საცოდავად ეკუნთა ნახევრად დახგრეული ქოხი მგზა-
 ვრი მოულოდნელად წააწყდებოდა მას ზედ, რადგან ვე-
 ხამი თვალისთვის ეს შორიდან შეუნიშნავი იყო, შესა-
 ნიშნავს არას წარმოადგენდა ეს ქოხი. ამ გვეარი ქოხები
 იმ არემატეში ათასობით იყვნენ. შეჭაძლოა, რომ არხი-
 ტექტორს ფავდაპირუფლად ჰქონდა სახეში დაეტანებინა,
 იქ კარები, კქ ფანჯარა და ასე გასინჯეთ ბუხარიც, მგზ-
 გრამ ეს მისი პირი ისევ უზრად დაჩრქეილს. მცხოვრებნი
 ამ უბედურის სადგომისა გამოდიოდნენ არალაყ გვერდზე
 წამოწოლილი კედელში დატანებული ნახვრეტის შემწეო-
 ბით. ფანჯარა იყო ფაცობილი თივით და შივრები ყო-
 ცეცხლის კომლო შივ თავისუფლად დასეჩნობდა და ბე-
 ლოსე გამოჰქროდა გარეთ კედლების დაატერს უფრად
 ვი დარანების შემწეობით.

პიუტნიტ

კარის სფირკველზე იჯდა მერმეტიტორმეტე წლის
 გოგო, გამოხვეული ისეთ ფალასეტში, რემელთა ცეცხ-
 მხოლოდ ირლანდის ბავშვებდ ნახვს. როგორ იცამდა
 ეს ბავშვი თავის უბედურს ტანსაცმელს, ანა ეს უკან ასე

ლი როგორ აღგებოდა ტანზედ, ღრმა საიდუმლოდ დაჩა-
 ხა. მგონია კი, ეს საიდუმლოდ მდგომარეობდა იმაში,
 რომ შავში ტანსაცმელს მისს დღეში არ იხდიდა. იმას
 ეჭირა ხელში შვიდი-რვა თვის ბაღლი და ნაზად აქანებდა.
 ერთიჯოდა მეორეც იმეთი სუსტი და გაკნაჭულები
 ვენენ, რომ არაინ არ მოიფიქრებდა თუ უფროსი რვა
 წლისა მეტისა იყო და უმცროსი ოთხისა ბვისა.

დასორსელილი, დაუვარცხნელი თიმები ურიგოდ
 ეყარნენ მორას სახეზე და ჰფარავდნენ მისს სახის ყველგა-
 ნაწილებს, გარდა გასაკვირველი ირლანდიური ცისფერი
 თვალებისა, იმ თვალებისა, რომელთ ბრწყინვალეობას ვე-
 რასოდეს ვერ დააბნელებს ვერც ჭუჭყი, ვერც შიმშილი
 და ვერც უბედურება. ეს ფელურის გრძნობით ანთებულ
 დიდი თვალები გამჭერებული გასცქერებოდნენ ჩისლიანს
 სივრცეს, მაღიამაც ისმოდა ყრუ კენესა მთის ნაკადული
 საკრძომელიც იკვირავდა გზას თვალგადუწვდენელს და
 თავისუფალს ოკეანთან შესაერთებლად. უეჭველია, ბუნ-
 ფიქრში რბატიბოდა სასიამოვნო, თანტანითური სურათები,
 იმიტომ რომ მისს ბაგეებზე გამოჩნდებოდა ხოლმე
 მილის ჩრდილი, რომელიც სხვა უფრო ბედნიერს დროს
 უთოოდ, გარდაექცეოდა მხიარულ სიცილად.

მაგრამ, ვიდრეაუცხელთ მოჰქრდა იმას მხარზედ და
 ის ისევ სამწუნარო სტანამდილეში გამოიყვანა. ამორქმე-
 ტა წამოდგა და დაუწყო ჩუმად მზერა თავის დედას
 იგივენი საოცრად ჰგვანან ერთმანეთს. დედა ჩამოსხმუ-
 ლი მორაა, გარდა იმედებისა და სიჭაბუკისა; ის ხნით
 უფროსია, ტანად მაღალი და უფრო გამხდარი, მაგრამ
 ისეთივე ჭუჭყიანია, როგორც მორა და ისეთივე ფალა-

სებში აცვია. იმისი სახე წარმოადგენს ორიგინალს, რომლის კოპიოსაც შეადგენენ გასაკვირველი თვალები ბავშვისა. მაგრამ გრძობა და ფიქრი, რომელიც სჩანს ბავშვში, დედის სახეში გაუქვრია დროს და მწუხარებას; იმის სახეში დარჩენილა მხოლოდ ერთი ველური, ჩლუნგი, დამშეული გამოხატულება.

— დავიჯერო, კატლინსა სძინავს? ეკითხება ის. გოცებით:— ბალღი ჩემზე უფრო ჭკვიანია. მხოლოდ ერთმა ღმერთმა უწყის რამდენი ღამეა მე თვალი არ დამიხუჭავს.

— ძნელია ძალიან შიმშილი, უპასუხებს მორა:— მაგრამ შეიძლება ამალამ მამა მოვიდეს და კარტოფილი მოიტანოს. იმან უთოოდ იზოვა სამუშაო კორკში. ამბობენ ის კარგი და დიდი ქალაქიაო.

— ის ისეთი კაცი არ არის, რომ სამუშაო იზოვოს და, თუ მრვა, ისევ ხელ-ცარიელი. ის არაყმა დაღუპა, მაგრამ იმისი ბრალი კი არ არის, რომ არაყი მასზედ ღონიერია.

— ეგ მართალია, დედა, მაგრამ ჩვენ მაინც უნდა როგორმე ვიზოვეთ პურის ნატეხი პატარა კატლინისათვის. აი რამდენი ხანია, რაც საწყალს, ერთი წვეთი შრატიც კი არ უნახავს გემოთა.

ამ სიტყვებით მორა აძლევს დედას ფალასებში შეხვეულის ბაღლსა. საწყალმა დედაკაცმა წინათვე მოიოხა გული ტირილითა და ეხლა მისს თვალებს ცრემლი აღარ ეკარება. ის დაიხარა და დახედა შიმშილისაგან მიხრწნეული ბაღლის გალოურჯებულს სახესა, — მძიმედ ამოიოხრა და სთქვა:

— აბა ნახე, იქნება, იპოვო პატარა პურის ქერქი მაინც იმ კუნჭულში, სადაც ღორი სჭამდა ხოლმე.

მორა ჩუმად და უიმედოდ დაემორჩილა. ის ბობლვით აფათურებდა ხელებს ქოხის მოშორებულს კუთხეში. უფრო ბედნიერს ღროს იმ კუთხეში იყო ხოლმე ღორი, მაგრამ ექვსი კვირის წინათ, რომელნიც მორას საუკუნედ ეჩვენებოდა, ის გაყიდეს, იმიტომ რომ მამულის პატრონისთვის უნდა მიეცათ ქირა. ბოლოს ბავშვობ ბრუნდება დედასთან და სასოწარკვეთილებით უყურებს კატლინს. ის გაჩერდა, როგორც გაქვავებული. ნუ თუ გვიანლა და ველარას უშველიან ბაღლს?

— დედა, ეუბნება მწუხარებით გვემული მორა, ნუ მოგკლავთ კატლინს შიმშილით! კატლინ! კატლინ! უდახის ის ხმამაღლად, თითქო ცდილობსო, გამოუძახოს იმ ქვეყანას წარმავალი პატარა სული.

მაგრამ სანთლის მსგავს ბაღლის სახეზედ არ ეტყობა არაერთარი ნიშანი სიცოცხლისა; აღარ ისმის მისი გულის გამგმერი კენესა, რომელიც არ აძლევდა ძილს არც დედას და არც მორასა. თვალები უკვე დახშული აქვს. მწარე ფიქრმა, რომ კატლინი კვდება, მოუკლა გული საწყალ ბავშვსა და იმას არ შეეძლო ცრემლები შეემაგრებინა.

— ძალიან ცუდად არისო, სთქვა დედამ, გადასცა კატლინი მტირალ მორას და, რადგანაც მისი ტირილი მას წყლულს უძრეილებდა, შეჰყვირა:— ჩუ, ნუ ღრიალებ!

ის შედის ქოხში და ბობლვით ეძებს იატაკზე პურის ნატებს ან კარტოფილს, ან კიდევ რომელსამე მივარდნილს ოჯახურ განძს, რაშიაც მეზობელი მოგირავენე

მისცემდა ექვსს ჰენსსს (ფულოია). მაგრამ ყველა მეცადინეობა, ამოჯა და წერბად ერთე შედეგი ამ მეცადინეობის არის ის, რომ იმან გააღვიძა ერთი ცოცხალი არსებაც. ეს რა ცხოველი რგანისეინებდა ბნელში, ჭუჭყიანი მყარალი ჰერელის კუთხეში? ოჰ! ეს იყო ადამიანი, ექვსი თუ შეიდი წლის ბიჭი. ნახევრად ტიტველი, ველური, აჩუქლდ და უძიზნოდ მაცქერალი თვალებით ის მხეცურად სცემს თავის საწყალს დედას, რუმელმაც უსაბედად განუღვიძა შიშპილის გრძნობა.

მაგრამ დედა, რომელიც შეჩვეულია უფრო უარესს შეწუხებას, არ აქცევს ამას ყურადღებას და ასევე უძებს. ბავშვი კი მთნეც არ დასცხრება; მისი სატანჯველი მეტის მეტია, რომ ის ადვილად რადივიწყოს; ეხლა მას ჩაუყვია ღირში თითები, ლოლნის მათ და უცდილობს მით გააყრუოს შიშპილი, რომელიც შეუბრალებლად უხრავს და უფლებთავს. შეიგნეულდება, მაგრამ ეს ძალდატანება მისგან აღმოაჯ და თავისის რადალივიცენესით ის აბრუებს ჰაერსა, ცხელ მორა, მორა, მორა! ქვით-ქვითებს ის; ერთი კარტოფილი მაინც მომეცი, მორა, მორა, მორა! ისე! ისე! პატა! სუ! უპასუხებს მორა, ჩვენ ვარაფერი არა გვაქვს და საწყალი პატარა კატლინიც ხვალ მოკვდება და წავა ცაში ანგელოზათ.

მაგრამ მისი საკუთარი მწუხარება არ აძლევს პატანს ნებას გამოხატოს თავისი თანა-გრძნობა პატარა დის უბედურ მიხვედრისადმი; და ის ისევ საცოდავად განაგრძობს გენესას.

არც ერთს სულდგმულს, ამ ჭერ ქვეშ მყოფს; მთელი ოცდამოხეტიალათის განმავლობაში არა უჭამიარა;

დამშეული სიკვდილით ცივაღ შესცქერის მათ თვალებში; იმათ დააგირავეს უკანასკნელი ფალასი და შესჭამეს უკანასკნელი კარტოფილიც.

ერთი კვირის წინეთ მორას მძამამ გამოიჩინა გვირუკილი გამბედაობა და გადასწყვეტა კორკში სამუშაოს საშოვრათ წასვლა. მორა ბავშურად იმედნეულობდა, რომ ისინი გადარჩებოდნენ, მაგრამ მისმა დედამ კი მწარე გამოცუდილებით იცოდა, რასაც ნიშნამდა ეს სამუშაოს ძებნაცოლს მაინც უყვარდა თავისი ზარმაცი ქმარს და უხვ როდა, რომ ის თავის თავს მაინც გადაარჩენდა სიკვდილისაგან; ამასთანავე მისი წასვლით ერთი მჭამელი აკლდებოდა სახლს,—ის ყოველთვის უთავაზებდა ხოლმე მას ნაუკეთესო და უხვს კერძსა და ხაზს, იმას უყვარდა, იგი თუმცა ის იყო ზარმაცი, ლოთი და ხშირათ კიდევცა სცემდა ხოლმე ცოლსა და შვილებს სიმთვრალეში. იგი მას უყვარდა ეხლაც ჩხეთივე მხურვალე გულით, როგორც თხუთმეტის წლის წინათ, როცა ის, ახალგაზდა და ლამაზი, ცდილობდა ამის სიყვარული მოეპოვებინა და თუმცა ამისთვის სამძიმო იყო მასთან გაშორება, იქნება სამუდამოთაც, მაგრამ არც იმას იფიწყებდა, რომ იქნებამისთვის იქ უკეთესი იყოსო, დეე, წავიდესრა! იმის წასვლის შემდეგ, მალე მცირე ლონისძებაც ცხოვრებისათვის შემოეღოათ. პატრიკმა, კატლინმა, მორამ და მათმა დედამ ნახეს პირის-პირ მომაკედინებელი შიმშილი.

II

ბნელს ქოხში არაფერი არა მოიპოვებოდარა, გარდა ტურტლიანი ნამჯის გროვისა მივარდნილ ბნელს კუთხეში ერთ

თად ერთი გატეხილი სკამისა, ორი თუნუქის ჭურჭელისა, ისე დაძველებულის და დანსხხვრეულის, რომ ერთს გროშსაც არავენ მისცემდა მათში. კერა იყო ცივი. ტორფის მოსატანათ, რომელიც, საუბედუროდ; შემცირდა, საჭირო იყო მხნეობა და ღონე, მაგრამ ერთსაც და მეორესაც ისინი მოკლებულნი იყვნენ. ყველა ამ მწარე ფაქტებს კარგათ გრძნობდნენ დედაც და ქალიც და იმათი გონება მოცული იყო ბნელის ფიქრებითა, როცა უცრად ქოხის ღირეზედ გამოჩნდა ვილასიც ჩრდილი; სტუმარი ამ ველურს და შორს გადაკარგულს ხვრელებში იშვიათი იყო და ამიტომ ორივე შეკრთნენ, მაგრამ იმედმა ხელმეორედ გაუნათლა მათ გული.

ნუ თუ ეს იყო გულ-კეთილი პატერი ჯონი, მოვლენილი თვით ზეციდან, რომ ვადაარჩინოს იგინი სიკვდილისაგან!? არა, ეს იყო დედა-კაცი, მათი ახლო მეზობელი, რომელიც სცხოვრებდა მილ-ნახევრის სიშორეზედ მათგან. ის იყო ძალიან გულკეთილი ადამიანი, მაგრამ იყო ისეთივე ღარიბი ან, თუ შესაძლოა ესთქვათ, უფრო ღარიბიც, იმიტომ რომ იმის უბედური სახლი ხშიანებდამთელი ნახევარ დიუჟინი პაწაწა, ტიტველ-შიშველი ბავშვებითა. მორა და დედა მისი მაშინვე მიხედნენ, რომ ისინი მისგან შევლას არ უნდა მოელოდნენ; მორა მაინც წამოდგა ხელში აყვანილი ბავშვით და ბუნებითვე დაყოლილის სტუმართ-მოყვარეობით მიესალმა მას.

— მე მხოლოდ გზათ შემოვიარე თქვენსკენ, მისტრის სიუღლენ, სთქვა იმან ხენეშით, რომ გახაროთ ერთი სასიამოვნო ამბავი, მე მივდივარ ბალინაუნში, საიღამაც უნდა მოვიტანო საჭმელი ბაღლებისათვის. პირ-

ველსავე სიტყვის ხსენებაზედ საქმელზე, მორას თვალები შურით გაუბრწყინდნენ. ასე გასინჯეთ, პატრიკმაც კი დაანება კენესას თავი და ყურები აცქვიტა. მისტრის სიულღვანი კი კითხვად, თუ საქმე რაში მდგომარეობდა.

— თითონ პატრი მოვიდა ჩვენთან მთებში, უპასუხა სტუმარმა, რომელიც იყო ჯანმრთელი, მაღალი, ღონიერი და ყოველგვარი შრომის ამტანი დედა-კაცი, და გამოგვიცხადა, რომ ჩვენ ყველას შეგვიძლიან მივიღოთ საქმელი ბალინაინში, ვილაც ქალს... ძალიან შესანიშნავს ქალს, თითქმის ისეთს შესანიშნავს, როგორც კოროლევა, უზრუნვია ჩვენზედ, ღარიბებზედ. ის მოსულა ბალინაინში ბევრ მდიდარ ჯენტლმენებთან ერთად და ყიდულობს თავის საკუთარი ოქროთი პურს და წვეწვს დამშეულთათვის. აბა, მისტრის სიულღვან, აიღეთ თქვენი ჟესტიანკა და წამოდით, მე არ შემიძლიან დაყოვნება, ბნელდება და ბავშვები მეღიან.

მანამ მორა და მისი დედა გამოიკვევოდნენ განკვირვებისაგან, ის კიდევ გაჰქრა მთის ბილიკზედ. არ შეიძლება აღწერა იმ გრძობისა, რომელმაც შეიპყრო იგინი ამ ამბის გაგონებით. ეს სასიამოვნო ამბავი იმათ ეჩვენებოდათ შეუძლებელ საქმეთ, რაღაც ველურ ფანტაზიათ. მაგრამ ამ მეზობელ დედა-კაცის საზოგადოთ სიმართლის მოყვარეობა და მისი საჩქაროთ წასვლა ამტკიცებდნენ მისი სიტყვების სინამდვილეს. ერთ წამს დედა და ქალი მიეცნენ რაღაც ველურს და უჭკუო მხიარულებას, თითქო მთელი მათი უბედურება ამით გათავდაო, მორას თვალებიდამ წასკდჷ ცრემლი, რომლებიც ეცემოდნენ პატარა კატლინის უგრძობელ სახეზედ.

შეიძლება ითქვას, რომ მორა და მისი დედა გამოიკვევოდნენ განკვირვებისაგან, ის კიდევ გაჰქრა მთის ბილიკზედ.

— დედა, წადი ჩქარა! შეპყვირა პატრიკმა და აიღო თავი ქუჩკიანი დაწოლიდამ, ბალინაინამდის დიდი გზა არ მარის და დღეს ჩვენ ყველანი დაუფიძნებთ მადლარის კუჩქებით.

პატრიკმა, რომელსაც თითქო უნდოდა თავისი დიდი თვალეზოთ ჩაენთქა გამხდარი სახე თავის დედისა, ბევრი მწუხარე დღეების შემდეგ, პირველად ეხლა გაახშირნა მოწყენილი და ბნელი ქოხი თავისი ყრუ სიცილითა.

მაგრამ, ფხიზლათ მოფიქრებინა შემდეგ, მისტრის სიულოვანის სახე მოიღრუბლს და ყოველივე იმედი მისთვის გაჰქრა.

ბალინაინამდინ იყო ექვსი გრძელი მილი. იმათ ნამდვილათ არ იცოდნენ თუ ეხლა რამდენი საათი იყო, მაგრამ შიმშილზედ ატყობდნენ რომ ხუთი უნდა ყოფილიყო, მორას დედა ვერასოდეს ვერ დაიკვებებდა ღონიერობით და ეხლა ხომ, მომეტებულ შიმშილის გამო, საშინლად დასუსტებულ იყო; ამიტომ ადვილი გასაგებია, რომ ის არა სთელიდა თავის თავს იმდენათ ღონიერათ, რომ გაეგლო ექვსი მილი, ამერე იმ დაკლაკნილ მთის ბილიკებზედ.

პატრიკმა დაინახა, რომ დედა არ ემზადება წასასვლელად და დაიწყო ხელ-მეორედ ღრიალი; მორამ კი, თითქო მიხვდა დედის აზრსაო, მშვიდობიანად სთქვა:

— მე წავალ და მოგიტანთ თქვენ, ყველას, სიცოცხლეს, თქვენ ხომ იცით, რომ მე ისე ადვილად დავხტივარ მთებზე, როგორც თხა. აიღო თაროდგან ძველი ფესტიანკა, მაგრამ მისტრის სიულოვანმა შეაყენა; მორას წასვლა მხოლოდ სისულელე იქნებოდა, ამიტომ რომ ამ ბავშვს არავინ მისცემდა საჭმელს და ამასთანავე იმან

არც ბალინაინის გზა იცოდა, რომელზედაც იმას მხოლოდ ორჯელ ველო თავის სიცოცხლეში, დიდი ხნის წინეთ.

უძრავმა და გალურჯებულმა კატლინის სახემ მისცა გამბედაობა კეთილ დედა-კაცს.

— მე თითონ წავალ, სთქვა იმან, თანაც აიღო ქესტიანკა და აკოცა ბაღს; ნუ გეშინია, პატ, მე მოგიტან შენ საჭმელსა, დაუმატა იმან და თავი ნაზათ გაუქნ-გამოუქნია ხელითა.

ბავშვმა შეჰყვირა სიხარულით, გაიქნია თავისი პატარა, ტიტველა, ჭუჭყიანი ფეხები და ხელ-მეორედ მოიგრაგნა გორგალივით თავის ნამჯის ხმელს ლოგინზედა აქამდის ერთად ერთი გზა პატრიკის პატივისცემის დასაქსახურებლად იყო იმისი კუჭის გაძღომა. მორა და იმისი დედა იყვნენ მუდმისად იმის საზრდოს მძლეველებათ და ამიტომ ისინი ორივე უყვარდა მას ერთნაირად, მაგრამ ბოლოს ხანებში მისი მოთხოვნილება იყო იმდენად გადამეტებული ჯეროვანს საზღვარს, რომ ისინი ჰკარგავდნენ მის თვალში ნდობასა. მაგრამ, თუ მისტრის სიუღლოვანი მოიტანდა საესე ქესტიანკას, მაშინ, რასაკვირველია, ის მსწრაფათ დაიჭერდა ისევ წინანდელს ადგილს მის პატივისცემაში.

საწყალი დედა-კაცი მეტს აღარ ჰოჭმანობდა; ყველა წამი დაყოვნებისა მის გზას სიძნელეს უფრო უმატებდა. იმას იმისიც ეშინოდა, რომ სრულებით დაუბნელდებოდა, სინამ მიახწევდა ქალაქამდის. ის გაეხვია, როგორც შეეძლო, თავის ფალასებში. მორამ შენიშნა, რომ დედის სახე იყო იმდენად ფერ-მკრთალი, რამდენათაც უძრავი

სახე ბალოისა, როდესაც მან აკოცა და გაუღვანა გზას გაბედულის ნაბიჯით.

ღრუბელი შემოეხვია მთებს და სველი ნისლი ამხრამ მართა ზღვიდამ. ნოსლი და წვიმა ჩვეულებრივი მძვინვანანი არიან ამ ადგილებისა, მაგრამ მისტროს სიუზოლოვან მარხმასაც კი არ მიაქცია ყურადღება, რომ ის ერთი წამის შემდეგ შეიძლებოდა ძვლებამდინ დასველებულ ბუჩქს მოკრა იჯდა კარზე და თვალს ადევნებდა დედას, სინამ იგი არ მიეფარა მთებსა. მერე იმან დაიწყო ქანება პატარა კატლინისა და თან დაბლის ხმით ბზუკუნებდა რაღაცა ირლანდიის ხალხურ ლექსსა, ის მალ-მალ შეიგრძობოდა ხოლმე და უცქეროდა შიშით, რომ არ მომკვდარიყო ბალოიო. ის ტყო შეითონ მამაცო გოგო, მაგრამ მაინც გული ეტანჯებოდა იმ ფიქრით, ვაი თუ ბავშვობის ზედ მომკვდესო. ის დახედებდა ხოლმე და ზინარულით შენიშნამდა, რომ იმის გული კიდევა სძვერს. ასე განვლო რა საათხედ მეტმაც, პატრიკს ეძინა, კოტ კოტათი არეგმარის სიჩუმეში მარტოაძქმ და სივდლილის შემდეგ ისე იმოქმედეს ბჭეშვის უიმისოთაც სუსტ და შეწყვეულ ნეტებებზედ, რომ ის კმაყოფილებითა გააღვიძებდა პატრს, თუ არ შეეკახებინა გრძობას, რომ ეს იქნებოდა საშინელი უსამართლობა. კატლინს მაინც რომ დაეკენესა ვნ დაეკეთირნა, რაც უნდა იყო ეს სსიკოცხლის ნომან, მაინც იქნებოდა.

შებინდლა მარტიუ სუხუნებდა და წვიმა ელოლივიან არახუნებდა ურდოზე ეს მოჩადავისა ნაცნობი ხმები ესლა მის გულს ავსებდენ შიშითა. იმან დაიცო ყურებში თითები, ცივრამე მაინც ესმოდა ქარის სტვენა და წვიმის

შხაპუნი, ყველა ცრუ მორწმუნე ლეგენდები, რომლებიც კი იმას გეგონა ბალობის დროს, ეხლა გაუცოცხლდნენ მესხიერებაში, ბოლოს იმას მოეჩვენა, ვითომ მთი-დამ დაეშვა რაღაც ჩრდილო მთელი სხეულით აკანკალებული, გაექანა ქოხში და კატლინითურთ ხელში დაეცა ნამჯაზედ, პატრიკის გვერდით.

— პატ! პატ! ბუტბუტებდა ის, რადგან გრძნობდა რომ პატის ბჯეშური საბრალო ხმა განუბნევს საშინელსკ მოლანდებებს.

მაგრამ პატრიკს არა ჰქონდა ნუგეშის ცემის თავი და ჩუმათ წიხლებს ესროდა. ამ დროს მორას მოუვიდა თავში ბრწყინვალე აზრი.

— ადექი, დააწვე კატლინო, უთხრა მან ნაზის ხმით, სინამ მე წავალ და მოვიტან ტორფს ცეცხლის ასანთებათ, თორემ ხომ სირცხვილია, ჯოჯო დედა მოვიდეს, საქმელს მოიტანოს და აქ კი ცეცხლი არ დახვდეს?

ცეცხლზედ გათბობა ისეთი მიმზიდველი რამ იყო მისთვის, რომ პატრიკი წამოჯდს და დათანხმდა გამოლა პარაკებაზედ მორამ დაუდო ხელზე კატლინი.

— აბა, შენ იცი როგორც კაი გადია იქნები, დაუჭ მათა მან, და მე ახლავე ჟვანთებ მხიარულს. ცეცხლსა რომ ორივე გავათბოთ.

თავდაპირველად მორამ მოიფიქრა ცეცხლი, რა გორც საშუალება პატრიკის გასალვიძებლად, მაგრამ ეხლა ის დარწმუნდა, რომ ცეცხლი თავის თავათაც კარგი რამ არის, რომ მას ყველაზედ უკეთ შეუძლიან გაჰფანტოს შიში. ის გაბედვით გაევიდა წვიმაში და სიბნელეში,

და სრულიად დაავიწყდა მოჩვენებები, რომლებიც მსწრაფად განჰქრნენ მხნე და ჰატიოსანის შრომის წინაშე.

ტორფის წყებამდის იყო საკმაოდ დიდი გზა, ამისათვის დასუსტებულმა და დაქანცულმა ქალმა რის ვაი ვაგლახით გაავსო კალათი, დაიდგა თავზედ და გაუდგა გზას შინისკენ. ამასობაში სრულებით დაბნელდა და მას წარმოუდგნენ თვალ წინ წინანდელი მოჩვენებები. იმან გააჩქარა ფეხი და ცდილობდა დამშვიდებულიყო იმ ფიქრით, თუ გაჩაღებულ მხიარულ ცეცხლზე როგორ გათბებოდა იმის დედა, როცა შინ მოვიდოდა.

შუა გზაზედ იმას უნდა გაეელო მაღალი, შავი, კაჟის ფლატეს გვერდზედ, რომელიც იმას უყვარდა, როგორც ძველი მეგობარი. ზაფხულობით მორას ბევრჯელ კარგა ხანი გაუტარებია იმის თავზე, სადაც იჯდა და ითბობდა ხოლმე მზეზე თავის თეთრ ფეხებსა. მაგრამ ეხლას იხვეწებოდა რაღაც საშიშრაო, ის თითქო გაზდილიყო და ჩაშავებულიყო. მორა გაჩერდა და წინ წასვლა ვეღარ გაბედა. მაგრამ, მეტი ჯანი არ იყო, სხვა გზა არ არსებობდა, შემოიკრიფა უკანასკნელი ძალა და გაუჩქარა ნაბიჯი, თან კი მრუდეთ გამოსცქეროდა თავის მრისხანე საყვარელსა. უცებ ფლატეს ძირში რაღაც შავმა საგანმა გადაულობა მას გზა, ბავში შეშინდა და გაჩერდა, როგორც ჩარჭმული ბოძი. საგანი, რომელიც მის წინ შავად ჩნდა, ერთი მხრიდამ მეორეზედ ირხეოდა. მორას უნდოდა დაეყვირნა, ან გაქცევით ეშველა თავისათვის, მაგრამ ენამ აღარ დაუჯერა, მუხლები მოეკვეთნენ და იდგა, როგორც გაშეშებული.

საგანმა, რომელმაც განაღვიძა მორაში შიში, გადად-

გა ორი ნაბიჯი და პირის პირ შეხვდა მას. მორამ მაშინ გაარჩია, რომ ეს იყო კაცი, მხოლოდ ძალიან მაღალის ტანისა. ამასთანვე ის იცნობდა ამ კაცს. ეს იყო შავი გიუ. ის ყველგან იყო ცნობილი ახლო-მახლო ადგილებში, როგორც ცუდი კაცი.

როცა მორამ ნახა ვისთანაც ჰქონდა საქმე, თავისუფლად ამოისუნთქა და დამშვიდდა; თვით უსაშინელებს კაციც კი სჯობიან ზესთაბუნებითს მოჩვენებასა. შავი გიუ სცხოვრებდა მარტოდ მარტო ერთს მიყრუებულ მთის კუთხეში. არავის არ შეეძლო მიკარება იმის სადგომთან, ჯერ თითონ სახლის პატრონის და მერე იმისი უზარმაზარი ბულდოგის (ძაღლის) შიშითა. იმას სთვლიდნენ მდიდრად და ძუნწათ. ამბობენ, ვითომ ერთხელ ორი ღარიბი დედა-კაცი, რომელთაც არ მიაქციეს ყურადღება ხალხის ლაპარაკს, წავიდნენ მასთან იმ მიზნით, რომ ეთხოვნათ მისთვის მოწყალება. ისინი, შემდეგ მოუთხოვრდნენ, რომ ის მათ მიეგება დიდის წყევა-კრულვით, თან ისე საშიშრათ იქნევა თავის დიდს კეტსა, რომ დედა-კაცები შიშით გაიქცნენ და ის კი უკანიდამ უშენდა ქვებსა.

კიდევ ბევრ ამ გვარს ანექლოტებს ლაპარაკობდნენ იმის უღმობელოებაზე და საკვირველს ქცევაზე. ის არ იცნობდა მეზობლებს და იმათაც არაოდეს არ უნახავთ იარმუკაზედ, ან დასათლავებაზედ: მხოლოდ ხანდისხან შეხვდებოდნენ ხოლმე მთებში, სადაც ის დაიარებოდა თავის ძაღლით და კეტით; იმის გრძელს, შავს წვერს აფრიალებდა ქარი და ველური თვლები კი მზისხანეთ უბრწყინამდნენ. ერთის სიტყვით, მთლად ეს კაცი იყო

საიდუმლო. ცხადია, რომ ერთი საიდუმლო გამოჩნდება საინტერესოა ხალხმე, სინამთელი დრუჟინი უბრალო, ყველასგან ცნობილი ფაქტები. იმისი არა ჩვეულებრივი, განმარტოებულ ცხოვრება მიჩნდება შეურაცხებათ მთელი იმ მხარისათვის, რადგანაც ირლანდიელები განიჩევიან ერთმანეთში მისვლა-მოსვლით და სტუმართ—მოყვარეობით. დედები ომის სახელით აშინებდნენ შვილებსა და მხალგაზდა ქალები კი სთვლიდნენ ცუდს ნიშნათ, თუ შეხვედებოდნენ სადმე მას ქორწილის წინა დღეს.

მორას არასოდეს არ შეხვედრია ეს საშიშარი კაცი ასე პირის პირა. სხვა დროს ის გაიქცეოდა სინჯაფრის სისწრაფითა, მაგრამ ეხლა მისი ნურგები ისე იყვნენ მოშორდნი და ისე უშემწევით გრძნობდა თავის თავს, რომ მისთვის დიდ ნუგეშათ ჩაითვლებოდა ცოცხალი არსების ყოფნა მის ახლო, ვინც უნდა ყოფილიყო ეს უკანასკნელი. ასე გასინჯეთ, ბუღლოგისაც კი არ შეშინებია, რომელიც ყველგან ფეხ-და-ფეხ დასდევდა თავის ბატონსა.

შავი გიუ ეტყობოდა იმას მოელოდა, მან გადულობა გზა და გაბწვდინა ხელი, რომ დაეჭირა მორა, თუ რს მოინდომებდა გაქცევასა. მაგრამ მორა იდგა გაუნძრევლად და კითხვითი სახით შესცქეროდა თავის დიდი, ველური თვალებით.

ამ მოულოდნელმა ქცევამ ეტყობოდა გააკვირვა შავი გიუ. იმან გაიშვირა ხელი მისი სახლისაკენ და ყრუის ხმით ჰკითხა:

— სად არის მამა შენი?

— მამა წავიდა სამუშაოთ კორკში და იქ იღებს ფულის ზვინებს, უპასუხა გაბედვით ქალმა.

ეს სიტყვები, თითქმის სასიამოვნოდ იყენებდა შავი გიჟ-სტეფის, მაგრამ იმან გააკიცხებდა და დაუჯერებლათ გაიქნა თაფი, ენას ძლივს იგნებდა, თითქმის იშვიათი ხმარებისაგან დაბმადო, როცა ჰკრძა:

— დედა წავიდა ბალინა ვინაში და მოგვიტანს ექიმადამ ბევრს საჭმელსა, უპასუხა ხმაყათ ქალმა.

შავმა გიჟმ მეტი აღარა სთქვა რა, დაუსტვინა ძაღლს და გასწია, ბაგში კოიქ დასტრევა დედათ შემკრთალი.

რა უნდოდა იმას? რათ ჰკითხულობდა ის იმის მშობლებს? გაჩა ის მათ იცნობდა? მხოლოდ აქ მოაგონდა მორას, რომ ყველა მეზობლებილამ ერთად-ერთი მისი მშობლები არასოდეს არ იღებდნენ ხმას მაზედ. არც კი ახსენებდნენ ხოლმე იმის სახელსა. ყველა ეს ძალიან გასაკვირველი იყო.

დალამლა კიდევ. მორამ გააჩქარა ბიჯი ქოხისკენ, ჯადაც მას უღლიდა საწყალი პატი. ის წინანდებულად სთვლივდა დაქანცულადისგან და კატლინი კი ელო ხელებზე გაფიხებულად. მორამ მოჰკიდა მას ხელი და პატმა უცებ შეჰყვირა: „დედა! დედა!“ და დაალო პირი, როგორც პატარა ჩიტმა ბუდეში. მაგრამ არც სად დედა იყო და არც საჭმელი და ის ისევ დაეცა ნამჯაზე და მისცა თაფი დაეწყებდა.

მორას არ წმეძლო დაეძინა. ის დაწვა ძმის გვერდზე და თავისთან დაიწვინა ბაღლი, მაგრამ აღელვებისაგან არ მოუხუტვამს თვალი. რაც შეეხება იმისგან მოტანილ ტორფს, ის ისე იყო დაღალული და დასუსტებული, რომ ეგრე შეიძლო მისი განთება. ჰირველად ის სულ იმ ფიქრ-

ში იყო, თუ როდის მოუვიდოდა დედა, მერე კი მისი აზრები დამყარდნენ შავს გიუზზე. რას იტყვის დედა, როცა გაიგებს იმის გასაოცარს შეხვედრას? ის დაწვრილებით იგონებდა ამ შესანიშნავს და არა ჩვეულებრივს შემთხვევას, მინამ თითონაც არ წაეძინა. რამდენი ხანი სთვლემდა, მორამ თითონაც არ იცოდა, ის გამოაღვიძა რალაც უეცარმა ყვირილმა. იმის სახელს ვილაც მალლა ხმით იძახდა.

იმან მაშინვე იცნო ხმა თავიანთი კეთილი მეზობელი დედა-კაცის და გაექანა კარებისაკენ. მართლაც, კარის ბჭეზედ იდგა მისტრის ოღანოგიო და ხელში ეჭირა ინდოეთის სიმინდის ქაშით სავსე ჟესტიანკა. იმას დარჩა გასაგლეელი მხოლოდ მილ-ნახევარი და იმის მშიერი შვილები იქმნებოდა მადლარნი. ამ კეთილმა დედა-კაცმა შემოიარა მათთან სათქმელად, რომ ის დიდხანს უცდიდა თავის ჯერსა, ისე ბევრი მღვიდნენ დედაკაცები ბალინაფინში, და როცა მიიღო თავისი წილი გამოეჩქარა შინა. მისტრის სიუღლენი იმას შეხვდა მხოლოდ მაშინ, როცა ქალაქილამ გამოდიოდა. უთუოთ ის ძალიან ნვლა მიდიოდა, ან ძალიან გვიან წასულია. ალერსიანათ დაუქნია თავი მორასა და მისტრის ოღანოგიო გაუდგა გზასა.

იმისგან მოტანილმა ამბავმა ძალიან გაახარა მორა. მისმა დედამ ბედნიერად მიახწივა ქალაქს და, რასაკვირველია, მალე გაავსებინა ქაშით თავისი ჟესტიანკა. თანტაზია ყმაწვილს ცხადად უხატვიდა ამ სცენას. ქუჩის ბოლოში ტახტზედ იჯდა ეს შესანიშნავი ქალი, დაქროსკაბით და გვირგვინით თავზედ. ანგელოზის სილამაზით

გაბრწყინებული, ის მთელ დღეს ურიგებდა ღარიბებს საჭმელსა, დიდ-მშვენიერი ღიმილით ალაღვენდა იმედს სასო-წარკვეთილებით ღარიბების ჩამქრალ თვალებში. მორას ვერ შეეძლო წარმოედგინა მხოლოდ ერთი რამ, ესე იგი იმას ვერ წარმოედგინა იმოდენა ქვაბი საჭმლითა, რომელიც ჰყოფნოდა ყველა დამშეულებს.

განვლო ერთმა საათმაც. საწყალმა მშვიერმა, მომთმენმა გოგომ ანთოა ცეცხლი და დაიწყო თბობა, თითქო უნდოდა ამითი თავის ტანჯვები გაექარებინა.

— დედა, დედა, წამოიძახა უცებ პატმა და მოუთმენლად გადატრიალდა, მე მშიან, მცივა! სად სარის მორა?

პასუხი მეტი იქნებოდა. ცეცხლის მქრალ სინათლეზე იმან დაინახა კერასთან მჯდარი მორა ბაღლითა, ის მიცოცდა მასთან და გაიჭიმა რაც კი სიგრძე ჰქონდა. იმან დაიწყო თავის გამძვალეებულ ფეხების თბობა. რასაკვირველია, სითბო დიდი ნუჯეშია, მაგრამ რაც უნდა იყოს სითბო საჭმლისადგილს ვერ დაიჭერს და ამიტომ მისმა კუჭმა დაიწყო ხელახლათ თავისი შესაბრალოსი ევნესა.

მაგრამ პატრ მყირილითაც დაილაღა იმან და აღჴ მორას მხარზე თავის ხუჭუჭ-თმინაზე თუჯა და საწყალათ ტიკტიკებს.

— მორა, მორა, მორა! — თითქოს ასე შეგუბუნდებოდა იმან იმანსაც მოხვით მას ყელზედ თავისი მთავისუფალი ხელი, მაგრამ კი არც ერთი სიტყვის თქმა არ შეეძლო. მისი დიდი თვალები კარებზედ იყვნენ მიქცეულნი.

— რა მოუვიდა დედას? რატომ არ მოდის ის აქამდის? გზა რომ არ დაეკარგა ამ ბნელს ღამეში? არა, იმან კარ-

გათ ოცის ეს გზა, და ყოველთვის იკეცხდა, რომ თვალ-
დახუჭვილიც მთავარი ბაღინაინამდის. ამასთანავე გზა მჭრ-
დაპირია და სუბუქი, მხოლოდ მთის ძირთან, ქოხის
გასწვრივ, ბილიკი-დბკლ-აქნილი და ციცაბოა. რაღაც
ზარლად ღმუოდან ქარნი-მათი ქოხის გარშემო!

— ჩუ! ფეხის ხმა! მორა წამოხტა. იმდენი ეთუგნობ
არა, ეს მხოლოდ ქარი აბრაახუნებს ერლომზე, საწყა-
ლო დედა! ის ჟეჟველია, დახველდა ძვლებამდის! თეინო
ულონიერესს მამაკაცისთვისაც კი საძინელოა ამ გვარს
ამინდში.

— მორა, მორა, მორა! ნელად ჰკენესის პატია.
— სსუ! სსუ! შეჰყვირა ცოცხლად და წასწვდა ხელში: —
ტესმის? დედა-შენი მეხანის შენაიყვანე ბაღლი, მე ქი
დედასთან გავიქცევი, თორემ ის ვერასოდეს ვერ მტყუა
პატს არასოდეს არ უყვარდა ლოლიაობა. თანეში
პატარა დისა, მაგრამ არჩევანის დრო არ იყო. იმან აი-
ყვანა კატლინი და უბედურს ისეთი სჯობს მეტყველება
მიეცა, თითქოს წამებულიაო.

მორას შემოვლია უკანასკნელი მოთმინება. დიდი
ხნის ლოდინით წარმოუდგა, ვითომ ქარის ძტვენასთან
ისმის კაცის ხმა, გამოვიდა და დაიწყო ყურის-ტდებაო.

წვიმა და ქარი, როგორც გაცოფებული ეშმაკები,
აპროწიანობდნენ მას, თითქო გაღუწვევებართო, მისი ფა-
ლასები ათას-ნაირად აქციონო. ერთ წამს. მესამე შეეძ-
ძლო არც ადგილიდამ დაძვრა და არც სულის მობრუნე-
ბა, მაგრამ შემდეგ შემოიკრიბა ყოველი ღონე და ღუნა
თავი, გადადგა რამდენიმე ნაბიჯი და დაიყვირა, რაც კი
ღონე იყო იმის დასუსტებულს სხეულშია:

— დედა! დედა! დედა!

იმას უპასუხებდა განწირული სტეენა ქარისა და ყრუ უხაპუნე უშველებელის წვიმისა. რა უნდა ექნა? ის იყო სრულიად უშემწეო. მაგრამ არც შეიძლებოდა დაენებებინა თავი საწყალი დედისთვის ბნელს მთებში, ამ საშინელს ამინდში! ჩუ! ამ ხანად ის არ შესცდა. შორი-ახლო ისმოდა სუსტი კენესა, მორა გაექანა იქითკენ საინდამაც ისმოდა ეს ხმა. ქარი და წვიმა ატრიალებდნენ მას უკანვე, მაგრამ ის მამაცურად ებრძოდა მათ.

— დედა! დედა! უძახოდა მორა.

მის ახლო გამეორდა კენესა, იმან გადადგა კიდევ ჩამდენიმე ბიჯი. ბილიკზედ იღო რაღაც შავათ. მორა დაიხარა, და, თუმცა ძრიელ ბნელოდა, მაგრამ მაინც კრტუნო თავის დედა, მიწაზედ გართხმული.

— თქვენ ეხლა სახლში ხართ, დედა! წამოდით, წამოდით, დამეყუდეთ მე, შეჭყვირა გოგომ და თან სცდობდა აეყენებინა საწყალი დედა-კაცი.

იმას არ შეეძლო პასუხის მიცემა. მორას თითონ უკვირდა შემდეგში თუ, სად ჰქონდა მას იმდენი ღონე, რომ ის ფეხზედ ააყენა. ძლივ-ძლიობით იმან მიახწია ქალის შემწეობით ქოხში და მკ, ცეცხლა-პირას დაეცა წამჯაზედ. მორამ აუწია იმას თავი და დაუწყო ხელების სრესა. აქ იმას პირველად მოაგონდა საგანი მისის მგზავრობისა. უბედურს დედა-კაცს გაშეშებულს ხელებში მაგრად ეჭირა ინდოეთის სიმინდის ქაშით სამსე ჟესტიანკა.

III.

როგორ გაიარა ამ ღამემ, მორას არასოდეს არ შეეძლო ეამბებინა. ეს უბედური საათები მას ეჩვენებოდნენ რაღაც საშიშარ სიზმრათა. იმან არ იცოდა ცოცხალი იყო დედა, თუ არა, და იმისიც ეშინოდა, რომ პატარა კატლინიც მოკვდება.

პატრიკის გაჩუმება ხომ არ შეიძლებოდა. ქაშის დაწნაზე მას თვალებმა გაუმაძღრობით გაუბრწყინეს და მხეცურის მოუთმენლობით დაუწყო ცქერა მორას, რომელიც აცხელებდა ქაშსა. მისი სიხარული, მის შემდეგ, როცა მას კუჭი გაუთბა და გაუძღა, იყო ერთად ერთი ნუგეში საწყალი გოგოსთვის. თითონ იმასაც აღარ შეეძლო თავი შეეკავებინა შიმშილისაგან, მოუჯდა პატის გვერდზე და შესჭამა მომატებული ნაწილი ქაშისა. მგაგრამ იმას სძაგდა თავის-თავი ამ საქმის ქმნისათვის. იმას მიაჩნდა დიდ ცოდვად გაძღმა, როცა მისი დედა და კატლინი იყვნენ ამისთანა უიმედო მდგომარეობაში. დიდი სულ-გრძელებით ცდილობდა როგორმე გრძნობაში მოეყვანა ორივე, მაგრამ ისინი გაფიჩხებული იყვნენ, არც ერთს არაფერი არ ეყურებოდათ და ვერც არაფრის გაგება შემდეგში შეეძლოთ.

გვიანლა იყო უხლა პატარა კატლინისათვის ჭმევა. საქმელი აღარ ჩასდიოდა მას პირში და მორამ მალე დასტოვა ის მოსვენებაში, რადგანაც ხედავდა, რომ ეს ძალ-დატანება მხოლოდ ტყუილად სტანჯამს მომაკვდავს ბაღსა. დედა კი ცოტ-ცოტათი გამობრუნდა პატის

ენერგიული საშუალებების წყალობით. პატარა პატი განსაკუთრებით უყვარდა დედას. თუმცა მთელი ექვსი წლის განმავლობაში ის დიდ ზრუნვას და მოვლას თხოულობდა დედისგან, როგორც ცელქი ბავშვი. მაგრამ რაღაც დედობრიულის სიყვარულის ჟინიანობის ძალით ხუჭუჭ-თმიანი პატი შეადგენდა უმთავრეს მისს ნუგეშს ცხოვრებაში. იმას უყვარდა საწყალი, სულ-გრძელი და მამთმენი მორა, მაგრამ მის ძმისადმი კი გრძობდა მომეტებულად მხურვალე დამოკიდებულებას. იქნება იმისი ყმაწვილური ეგოიზმი შოაგონებდა მას მეორე პატს, რომელიც მისთვის უფრო ძვირფასი იყო.

პატსაც თავისებურად უყვარდა თავის დედა და ეხლა, როდესაც იმან შიმშილი მოიკლა, არ შეეძლო გულგრილად ეცქირა თავის დედის უგრძობლად ყოფნისათვის; რატომ არ აღგება და არასა სჭამს? მერე ის მიეცრა მას გულზე თავისი აბუძღნული თავით, მაგრამ, რაკ დედის ალერსი ვერა ნახა, იწყინა. იქნება დედა შიმშილისაგან გრძობდა თავს ასე ცუდათ? მაშინ პატმა აიღო თავის რკინის ტოლჩა და ხის კოვზი, მიცოცდა დედის თავთან და მორამ ვერც კი დაინახა, როცა იმან ჩაუღო კოვზით ქაში პირში. საწყალმა დედა-კაცმა მწუხარებით გაიქნია თავი. ამ წარმატებამ პატი გაამხნევა და იმან დაუწყო პატარა თიფებით პირში ჩატენა ქაშისა. ამ ძალადობის წყალობით, თუ თავისთავად, მისტრის სიულღვანი მოცოცხლდა, ამოიოხრა და გაახილა თვალები. მაშინ პატმა აღტაცებით მიაკრა თავისი ლოყა დედის სახესა.

დედამ იცნო თავისი საყვარელი შვილი, მოხვია მას თავისი დასუსტებული ხელი და ჩაყლაპა ქაში, რომელიც

პატრიკმა ჩაუღლო იმას პირში. პირველი იმის გრძობა იყო ის, რომ გადაუჭადა უფალს მადლი, რადგან მშვიდობით მიახწვდა შინამდის, მადლობა ღმერთსა, რომ ის არ მოკვდა წყვილიაღში და წვიმაში. ოხ! რამდენი ტანჯვა გამოიარა მან ამ ღამეს, როცა ებრძოდა ბუნებას და თავის სიკუსტეს! მათი აღწერა შეუძლებელია. ვერც იგრძნობენ ამ ტანჯვას ისინი, ვინც მდიდრულს სადილებს შეექცევიან ყოველადღე, ვისაც ყოველივე უხვათა აქვს, ვინც ფუფუნებაში და განცხრომაშია! მხოლოდ ღარიბნი, უბინანაონი და მშიერნი თანა-უგრძნობენ, როდესაც შეიტყობენ ხოლმე სხვის მწუხარებას, იმიტომ რომ თითონაც კარგათა აქვსთ გამოცდილი სიმწარე ზღ დუჭჭირისა.

როდესაც მორამ ნახა, რომ მისი დედა გრძობაში მოვიდა, იმან მიიჩვინა მასთან; მისდა საქსიხარულოდ, დატანჯულმა და დაღალულმა დედაკაცმა ჩაყლაპა რამდენიმე ლუკმა ქაში, რომელიც მაინც ძალიან მცირე რამეს შეადგენდა, რადგანაც დედა-კაცი ისე იყო დასუსტებულად, რომ, უეჭველია, ეს უბრალო საქმელი მისი კუჭისათვის მძიმე მოსანელებელი იქნებოდა. მერე იმან მოიკითხა წყალი და დიდის მოუთმენლობით მოიკლა წყურვილად რამდენიმე წამს უკან იმას კიდევ ეძინა მოუსვენარი ძილითა და თან გულში ჩახუტებული ჰყავდა თავისი საყვარელი პატარა პატი.

დაღალულმა და დასუსტებულმა მორამაც ჩქარა დაიძინა. როცა მეორე დღეს დილით იმან გაიღვიძა, მზის პირველი სხივები კიდევ ანათებდნენ იმათ შავ-ბნელ ქონსა; ის იწვა ბაღთან ერთად გამქრალ ცეცხლა-პირას. ძილში შეცივებულს მორას გააჩრქოლა და უსაბედათ

ხელი მოახვედრა კვტარა კნტლინს ბავშვი იყო ცივი
 გულგახეთქლი მორა დასკერდა, ის აღაძრა სუნთქველმ
 სინამდის დას ეძინა კატარა კატლინი შეუნიშნავად მიღ
 შორდა ამ სიცივის, შიმშილის, ტირილის და რაბას გვარ
 უბედურების ბინასკ მაგრამ მორა აქ დარჩა იმას ძალიან
 უყვარდა ბალო და თითქმის იმისთვის მეტრე დედსაუბ
 იყო და როცა იმან დაინახა ის მკვლარე, მოიფიქრა, რომ
 მას ჩანდებოდა ყუთში და დაჭტლამენ ისეველს მიწაში, საწ
 ყალმე გოგომ შექენა ერთი ისეთი ღრვი რომ გამოყო
 ღრვი დედაც და პატრიკიც. *თე იბეკომ შინ*
 მისტრის სიულოღვანს უწოდდა წამომღვარიყო, მა
 გრამ ისეც დაეცა მთელი სხეულები აკანკალებული იმ
 დიდი თვალები არა ჩვეულებრივად იყენენ დაჭყეტილნი
 და საფეთქლები მქლზედ უცემდნენ იმას ვერ შეეძლო
 ვერც ერთი სიტყვის თქმა, მხოლოდ ყრუთა ჰკენესოდ
 თურმე საწყალს სახადი გამოხინდა იმის შერყეულო ჯანს
 ვერ შეეძლო ეტანა შიმშილი სისუფლე და დაღალუ
 ლობადოცნობდა შემთავონ თხოვ *თე მის სენკონაც კიმ*
 მთელი დღა ის იმოუსვენრად კტრილებდა თაიის
 ღრბიულს საწოლზეც ბოდაფა თაიის ქმარზე აკოკრკის
 მშენიერს მალაზიებზე და სამუშაოზე არამეტო კიმის
 ქმარს ებოძა ძალიან ბევრი ემოგნა მერე იმას შეეჩვენა
 ვითომც კის დაპატრიკე ახალ-გაზდებონ ცყვენ, ახალ
 ჯვარდაწერილები, ვითომც ისინი დასერიან ბდნენ მკლავ
 მკლავ გაყრდნო მიწვანე მინდვრებზე და ზღვის ნაპირები
 ზედ რამ ბედნიერი იყო და რაგორ ამპარტაენებდა ის
 თავისი ქრმითა მთელი ქვეყანა ეჩვენებოდა მას მშენიერ
 რებათა და თაიან რიპატარა ქოხი იმ მთაზე მდგომ ყვე

ლა სასახლეებზე უკეთესად. მაგრამ უცებ იმის ბოლოდამ მიიღო, რომ შემწეობები ხასიათი, იმან დაიწყო ყვირილი, უძახდა გიუს და ევედრებოდა ვილასაც, რომ არ ეცემათ იმის პატრიკისთვის.

ვინ იყო ეს გიუს? ჰკითხამდა თავის თავს მორა და ვერაფერს მიმხედარიყო. მაგრამ აი, ავთომყოფი ისევ დამშვიდდა. ის ეხლა ვითომ იყო პატარა ბავშვი და დასერიანობდა დედასთან ერთად, თავის ბატონის მდიდრად მორათულს გაბრწყინვალეებულ ოთახში. ყველა, რაც კი მაშინ საოცარი და საუცხოვეო ენახა ნათლად წარმოუდგინენ თვალ წინა. ისა ხედავდა თვალწინ სურათებს, სტატუებს, ხალებს და სარკეებს. ბოლოს იმან ნაზათ გაიღიმა და ჩაიძინა.

მორამ ყურადღება არ მიაქცია შეშინებული პატრიკოსისა და გაექანა, რაც ძალი ჰქონდა, თავიანთ გულკეთილ მეზობელს მისტრის ოდანოგიოსთან და შემკრთალმა უამბო ყველა, რაც მოხდა; ეს პატრიოსანი ადამიანიც გამოჰყვა თან და ერთად მოვიდნენ ავთომყოფთან.

მთელი დღე მისტრის სიუღლევანმა ბოლოში გაატარა. მორა გაიქცა ბებია დედა-კაცთან, რომელმაც კათლინის დაბადების შემდეგ, ყოჩაღად მოარჩინა მისი დედა და რომლისადმიც ბავშვი გრძნობდა განუსაზღვრელს ნდობასა. ამ შემთხვევაში დედა-კაცმა ჩაასხა მის დედას პირში არაყი, რომლის წყალობით ის კინალამ არ დაიღროხო და შემდეგ უფრო გაშმაგდა, სხვა მეზობლები იხედებოდნენ ხოლმე ერთი მეორის შემდეგ, ნაზი თანაგრძნობით იბრალებდნენ მორას და, როცა ეყურებოდათ დედის ბოლოდამ, მწუხარედ იქნევდნენ თავს. ბოლოს დედა-კაცმა

ბალახებისგან შეაზაფა რაღაც წაშალი, რომელიც მისი
 უსრის უფბარი იყო, მაგრამ იმინაც არა უშევერს რა.

შუა დღის უკან მინტრის სრულღვანი უფრო ცუდად
 შეიქნა. ბებია უნდა წასულიყო სხვა აფათმყოფთან, იმან
 შემოაზომა აფათმყოფს ვისერზე წითელი ძაფი ექვს ჯერ,
 და არწმუნებდა, რომ ამას ვერა აფათმყოფობა ვერ გაუ-
 მაგრდებო. მორამ დაიჯერა მისი სიტყვა, მაგრამ წითელი
 მადამა ვერ გასკრა და მისი დედა უფრო და უფრო
 დაუსტდებოდა.

სალამოზე, მორას დიდ-სასინარულოდ, მოვიდა მკვლ-
 რი დედა. აფათმყოფმა, ის ვერ იცნო, მაგრამ მორას სწამ-
 და, რომ იმის იქ ყოფნა და ლოცვები მისი დედაზე სა-
 სტკეთოდა გაელენას იქონიებდნენ.

მეზობელი დედა-კაცები სათითაოდ წავიდნენ თა-
 თავიანთ სახლებში, საცა მათ მოელოდათ ყოველ-დღიუ-
 რი წრუნება. მორა დარჩა მარტო. ბებია დაჰპირდა დილით
 აღრიან მოსვლას და უფრო საიმედო წამლები მოტანას.
 მისტრის რდანოგო დაჰპირდა, რამ არს საათზე მოვა
 და დამეს მორასთან ერთად გაათეყს. დამდებოდა. საწ-
 ყალმა ბავშმა მოფორცხა ჩალა, ქონის ერთ კუნჭულში,
 მკვდარი ბაღის და პატრსუჯის.

ბები ვერ მიხვდა, თუ რა მოუვიდა იმის დედას და
 პატარა დასა? იმას ეგონა, რამ მას სძინავს და სხვა არა-
 ფერი. პირველად ის ძალიან უკმაყოფილოდ დარჩა, რომ
 ნება არ მისცეს დედას მიჰკრებოდა, მაგრამ შემდეგ
 იმისმა ბოღვამ, დიდის წმით ხარხარმა და უკუყო ვედრე-
 ბამ ისე შეაშინეს ის, რომ თითონაც აღარ ინდომა მის
 გვერდზე წოლა და კმაყოფილებით გადავიდა თავის ახალს

საწოლზე, რაზედაც უკვე განისვენებდა მკვდარი კატლინის როცა სრულიად დაბნელდა. მორამ ანთო სანთელი, რომელიც ერთმა მეზობელთაგანმა მოუტანა, ჩაარქო ფილაქანში და მოუჩრდილა დედისკენ. მადლობა ღმერთსაჲ, დედა უფრო მშვიდობიანად იყო და ხანდიხან თითქო ეძინა კიდევცაო. რასაკვირველია, ხვალ ის უფრო გონზედ იქნება. მორამ, ეს ვითომ უკეთ ყოფნა თავისი დედისა, მიაწერა სასწაულთ მოქმედს წითელს ძაფსაჲ და უფრო მომეტებულის პატივისცემით იგონებდა მსწაველულს დედაბერსა.

მისტრის სიულოვანს, მართლაც, მთელი საათი ეძინა მშვიდობიანად. ამ დროს, უცებ მორამ გაიგონა, რომ ის მისს სახელს ახსენებდა. მისი ხმა გამოცვლილი, გრძნობიერი იყო სრულებითა. მორამ აუწია თავი და ნაზად ჰკითხა, ხომ არა გინდა რაო?

— წადი მორა და მოიყვანე შავი გიუ. წარმოასტქვა მან სუსტის, მაგრამ მკაფიოს ხმით.

მორა შეთრთოლდა. იქნება ეს გამეორებული ბოღვაა? ავთმყოფი კი განაგრძელებდა სიძნელით, მშვიდობიანის, მკაფიო ხმით ლაპარაკსა:

— მე ვკვდები, ჩემო საწყალო მორა. შენ უნდა წახვიდე მთაში და უთხრა შავს გიუს, რომ მისტრის სიულოვანი ძალიან ავად არის თქო და სურს მას მოელაპარაკოს.

მორა არ უჯერებდა თავის ყურებსა.

— რას ამბობთ, დედა, შეჰყვირა იმან:— უეჭველია, თქვენ შავს გიუზე არ გინდათ ლაპარაკი. თქვენი საცოდავი თავი სრულებით არეულია.

ქალის ეჭვმა ძალიან ააღელვა ავთომყოფი და იმან ისეთი მხურვალეებით გაუმეორა თხოვნა მორას, რომ ის დაჰპირდა უსათუოდ ასრულებას. შავ გიუსთან ბნელ ღამეში წასვლა იმას ისეთ საშიშრად მიაჩნდა, რომ ის არასოდეს ამას არ გაჰბედავდა, თუ არ დედის აღგზნებული თვალეები, რომელთაც ის ერთს წამსაც არ აშორებდა მას, და თუ ბოლოს ჩუმად არ ენიშნებინა ხელით კარებზე.

ყოყმანი აღარ შეიძლებოდა. ეს ანთებული თვალეები ყოველგან და მუდამ დაუწყებდნენ მას დევნას, თუ რომ მისს თხოვნას გადასულიყო. მორამ მეტი აღარ მოიცადა და გაეარდა ქოხილამ.

მოძრაობამ და ჰაერმა მისს სიმამაცეს უფრო მოუმატეს; იმან გაუჩქარა ფეხი და აქეთ-იქითაც აღარ იცქირებოდა. მაგრამ მალე იმას მაინც დასჭირდა სულის მობრუნება. ის დაეშვა ბალახზე, დაიფარა ხელები სახეზე და დაიცო ყურები. ერთი წამის შემდეგ ის მიჰქროდა ისევ გამალებული, მისი ფეხები თითქო მიწას არ ეკარებოდნენ და მირბოდა, როგორც ბორბოტი სულისგან დევნილი და შეშინებული. ბოლოს მან დაინახა სინათლე. ეს უთოოდ შავი გიუს ფანჯრილამ გამოუშუქს, ამიტომ რომ იმ ადგილს არავის სახლი არ იყო. მორა ერთს წამს შეჩერდა და შემდეგ ისევ განაგრძელა თავისი გაშმაგებული რბენა. სინათლე თითქოს უახლოვდებოდა მას, ერთი უკანასკნელი ძალდატანებაც და ის იდგებოდა მესერის ალაყაფის კარებთან.

შავი გიუს სახლი არა ჰგავდა მორას უბედურ ქოხსა. ეს იყო მოზდილი ქვითკირის სახლი, ასპიდის ბანით. გარემოს ყველაფერი იყო ველური და ჩაშავბნელებული,

მაგრამ თითონ სახლი კი ცოტა არ იყოს მოწმობდა მის კომფორტზე.

მორას გული საშინლად უცემდა, იმან გააღო ჭის კარები, მიიღინა სახლთან და ხმა მაღლად დაარაკუნა ორივე მუშტებით. პირველი პასუხი ვაცა ძაღლმა მაღლი ყეფითა, ცოცხალ-მკვდარმა მორამ კიდევ გაიმეორა რახუნნი. სწორედ მის თავს ხეშოთ გაიღო ფანჯარა და შავმა გიუმ გამოჰყო თავი. იმან რაღაც სთქვა, ისე რომ მორამ ვერა გაიგორა. იმან მხოლოდ ინსტიქტით იგრძნო, რომ ეს იყო მუქარა და წყევა-კრულვა. შიშმა შეიპყრო იგი და ერთს წამს უნდოდა გაქცეულიყო, მაგრამ ის შეაჩერა დედის ანთებული თვალების მოგონებამ.

— მისტრის სიუღღვანი კვდება, შეჰყვირა იმან გაბედვით, და იმის-სულს ვერ შეუძლიან დამშვიდდეს, თუ არა ნახავს შავს გიუსს. მე იმან გამომგზავნა ამისთვის.

მისტრის სიუღღვანის სახელმა საშინელი ცვლილება მოახდინა შავს გიუში. იმან დაანება თავი დამაყრუებელ წყევა-კრულვას და ძალზედ მოახეთქა ფანჯარა. ერთ წამს მორა ელოდა სულგაკმენდილი და შიშობდა, რომ ეპი თუ ჩემი სიტყვა ვერ გაიგო გიუმამო. მაგრამ აი, კარები გაიღო და ის უდგა პირისპირ ამ სახლის საშიშარ მფლობელსა.

მორა შიშისგან გადახტა უკან, მით უმეტეს, რომ ბუღიდოვი ბღრიალა თვალებით მოსდევდა თავის პატრონს უკანა. მაგრამ შავმა გიუმ შენიშნა ყმაწვილის შიში, დასტაცა ძაღლს საყელოში ხელი, შეაგდო ოთახში და გამოუკეტა კარი. ამ ქცევამ განუღვიძა მორას

მისი ნდობა, ის მობრუნდა და გაიმეორა ის, რაც ღედამ დააბარა.

მთვარე კაშკაშებდა ცაში და იმის ვერცხლისფერ სხივებზე მორამ ნათლად დაინახა, რომ მისგან მოტანილ ამბავმა ძალიან ააღელვა შავი გიუ. ის იდგა უძრავად და არ შეეძლო არც ერთი სიტყვის წარმოთქმა, დასასრულ იმან აფლო ხელი და მოისვა თვალგზებზე. ნუ თუ ეს გეშაპი ტირილდა? ერთი წამიც და ის მოეფარა კარებსა.

მორამ დააპირა გაქცეულიყო, მაგრამ გიუ მალე გამოვიდა თავის ჩობახით ერთ ხელში და არაყის ჭურჭლით მეორეში. აქ მორას შიში რაღაც სასწაულებილ გაეფანტა და იმან გადასწყვიტა გიუსთან ერთად წასვლა შინისკენ. შავმა გიუმ დაჰკეტა კარები, ჩაიღო ჯიბეში გასაღები და გაუდგა გზასა.

ის ისეთის მსწრაფის ნაბიჯით მიდიოდა, რომ საწყალი გოგო რის ვაი-ვაგლახით მისდევდა მას. როდესაც გიუმ შენიშნა ესა, იმან უკლო ნაბიჯებს. ეს იყო ნიშანი იმის გულ-კეთილობისა და თავდაბლობისა, რომელმაც ისე იმოქმედა მორაზე, რომ უკანასკნელი შიშის ნაპერწკალიც კი ამ საშინელი კაცისადმი, გაუქრო, ის ეხლა მშვიდობიანად მისდევდა მას გვერდზე და კმაყოფილიც იყო მასთან ერთად სიარულისა.

მთვარის შუქით განათებული, თოვლით შემოსილი თავები შორი მთებისა სჩანდნენ ძალიან ახლო და მათგან მობერილი ცივი ჩრდილოეთ-აღმოსავლეთის ქარი სწყლავდა საწყალს მორასა. ის არა გვარ ფიზიკურ ტანჯვას არა გრძნობდა, გაკვირებული თვისი მოტანილი ამბის შედეგით და იმ საკვირველი ცვლილებით, რომე-

ლიც მოახდინა შავს გიუში ცარიელმა მისი დედის სახელმა. რას უნდა ნიშნამდეს ეს? რა საქმე უნდა ჰქონოდა იმის დედას შავს გიუსთან? ნუ თუ სიზმარია ყველა ეს? მორა იფშენეტდა თვალეზსა, თითქო უნდოდა გამოფხიზლებულიყო ბურანიდგან, მაგრამ მის გარშემორტყმული სცენა და შესახედაობაც მისი საოცარის ამხანაგისა ბეჯითად უმტკიცებდნენ ამ საქმის სინამდვილეს. იმისი გრძელი, შავი წვერი, წარბების ქვეშიდგან გამომცქერალი ველურად მოელვარე შავი თვალეზი, მისი ლამაზი, მძლავრი ფიგურა, მისი გამბედავი წამოსადევი სანახაობა და, დასასრულ, მისი მსხვილი ჯოხი, არ შეიძლებოდა კაცს მიეღო ფანტაზიის ნაყოფად.

ისინი მიდიოდნენ ჩუმაღ, მხოლოდ ორმოც-და-ათ ნაბიჯზედ მისტრის სიულღვანის ქოხილამ; შავმა გიუშმ ჰკითხა მრისხანე კილოთი:—განა მე გუშინ არ მოვედი აქა და არა გკითხე, რომ საჭირო ხომ არ არის მეთქი საჭმელი დედი შენისათვის? შენ კი მე მომატყუილე შენის უწმინდურის ენითა.

მართლაც და ისინი მიდიოდნენ სწორეთ იმ წამოწეულ ფლატეს გვერდზედ, რომელთანაც წინა დღეს მან გადულობა გზა მორასა. მორას მოაგონდა მისი უეცარი იქ შეხვედრა და ეს ამბავი მან ეხლა სრულებით სხვა გვარად მიიღო. იქ მოვიდა იმისთვის, რომ დახმარებოდა რაშიმე მათ. ის იყო მათი ერთგული გულითადი მეგობარი და არა მრისხანე მტერი. მორას ეხლა მისი შექმუხვნილი წარბებისაც კი აღარ ეშინოდა, მან მოჰკიდა ხელი გიუს ხელსა და უთხრა:

— მე მაშინ ძრიელ შემეშინდა, იმიტომ, რომ შა-
ვტ გიუ—ეს ხომ საშიშარი კაცია.

ბავშვის ამ შენიშვნაზედ მისი სახე გაბრწყინდა და
მაზე გაირბინა თრთქმის სუბუქმა ღიმილმა; რამდენიმე
წამს უკან ისინი კიდევ შევიდნენ ქოხში და იღვნენ მო-
მაკვდავის სასთუმალთან.

აეთმყოფს თვალები დახუჭული ჰქონდა და თითქო
ეძინაო. იმათ არ უნდოდათ იმისი შეწუხება, ის იწვე-
მშვიდობიანად, მხოლოდ სუნთქვა უჭირდებოდა უეცრად
მან გაიწვდინა ხელები და სთქვა, სრულებით მშვიდობი-
ანათ, თითქო წინათვე სცოდნოდეს მისი იქ ყოფნა,

— გიუ!

ის დაეშვა მუხლებზედ აილო მისი გამხმარი ხელი,
შიიკრა გულზედ და აღარ უშეებდა თავისი ღონიერი ხე-
ლებიღამ.

მისტრის სიუღლოვანმა ზეზედ წამოიწია, ნელად გაი-
თავისუფლა თავისი ხელი და დაადო იგი მის დახრილს
თავზედ. ის შეთრთოლდა და მიიფარა ორივე ხელები
სახეზედ. იმან იცოდა, რომ მისტრის სიუღლოვანი არ
მოუწოდებდა მას, თუ არა ყოფილიყო უკანასკნელს დღეში-
მანც და მანც მან ნაზათ უთხრა:

— კეტი მაურნინ, თქვენ, რასაკვირველია, ხვალამ-
დის მოჩჩებით, მაგრამ ეს მითხარით, რა გაწუხებთ და
გაღლეებთ?

მორა განკვირვებულგან გამოვიდა. რა მოუვიდა სა-
შიშარს შავს გიუსა? სად განქრა მისი ბრიყული ქცევა
და მხეცური წყევ-კრულვა? ეხლა ის დაჩოქილი იღვა
ისეთი მშვიდი და წყნარი, როგორც ბავშვე.

— არა, გიუ, სთქვე მომაკვლავებო მე არასოდეს აღარ მოვრჩები, ცხელება, ჩამიყვანს მე საფლავში. მე თქვენთან გამოვგზავნი იმიტომ, რომ თქვენ კეთილშობილი გულად გაქვთ და მე ერთი სთხოვარი მაქვს თქვენთანა.

— სთქვით, კეთი, ილაპარაკეთ ჩემთან დაუფარავათ უპასუხა გიუმ, ზელვისაგან მთელი სხეულით აღრთულ ბუღმა: ნუ გეშინიანთ, მე ავასრულებ ყველა თქვენ სურვილებს, თუნდ რომ ჩემს სიკვდილსაც, ფხოულობდეთ.

— არა, გიუ, თქვენი სიკვდილით ვერ დამამშვიდებს, უთხრა მისტრის სიულღვანმა და გაუშტერა თავისი სი ცხელებისაგან განათებული თვალები: მე მინდა, რომ თქვენ იყოთ მეგობრად და ყურის მგდებლად ჩემის პატრიკისა, როცა მე აღარ ვიქნები ქვეყანაზედ და როცა მას აღარაეინ ეყოლება, რომ დაუშალოს არაყის სმა და ცუდი საქმეების ჩადენა. თქვენ ხომ იცით, პატრიკ რორ გორ ჩქარა დანებდება ხოლმე ყოველ ბოროტებასა, ის ეხლა კორკშია, მაგრამ, შექველია დაბრუნდება ხელკახადელი და იქნება მთვრალიც თქვენ კეთილშობილი სულს გაქვს, ნუ დამიხრცამთ შეილებს შიმშილით და იყავით პატის მეგობრად. მე ვიყავი ქასტიკი და უსამართლო თქვენდამი. მომეცით პირუბა, რომ თქვენ დაიფარავთ პატს ბოროტებისაგან.

უბედური დედა-კაცი დაეშვა ჩალაზე სრულგებით და უძღოურებული თუმცა კი არ ამიჯრებდა გიუს თავალს.

გიუმ უცებ ეჭრ უპასუხა, ეტყობოდა, რომ იმეში სწარმოებდა მძიმე ბრძოლა: კეთიმ დადო თავისი ხელი მას მხარზედ და განიმეორა მსურვალე ვედრებით იოცად

— იყავით პატის მეგობრად, გიუ, ლეთის გულისათვის, ჩენი წარსულის მოგონებისათვის.

გიუმ აიმაღლა თავი, მისი ველური სახე ბრწყინავდა უმაღლესის სიყვარულის სინაზით. იმან აიღო მომკვდავის ხელი და ალტაცებით წარმოსთქვა:

— კეტე, ჩემთვის ეს ძალიან ძნელია, მაგრამ მე მაინც ექნება მეგობარი პატის და თქვენი შეილები, ჩემს უკანასკნელ სიცოცხლის დღემდის, უკანასკნელ სისხლის წვეთამდის.

დადგა სიჩუმე. მისტრის სიუღოვანს არ შეეძლო სუსტიხაგან ხმის ამოღება, მაგრამ იმისი სახე განათლდა ციური სიხარულითა. ჯომელიც წამსვე აღიბეჭდა გიუმ ვაჟ-კაცურ სახეზედაც.

— დაგლოცოთ თქვენ ღმერთმა და ყველა წმინდანებმა, გიუ! სთქვა მან ძლივ გასაგონათ: — მე ვიცოდი, რომ თქვენ კეთილ-შობილი გული გაქვთ.

შემდეგ დახუჭა თვალები და თითქო სთვლემდა. გიუ დარჩა ისევ დაჩოქილი მის თავთან, გორას კვ ეგონა რომ მის დედას ძილი მოაღონიერებდა და დაიწყა ქაშის გაცხელება. მაგრამ არ გასულა ათი წამი, როცა გორც უეცრად მოისმა მხეცური სიცილი კაცისა. შემკრთალმა მორამ მოიხედა. მისი დედა იჯდა ჩალაზედ გაბეჭკვირიალებულის თვალებით.

— ჭაბუკ, პატ! წამოიძახა იმან და გაუწიდა ხელები რაღაც უხილაეს არსებას: — ეს ექნება შენ საუკეთესო მეგობრად.

მერე გააკანკალა და უსულოდ დაეცა გიუმ ხელებზედ.

IV.

საწყალი მისტრის სიულღვანის სიკვდრლას ხუთმეტი წლის წინეთ, კეტი რფლინი ითვლებოდა ყველაზედ ლამაზ და მხიარულ ახალ-გაზდა ქალად იმ მხარეში. ირლანდიის იმ კუნძულში ითვლება ურიგობად, თუ ახალ-გაზდა თავის-თავად მოიწონებს ზისმეს და დაუწყეს ტრფიალებას. ადათათ აქესთ, რომ დედ-მამამ თითონ უნდა აურჩიოს შვილს შესაფერი მეუღლე. ერთის სიტყვით, ეს არის ნამდვილი კომერციული საქმე. მამები დიდ ხანს ევაჭრებიან ერთმანეთს და ბოლოს გაათავებენ საქმეს რამდენიმე ძროხით. პატარძალს ჰყიდიან ისე, როგორც გოქსა. ასე იფიქრეთ, ამ საქმისთვის ეაჭრობის დღეც კია დანიშნული. აქ ნება აწა აქესთ ახალ-გაზდებს, რომ მრთელი წლის განმავლობაში აწუხონ მოხუცები. ყველა-ფერს დრო აქეს დანიშნული და ყველიერის სამზაბათს კიდევ ირლანდიაში ზოგი ცოლს ირთავს და ზოგი თხოვდება. ამ ყველასათვის მხიარულს დროს შლედლები ბლომა ფულებს შოულობენ ხოლმე და ზშირად პატარძალი თავის მომავალს ქმარს ეხლა პირველად ხედავს ეკკლესიაში.

კარგი იქნებოდა კეტი რფლინისთვისაც, რომ მას მიეღია ძველებურ დებულებისათვის და საქრმოს ამორჩევა მიენდო თავისი მწობლებისათვის. მაგრამ ის იყო განებერებული ბავში და მოიქცა ისე, როგორც მეზობელ კუნძულელი რომანული ქალები, ე. ი. შეირთო

ქმარი სიყვარულით, რის შედეგსაც ჩვენ ეხლავ შევიტყობთ.

რასაკვირველია, როგორც კი კეტი ოფლინი შეიკვალა მხიარულ ბავშვიდამ უფრო მხიარულ ქალად, მისს მამას, შემძლებელს ფერმერს, დაუწყეს დევნა ბევრი ახალ-გაზდების მამებმა, რადგან კეტის სილამაზე მათს შეილებს ერთობ ხიბლავდა. მაგრამ მოხუცი თავისებურად სჯიდა თავის ქალის ბედზე და ყველას წინადადებას ის ეგებებოდა უჯათის უარით. მისი ფერმის გვერდზე სცხოვრებდა ბებერი მისტერ მაკ-გრატი, რომელსაც სთვლიდნენ ძალიან მდიდრად. მას ჰყავდა ერთი ვაჟი, მემკვიდრე მრთელის თავის ქონებისა, გიუ. ორივე ბებრებმა დიდი ხანია გადასწყვიტეს გიუს და კეტის ქორწილი, და ელოდნენ მხოლოდ დროს, როცა კეტი გახდებოდა ჩვიდმეტის წლისა.

ახალ-გაზდები პატარაობიდანვე ერთად აღიზარდნენ და კეტის ზედმოქმედება გიუზედ საგრძნობელი იყო. გიუ ბევრს შემთხვევაში არა ჰგაედა საზოგადო ტიპს ირლანდიელისას და თავის გულ-სწრაფი ხასიეთით და ჩხუბის დიდის სიყვარულით ის იყო ნამდვილი პადლი. მაგრამ მისი თვალები არა ბრწყინავდნენ მხიარულის ღიმილით, იმას უყვარდა მარტობა, თუ მეტადრე მასთან არ იქნებოდა კეტი, რომელიც გაუნათლებდა ხოლმე მას სიბნელებში დაღშულს ჭკუას. კეტი იყო ერთად ერთი მანათობელი მისის სიცოცხლისა, თუ კეტი იცინოდა, იმას ქვეყანაც მხიარულად ეჩვენებოდა და თუ კეტი წარბს შეიჭმუნებდა, მაშინ გიუც დადარდიანდებოდა და მოიწყენდა. იმან კარგად იცოდა თავიანთ მშობლების გადაწყვეტი-

ლება მათს ქორწინებაზედ და ჩუმად სთელიდა წლებს, თვეებს და ღღეებს, რომელნიც მას აშორებდნენ იმ ნეტარს წამსა, როცა იმას შეეძლო კეტის თავისათ ჩათვლა.

მსუბუქ-აზროვანს ახალ-გაზდა ქალს არ შეეძლო დაფასება, ამ საკვირეელის ქაბუკისა. იმას ის აჯაერებდა, რომ გიუ არ ჰკავდა თავის ამხანაგებს. გიუ უცქეროდა ცხოვრებას ადამჯღარის კკუეთ და ეს ძალიან უსიამოვნო იყო კეტისთვის. თუ კეტი მას რაზედმე უწყენდა, ის მართელს ღღეს უბედურად, უსიამოვნოდ გაატარებდა, მაშინ, როცა სხვა ამაზედ ყურადღებასაც არ მიაქცევდა. ნამეტნავეად, მოღრუბლული შეხედულობა და მოქურუხებულა ხასიათი მხიარულ, უზრუნველ კეტისთან ვერ მოთავსდებოდა. ის თვითონ ყოველთვის იყო მხიარული და უნდოდა, რომ მის გარშემო ყველა მხიარული ყოფილიყენენ. გიუ მას ხშირად მოაწყენდა ხოლმე, თავს, მაგრამ როგორც ბავშობითვე ერთად შეზდილფან კეტე ჰკრძნობდა მისდამი მეგობრულს, ლტოლვილებას, რითაც გიუ სრულიად კმაყოფილი იყო. კეტი მას აბრაზებდა და აწვალებდა, მაგრამ მაინც მისის მფარველობით და ერთგულობით ყოველთვის სარცებლობდა.

ბოლოს კეტიმ მიაღწია დიდი ხნის სურვეზულს ხანს, ვიქუმ ქრქოლვით მოაგონა მამას ის დრო, საროდოთაც იგი დაჰპირდა კეტიზე ჯვარის წერასა. მოხუცმა მაშინვე აიღო ჯოხი და მხიარულად გასწია მეზობლისაკენ. იმათ საქმე ორს წამში გაათაიეს, პირობა დასდეს, რომ ქორწილი მომავალს კვირაში, ყველიერის სამშაბათს უნდა ყოფილიყო. ძროხებზედაც მორიგდნენ. პატარა სახლი და

ფერმა უნდა გადასულიყო ახალ-გაზდების სახელზედ. საქმე ისე კარგად წავიდა, რომ ბებრები ლაზათიანათ შეზარხობდნენ.

მეორე დღეს უამბეს ახალ-გაზდებს ეს სასიამოვნო ამბავი. გიუ, მომეტებულის სიხარულით, რომ მისი ოცნებანი მალე არსებაში მოვლენ, გაშეშდა. ბებერი მაკ-გარტი ვერ მიხვდა ამ გამოუთქმელს სიხარულს და ეგონა: უთოოდ ძროხები, რომლებიც კეტის მზითვეს შეადგენდნენ, იცოტავაო, და არწმუნებდა, რომ პირ-იქით იმან ძალიან სარფა ჰქნა და კიდევაც მოატყუილა მეზობელი.

მაგიერად ეს ამბავი კეტიმ შულ სხვა-ნაირად შიილო. იმან გადაწყვეტილად უთხრა მამას, რომ არასოდეს არ შეირთავნ გიუს. ის კიდევ დაიცინებოდა იმაზედ, რომ რდესმე უნდა გამხდარიყო ჯავრიანი, მოწყენილი გიუს ცოლათა. იმისი საქმე იყო პატრიკსრულლენი და თუ ვისმეს შეითვისებს, უეჭველად პატს და არა სხვა ვისმეს. მამა ბევრს უჯავრდა, დასწყველა თავისი ნებიერი და თავწასული კეტი, მაგრამ პატარა კუდიანმა მაინც თავისი გაიყვანა. მეორე დღით მოვიდა პატის მამა და მისცა წინადადება თავის შეილის სახელობით. მოხუცს ოფლინს მალე გადაათქმევინეს მაკ-გრატისადმი მიცემული პირობა.

კეტის საშინლად უყვარდა პატი, ის მისთვის სააქაოს ყველაფერს შეადგენდა. მზიარულმა, მომხიბლავმა, მაგრამ უქმმა და ზარმაცმა პატიმ სამს დღეში დაიმორჩილა კეტის გული, ის გული, რომლის შეძენასაც ამაოდ სცდილობდა გიუ მთელს თავის სიცოცხლეში.

ბებერი ოფლინი კარგათ ჰგრძნობდა თავის დანა-
შაულს და სანაწურად ჰქონდა თავის ბებერი მეგობ-
რის ლალატი. მაგრამ კეთი როგორც უნდოდა ისე ამოქ-
მედებდა მამას. ის ემუქრებოდა, ვითომ მცირეოდენ მისი
ნების უარყოფაზე, გაიქცევა და წყალში დაიღრჩობს თავს.
მოხუცმა დაუთმო, მაგრამ რადგანაც ეშინოდა მაკ-გარტის
და მისი შვილის მრისხანებისა, წავიდა თავისის ქალით
ოცი მილის სიშორეზედ, ნათესავეებთან; იმათ დასტოვეს
წერილი, რომელიც აცხადებდა მათს საიდუმლოს. პატი
და იმის მამა გაჰყენენ თან და მეორე დღეს ქარაფშუტა
ახალგაზდები შეერთდნენ საუკუნოდ.

ჯვარის წერის შემდეგ, კეთი, სრულიად კმაყოფილი
თავის მხედრით, ტიკტიკებდა, ყბედობდა და იცინოდა
ნაცნობ დედაკაცებში, როცა პატი მოშორდა არაყის
მოსატანად. უეცრად ოთახში შემოვარდა მეზობელი და,
გაყვიტლებულმა და აღელვებულმა, შეჰქნა ყვირილი,
რომ გიუ—გრატი ეძგერა მწვანე მინდორზე პატსა და,
უეჭველია, მოუკლავს არ გაუშვებს.

გულ გახეთქილი კეთი გაიქცა ბრძოლის ველისკენ;
მართლაც, ახალგაზდა კაცები იბრძოდნენ თავგამოდებუ-
ლები სასიკვდილოთ. გიუ მოვიდა იმ ბეჯით განზრახვით,
რომ მოეკლა თავისი ბედნიერი მოწინააღმდეგე. ამ საში-
ნელს წამში კეთიმ შენიშნა, რომ ის თითქო სულ გა-
მოცვლილიყო, მოუხეშავი, სულელი ჯაბუკის ნაცვლად
იმან ნახა თავის წინ მხნე, გამბედავი და შემძლე კაცი
გიუ.

კეთიმ კარგად იცოდა, რომ პატი ევრეთს მძლავრს
მტერს ვერას დააკლებს, ის იყო უფრო სუსტი და უფრო

პატარა ტანისა. მართლაც, გიუმ მალე დასცა ის მიწაზე და თითონაც დააწვა ზედა პატი უაზროდ, უფიქრელად სცემდა, საცა მოხვდებოდა, გიუ სიბოროტისაგან გაშმაგებული სასიკვდილოდ სცემდა. გარე-შემოხვეული ხალხი უცქეროდა შიშით და გაოცებით ამ ჩხუბსა. ყველანი მოელოდნენ, რომ პატს გიუ მოჰკლავს, მაგრამ არავის არ უნდოდა მათი გაშველება, რადგანაც დიდი ბედნიერება არის ირლანდიელებისთვის ჩხუბი.

კრიტიკულს წამში გამოეარდა ასპარეზზედ კეტი და ჩაეარდა მებრძოლთა შუა. ის ინსტიქტით მიხვდა, რომ მთელი მისი ძალა შესდგებოდა გიუს სიყვარულში, ამიტომ ეცა მას ხელეებში და ჩამოეკიდა კისერზედ; პატს ღონემ სრულიად უმტყუენა; გიუს შეეძლო ერთის დაკვრით გაეთაფებინა მისი სიცოცხლე, მაგრამ იმისთვის ძნელად იყო კეტის ხელიდამ განთავისუფლება. მისი პატარა ხელეების შეხებამ ჩამოაცალა იარაღი გაჯიუტებულ დამმარცხებელს. მას არ ესმოდა კეტის მხურვალე თხოვნა, ვერ ხედავდა იმის ცრემლებს. მაინც ნახათ მოიწიარა იგი და წამოდგა, არც კი დაუხვდია უგრძნოდ მდებარე პატრიკისთვის, ისე ჩუმად გაშორდა; ეს გააცილა ხალხის აღტაცებულმა ყვირილმა.

როგორც ყველა სუსტ ხასიათის პატრონს კაცსა, პატრიკ სიუღლევანსაც არ შეეძლო დაევიწყა ეს ამბავი და მიეტყუებინა თავისი დამარცხება. ის წითლდებოდა ჭირცხვილით, რომ კეტიმ ნახა დამარცხებული; თუ იმას იმედი ჰქონდა, რომ ოდესმე შეიძლებს გიუს დაძლევას, უეჭველია, ის პირველსავე შემთხვევაში განაახლებდა ბრძოლას, მაგრამ ეს შეუძლებელი იყო. ამიტომ მან

გულში ჩაინტრგა მწარე სიძულვილი გიუსანძში, რომელიც ღროს განმავლობით უფრო და უფრო უძლიერდებოდა, შით უფრო, რომ ამ სიძულვილს მოემატა მოშურნეობაც.

იმან ჯუკრძალა ცოლს ყოველივე კავშირი და თითქმის ლაპარაკიც თავის მტერთან. ეს ბრძანება ძალიან მწელი ასასრულდებელი იყო, რადგანაც, მამის სიკვდილის შემდეგ, გიუ გადასახლდა იმავე მთებში. მაგრამ ეხლა ისინი სცხოვრობდნენ კარგა შორს იმ სოფლიდგან, სადაც ბრძოლა მოხდა და, თუ ესოდნა როდისმე ვინმემ, რომ კეტი ოფლინი ერთხელ გიუს საცოლო იყო, ღროს განმავლობით სრულებით დააეიწყდათ.

გიუს ცოლი აღარ შეუერთავს და იმ დღიდან ატარებდა მარტოობაში საოცარს ცხოვრებას. მისი ბუნებით მოღრუბლული ხასიათი უფრო მრისხანე გახდა, იმისი ყველას ეშინოდა, და არცარავის უყვარდა. მისი ცხოვრება იყო საიდუმლო და ეს დანაშაულობა არ შეეძლოთ მისთვის მიეტყვებინათ. ამასთანავე ის იყო მდიდარი და ყველა საქმე ისე ემარჯვებოდა, რომ ეჭობდნენ, ვითომ მას ქონოდეს რაღაც საიდუმლო კავშირი მანე სულთან. როცა მეზობლებს ცუდი კარტოფილის მოსავალი ჰქონდათ, იმისი საუკეთესო იყო ხოლმე, როცა მეზობლებს აური არ მოუყიდოდათ, იმას მშვენიერი სამკალი ჰქონდა. რა საქმესაც კი ხელს მოჰკიდებდა, ყველაში გაიმარჯვებდა. არ ფიცით ცოდნით მოზლიოდა, თუ ბუღის შემწეობით, მხოლოდ ისე ბეჯითად ვიცით, რომ საქმე ასე იყო და ამიტომ იმას ყველანი სთვლიდნენ ძალიან მდიდრად.

ყველაზედ უფრო იმ მიზეზით არ ჰქონდა ხალხში გიუს კარგი სახელი, რომ არაკოდეს არავის არა. შეელოდა და არც არავისთან მეგობრობა ჰქონდა. ცოტ-ცოტათი ყველანი ჩამოეცალნენ და ისიც მიეცა განმარტოებულ ცხოვრებას, რომელიც სწორეთ მის გემოვნებას ეთანხმებოდა. დროს განმავლობით მისი გვარიც კი დაეიწყდათ, ის განდა მებობლებისთვის შავ გიუთ და საშქმრასთ მთელი იმ მხარისათვის.

მხოლოდ შესახებ მისტრის სიუღლოვანისა ის ამხელდა და მეგობრულ გრძობებს. საწყალი, სობარიზით და მწუხარებით დაჩაგრული, დედა-კაცი დიდის სიამოვნებით ისარგებლებდა მისი მეგობრობითა. იმან ახლა მწარე გამოცდილებით დაინახა, თუ რა კეთილ-შობილური სული იპოებოდა მასში, და რა ნაზი გულ-კეთილობა იფარებოდა მის მიუკარებელ კან ქვეშ. კეთი სცდილობდა, რამდენჯერმე შეერეებინა ის და თავის ქმარი, მაგრამ პატს არ შეეძლო წარსულის, არც დაეიწყება და არც შეტეება და ამიტომ მასი სიძულვილი გიუსადმი დღითიდღე უფრო მატულობდა. ერთხელ, როცა ასწინ მობრუნდა, ნახა იქ გიუთ, რომელსაც კეთი უამბობდა მას თავის მწუხარებას, რადგან იმათ ცოტ-ცოტათი მიაწიეს სიგლახაკემდის. პატმა არ უთხრა არც ერთი სიტყვა გიუს, მაგრამ, როგორც კი ის წავიდა, საშინლად ცქემა ცოლსა. ეს იყო პირველი შემთხვევა მის სიცოცხლეში და კეთიმ ის გაამართლა მათ, სიომ მთვრალი იყო. ზნეობითი ცემა უფრო უმძიმესი იყო ფიჭიკურხეა დროს განმავლობით მის შეიწვია ამ ცემას, რომელიც უფრო ხშირდებოდა დღათი დღე, მაგრამ პირველი ცემა ღრმად

დააჩნდა იმის საწყალს, მტკივანს გულს. იგი წინააღმდეგულად დასტრფილგებდა თავის ლამაზს, გარყენილ ქმარს და ცდილობდა დაეფარა ყველა მისი ნაკლულევანებანი; იმისთვის ის არ იყო ზარმაცი, ღოთი, თავ-მოყვარე და საძაგელი, არამედ, ის იყო უგულთადესი საყვარელი ქმარი.

მას აქეთ კეთი აღარ ელაპარაკებოდა შავს გიუსს, მაგრამ შეატყობინა კი უჯიათი სიძულვილი პატისა მისდამი და მწარე შეტეგი, რომელიც ამას მოელოდა მისი ბრძანების გატეხისათვის. მაინც ეს არ უშლიდა გიუსს, რომ ის დარჩენილიყო მის საიდუმლო მეგობრად. ბევრჯელ გადურჩენია იგი დალუპვისაგან. ხშირად, როცა უკანასკნელი საგძალი კარტოფილისა გამოეღვივებოდა და არ იცოდა რა ექმია ოჯახობისთვის, მისტრის სიუღლევანი იპოვნინდა ხალმე დაფარულად მოტანილს მთელს ტომარა კარტოფილს, ერთხელ მათ გაყიდეს ღორი მამულის რენტის გადასახდელად და მეორე დღეს კი მორამ, რომელიც მაშინ სულ პატარა ბაღლი იყო, თავის დიდ სასიხარულოდ, იპოვნა სხვა ღორი სახლის გვერდზედ.

მაგრამ ამ გარედგან შემწეობას ვერ შეეძლო ოჯახის ფეხზედ დაყენება, როგორც წყლით ცხრილის ამსება არ შეიძლება. როგორც კი გამოვიდოდნენ ისინი ერთი შეწუხებიდგან, ღოთი და მფლანგავი პატი აგდებდა მათ სხვა ახალ უბედურებაში. ყველა ღონის-ძიება ამარ იყო ისინი ნელ-ნელა, მაგრამ სწორის გზით უახლოვდებოდნენ შიმშილით სიკვდილსა. ბოლოს, ჩვენბ მოთხრობის დაწყების წინეთ, იმათ გაყიდეს ძროხაც და ღორიც; ყოველივე საშუალება ცხოვრებისა მოესპოთ მისტრის

სიულღვანს რცხვენოდა, რომ სცხოვრობდა იმ კაცის მოწყალეობით, რომელსაც ისე სასტიკათ აწყყინა, მაგრამ მეტი გზა არა ჰქონდა. პატივგან განთავისუფლებული, ის უთუოთ მიმართამდა შველის სათხოვნელად გიუსს, მაგრამ ესეც რამდენიმე კვირით სადღაც წასულიყო; ასე, ამ გვარად მისი უკანასკნელი იმედიც განქრა და ოჯახს ბევრი აღარა უკლდა-რა შიმშილისგან სიკვდილამდე. ბალინა-ვინში მოგზაურობის მეორე დღეს, როცა ის იწვა თითქმის უგრძობლად, იმან ყური მოჰკრა, რომ ბებია დედა-კაცი ელაპარაკებოდა მეზობლებს შავი გიუსს დაბრუნებაზედ, რომელიც ვითომ უწინდებულად დადის მთებში და აშინებს ყველას თავის საშინელი სახით და ხმა-მალა-ლი წყევა-კრულვითა. ეს საკმაო იყო მომაკვდავი დედა-კაცისათვის: იმან განიზრახა, ენახა შავი გიუსი და მიენდო. იმის ნახ მზრუნველობისათვის თავის უქნარა ქმარი და საწყალი შვილები. ჩვენ უკვე შევიტყეთ, რომ ეს მხურვალე სურვილი დაგვირგვინდა წარმატებით.

მისტრის სიულღვანი იყო მთელი ერთი საათის მკვდარი. გიუსი მაკ-გრატი ისევ ისე უძრავად დაჩოქილი იდგა მის თავთან. მორას ბლჩიალი ხმა-მალლად ისმოდა უბედურს ქოხში. ის სწორეთ გიჟდებოდა მწუხარებისაგან. სიცოცხლე, დედის სიყვარულს და მზრუნველობას მოშორებული, იმას ეჩვენებოდა შეუძლებლად. იმის სასო-წარკვეთილს ყვირილზედ მოიბრინა პატმა, რომელიც წასულიყო ფეხ-შიშველა ახლო მთებზედ სარბენათ; იმან დიდათ დააჭყიტა თვალეზი და როცა, თვისდა საოცრად, დაინახა საშიშარი შავი გიუსი, მიიტუზა ერთს მოშორებულ კუთხეში და დაუწყო მთელმა ტანმა კანკალი.

მერე მს, მორას მალლა ხმით ღრიალხედ ღა ვაი ვავლახხედ, მიხვდა, რომ დედას რაღაც შეემთხვა საშინელა; მან შეიკრიბა უკანასკნელი ღონე და მიცოცდა იმის უსიცოცხლო ყვითელ სახესთან. მან არ იცოდა, რა არის სიკვდილი, მაგრამ უგრძობლობამ და სიჩუმემ სხეულსამ შეაძრწუნა და გაჰკმისა მისი პატარა სული. ის დარწმუნებული იყო, რომ უთუოთ შავმა გიუმ შეაწუნა მისი დედა; მან დაივიწყა შიში და ეცა შეკუმშული მუშტებით, მაგრამ, მინამ მიღწევდა თავის შტრამდის, იმან უცებ მოისაზრა, რომ იმისი პატარა მუშტები საკმაო არ იყენენ ამ გვარის ეკზეკუციისათვის, და ის გაშავებული დაეტაკა შავს გიუს ხუჭუჭ-ჭმიან თავითა.

გიუმ ჩუმად დაიჭირა ის თავის ღონიერი ხელებით; შავში წამოჭარხლდა და მხეცურად შეჰყვირა:

— ოხ, ოხ, ოხ! შავმა გიუმ მოკლა დედაი!

— ოხ, ოხ, ოხ! იმეორებდა მორაც.

— სუ, სუ! აჩუმებდა გიუ ბავშვებსა. მაგრამ პატი ისე ყვიროდა და იცემებოდა; მაშინ გიუ აღდა იატაკიდგან და ხელში კი მაგრა ეჭირა პატი, რომელიც სცდილობდა მისი ხელიდამ გასხლტომასა. გიუ მოტრიალდა და პირის-პირ შეეფეთა კაცს, რომელიც შეუნიშნაყად შევიდა ქოხში.

ეს იყო პატრიკ სიულღვანი. როცა ამან დაინახა თავისი ძველი საზარელი მტერი თავის წინ, არ უნდოდა დაეჯერებინა თვალებისათვის. ეს უთუოთ სიმთვრალეთ მომელანდარ და დაიწყო ჩუმათ თვალების ფშენეტა.

გიუმ გაუშვა პატი და პირ-დაპირ შეცქეროდა თა-

ვის ბედნიერ მოწინააღმდეგეს, რომელიც იმან ქორწილის დღეს, ისე საშინლად დაამდაბლა კეტის თვალში.

პატრიკი დიდ-ხანს არ ყოყმანობდა - ის გრძნობდა მხოლოდ ერთსა: რომ მისმა ცოლმა ბრძანება არ შეასრულა, ის შეიპყრა ბრმა, მხეცურმა მძვინვარებამ; თავისი სიბოროტის ამონთხევა ღონიერს გიუზედ იმისთვის შეუძლებელი იყო და იმან მოიფიქრა მისი დასჯა უფრო საგრძნობელად.

იმან ეშმაკური ინსტიქტით იგრძნო, რომ თვითვეული თმა მის ცოლისა ათასჯერ უფრო ძვირფასი იყო გიუსთვის, სინამ მთელი თავისი დიდი ფიგურა. იმან მხეცურად გაღიხარხარა, რადგან წინათვე გრძნობდა თავის დღესასწაულობას.

კეტიმ ვაბედა და მისი ბრძანება არ შეასრულა? იმან მიიღო სტუმარი მის იქ არ მყოფობის დროს! იმის უბოროტესი მტერი იყო მის სახლში, როგორც თავის საკუთარში და იმას კი სძინამს მის წინ მშვიდობიანათ! მე იაფათ არ დაუსომ ლალატს! ის მიიჭრა მასთან ელვის სისწრაფით.

მკედარი ბაღლი უწვა ეხლა დედას ხელებზედ და ორივენი იყვნენ წახურულები, რამდენათაც კი ნებას აძლევდა ფალასები. მძვინვარებით დაბრმავებულ პატს ეჩვენა, რომ იმათ კარივეს ეძინათ და მინაჟ მორა ვნ გიუ მიხედებოდნენ აქის განზრახვას, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა შემოჰკრა მუშტი პირის-სახეში უბედურს მკედარს დედა კაცს.

იმან აიპაღლი ხელი ამოარეჯაც, მაგრამ მჭვრეტელნი ამ საშინელი სანახვისა, ეცნენ მას და ძალით წაათრი-

ვეს უკან. ის შეკრთა და მხეცურად იწყო ცქერა. რატომ არ გაიღვიძა? ან რასა ბუტბუტებდა მორა ხმა-მაღალს ქვითინშია? იმან შეხედა შავი გიუს მოღრუბლულ და მრისხანე სახეს. რას უნდა ნიშნავდეს ესა? ის გაყვითლდა როგორც ლიმონი და დიდი ცივი ოფლის სხვილმა წვეთებმა დაასხა შუბლზედ. ბოლოს შეიკრიბა ღონე და სთქვა ყრუ ხმით:

— განა მოკვდა?

— ჰო, მოკვდა, უბასუხა გულ ამომჯდარმა მორამ.

ეს სიტყვები ლოდნით მოხედნენ მას გულზე, თვალთ დაუბნელდა და მუხლთ მოეკვეთა. მისმა საწყალმა ცოლმა შური იძია ას-ჯერ უფრო მეტად. გიუს, მორას, პატის და მრთელს მის ოჯახს, რომელიც მან ჩააგდო სიღარიბის და მწუხარების უძირო უფსკრულში, არ შეეძლოთ მოეფიქრათ მისთვის უარესი სასჯელი. დელიკატური ბუნება ნებას არ აძლევდა გიუს იქ ყოფნისას, როცა მისი ერთხელ ბედნიერი მოპირდაპირე ასრე მცირდებოდა. ის ჩუმად გამოვიდა ამ სიკვდილის ბინიდან და ნელად გაემართა გრძელს უდაბნო ბილიკზე თავის სახლისკენ.

ცოტ-ცოტაობით, მორამ უამბო მამას ყველაფერი, რაც მოხდა, და ცდილობდა ენუგეშებინა იგი. მაგრამ პატრიკი არ იკარებდა არა გვარს ნუგეშს. ის მხოლოდ ეხლა გრძნობდა ცოლის სიყვარულს და ერდგულებას, რომელმაც მისი გულისთვის უჩივლელად აიტანა იმდენი ტანჯვა. ის დაეძნო მუხლებზედ თავისი მკვდარი კეტის წინ, ეხვეოდა მის უსულო სხეულს და ისტორიკულად ქვითქვითებდა.

დიდ-ხანს, მის შემდეგ, რაც გვამი საწყალი მისტრის სიულღეანის და მის პატარა კატლინისა მშვიდობიან სასაფლაოზედ მიაბარეს მიწას, სენილისის მხილებისაგან ტანჯული პატრიკი ავერსად ვერ ჰპოულობდა მოსვენებას და მცირე შრიალზედაც კი-ბრთოდ, შემოდგომის ფოთოლივით. როგორც ცის წყვეა-კრულვა, ზღვენიდა მას შემაგინებელი ცემა. თუმცა პატერი ჯონი აძლევდა რიგიან დარიგებას და ნუგემს პატრიკ სიულღეანს, მაგრამ ის, მისი დაბჭუნების ტრაგიკული მინუტიდამ, სულ სხვა კაცი გახდა, უცებ დაბერდა, ჩამოხმა და დაეცა სულით.

ინშოტ ცნობად აქოლოზს ვით-უღვოვს ლეზც ლიგ იტკო. თსლიო მგშბმეკპ რ. მამს პიერმანიოტ ინტოტბ იოიბი

სიცივეებმა ცოტ-ცოტათი გაიარეს და დადგა გაზაფხული. როდესაც განქრა პირველი კვეთება განწირულებისა, პატრიკი მიეცა მოქრუშულ ფიქრებს, რომელნიც იმის ზასიათს სრულებითაც არ უთარხმებოდნენ მთელი საათობით ის იჯდა ხოლმე კერასთან გაჩუმებული უმოძრაოთ. მორა უყურებდა მას განცვიფრებით შუბლ-ქვეშვიდან და ეშინოდა ამ საოცარი მოქურუხებული კაცისა უფრო, მინამ მხიარული და შექცევის მოყვარე მამისა რომელიც მთერალი მოდიოდა ხოლმე ლამ-ლამობითა მის დასახ, რა კარგი იქნებოდა, რომ მას ეშოვნა სამუშაო, წასულიყო მთებში ღამით აეცლინა თავიღამ ის მუდმისი გარინდება, რომელმაც ჩააგდო მთელი მისი სიცოცხლე უძღოურს და უნუგემო უსაქმობაში!

მრთელი მათი ოჯახი, მაინც კიდევ, გიუს ხარჯზედ.

სცხოვრებდნენ ამ წამყდმებულმა სხვის შემწეობამ გა-
უხსნა მორას ახალი გრძობა დამოუკიდებელის თვით-
მოქმედებისა. მათდამი კეთილ-მოქმედება კაცისა, რომე-
ლიც თუ პირდაპირ არ იყო მათი ოჯახის მტერი, მაინც-
და-მაინც სრულიად უცხო იყო მათ-თვის, ჩუმად უხრავ-
და მას გულსა.

მაინც კი ჭავჭავებო საწყალი მხსტრის სარტოლოვანისა
არასოდეს ასე მადღრებო და მოსვენებულნი არ ყოფი-
ლან პატარა პატმა, ყმაწვილური ბედნიერ უზრუნველო-
ბით, დღიფიყა ყველა თავისი წინანდელი მწუხარება და
მხიარულად იცინოდა, სჭამდა რა პურს და კარტოფილს,
რომელიც მოჰქონდა მისთვის შავს გიუს.

გიუ ეხლა ყოველ-დღე მოდიოდა ხოლმე ქოხში.
ძველი მტრები ერთმანეთს ხმას არ სცემდნენ, თითქო არცკი-
ხეღვენ ერთმანეთსაჲო, მაგრამ მორა კი ატყობდა ხოლმე,
რომ მის მამას, ყოველს მათი საოცარე კეთილის მყოფე-
ლის მოსვლაზედ, რალაც შეზარაედან იმან არცკოდ-
მიზეზი ამათი მძულვარებისა, მაგრამ ეს უკანასკნელი
ძრიელ აწუხებდა მას, რადგანაც ეხლა იმას ძალიან უყ-
ვარდა გიუ. მართლაც ისინი ყველაფრით დაჯვლებულნი
იყვნენ მისგან, იმას მოჰქონდა მათ სახლში, საქმელი,
სითბო, ტანთ-საკმელი, იმედი და სიცოცხლე. მაგრამ
მორას მამამ არბლაც საოცარის ძალით შეეძლო იმ ნი-
დაგზედ დაეყენებინა კეთილის მომქმედდ გიუ, თითქო ის
ყოფილიყოს მის მფარველობის ქვეშ. მადლობის ტვირთი
დააწვა არაო მის მხრებს, კვსაც ჯერ იყო გიუ, პატის
იქ-მყოფობის დროს, მადლს უბდიდა მორასს გულს კეთი-
ლად დახვედრისთვის. გიუ, სთვლიდა თავის-თავს პატრი-

კისფან დაჯალბებულად მობა, რომ ეს უკანასკნელი სჭამდა იმის პურს და ითბობდა თავის ზარმაც ხელებს ჩემს ცეცხლზედ.

ზოლოს, ერთ მშენებელ დილას, მორას დიდ სასიხარულოდ, პატრიკმა, მის ნაცვლად, რომ უსაქმოდ მჯდარიყო ცეცხლთან, აიღო თავისი ჯოხი და გავიდა ქობილამ. მორა ვერა ბედავდა, რომ გამოეკითხნა რამ იმისთვის; მჩხისხანე გამომეტყველებდა მისი თვალებისა სმინებდა საწყალს ბავშვს, იმან ხმა ჰრ ამოიღო მის წასვლაზედ და შეწუხებით უმზერდა, როდესაც ეს ეფარებოდა მთის ბილიკსა.

— ღმერთმა ჰქნას, რომ მან იშოვოს რამე ჯამუშაო, ჰფიქრობდა იგი: გიუ ძალიან კარგი კაცია; მაგრამ სად არჩენს ის უსაქმო, ზარმაც გლახებსა?

მაგრამ მოულოდნელმა ცვლილებამ, რომელიც მოხდა პატრიკ სიულოვანში, უფრო ახალი აღრეულება მიაცენა საწყალს მორასა. პატრის ქცევა იყო რაღაც გაუგებარი და საიდუმლოებითი. ის ეხლა სრულებითაც აღარ რჩებოდა სახლში და, თუმცა არ მუშაობდა, მაგრამ მუდამ კი ლოთობდა და ეს ჩხვენებდა, რომ იმას ჰქონდა რაღაც საიდუმლო შემოსავალი. ხანდისხან ის დაიკარგებოდა ხოლმე სამ-სამ დღეობით და მოვიდოდა მოულოდნელად მთერალი ამხანაგებითურთ.

ამისთანა შემთხვევაში მორა და პატი მიიმალებოდნენ ხოლმე ქობის მოშორებულ კუთხეში და მოიძინებოდნენ თავსა. ხანდისხან ეს მყვირალა ამხანაგობა აკვდებდა ხოლმე მორას, და მაშინ იმას უნდა ემსახურა

მათთვის, მაგრამ უფრო ხშირად კი ყმაწვილებს ძილის ნებას აძლევდნენ.

ერთხელ, ღამე ცეცხლის ახლო შეიყარა ჩვეულებრივზედ მეტი გაბრაზებული დასი. მოკვას შესაწარად, მისი მამის მთვრალმა ამხანაგებმა მოინდომეს რაზედმე გულის გართობა, ააყენეს მძინარე პატი და მხეცური ხარხარით დააყენეს ფეხზედ, თითქმის ტიტველი. შიშისაგან მას უნდოდა ეტირნა, მაგრამ მამის შეხედვამ დაამშვიდა იგი.

უფროსი პატი იყო ძალიან მზიარულად, იმან აიყვანა თავისი შვილი და შეისვა მხარზედ, რამაც ძალიან გაახარა პატარა პატი. შერე დააწყებინეს ბაღს არაყის სმა და სწავლება საომარი ყვირილისა. იმას ასმევდნენ ღვინოს და აწყველინებდნენ ბევრს მოწინააღმდეგე პირებსა. გამომონდის სახელიც განსაკუთრებით ხშირად ისმოდა მათს წყევა-კრულვაში. პატიც, აღტაცებული არაყის და ტაშის კერისაგან, იმეორებდა გაგონილ სიტყვებს, ისეთის მხურვალეებით, რომ ლოთების დასი მოდიოდა აღტაცებაში.

— ყოჩალი რამ არის შენი ბიჭი, პატ, შენიშნა მაღალმა, მზისგან გარუჯულმა კაცმა, რომელიც ამ დასის თავსა ჰგაედა.

— აბა შეჭყვირე: „მორს მტარტალებო! სიკვდილი მიწის მფლობელთა! სიკვდილი გამმონდის!“

— სიკვდილი გამმონდის! იმეორებდა მამის მხარზედ მჯდომი პატი და უკრავდა ტაშსა: სიკვდილი გამმონდის!

ბოლოს აღმაშფოთებელი სანახავე გათავდა. პატმა ერთს თავისი ქცევით აღტაცებულ კაცს, როგორღაც შინაურულად დაუწყო ლაპარაკი და იმან ისეთი სილა სტკიცა, რომ პატი გაექანა იმ კუნჭულში, სადაც მორა იწ-

ვა. მამა შეიღს გამოესარჩლა და დაიწყო საზოგადო ბლლადქნი.

მორამ მიითარა ხელები პარზე, იმან არ იცოდა რეთ გათავდება ეს ამბავი.

— კმარა, კმარა! შეჰყვირა მალალმა გარუჯულმა კაცმა: გრცხვენოდესთ! ჩვენ ყველანი ძმანი და მეგობარნი ვართ, წმინდა საქმისთვის თავ-განწირულნი!

და იმან მშვიდობიანის სახით გააქროს ორი ქონის სამთელი, რომელნიც ანათებდნენ ამ საოცარს კრებას. ეს ლაშქრობა ისეთი მარჯვე გამოდგა, რომ მეტი არ შეიძლება. მალე ყველანი გამოვიდნენ ქოხილამ ერთმანეთის კინწისკრით.

ამ გვარი სცენები გახშირდნენ და მორას სიცოცხლე გარდაეკა მძიმე ტვირთათ. იმას მუდამ ეზინოდა რალაც საშინელებისა და მისი ერთად ერთი ნუგეში იყო გიუ. ის გაჩუმებული უსმენდა ყველა მის წაამბობს, მწუხარედ აქნევდა თავს და არც კი სცდილოდა მის დამშვიდებას.

მართლათაც, პატი მსწრათად ეცემოდა და გიუს კი ვერ შეეძლო მისი შეკავება დალუპისაგან. თანახმად თავის ფიცისა, რომელიც მან მისცა მომაკვდავ კეტის, იმას უნდა აესრულებინა დაპირება და გადაერჩინა პატი.

ეს ამ გვარი მდგომარეობა დიდხანს არ გაგრძელდებულა და, მანამ გიუ მოიფიქრებდა, თუ რა ჰქნას, დადგა კრიზისი, რომელმაც გამოსცადა ის თავის ფიცის სიმტკიცეში, იმდენად, რომ არც კეტის, არც მორას და არც თვით მას თვალწინ არ წარმოუდგებოდა.

იყო ცივი მოქრუშული მარტის დილა, მძაფრი აღმო-

საელეთის ქართუბერაფდა. მორა ძჯდა კარის ბჭეზე და თითქმის ვერც კი ატყობდა დარის სიღვეს. ის ზღლივოდა მშვიდობიანს ტკბილს ზესაქმოზას. მისი მამა, ორი დღე იყო არ მოსულიყო შინა და მორა. მის დროებით წასვლას სთვლიდა თავისი ცხოვრების ერთად ერთ მშვიდობიან დროთ. ის იყო წაფლული ფანტაზიურ ოცნებებში, როდესაც გამოაფხიზლა კეთილი გიუს მოსვლამ. ის იყო არა ჩვეულებრივ აღელვებულ მდგომარეობაში, მისი ჩვეულებრივი აზრთა განქრა. მისი თვალებო ველურად ეღვარებდნენ.

— რა იყო? რა მოხდა? შეჰყვირა მორამ და წამოხტა ზეზედ.

— პოლკოვნიკის სინგლტონის მოურაეი. მისტერ გამმონდი მოუკლავთ. თს ცუდი კაცი არ იყო, მაგრამ დაწყევლილი პოლკოვნიკი სცხოვრებდა აქედამ შორს, დიდ ქალაქებში და უბრძანებდა ხოლმე მოურავს, რომ მან გამორეკოს სახლებიდან წვიმაში და ტალახში ობოლქვრიენი, თუ ისინი ქირას ცოტას მაინც დააკლებდნენ. ამ გვარად მისტერი გამმონდს გადახდა ამ შევიწროებისთვის, რომელიც მან მიაყენა სხვებს და რუმელშიაც თერთონ ბრალი არ ჰქონდა. ყმაწვილებს ერთმანეთისთვის შეეფიცნათ მისი მოკვლა და წარსულ ღამეს ოს მკედარო იპოვეს წყლის რუში.

— აქ ვიყო შედგა, და ძლივს მოიბრუნა სული. აქამდის მისგან ამ სიგრძე ღაპარაკი არავის გაეგონა. და საქმე, რომელმაც ის აიძულა ამდენი ელაპარაკა, უთოოდ რამ შესაზარი უნდა ყოფილიყო.

— მართლაც, მისგან მოტანილი ამბავი საშინელი იყო.

შემკრთალმა მორამ დააქყიტი თვალები. იმას თაფლსიციკოც-
ხლემში წყვეა-კრულვა და მუქარა ბევრი გაეფონა, სავაჭრო
დღეებში ის ხედავდა ბევრს ჩხუბებს, რომელნიც სისხლის
ღვრამდის მიაწევდნენ ჭოლმე, მაგრამ მათს მხარეში ეს
პირველი შემთხვევა იყო, რომ მოხდა ასეთი წინათ გან-
ზრახული, გულ-გრილი დამნაშაობა, კაცის კელა! სის-
ხლი გაეყინა მორას ძარღვებში. ამასთანავე ყველამ იცო-
და, რომ თუ მისტერ გამომდნენ ავიწროებდა ღარიბებს,
ეს მისდა უნებურად ხდებოდა. პირ იქით, თითონ ის
ძალიან გულ-კეთილი კაცი იყო და რაც შეეძლო სცდი-
ლობდა, რომ როგორმე შეემსუბუქებინა მწარე ხვედრი
უბედურისა ზალხისა, რომელიც მისი ბატონის მიწებზედ
სცხოვრებდა. მორას ახსოვდა, რომ ერთხელ მან ტკი-
ლი ღიმილით გარდაუგდო მას ერთი პენსი, რადგან მო-
რამ მას ქის კარი გაუღო. ეხლა კი, მორა ცხადად იდგენ-
და თვალ წინ, თუ მისი საწყალი სხეული, უსულო და
გალურჯებულ ი, როგორ ეგდო ტალახიან რუშო.

ბუნებაც, თითქო, წინააღმდეგობას უწევდა კაცის
საზიზღარ საქციელსა, ბნელი ღრუბელი ელვა-ქუხილისა
წამოუფარა მთასა; გიუ, მორა და პატარა ქოხი წყვდიადით
იყვნენ მოცულნი. აედრის მომასწავებელი ორბ-სამი
მსხვილი წვეთი დაეცნენ საწყალ მორას სახეზედ, რომე-
ლიც მალდა იცქირებოდა. ერთი წამის შემდეგ გაიშა სა-
შინელი გრგვინვა. ქუხილისა და დამაბრმავებელი ელვა
გველივით დაიხლაკნა შავს ღრუბელზედ. მორა, გიუ და
პატი საჩქაროდ შეეფარნენ ქოხსა. მათი შესვლის ერთი
წამის შემდეგ დაუშვა საშინელმა კოკურა წვიმამ. მეორე
ქუხილისაგან პატარა დაფუტუროებული ქოხი მაზანზარ-

და, როგორც ქალღმერთი აცხადებდა. კიდევ დაიქუხა, მეორეთ, მესამეთ, ასე, რომ საქმე სახუმარო აღარ იყო.

ყმაწვილები მიეხუტნენ ზეუსს. ცრუმორწმუნეობის შიშით. უცებ გარედგან მოისმა ფეხის ხმა. უთოოდ, რომელიმე საწყალს მგზავრს მოასწრო ავდარმა და ეძებს თავშესაფარსა. მორამ დაიფიქრა თავის შიში და გამოჰყო თავი კარებში, რომ შემოიპატიჟოს.

მართლა და ქოხს მოუახლოვდა ვილაც უბედური, ძვლებამდის დასველებული კაცი; ერთი შეხედვა საკმაო იყო მორასთვის, რომ მას ეცნო თავისი ზარმაცი, ლოთი მამა. იმას ძალიან შეეცოდა უბედური, რომელიც ასეთს ავდარში მოდიოდა, და თან გაუხარდა, რადგან შენიშნა, რომ ის მაგრად მოაბიჯებდა, ეტყობოდა, ფხიზელი იყო. მორა გაუშრობს მას ტანსაცმელს, გააძღობს და გაათბობს ცეცხლთანა; შესაძლოა, რომ მას ემოვოს, სამუშაო და მოიტანა თან ფულები, მაგრამ ეს ფიქრები მალე გაიფანტნენ.

კიდევ გაისმა გრიალი და ელვის შუქზე მორამ დაინახა სახე თავისი მამისა, რომელიც კარებში შემოდიოდა. რამ გააყვითლდა ის ასე სასიკვდილოთ? ნუ თუ ჭიქა-ჭიქილმა?

— მამა! მამა! შეჭყვირა მორამ და სწვდა მის ხელს: რქებთ თქვენ მთაში მოგეჩვენათ რამე სთქვით, სთქვით, მაგრამ ნუ მრცქვრით, კი ავრე საშიშრად! ოხ!

მალე უბედურს ქოხში გაისმა საშინელი გმინვა. მორას გამჭრიანმა თვალებმა გააჩიეს მამის სერთუკს და ჟილეტზე სისხლის ლაქები. ოხ! სისხლი! საწყალი ბავშვის

თვალეზში ყველაფერმს ტრიალი დაიწყო, ისა ხედავდა ყველგან სისხლსა: ჭერზედაც კედლებზედაც და იატაკზედაც. საშინელი ნიაღვარი ხმიანობდა მისს გარშემო, ემუქრებოდა ჩანთქმასა და... დიდის ძალ-დატანებით მორა გამოფხიზლდა თავისი ერთი წამის გარინდებისაგან.

გიუმაც შენიშნა ზვამამტყუენებელი საბუთი მის ტანსაცმელზე და შეპყვირა ზიზლით. პატრიკ სიულოვანმა არ წარმოსთქვა არც ერთი სიტყვა, მაგრამ მორას და გიუსთეის საჭირო არ იყო განჩინება ნაფიცო მსაჯულებისა, რომ მათ წინ მდგომს უბედურს კაცში იცნოთ მკვლელი ჯონ გამმონდისა.

— დიახ, მე მოკვალ იგი, სთქვა ბოლოს გულ-გროლის განწირულებით მან, თითქო იმათს უსიტყვო კითხვაზედ უპასუხებდეს: ჩვენ გადავწყვიტეთ მისი სიკვდილი და წილი ეყარეთ. ბედმა ჩემზედ მოათითა. პატრიკ სიულოვანი თავის სიტყვას არ უღალატებს. უბედურმა შემამჩნია დამბაჩა და მითხრა: „პატ, მომეცი დამბაჩა, მე უნდა თქვენ დაგატუსალოთ.“ მე მეტრ აღარა მახსოვსრა, იმას უნდოდა გამოეტაცო ჩემთვის რევოლვერ, მე გავისროლე და ის დაეცა მკვდარი. იმასთან იყო მსახური, მაგრამ საზიზლარი, ლაჩარი, ის გაიქცა პოლიციის დასაძახებლად და მე კი მოვასწარ დამალვა. პოლიცია მეძებდა მე მთელ ღამეს და, რასაკვირველია, მიპოვის, იმიტომ რომ დაწყევლილმა მსახურმა მიცნო. პატრიკმა განწირულებით შეაქყიტა თვალეზი მორას და გიუს.

ჯონ გამმონდის მოკვლამ ფეხზე ააყენა მთელი იმ მხარის პოლიცია, მით უფრო, რომ მსახური უბედურის მსხვერპლისა, პირ-და-პირ ამბობდა, რომ მკვლელში იცნო

პატრიკ სიულოვანი, თუმცა უკანასკნელს მართლად გა-
 მურული ჰქონდა სახე და ყვლობი, გრძელი, შავი წვერიც
 გაეკეთებინა ის, რასაკვირველია, გაიქცა მთებში და ყვე-
 ლა გასაფლავები მთის ბილიკებისა დაჭერილი იყო შეიარა-
 ლებულის ძალითაჲ. პატრიკ მთელი ღამე დახეტილობდა,
 ცდილობდა დაეხწია, თავს მაგრამ ყველა გზებზე იყენენ
 შეკრულნი სახლში მობრუნებას ის ფერ ჰბედავდა მაგ-
 რამ მაინც კი ღონის გამოღვებამ და განწირულებამ ის
 ბოლოს მოაწყვანეს ამ ბუნების თანშესაფარში, რომელ-
 საცა მაინც ვერ შეეძლო იმისი დაფარვა, ის ეხლა მიჰხე-
 და, რომ უჭკუოთ გაყო თავი თოკში, იცქირებოდა მხე-
 ცურად აქეთ-იქით და თან ფანკალებდა მთელის სხეუ-
 ლით.

— ჩქარა, მოჩა, ჩქარა, შეჭყვირა იმან უცებ და
 გაიძრო სისხლით გაწინწკლულთ სერტუფთა ჩამაყლაპე ერ-
 თი ყლუბა შრათი და მამცო ცოტა კარტოფილი მე მივ-
 დიარ მთებში. ღამე კი ისევ მელოდე შინა.

მოჩა დაემორჩილა. უბედურმა ხარბად შესვა მთელი
 კრუყკა შრათი და შესჭამა რამდენიმე კარტოფილი. გიუ
 ამ დროს უყარაულებდა კარებთან თავის ბუღლოვით
 პატრიკმა მიიტანა თუ არა პირთან შეიკრუყკა შრა-
 თი უცბად ძალმა გულმოკლულთ დაიყვდა, ჩარედამ
 შორსმა ლაპარაკის ხმა.

— პოლიცია, პატრიკ, პოლიცია! შეჭყვირა გიუმ:
 გაიქეცი აქედამ, ჩქარა, ჩქარა!

— ოხ! გიუ, გადამჩრჩინე, რეფის გულისათვის, გა-
 დამარჩინე! წარმოასტეკა უარესათ გაყვითლებულმა პატრიკ-
 მამცო

— დაიძალე, პატე! შეუბუზღუნა გიშმა! მაგრამ ზატს არ შეეძლო აღგილიდგან დაძვრა, — სულ ერთია, მანც მიპოვნიან, წაიბუტბუტა მან, მთელი სხეულით აკაწკალებულმა.

— დაიძალე, დაიძალე, გაიმეორა გიუმ და სწვდა ხელში.

— წამოდით, მამა, წამოდით! შეპყვირა მორამ და მოაჯილა კარებსა.

პატრიკი დაემღრჩილა და მიბობლდა ერთ კონა ფიჩხთან ფოხის ბნელს კუთხეში, რომელიც სრულიად მინც ვერა ჰფარავდა მას.

ხმაურობა ახლოვდებოდა. მორამ ხედავდა მწვანე მუნდირებს, რომლებიც მთილამ ეშვებოდნენ. ბულდოგი გულზედ მზვიდა, მაგრამ გიუმ უბრძანა მას ქობში შესვლა და ისიც დაიძალა კუნჭულში, მხოლოდ ისე კი არ თრთოდა შიშით, როგორც პატრიკი, პირიქით იმას სისხლით აეგსო თვალები და ელოდა მხოლოდო თავისი რბატონის ნების დართვას, რომ სცემოდა თუნდ მთელს პოლკსა.

შეშინებულმა და გაყვითლებულმა მორამ, შეაჩერა განწირულებით საესე თვალები გიუს, თითქო მხოლოდ მას შეეძლო მათი გადარჩენა.

მოფიქრების და ყოყმანობის დრო აღარ იყო, გიუმ საჩქაროდ შეადგინა მოქმედების გეგმა, რაც უნდა ყოფილიყო პატრიკის სიცოცხლე უნდა დაეცვა. დარჩა მხოლოდ ერთი შესუალევა მისი გადარჩენისათვის: სისხლის კანონი თხოულობდა მსხვერპლსა და მსხვერპლიც უნდა აღმოჩენილიყო.

ელვის სისწრაფით გიუმ გაიძრო თავისი პალტო და გადიცვა გასისხლიანებული სერთუკი პატრიკისა. ის მისთვის ძალიან მოკლედ და ვიწრო იყო, მაგრამ როგორც იყო მოიწია და მშვიდობიანათ დაუწყო ცდა თავის ბედსა. ერთს წამს უკან პოლიცია შემოერთყა ქონსა, იმათ დაიგულეს ნადირი. მათ ყოფაქცევას, მათ შემძლებლობას ამხელდა რუკა და იმანვე მოიყვანა აღსრულებაში განზრახვა. დიდის ყოფით დაატუსაღეს გიუმ. ავაზაკი მალე იპოვეს და უწინააღმდეგოთაც წაიყვანეს. ბრალდებულზედ ეჭვით შეუძლებელი იყო. იმას ჰქონდა შავი წვერი და ეცვა გასისხლიანებული სერთუკი.

პატრიკ სიულოვან, უთხრა სერჟანტმა: მე თქვენ გატუსაღებთ კოროლევის სახელითა, რადგანაც გბრალდებათ წინაღ განზრახული კაცის კვლა, გიუმ ჩუმაღ და ლუნა თავი.

ამ წამს გამოვიდა ასპარეზზედ მსახური მისტერ გამომონდისა, რომელიც თან მოჰყვა პოლიციას.

ესაპატრიკ სიულოვანის არარის, სთქვა იმან: ეს არის შავი გიუმ. მე უსათუოდ შევეცდი, რადგანაც ძალიან ბნელოდა მემეჩვენა, ვითომც ფიგურა სიულოვანისა ყოფილიყო, მაგრამ მაინც შემიძლიან დავიფიქრო, რომ მკვლელსა ჰქონდა შავი წვერი და აფვითონ ეს სერთუკი.

მაშინ დაუწყეს გიუმს ჩხრეკა. იმის სერთუკის ერთ ჯიბეში იპოვეს რამდენიმე ტყვია. სერჟანტმა ამიჯლო სუბიდგანძრეოლვეროც რომელიც ფლებულიყო მკვდრის გვერდით. საფლავის მღუმარება სუფევდა, როცა ერთი გმტყვიათაგანი ჩასდეს ლულაში. ყველას ჟრუანტელმა გა-

ურბინა; ტყვია სწორედ ზომაზედ მოვიდა. სხვა რაღა საბუთები იყო კიდევ საჭირო? მკვლელი იყო დაჭერილი გამამტყუნებელ ნიეთთან ერთად.

გიუმ ჩუმათ გაუწოდა ხელები; იმათ დაადეს ბორკილი და ის გამობრუნდა, რომ უკანასკნელად გამოეთხოვოს კეტის სახლს, მორას, ბულდოგს, თავისუფლებას და სიცოცხლეს. ნადირი მიინადირეს და პოლიციელები კარგს გუნებაზედ მოვიდნენ; იმათ უკანასკნელად მისცეს თავასუფლება ტუსაღს, რომ გამოსთხოვებოდა მორას, თითონ კი გამოდგნენ კარის ბჭეზედ და მოუკიდეს ჩიბუხებს.

მხოლოდ ეხლა გაიგო მორამ მიეღლი აზრი გიუმს კეთილშობილური მოქმედებისა. იმას ეშინოდა თავის მამის გამო და ამ შთაბეჭდილებით ღრმად ემორჩილებოდა გიუმს. მაგრამ ამ წამში იმან იგრძნო მისი მოწამის მგზავსად თავის შეწირვა. მორამ კარგა იცოდა, რომ ამ გვარი დანაშაულობისთვის კანონი სიკვდილითა სჯის. განა შეეძლო იქამდის მიეშვა, რომ უკეთილშობილესს და უკეთესს კაცის თავზედ დაეფრქვიათ წყევა-კრულვა, როგორც საზიზღარ კაცის მკვლელზე? განა სამართლიანი იყო, რომ უბრალო დატანჯულიყო ბრალიანის. მაგიერ? მაგრამ მორას მაინც კი არ შეეძლო მიეცა თავისი მამა იმ ხალხისთვის, რომელსაც სწყუროდა მისი სისხლი! არა! არა! ეს შეუძლებელია! მართალია, ის იყო დამნაშავე, მაგრამ მას და მორას აერთებდნენ სისხლის და ხორცის ჯაჭვები, რომლებიც უფრო მაგრები იყვნენ რკინის ბორკილებზედ. ის გრძნობდა, რომ საშველი გზა არ იყო, რომ გიუმ თვითონ შეიბოჩკილა ხელებიც და ფეხებიც. მხოლოდ წმინდა გულით აღიარებას ნამდვილი მკვლელისას შეე-

ძლო მისი გადარჩენა, მაგრამ მორა არ გრძნობდა თავის თავს იმდენად ღონიერად, რომ აეხსნა თვალები დაბრმავებული მართლმსაჯულებისათვის.

გიუმ თითქო გაიგო მისი აზრი, იმან დაადო მას მხარზე ერთი თავისი შებორკილი ხელი, როცა მორამ მოიწმინდა ცრემლები, შეხედა მას, ისეთი მხურვალე ვედრებით თითქო მოწყალებდასა სთხოვსო. მაღალი ფიგურა, სქელი უბრალო შარვრით და ჭუჭყიან გასისხლიანებულ სერთუკით დაიხარა საწყალი ბავშვისკენ. გიუს სახეზედ ღიმილი ბრწყინავდა, მისმა შავმა თვალებმა დაჰკარგეს კვლავინდებული მხეცური ელვარება, შექმუხნილი წარბები გაუსწორდა და სიტყვები თავისუფლად ისმოდნენ მის პირიდან.

— სუ! მორა, უთხრა მან მხიარულის კილოთი: — თქვენ ცუდი ბავშვი ხართ, თქვენ არ უნდა იტიროთ მაშინ, როდესაც მამა თქვენი გადარჩენილია. თვითონ განგებამ მომიყვანა მე აქა. სუ, მორა, სუ! კეტის სახლში, როცა ის ანგელოზი შესაძლოა აქაც იყოს, გიუს არ შეუძლიან თავისი სიტყვის გატეხა. მე დავილაღე, მორა, და სიცოცხლე მომბეზრდა; მე ძალიან მიხარიან, რომ მალე ვნახამ კეტის.

მისი სიტყვები ისეთის გაბედვით და სიხარულით იყვნენ ნათქვამი, რომ მორამ თავი დაანება ტირილს. ის შესცქეროდა გიუს პირ-და-პირ თვალებში, იგინი ბრწყინავდნენ ალტაცებით და კეთილშობილურ ამპარტავენებით. იმას მალლა ეჭირა თავი და თითქო სცდილობდა თავის მხესიერებაში ჩაებეჭდა ყველა უბრალო საგნებიც კი კეტის სადგომისა. გასამართლების და დასჯის დღესაც მას

თვალწინ ედგმება მხოლოდ ეს მოქრუშულ ქოხი, განათებული შრომის მოყვარე და ერთგული კეტის სხივ ცისკროვანი სიცოცხლის ბრწყინვალეებითა. სახრიობელა-ზედაც მას მოესმის ყურებში კეტისგან დალოცვა.

მისტრის სიუღლევანის სიკვდილის შემდეგ, გიუ ხშირად სტიროდა თავის მარტოობაზედა. მის უკანასკნელ სიტყვებს, მის ანდერძს— „იყავით პატის მეგობრად,“ ის არც ერთს წამს არ ივიწყებდა. როცა ხედავდა, რომ პატრიკი ახალს უფსკრულს უახლოვდებოდა და იმას კი არ შეეძლო მისი გადარჩენა, ის გრძნობდა მაშინ თავის თავს ბრალეულად, სიტყვის დამარღვევლად. ეხლა კი მოულოდნელად წარმოსდგა შემთხვევა, ბედნიერი შემთხვევა დაემტკიცებინა თვისი სიყვარული კეტისათვის, სიმტკიცე თავისი ფიცისა, მადლობა ღმერთსა, იმან შეიძლო, თუ როგორ ესარგებლა ამ შემთხვევით. ან რა მნიშვნელობა ჰქონდა სიცოცხლეს განმარტოებულ მეუღლანათვის? რასაკვირველია, ბუღდოგი, მორა და პატარა პატი, რომლებთანაც ის უკანასკნელს დროს ხშირად თამაშობდა, მას დაინანებენ, მაგრამ ისინი ისევ მალე დაივიწყებენ და ის კი მოკვდება იმ ნეტარის გრძნობით, რომ თავისი სიცოცხლე გასწირა კეტისთვის.

მშვიდობით, მორა, უთხრა იმან ნაზათ: მშვიდობით ჩემო ლამაზო, შენ უნდა გვიჩარდო და გასწიო პატის და მამიშენისთვის დედობა.

ის დაიხარა და პირველად ეხლა აკოცა ბავშვსა, მერე მოტრიალდა პატისკენ, რომელმაც ის იყო შემოიბრუნა ქოხში, პოლიციულების ცხენების თვალყურისადა და თვალღიერების შემდეგ.

— მოიხსენი ესენი, უთხრა იმან გიუს ბორკილებზე, და წამოდი ვითამაშოთ.

გიუმ დაიჩოქა და აკოცა მას. პატმა ყურადღება არ მიაქცია ამ არა ჩვეულებრივ სინარნარეს შავი გიუსას და განაგრძო:

— რათ ჩაგიცვამს შენ მამას სერთუკი?

— სუ! პატ, სუ! წადი ითამაშე ბულდოგთან, უთხრა გიუმ ღიმილით, გამოეთხოვა თავის ოთხფეხ მეგობარსა და უკანასკნელად გადახედა თავის სალოცავ ადგილს—კეტის სახლსა.

მორა გამოეკიდა მას, მაგრამ ის პოლიციელებით იყო კიდევ გარს შემორტყმული. ერთი წამის შემდეგ მორამ დაინახა, თუ როგორ ნელ-ნელა მიდიოდა ის მთის ბილიკზედ, შებორკილებული, სისხლით გასვრილ სერთუკში, მაგრამ ამაყათ ალებულის თავით, რომელზედაც თამაშობდნენ მრისხანე ღრუბლიდამ გამომჭვრეტ მზის ბრწყინვალე სხივები.

VI.

გაიარა ექვსმა კვირამ. გიუს გასამართლების დღედ აღდგა და გათავდა წინათვე გადაწყვეტილ შედეგით. იგი ეხლა სულ-გრძელებით ელოდა თავის დასჯას რიჩმონდის სატუსალოში, ღუბლინში, რადგან მისი საქმე ირჩეოდა სატახტო ქალაქში განსაკუთრებული კომისიით. მართებლობას ეშინოდა, რომ ადგილობრივი ნაფიცნი ერთობ მოწყალედ არ მოჰქცეოდნენ ბრალდებულსა. ხალხის მღელვარებამ მიაღწია უკიდურეს ზომამდის. გა-

ზეთები საფსე იყენენ მკვლელის შესახებ სტატიებით. გასამართლების დროს გულ-გრილად ქცევისთვის ზოგი უწოდებდა მას უწმინდურს ვეშაპსა, ზოგი უთითებდნენ მის სახის მეტყველებაზე და ბრიყულ ქცევაზე და მცველთა წინაშე. იგინი ულოცავდნენ მართლ-მსაჯულეობას, რომ მან გადაარჩინა ქვეყანა ერთს საზარელს ატამხადასა, რომელიც მის შესარცხვენად არსებობდა დღათვისი უწმინოური ფეხით მიწას სთელავდა. დაბოლოვებს ფიზიკურად, რომელთაც აღიარეს, რომ გიუსს სახე და თავის ფორმა ნამდვილად აჩვენებენო, რომ მას დიდი მიდრეკილება უნდა ჰქონდეს ბიწიერებისადმი.

ორმა თუ სამმა ხმამ გამოაცხადეს, რომ მაინც-ღამაინც ბრალდებულში იყო რაღაც კეთილ-შობილური, რომ მისი მეტყველი სახე და ლამაზი ფიგურა სრულებითაც არ ამხელდნენ ბრალეულობის ან სირცხვილის გრძობას. მაგრამ ეს თანა-მგრძობთა ხმა ჩაახუმა ზნეობით აღშფოთებულმა ხალხის გუნდმა.

გიუსს არა-ფერი არ ეყურებოდა და არცარას აქცევდა ყურადღებას. მაშინაც კი, როდესაც წარმოასთქვეს მასზედ სიკვდილით დასჯის განჩინება, ის ერთი მუსკულითაც არ ათრთოლებულა. ამ შემთხვევამ ძალიან შეაზარა საზოგადოება. მეორე დღეს გაზეთებში ბევრს ლაპარაკობდნენ იმ ირონიულს ღიმილზედ, რომლითაც სასამართლოდამ გამოვიდა ეს გულ-ქვა ვეშაპი. მაგრამ ზალაში დაესწვნენ ამ დროს ისეთი პირები, რომელთაც შეეძლოთ სრულებით სხვა რამე ეამბნათ. პატრიკ სიულლოვანის ამხანაგები დიდის აღრეულობით ისმენდნენ სასამართლოს ბაას. იმათ ეშინოდათ, ვაი თუ გიუსს დამც-

ველმა სულ სხვებს გადააბრუნოს ეს საქმეო და, როდესაც საქმე გათავდა, წინი გამოვიდნენ ქუჩაზე, საშინლად განცვიფრებულნი და ამასთანავე სრულიადაც დამშვიდდნენ.

ეს ტლანქი, საოცარი, გაუგებარი და უპოპულიარო კაცი უნდა სიკვდილით დაისაჯოს და მათი მეგობარი ბატრიკი კი დარჩება ცოცხალი და შესაძლოა კიდევაც ხასარგებლო იარაღადაც გამოდგეს მათს ხელში. ისინი არ ელოდნენ ასეთს ბედნიერს შედეგს და კმაყოფილნი მობრუნდნენ ბალინავინში გიუს მალე სიკვდილით დასაჯის ამბითა.

მორა, რომელმაც ამ შავ-ბნელს კვირებში ბევრი რამ ისწავლა, ყოველ-ღღერ დადიოდა მთის დაკლანძილი ბილიკით ბალინავინში. ისა ჰგრძნობდა საშინელს ზიზლს თავისი მამისადმი და უამოუთქმელს სურვილს გიუს ამბის გასაგებათ.

მისი მამა არასოდეს ასე უცხოილი და მისგან სიყვარულის ღირსი არ ყოფილა; ის ვერა ჰბედავდა ჩვეულებრივ გაერთობაზე. ლოთობაში და უნდა მართლად უსთქვათ, არც ჰგრძნობდა მისს სურვილს. პირიქით ის უძებდა ნუგეშს და დავიწყებას მძიმე შრომაში. მთელს თავის ოციკოცხლეში მან პირველად დაიწყო თავისი ორი შვილის შენახვა პატიოსანის შრომიდან. გრძნობა მისთვის ახალი იყო და მის თავისი მოყვარებას პირველყოფლის სიამოვნებით ავსებდა.

მაგრამ თუ დანაშაულობა რომელიც რამდომებდა მისს სულსა და საზოხლარო ჩუმი თანხმობა გიუს თავის შეწირვაზე არ აღელოვებდა მამასა, მაგიერად იგი უფლავ

თავდა გულს პატარა მორასა. ღამდამობით მორა წამოდგებოდა ხოლმე, თავიანთ ჭაერთო ნამჯის ქვეშაგებიდამ და მიიკუნჭებოდა ქოხის მოშორებულს კუთხეში, რომ არ შეჭებოდა მამის უღირსს და წაბილწულს სხეულს. მამას კი მშვიდობიანად ეძინა იმ ღროს, როცა მორას ვეწ შეეძლო თვალთ მოეხუჭა. მორასთვის მისი ქცევის გაგება შეუძლებელი იყო. ნუ თუ ლოთობისაგან ის სრულებით დაეცა ზნეობით? ნუ თუ მძაპრე ჰქონდა სინიღისი და არ ებრალებოდა უბრალო კაცს, რომელიც მისი გულისთვის იტანჯებოდა? ნუთუ მას არ ეშინოდა ღვთის სამართლისა, რომელიც კაცთ მსაჯულებას ზედ უფრო სამართლიანია?

პატრიკი ხედავდა, რომ მორა მას-გრიდებოდა და ჩუხად, მწარედ მრისხანებდა მასზედ. აი მოვიდა ის დღეც, როდესაც მლიტანეს ბალინაინში ამბავი, რომელიცაც მორა ასე დიდხანს ელოდა. გიუსთვის გადაეწვეოდა სიკვდილი. მორა მრთელი დილა დადიოდა ქალაქის ქუჩებში და ცდილობდა შეეტყო ამბავი, რომელიც მისთვის ასე დიდათ საინტერესო იყო. არაფერს არ უნდოდა ეპასუხნა მის კითხვაზე და ყველა გამვლელები ბრიყვულად ჰარიდებდნენ ხოლმე ფაქს მანც კი ბრალდებულის სახელი და მისი პროცესის ყველას პირზე ეკერათ. ჭადგანაც ისინი დიდათ საინტერესონი იყვნენ ყველა წოდების მცხოვრებთათვის. საღამოზედ დადალული და დაღონებული მორა ჩამოჯდა ვილასტო სახლის კარის კიბეზედ. აქ კი ჰმან სრულიად შემთხვევით გაიგონა ის კრის გაგებასაც ცდილობდა დიდხანს ისე ეამაღებოდა.

მორი ახალ-გაზდაა ჯან-მრთელი. დედა-კაც, რძისა

და ლენის ფრად მღვიენი, მიდიოდნენ ქუჩაზედ: ერთს მათგანს ხელში ეჭირა ლოყებ დატკრეცილო, მსუქანი ბავშვი. ისინი ლაპარაკობდნენ გიუს პროცესზე და მორა მოწიწებით უგდებდა ყურს.

— მე ძალიან მიხარია, რომ იმისთვის სიკვდილი გადუწყვეტიათ, სთქვა ბავშვიანმა დედა-კაცმა: — რა სიმხეცვა მოკვლა ისეთი კეთილი კაცისა, როგორიც იყო მისტერ გამმონდი! მე იმას კარგად ვიცნობდი. — დანიშნული კი არის მისი ჩამოღობის დღე? ჰკითხა ცნობის მოყვარეობით მეორე დედა-კაცმა: — მე მინდა წავიდე სანახავად, მეც ვიცნობდი მისტერ გამმონდის.

— დღე ჯერ არ დაუნიშნავეთ, მაგრამ ბრიტივას ვაუგონია, რომ მას ჩამოაღობენ სამი კვირის უკან, ორშაბათს. იან, ჯენი, ეს რა ემართება ამ გოგოსა?!

იმ წამს მორას თვალთ დაუბნელდა და დაეცა გულ-შემოყრილი. დედა-კაცებმა აიღეს ის ფილაქნიდამ და შეიტანეს მახლობელს, საწვრიძალო ღუქანში, სადაც ის ცოტ-ცოტათი გამოერკვა.

მორა მობრუნდა შინ ცოცხალ-მკვდარი და შემდეგ ის აღარ წასულა ბალინავენში; პატარა ჭუჭყიანი ქალაქი იმისთვის სრულიადაც არ იყო საინტერესო. იმან გაიგო გიუს ბედის-წერის ამბავი. ყოველივე იმედი და მხნეობა განქრნენ მასში; ის გამუდმებულათ დაეხეტებოდა თავის სამშობლო მთებში, რაღაც გვარად აღშფოთებული.

ერთხელ დილით ის განაცვიფრა მოულოდნელმა შემთხვევამ: ვილაცა დაკონკილმა ბიჭმა მოუტანა მას წიგნი, რომელიც ფოშტაში გდებულყო მრთელი ოცდაოთხი საათი. მორა, რომელსაც მის დღეში წერილი არ

მხელა და არც კითხვა იცოდა, ატრიალებდა ხელში კონვერტსა და დასცქეროდა ზედ. გულმა უგრძნო, რომ ეს წიგნი უბედურის გიუსაგან უნდა იყო, და საჩქაროთ გაიქცა მეზობელ მისტრის ოდანოგიოსთან, რომელიც მრთელ მხარეში თავისი სწავლით იყო ქებული.

გამოჩნდა, რომ ეს წერილი იყო რიჩმონდის სატუსალოში პასტორისაგან გიუს თხოვნით დაწერილი. გიუს თხოვდა მორას, რომ მას არ დაეკარგა დრო და წასულიყო მასთან გამოსათხოვრად. წერილში იყო ჩეკი ფოჩტის ბანკისა, მიუცილებელი საჭირო ხარჯის გადასახდელათ ღუბლინამდის.

მისტრის ოდანოგიომ შეხედა მორას განკვირვებით და ეჭვით. ის იყო მუშაკი, გულ-კეთილი და უვნებელი დედა-კაცი: არა ჰქონდა მიზეზი ეჩივლა მისტერ გამმონდის შევიწროებაზე, დაენანა მისი მოკვლა და კმაყოფილებით მოისმინა გიუს სიკვდილის ამბავი.

მარგამ მორამ არ მოუცადა არც ქებას და არც გზაკცხვას, დაეშვა თავ-დაღმა შინისკენ. პატარა პატს შეეძლო უიმისოთაც ეცხოვრა რამდენიმე დღეს. რაც უნდა ყოფილიყო, მაინც კი მას უნდა აესრულებინა გიუს სურვილი, ის გაუგებრათ შებრუნდა შინა, ხელათ მოუმზადა თავის ძმას შრატის, პური და კარტოფილი, შემდეგ ისე მოუმზადებლად გაუდგა გზასა.

ბალინაინში იმან დაახურდავა თვისი ჩეკი ფოჩტის კანტორაში და მიიღო ჯგუფა ჭუჭყიანი ბანკის ბილეთები და პრიალა შილლინგები. იმას არასოდეს არ ენახა ამდენი ფული და ამიტომ მოიცვა შიშმა, რომ გზაზე არ გა-

ქურდოვნო. იმან გამოიკითხა, თუ როგორ დაუჯდება ღუბლინამდის მისვლა და აიღო ბილეთი დილიჯანსში, რომელიც მიდიოდა კასტლტოუერში, სადაც იყო რკინის გზის სტანცია.

პაპანაქება მზე სწვამდა მეზაერებსა, მანამ დანჯღრეული, ძველი დილიჯანსი მთებზე აიმართებოდა. ცხენები ქაფში იყვნენ გაცურებულნი საშინელის სიციხისაგან. შედგებოდნენ ხოლმე, რომ მოლონიერებულები იყვნენ თითო სტაქან არაყით, საათი საათზე გადბოდა, და ამა-სოჯაში დღეც მიიწურა. ბოლოს სახლებმა, რომელნიც გაჭიანურებულნი იყვნენ გზის სიგრძეზე, და მედილიჯანსეს აღელვებამ, რომელიც წარამართ იქნედა შოლტს, და არწმუნეს მორა, რომ შესანიშნავი ქალაქი კასტლტოუერი შორს აღარ იყო, ჭეშმარიტის მადლობის გრძნობით მიესალამა ის ცივილიზაციის პირველს ნიშნებს, იმიტომ, რომ ძალიან დაიღადა და მშიერიც იყო. დილიჯანსში ის იჯდა გამხდარი კაცის დასქელი დედა-კაცის შუა, რომლებიც ყოველ სტანციაში ჩამოხტებოდნენ ხოლმე. გზაზედ სქელმა დედა-კაცმა ჰკითხა მორას, თუ სად მიდის ის.

— დუბლინში, უპასუხა მორამ გაუბედავით.

— ამაღამ მიდინართ და ისიც მარტო? გაოცებიდა წარმოსთქვა მისმა მოსაუბრემ: იქნება მეგობრები უნდა შეგხედნენ კასტელტოუერში.

— მე მეგობრები დუბლინში მყავს, უპასუხა მორამ და გაწითლდა ტალახის მწვირეს ქვეშ, რომელიც მის სახესა ჰფარავდა.

— მეც ამაღამ მივდივარ დუბლინში, უთხრა სქელმა დედა-კაცმა.

— თუ აგრეა, იქნება თქვენ ნება მიზოძოთ თქვენ-
თან ერთად წამოსვლისა?! ჰკითხა ამ მფარველმ ქალის შე-
ხვედრით ძალბან განაზრებულმა მორამ.

იმან სრულებით არ იცოდა, შემდეგში როგორ გაე-
გრძელებინა თვისი მგზავრობა, რკინის გზის სტანცია და
პოეზდი შეადგენდნენ მისთვის საშინელს გაუგებარ საფ-
რებსა. ამიტომ მან ინსტიკტიურად ამოიღო რაღაც მჩვრიდ-
გან შთელი ბავის ბილეთები და შილლინგები, რადგა-
ნაც მას არა ერთხელ შეუნიშნავს, რომ ფული თვით
უნამდვილესი თილისმა არის, ყველა გვარ კარებების გა-
საღებათ.

— მე შემძლიან მივცე გზის ფული, სთქვა მან ამა-
ყად, და თუ თქვენ....

მორა შედგა. იმას უნდოდა შეთავაზა სქელი დედა-
კაცისთვის ჯილდო მისის გულ-კეთილობისთვის, მაგრამ
როგორ ექნა ეს კი არ იცოდა. შესაძლოა, რომ ამ შევ-
კაბიან დედა-კაცსა საწყენად დარჩეს. მისი შლიაპა, მორ-
თული მწვანე ლენტებით და ყალბი ვარდებით, ჰბადამდა
მორაში შიშს და აღტაცებასა.

მისმა ახალმა მეგობარმა უფრო ჩქარა გადასწყვიტა
ეს ძნელი კითხვა. მორამ იმ სამი გირვანქა სტერლინგი-
დამ დახარჯა ბალინაფინში დილიჩანსის ბილეთის ფასი
და დანარჩენი ორმოცდა ხუთმეტი შილლინგი მომაცდუ-
ნებლად იდგა ეხლა მის ხელის გულზედ. სქელ დე-
და-კაცს თვალეზმა ცბიერებით გაუფლვეს.

— ოჰო, სთქვა მან და შეხედა გამხდარს კაცს: ხე-
დავთ ამ ბავშვს რა აქვს? ორი გირვანქა და ხუთმეტი
შილლინგი.

და იმან დაუწყო ფულებს თელა.

— ნუ თუ თქვენა ჰფიქრობთ, ჩემო შვილო, განა-
გრძელა მან, რომ ამ მცირე ფულით შეიძლოთ მისვლა
სატახტო ქალაქამდის? დუბლინი ძალიან შორს არის.
ორმოც და ხუთმეტი შილლინგით თქვენ ნახევარ გზასაც
ვერ გაივლით. ასე არ არის, მაიკ?

მორამ შემდეგში მოიგონა, რომ მაიკი რამდენსამე
წამს დაყოყმდა, მაგრამ სქელმა დედა-კაცმა შეიჭმუხენა
წარბები, დაუტყაპუნა ფეხი და გაიმეორა:

— ასე არ არის, მაიკ?

მაშინ მაიკმა სიჩქარით დაჰკრა კვერი მის სიტყვებს:

— ჰო, ჰო, ნახევარ გზასაც ვერ გაივლის.

— სწორეთ შუა გზაზე კონდუქტორები თქვენ გად-
მოგადებენ სადმე უდაბურ მინდერებში და პოლიციას
შეუძლია ისე მოგექცეთ, როგორც მაწანწალას, წარმოს-
თქვა დედა-კაცმა.

მორას სახე მოელრუბლა და გული გაექანჩა, რო-
გორც საქაჩავში. ამის რწმუნება გიუსადმი ისეთი შეურ-
ყვეელი იყო, რომ აზრათაც არ მოსვლია ბალინაინშივე
გამოეკითხა რამ გზის ხარჯზედ. იმან, უეჭველია, გამო-
გზავნა რამდენიც საჭიროა. ის ფიქრი, რომ ვიფიქრე მას
დაადგებენ უფულოდ კასტლტოუერის და დუბლინის შუა,
მინდორში, იმას ეჩვენა იმდენჯერ საშიშრად, როგმ მორთო
ტირილი.

— კმარა, კმარა, ჩემო შვილო, ნუ სტირით, უთხრა
სქელმა დედა-კაცმა, ის სცდილობდა დაემშვიდებინა მო-
რა და თან აქეთ-იქით იტყირებოდა, შიშობდა, რომ ყუ-
რადლება არ მიაქციონ მორასაო:—მე ძალიან მიყვარან

პატარა გოგონები. მე დიდი ხანი არ აჭრის რაც მომიკვდა ქალი, რომელსაც სწორეთ ეგრეთი თვალები ჰქონდა, როგორც თქვენა, ჩემო საყვარელო. მისი გულისათვის მე თქვენ წაგიყვანთ დუბლინში ჩემს ხარჯზედ. მე მადლობა არ მინდა, ხომ გითხარით, რომ მე მყამდა ქალი, რომელიც თქვენა გგავდათ. მე და მაიკი შეძლებული ხალხი ვართ და უფრო ადვილად დავხარჯავთ ფულსა, სინამ ის ექნათ, რომ დაეტოვოთ საწყალი ბავშვი უდაბურს მინდვრებში.

ამ თქმასთან მან გულ-გრილად ჩაიღო ჯიბეში ორმოცდა ხუთმეტი შილლინგი.

სქელმა დედა-კაცმა შეასრულა თვისი დაპირება. რკინის გზის სტანციასზედ იმან აიღო მორასათვის მესამე კლასის ნახევარ ბილეთი, რომელშიც მისცა შეიდი შილლინგი და ექვსი პენსი. და მადლობელი ბავშვი ჩაჯდა ვაგონში თავის კეთილ-მოქმედის გვერდზედ. ყვირილმა, ფაციფუცმა და დასტვენამუ გაუხეთქეს საწყალს გული და, როდესაც მატარებელი დაიძრა, სრულებით ვერ გაიგორა ამბავი იყო იმის თავსა. მაღლო ადის, თუ იატაკის ქვეშ უნდა ჩავარდეს? რა მიზეზია, რომ მის თვალში მინდვრები ტრიალებენ და გარბიან?

— ნუ გეშინიანთ. ყველაფერი მშვიდობიანად გაივლის, უთხრა მაიკმა დამამშვიდებელის კილოთი: ნუ იცქირებით ფანჯარაში და ჩქარა დაეჩვევით ამ გვარს სიარულსა. ამ გზაზედ უბედური შემთხვევები არ მოხდებიან ხოლმე. მხოლოდ წარსულს კვირაში მატარებელი წაეჯახა ნახშირის ვაგონს და გაქექყა რამდენიმე პასსაჟირი, მაგრამ ისინი ეხლა, ამის მოწყალეებით უფრო ფრთხილად

იქნებიან. შეექცეცით ხაჭაპურს ღორის ხორციტ, ეს ძალიან ართობს ჭკუასა. შემდეგში თქვენ ყველაფერი უბრალოდ გეჩვენებათ.

მორა ძალიან მშვიერი იყო და აიღო ხაჭაპური მადლობის ცრემლებით. როცა დუბლინში მოვიდნენ ის ფენ-და-ფენ გამოჰყვა თავის მეგობრებს პლატფორმაზედ. ანთებულმა ფარნებმა, მუშების ყვირილმა და მთელმა ცოცხალმა სცენამ რკინის გზის დიდი სტანციისამ ისე შეაკრთეს ის, რომ შეშინებული იცქირებოდა აქეთ-იქითა. კიდევ მადლობა ღმერთსა, რომ მასთან იყვნენ კეთილი მეგობრები. ის მოტრიალდა მაიკის და სქელი დედა-კაცისკენ, უი! ისინი გაქრნენ. მორა დაჩხა მარტო, უკავიკოთ, უცხო ქალაქში ღამის თერთმეტს საათზედ.

ეხლა ის ელვის სისწრაფით მიჰხვდა, რომ მოატყუეს, მაგრამ როდისლა?! სქელი დედა-კაცი, მწვანე შლიაპით და ვარდებით, იყო ქურდი და არა კეთილი სამარიტელი, როგორც ეგონა უზაკველს ბავშვსა. მორა განრისხდა, მაგრამ ეს მრისხანება იყო ამაო. რა უნდა ექმნა ეხლა მას? რალაც უიმედო განწიწხულებამ შეიპყრო იგი და უძრავად იდგა პლატფორმაზედ, რომელიც სწრაფათ ცარიელდებოდა.

დღეურნმა ბარგის გადამზიდავმა მუშამ, რომელიც ათვარიელვდა ვაგონებს და ჰკეტავდა საღამოთ ყველა კარებებს, ცნობის მოყვარეობით შეხვდა ამ პატარა, საოცარს გოგოს, რომელსაც ეტყობოდა, არ იცოდა, რა ექნა. იმას პირველად უნდოდა მისი გაგდება, მაგრამ ის ისე ნაზათ, ისეთი უსიტყვო მუდარებით უმზერდა მას, რომ... რასაკვირველია ის არ იყო მატანტალა და ქურდი

ამიტომაც მან ძალიან თანაგრძნობით ჰკითხა, რას უცდის იგი?

მისმა პაჭუა ცხვირმა, ხუჭუჭმა თმებმა და კეთილმა თვალებმა წამსვე დაიმსახურეს მორას ნდობა. ის დამწვიდდა. მართლაც, ის იყო დუბლინიში და მამასადამე მისი მიზანი მიხვეულია. ჯიბეში მას ჰქონდა წერილი სატუსალოს პასტორისა და ამის ძალით მას მიუშვებდნენ გიუსთან.

— გეთაყვა, მიხვევთ გზა სატუსალოსაკენ, უპასუხა მან: მორა სიულღენი არასოდეს არ დაგივიწყებთ თქვენ თავის ლოცვებში.

ახალგაზდა მუშამ გაიღიმა და გაიღრიჭა თავისი თეატრი სუფთა კბილები.

— დედა-კაცები იშვიათათ ჩქარობენ იქ ჩასაცვინათ, შენიშნა მან: აღრე თუ გვიან შენც იქ იქნები, როგორც მატანტალა, უთუოთ, მამაშენი ზის სატუსალოში? ჰკითხა მან.

— არა, სატუსალოში ზის კეთილი კაცი, რომელთანაც მე მოვედი ბალინაინილამ, უპასუხა მორამ: ბოროტმა ხალხმა კი გამქურდეს და დავრჩი უცალოფულოდ.

ახალგაზდა მუშამ მხიარულად გარცინა, მისს საკვირველს ქცევაზედ, როდესაც საწყალი გოგო უამბობდა თავის უბედურს შემთხვევას.

— დღეს დაგვიანებულია სატუსალოში წასასვლელად, შენ უნდა მოიცადო დილამდის, უთხრა მან.

მორამ ღრმად ამოიოხრა. ყოველს ნაბიჯზე მას წინ ეხიდებოდნენ ახალი ზღუდეები და უღობავენ გზასა. მაგრამ ახალგაზდა მუშა მეტი კეთილი-გულისა იყო, რომ დაე-

ტოებიანა საწყალი, დიდ ქალაქში გადმოგდებული ზაგ-
ში ბედის ამარა.

— მე ლამის ვსასათევად შინ ჭერ წაგიყვან, განაგრ-
ძო მან: ჩემი ბებერი ადღა შიშისგან გაღირევა, იმას მა-
შინვე მიუჩვენებს, ერთამ შენ ქურდი ძარ და ასტეხს
აღრუქოთს. წამოღდი ჩემთან, შეე გიშოვნი უფის შესაფარ
აღრუქს, სულოლო ბაფშო.

მორამ მას ეჭვიანად შეხედა, რაკილა მოტყუებული
შერიქნა სქელი დედა-კაცის და მისი გამხდარი ამხანაგისა-
გან, იმას რწმუნება აღარა ჰქონდა ხალხზე. მაგრამ რო-
ცა იმან მოიგონა, რომ მას ფული აღარა ჰქონდა, დარ-
წმუნდნ, რამ ვმ ჭაბუკს არ შეეძლო ანგარუბის მოყვა-
რებით ემოქმედნა ასე და ამიტომ დაუყოვნებლივ დაჰყვა
მას. ვა გრძელი არ ჰქონდათ. მისი წინამძღოლი შედგა
ღუბლინის ერის ღამის გსათევე სახლთან და მისცა ქეკა-
რე დედა-კაცს, ორი პენსი, მორას ღამის გსათევისათვის.

— მე მოვალ შენთან ხეალ დილით, უთხრა მან
და გვგანტოლებ სატუსალომდინ, ჩემო საწყალო, პატარა
კუდიანო. ღამე მშვილობისა!

შინს ერთიც გააღრიქა უფის თეთრი კბილები და
მსწრაფათ გაშორდა.

მორას შისცეს ჩარის კლვიბი დაბალი ოთახის ოთაკ-
ზედ, სადაც ეყარა ბევრი ამისთანავე ლეიბები, რომლე-
ვის დროებითი მფლავლები ხმა მადლა ჭერინაედნენ.
საწყალი გოგო მსეთი დასუსტებული იყო ამოდენა ვაი-
ვატლახნაგან, რომელიც მან ვამოიწრა, რომ დხდათ მა-
ღლბერი იყო, როგორიც ვი უნდა ყოფილიყო შესაფარი
და ქვეშაგები: ისტებლა მხარტო აღარც კი იყო, ისეთი

ღრმა ინდობა ჰქონდა თეთრ კბილებიანი ახალ მებრძოლისადმი.

როდესაც გაიღვიძა მეორე დღით, იმან ნახა თავისი თავი მყვირალა, მოხარხარე, ხეპრე ხალხის ჯგუფაში. რამდენიმე წამი ის ყურს უგდებდა მათს ნაწყვეტ-ნაწყვეტ ლაპარაკს, შემდეგ კი დაიბღერტა კალთები და გაეარდა ქუჩაში.

მშვენიერი გაზაფხულის დღე იყო. ის ისე ბრძად იყო დარწმუნებული, რომ რკინის გზის ქაბუკი მუშა მოვა მასთან, რომ ჩამოჯდა კარის კიბეზედ და დაიწყო ლოდინი. სწორეთ რვა საათზე გამოჩნდა ის ქუჩაზედ არხინათ, მხარულათ და სტვენით მომავალი. ეს სტვენა თითქო მისი ბუნების განუმორებელს ნაწილს შეადგენდა. ის, ალბათ, ჰირში სტვენით დაბადებულა და მთელს სიცოცხლეში უსტვენდა განუწყვეტლად, მუშაობის დროსაც კი.

— აბა წავიდეთ ქალო, უთხრა იმან გულ-კეთილის ღიმილითა: აჩქარდი კი, თორემ მე ცხრა საათზე უეჭველად რკინის გზის სტანციაზე უნდა ვიყო: ოი, ოი, დაუმატა მან და დაამტერდა მორასა: შენ, მგონია, შიმშილით კვდები!

იმან მეტი აღარა სთქვა რა, გაემართა მახლობელ დუქნძსკენ და უყიდა ერთი ბუთკი და რძე. მორა მიეარდა მათ სჩარბით, რადგანაც ოცდა ოთხი საათის განმავლობაში იმან მხოლოდ დილით, სახლში, შესჭამა ცოტა კარტოფილი და საღამოზე ეაგონში პატარა ხაჭაპური და ცოტა ოდენი ღორის ხორცი.

სატუსალო იმყოფებოდა ქალაქის მეორე ნაპირში და პატარა გოგო, რომელიც წვალეზით მისდევდა სწრა-

ფად მოსიარულე მუშას, ჰპოებდა განსაკუთრებულს ნუგეშს იმის განუწყვეტელს სტვენაში. თუმცა ცოცხალი, მხიარული მელოდიები, რომელთაც უსტვენდა მისი მეგობარი, სრულებითაც არ ეთანხმებოდნენ იმის მოქრუშულს გუნებას და მოსალოდნელს სამწუხარო შეხვედრას გიუსთან, მაგრამ ისინი მის პატარა მამაცურს გულში ამკვიდრებდნენ იმედს და მხნეობას.

ნახევარ საათს უკან მათ მიაღწიეს უზარ-მაზარ, მოქრუხებულს შენობას. რომელსაც ერთყა მაღალი აგურის გალავანი.

— აი სატუსალოც, სთქვა ჭაბუკმა და მოულოდნელად გაჩერდა კარების წინ, შესწყვიტა ერთს წამს სტვენაც.

მორამ საცოდავით შეხედა მას. იმან გაიცინა და მაგრა ჩამოაწკარუნა ზარი. ჭის კარი გაიღო და სატუსალოს დარაჯმა გამოჰყო თავისი ბებერი, დაღმენჭილი სახე.

— ეხლა კი მშვიდობით, ჩემო ლამაზო, შეჰყვირა ყმაწვილმა კაცმა, აუხსნა რა დარაჯს მიზეზი ბავშვის მოსვლისა: იცხოვრე ბედნიერათ და ნუ გააჭყეტ ხოლმე აგრე დიდათ მაგ თვალებსა, ეგ ჯანმრთელობისათვისაც მავნებელია და ვერც შენს სულს დაიფარავს....

იმან ხმა მაღლად დაიმღერა ირლანდიის ცნობილი ლექსი, მერე გასწყვიტა ის ნახევარს ნოტზე, მხიარულად გაიხარხარა და გამოაჩინა კბილები. ერთს წამს უკან ის სწრაფად გაშორდა ქუჩას, დუბლინის მაწანწალების რაღაც საყვარელი მელოდიის ხმა მაღლა სტვენით.

საწყალი მორა დიდ ხანს აწვალეს ოფიციალური ჩხრეკით, მანამ თვითონ სატუსალოში შეუშვებდნენ. თავ-

და-პირველათ კარის მცველმა წაიკითხა პასტორის წერილი, რაზედაც ათს წამამდის დაყოვნა. როდესაც ის დარწმუნდა, რომ საქმე იყო შესახებ მაკ-გარტისა, იმან ისე სასტიკათ შეხედა და იმ ნაირათ გაიქნია თავი, თითქო მორა კაცის კვლაში მონაწილე ყოფილიყოს. მერე იმავე ეჭვიანის სახით, იმან გადასცა მორა მეორე დარაჯსა, რომელმაც გაატარა ის რამდენიმე გრძელი დერეფნები და ბოლოს დასტოვა მარტო ერთს ცარიელს, ფილაქნით დაგებულის ოთახში.

გავიდა ნახევარ საათი; აღრეული ლოდინი და მარტოობა ამ მოქრუშულს ოთახში, მხიარულ ვაბუკთან სეირნობის შემდეგ, დილის მზის სხივებით განათებულს ქუჩებზედ, განსაკუთრებულ სატანჯველათ ეჩვენებოდა საწყალს ბავშვს. ბოლოს კარები გაიღო და შემოვიდნენ სამი კაცი მუნდირებით; იმათ დაუწყეს ცივად და ჩუმად ცქერა ბავშვსა. მორას უნდოდა ეთქვა რამდენიმე ალერსიანი სიტყვა, მაგრამ ისინი შეაკვდნენ მას ტუჩებზედა უცნობი ხალხი ისევე განაგრძელებდნენ მისს თავით-ფეხამდის ჩხრეკასა. შემდეგ ერთი მათგანი გავიდა, ცოტა ხნის უკან მოტრიალდა, რაღაცა წასჩურჩულა სხვებს და ხელმეორედ გაქრა. ეს უსიტყვო ქცევა აშინებდა მორას, ამ დროს უცებ წელა გაიღო კარი და წყნარად შემოვიდა პატერი.

მისმა მოსვლამ ძალიან გაახარა საწყალი მორა და პატივის ცემით გაუკეთა რევერანსი. პატერი იყო მაღალის ტანისა, გამხმარი და მოღრუბლოლის სახისა.

— თქვენ გიწოდებენ მორა სიულღვანს? ჰკითხა მან.

— დიახ, უპასუხა გაბედვით მორამ, და მე უცდი გიუ მაკ-გარტის ნახვას.

— ის ხშირად გკითხულობდათ თქვენა, სთქვა პატერმა: თქვენი მოსვლა იმისთვის დიდი სასიხარულო იქნება, ის გაჯიუტებული დამნაშავეა, და მე იმედი მაქვს, თქვენ დააღმობიებრებთ მისს დაუმორჩილებელს სულსა, რომელიც არ ექვემდებარება არა გვარს დარიგებასა. თქვენ არ უნდა დაივიწყოთ, შეილო ჩემო, რომ თქვენი მეგობარი მიახლოებულა სიკვდილსა და არ უნდა შეაშფოთოთ ტყუილის იმედებითა.

მორა შეკრთა. იმას კიდევაც არა სჯეროდა, რომ გიუ მალე მოკვდებოდა სახრჩობელაზედ. თუმცა მისი ცხოვრება არ ყოფილა ვარდებით მოფენილი, მაგრამ გულგრილად კაცის მოკვლა, რომელსაც ხშირად, სასაცინლოთ, კაცობრიულს მართლმსაჯულებას უწოდებენ, გაუგებარი იყო მისი ყმაწვილურის ჭკუისათვის. როგორ! მისი გულ-კეთილი, კეთილშობილი, პათიოსანი, ძაღოვანი გიუ უნდა დასაჯონ სამარცხინო სიკვდილითა, სხვისი დანაშაულობისთვის, და მისი მამა კი..... არა, ეს მიუწოდებელია, შეუძლებელია! იმან მიიფარა ხელები პირზედ და დაიწყო მწარედ ტირილი.

— აბა, წავიდეთ, შეილო ჩემო, ტუსაღთან; ის მზაა თქვენს მისაღებათ, უთხრა პატერმა, რომელიც თავის შავს ანაფორაში სიკვდილის მოამბესა ჰგავდა.

მორა მებანიკურად გაჰყვა მასთანა. იმდენ გაიარეს ბევრი განიერი დერეფნები, ბევრი დაკეტილი კარბები, რომელნიც თითქმის სისწაულით იღებოდნენ მათს წინა, და ბოლოს გაჩერდნენ ამ მოკუროუხებულ შენობის თვით მოკუ-

რუხებულს განყოფილებაში, სასიკვდინოთ დანიშნულ დამნაშავეებზე სენაკების წინ. გასაღებმა დაიხზარუნა ამ სენაკების ერთს კარებში, კარები გაიღო და მთელი სხეულით აკანკალებულმა მორამ დაინახა გიუ.

ერთს წამს თვალი დაუბნელდა, შიშმა მოიცვა და კინალამ არ გაიქცა. მაგრამ ყველა იმის მოგონებამ, რაც მოხდა, მწუხარება, სირცხვილი, იმედი, სასოწარკვეთილებამ ღონიერი ნაკადულოვით წაღეკა მისი ვული. მორამ დაივიწყა პატრის იქ ყოფნა დაივიწყა სადაც იყო, დაივიწყა ყველაფერი ქვეყანაზედ, და მხოლოდ ხედავდა თავის თვალზე წინ კეთილშობილს წამებულსა, რომელიც უბრალო იყო და სიკვდილი კრ გადაუწყვიტეს. ის ხმა მალალის ქვითინით მივარდა და მოეხვია მისს მძლავრს ფეგურას ფეისო პატარა ხელებითა.

VII.

აღელვებისა და მწუხარებისაგან გულს შეშფოთების შემდეგ, გიუმ წყნარად დაბოძა, რომ დეტოებინათ ის მართო მორამსთან.

ამ თხოვნის ასრულება მართლად არ შეიძლებოდა. რადგანაც სატუსალოს კანონებიც, ტუსაღს, რომელსაც გადაწყვეტილი ჰქონდა სიკვდილი არასდღეს არ სტოვებდნენ ერთს, სენაკში, კაცობრიობის მართლმსაჯულების საწყალი მსხვერპლის სიცოცხლე გადადის სასტიკი კანონის ხელში და ეს კანონი, თავისი გულს მადგინე მსახურების შემწეობით, ყოველს წამს გამჭრიახად უყარაულებს თავის ნაწადირევსა, მაგრამ პატრას იმედი ჰქონდა,

რომ რითიმე დააღობოს მოუნანიებელს სულს ცოდვილისას, დათანხმდა ტუსალის სურვილის რამდენიმეთ დაკმაყოფილებაზე და უბრძანა დარაჯებს თვალყური ეგდოთ მხოლოდ ნახევრად გაღებულის კარებიდამ. ამ გვარად, თუ გიუსს ეთქვა რამ ბავშვისთვის ჩურჩულით, მათი სიტყვები ვერ მიაღწევდნენ სხვის ყურებამდის.

მორას დიდხანს არ შეეძლო შეეწყვიტა თავისი ქვითქვითი და გიუსს ყოველი ღონისძიება მის გასაჩუმებლად იყო ამაო. ძვირფასი დრო გადიოდა.

— მორა, უთხრა იმან ბოლოს: შენ კარგათ მოიქეცი, რომ მოხვედი შენი საწყალის გიუსს ხანახვად, მაგრამ რათა სტირი? აბა მე მიყურე, როგორ დამშვიდებული და მხიარული ვარ.

მორამ შეხედა მას და მისი სახის გამომეტყველებამ საკმაოდ დაამშვიდა იგი. მისი სახე ბრწყინავდა მშვიდის სიხარულითა; თვალები ნათლად უელავდნენ, შუბლიდამ, რომელიც მუდამ მოღრუბლული ჰქონდა, ეხლა ეს ღრუბელი განფანტოდა, ველური, ტლანქი, შექმუხნილი სახანაობა გაღმობიერებოდა; მორას ის აგრეთი არას დროს არ ენახა. ის გააკვირვა ამ ცვლილებამ. როგორს შინაგანს სიხარულს აწარმოებდა საოცარი ცვლილება? საწყალს ბავშვს არ შეეძლო გაეგო ესა, იმას არაფერი არ გაეგონა იმ წამებულებზედ, რომელნიც მიდიოდნენ სასიკვდილოდ ღიმილით და სიამით გაბრწყინებული თვლებითა.

— მორა, უთხრა იმან, ბოლოს, მტკიცე ხმით: ყური დამიგდე ერთი კვირის უკან მე წავალ. არა, არა, ნუ ტირი! ჩემი გზა ჭრამელი არ არის და იქ მე მელიან დე-

და შენი და პატარა კატლინი; მაგრამ გახსოვდეს, დაუ-
მატა მან დაბლის ხმით, გახსოვდეს, რომ მამა შენი პატ-
რიკი, უთუოდ უნდა წაყვიდეს აქედამ. ის აქ არასოდეს
არ იქნება უშიშრობაში, მეგობრებს შეუძლიანთ, წაეჩხუ-
ზნონ და გასცენ იგი. აი, მორა, აიღე ეს პაკეტი და გახ-
სენი მხოლოდ იმ დღეს... მაგრამ არა, მეორე დღეს. ეს
შენ მოგცემს შემწეობას გაისტუმრო მამა შენი ამერიკა-
ში. მაგრამ, მორა, არც შენ და არც პატი არ უნდა
წაჰყვეთ მას, პატრიკი თქვენ იქაც ისე დაგლუპავთ, რო-
გორც დაგლუპავდათ აქა. თქვენ ორივემ უნდა დაიწყოთ
სიარული სასწავლებელში და ისწავლოთ, არ დაივიწყო-
თ ეს უკანასკნელი სიტყვები შენი მეგობარი გიუსი და მოი-
გონე ხოლმე იგი. თუმცა ის იყო მოუხეშავი, უზრდელი
ვეშაპი, მაგრამ უყვარდით შენა, პატი და... თქვენი დე-
და. ის გაჩუმდა და მოიწმინდა თავისი სველი თვალები.

მორამ გაკვირვებით ჩამოართვა პაკეტი, მაგრამ აზ-
რები ეურჩებოდნენ და მას აღარ შეეძლო ეფიქრა მომა-
ვალზედ. ის ყურს უგდებდა, ტიროდა და სასოწარკვეთი-
ლებით ხმაურობდა.

დიდხანს დარჩა მორა ამ დღეს გიუსთან, მაგრამ ისი-
ნი მაინც უნდა გაყრილიყვნენ. როდესაც მორა გამოდი-
ოდა სენაკიდან, იმან მიიხედა, გიუ იდგა გამოჰიმული,
თავი აეღო მაღლა ამპარტავნულათ და ნაზად ადევნებდა
მას თვალსა.

პატერმა გიუს თხოვნით, მის ხარჯზე დაიქირავა
ოთახი მორასთვის სატუსაღოს ახლოს. გიუს ეხლა მხო-
ლოდ ერთი სურვილი ჰქონდა, რომ მორა მასთან ყო-
ფილიყო უკანასკნელს წამამდის.

პატერს ვერ შეეძლო წარმოედგინა, რა კანონიერი ჰქონდა ამ მოუხანიებელს ცოდვილს პატარა, მოტირალ გოგოსთან; მაგრამ იმას მაინც იმედი ჰქონდა რომ მოალბობდა იმის გაჯიქებულს სულსა და მოუმზადებს გზას სინანულისადმი. ამიტომ მორას უშვებდნენ ყოველ დღე ტუსაღთან და ის ატარებდა მისს სენაკში ყოველ დღე რამდენიმე საათსა. იმის წასვლის შემდეგ, გიუ ყოველთვის მიიფარებდა ხოლმე ხელებს სახეზედ და წაიბუტბუტებდა:

— იმას, სწორეთ, კეტის თვალები აქვს.

დრო გადიოდა და ბედის წერის დღე ახლოვდებოდა, მაგრამ არა გვარს ლოცვებს, დარიგებას, და არც მუქარას არ შეეძლოთ ემოქმედათ გიუზე ისე, რომ იმას აღფარებინა, მღვდლის წინაშე, ის საჩიზლარი დანამაულობა, რის გულისთვისაც უნდა ჩქარა დაეწყო ქანაობა სახრჩობელაზედ. მღვდლეს დარიგების და ლაპარაკის დროს, ის ერთობ გაჯიუტებული იყო ხოლმე და იღვა ჩუმათროდესაც მღვდელი დაიწყებდა ლოცვას, ის სიამოვნებით იმეორებდა: მას, მაგრამ, როცა სასოწარკვეთილებაში მსუსული მღვდელი გაჯავრდებოდა, რომ მას არ შეეძლო მისთვის მიეტყუებინა ცოდვები და ვერც აზიარებდა წმიდა საიდუმლოთი, თუ ის არ მოინანიებს, მაშინ გიუ უპაქუხებდა ხოლმე მშვიდობიანი ღიმილითა:

— ღმერთო გულთმხილავია და მოწყალე, ის მე მომიტევებს ყველა ჩემს ცოდვებს.

მაშინ პატერი, რომელსაც ეშინოდა, რომ ეს ძვირფასი კაცის სული წაუგა, მას ხელიდამ, აღსარებით განუწმენდელი ცოდვებს გამო, მიდიოდა კეთილშობილურს გულის წყრომაში. ის ნათლად დაუხატავდა ხოლმე მას

საუკუნო ტანჯვას, რომელიც ელოდა ყველა მოუნანიებულს ცოდვილსა, მაგრამ ყოველივე იყო ამაო.

დასჯის დღის წინა საღამოს მორამ გაატარა გიუსთან ათი მინუტი და ცრემლის ღვრით და მწუხარებით უთხრა მას უკანასკნელი „მშვიდობით!“ მთელი სიცოცხლე ტანჯვისა და მწუხარებისა მან ამ ათს მინუტში გამოიკრა, მაგრამ გიუ დყო დამშვიდებული. როგორც კი გავიდა მორა და მიიხურა კარები, იმან მოითხოვა, რომ სურს დაისვენოს და დაიძინა მშვიდობიანი მიგარეს ძილით და ღიმილით ბაგეებზედ.

განთიადისას ის გააღვიძეს ყველას უკვირდა მისი გასათვარი სიმშვიდე. პატერს ხელ-ახლად ეხვეწა მას აღსარება ეთქვა, მაგრამ პატიმარი მხოლოდ გულს მოდგინებდ ლოკულობდა, მეტი არაფერი.

ნუ თუ ის უბრალოა ამ აზრმა გაჯობინა პატერს თავში, მაგრამ იმან დააყრუა ეს ხმა, როგორც შეუძლებელი აზრი. მისი ბრალიანობა საეჭო არ იყო; ის დაატუსაღეს თავისი მსხვერპლის სისხლით გაწინწყლულს სერთუკში და სასიკედილო ღირადით ჯიბეში. ამასთანავე, ის არასოდეს უარს არ ჰყოფდა იმ ნამდვილს ფაქტს, რომ სახელდობრ მან მოჰკლა მისტერ გამმონდი.

მაინც კი პატრი ჰგრძნობდა, რომ გიუს სუფიერი მდგომარეობა ეწინააღმდეგებოდა ყველაფერს, რაც კი მან იცოდა საკუთარის გამოცდილებით კაცის მკვლელებზედ. იმას ენახა, თუ როგორი წყევ-კრულვედ და ბჭი ყული დაცინვით აღიოდნენ ისინი ემაფოტზედ; ეს დასწრებდა უკანაიკნელს საათებს ურწმუნო სკვატიკებისას, იმას გაეგონა, თუ როგორ მისს ლოცვებს ჰკიცხავდნენ და

თვითონ მას უჭრიგოთ ლანძღავდნენ. მაგრამ გიუ იყო მშვიდობიანი, პატივისმცემელი და წყნარად ისმენდა მისს ლოცვებს, მხოლოდ თავის დანაშაულობაში არ უნდოდა გატეხილიყო.

ყველაფერი მომზადებული იყო სასჯელისათვის. ბრ-
წყინვალე მზე კაშკაშებდა. დილის რვა საათი იყო.

ორმოც-და-ათ კაცამდის იდგა ქუჩაზე, სატუსალოს პირ-და-პირ და ელოდა, როდის ამართვენ შავს ბაირალს — ნიშანს იმისას, რომ კაცობრიობის მართლმსაჯულებამ გადაუხადა კაცის კვლისთვის კაცის კვლითვე. მწუხარე, დასაფლავების ზარის ხმა უყინამდა გულს მჭკრეტელთა, რომელთ შორისაც ჩანდა პატარა მორაც. ფერმკრთალი, შეუნიშნავი, ის ეგლო მიწაზედ, თითქმის უგრძობლად, მხოლოდ დიდი ცისფერი თვალები, ველურად გაშტერებული ჰქონდა ჯოხისკენ, რომლის წვერზედაც უნდა გამოჩენილიყო შავი ბაირალი.

აი, ხალხი აღელდა და შავი ბაირალი მძიმედ გამოჩნდა ბნელს სატუსალოს შენობაზედ. პატარა გოგო შეთრთოლდა და ხელები დაიფარა პირზედ.

— შენი საქმე გაათავეს, ჩემო კარგო, სთქვა ერთმა მუშამ, რომელიც გულ-გრილად სწევდა ჩიბუხს: მადლობა ღმერთს, რომ იმ მხარეში, სადაც ეხლა შენ გადასახლდი არც შიმშილია და არც მებატონეები!

და თუმცა ეს მუშა ამ სიტყვებს ვითომც გულ-გრილად ამბობდა, მაგრამ მაინც ნაცრის ფერი დაედო სახეზედ და სწრაფად გაშორდა იქაურობას.

— შენ ეი, მურერი! მგონია, შენც გინდა იგემო

სახრჩობელა! მიიძახა მას ერთმა მის გვერდზე მდგომმა დედა-კაცმა, ბრიყული ხარხართა.

ყველაფერი გათავებული იყო. ხალხის მართლმსაჯულება დღესასწაულობდა, მიუწყო რა თვალი თვალისა წილ და კბილი კბილისა წილ.

მორას რაღა მრუტიდა? მეგობრის სიკვდილის შემდეგ, ის დარჩა მდიდარ მემკვიდრეთ. მისგან ნაანდერძევი ხუთასი გირვანქა სტერლინგი შეიტანეს ბალინაინის ბანკში, გარდა იმისა, რაც პატრიკ სიულღვანს დაუნიშნა ამერიკაში წასასვლელად, რაზედაც პატრიკი კმაყოფილი იყო და სიამოვნებით დასტოვა თავისი სამშობლო და ოჯახი საუკუნოთა. მორა და პატი შევიდნენ სასწავლებელში და ჩვენ შეგვეძლო, შემდეგში გვეამბნა, თუ პატარა როგორ როგორ გაიზარდა და დადგა შეგ ხუჭუჭთმიან, ლამაზ, ახალგაზდა ქალად, თუ როგორ შეჰხვდა ერთხელ დუბლინის სტანციაზედ მუშას, რომელსაც ეკრიქა თავისი თეთრი კბილები და მხიარულად უსტვენდა ირლანდიის მელოდიებსა, როგორ იცნეს იმათ ერთმანეთი, დაიწყეს ხშირად ერთმანეთის ნახვა, როგორ ცოტ-ცოტათი მხურვალე სიყვარულმა და, ბოლოს, ბედნიერმა ქორწინებამ შეაერთა მათი, ახალგაზდა გულები, მაგრამ ყველა ეს იქნებოდა წინამასწარაობა, თუმცა შესაძლოა, რომ ბედის წიგნში ასე იყოს ჩაწერილი მომავალი ცხოვრება პატარა მორასი.

ო. დეკანოზოვი.

ახალ მოღის ეჭიმი.

(რუსულიდან)

დიდ კაცთა ხახლში, ბაღს და ვეჩერში,
სადაც აჭრელებს თვალს მორთულობა,
სადაც რომ პირველს ხდგილს იკავებს
ფორმა, მოდები, მრთლად გარეგნობა, —
იქ მე მარადის მაღალ იდეის
ლიტონი სიტყვით ყმა ვარ ერთგული
და, რა თქმა უნდა, რომ შრიელაც ვარ
გახარებული, გახარებული!...

მაგრამ, რასაც იქ გატაცებაში
ვიტყვი, რომ შემდეგ ვალათ დავიდო
და ცხოვრებაში, ამ მუხდალ ხალხში,
სიტყვა მარადის სსქმეთ ვაქციო, —
რომ, მარტლად, რალაც იდეისათგანს
შევივიწროვო თავისუფლება,
თქვენ თვით იფიქრეთ, ეს სიტუტუცე —
რას ეგვანება, რას ეგვანება!...

* *

როდესაც ვზივარ გაშლილ სუფრაზედ,
კაკაბ-ხონხებით ვარ შექცეული,

როცა ვარ წითელ წინანდლის რეინით,
შამპანსკ-ბორდოთივ შებურებულნი,
იმ დროს მზათა ვარ ხმა ავიმალლო,
გლებ-კაცობა ვცნა დაბრიყვებული
და რა დამიშლის, რომ გულით ვიყო
გახარებული, გახარებული!

მაგრამ, როდესაც აჯამ ტეტის
თვის გრძელი ენა წამოჰქაედება,—
არათ ჩამაგდებს... ომოიწადინებს
პირში შემობმას—ახ! თავხედობა!
რომ მე მის ბოდვას ყური ვათხოვო,
მივსცე იმდენი კადნიერება...
რომ ის გაეხადო პასუხის ღირსი...
რას ეგვანება, რას ეგვანება!...

*
**

როს სჯვდაგარი, ღიღი თავადი,
ანუ სხვა უინმე სახელ განთქმული,
მიმინობს მაჯის გასაშინჯავათ—
ვისწრაფი მისკენ, ვით ფრთებ შესხმული!...
და თუ ხანგრძლივაც მას მოუხერხე
ლოგინში წოლა მოსვენებული,
რალა თქმა უნდა, *რომ მით ვიქნები
გახარებული, გახარებული!...

მაგრამ, როდესაც ატორებული
ვინმე სადგომზედ მომივარდება
და მოინდომებს მას შინ ვეახლო,
თავს ავაცდლო უბედურება,—
რომ მე მას წავეყვე, წუმვეშე შევყვე.

და მით თავს მივცსე ჩემს დამცირება...
რომ გომურებში ვეხეტიალო—
რას ეგვანება, რას ეგვანება!!

*
* *

როდესაცა მყავს მე მოსარჩენათ
კნენინა მეტათ განაზებული,
გაფუფუნებულ თივთიკში მწოლი,
ატლას-ბაბთებში გამოხვეული,—
მაშინ არ ვზარობ ხშირად მის ნახვას,
ყურთ-სმენათაც ვარ გადაქცეული...
და რა თქმა უნდა, რომ გულითაც ვარ
გახარებული, გახარებული!...

მაგრამ, როდესაც შუა ღამის ქამს
თახედი ვინმე ზარს მიჩხარუნებს
და არ მეხსნება... * მთხროვს წაყვე თანა,
შველა რამ მივსცე ქერივ-ოხრის შვილებს, —
რომ ჯოხით ის არ მოვაფრენინო...
რომ აღუსრულო რაც ენებება...
ზომ მით თავს გავლენ კვლავაც ისინი!...
რას ეგვანება, რას ეგვანება!!...

*
* *

როგორც ექიმი, ხალხთა მკურნალი,
ყველგან ვარ მეტათ პატივ-ცემული!...
მიტომც მიჭირავს მე თავი მაღლა,
მიტომც ვარ ასე გალაღებული!...
აეთ-მყოფს ვარჩენ, როგორც მამხედება...
ძველი წამლობა მაქვს მიღებული!...

და რა დამიშლის, რომ გულით ვიყო
გახარებული, გახარებული!

და რომ წიგნებით სტოლი ავივსო,
ყური ვადევნო ახალ სწავლასა...

რომ ჩაულრმავდე მეცნიერებას...

პირს შევაფურთხო ზარმაცობასა...

ნება თქვენია, ამას ვერ ვიზამ!...

მე ეხლა ეს არ შემეფერება:

რომ ბოვშვისავეთ წიგნს გვერთ მოუჯდე—

რას ეგვანება, რას ეგვანება!...

როდესაც ^{*} ^{*} შრომა პაციენტისგან
მაქს ერთი ათათ დაფასებული,
როცა მასა აქვს ყოველს მისვლისთვის
ხუთ-ათ თუმნობით გადაღებული,
ერთი სიტყვითა, როცა მე მისგან
ჯიბე მექნება გამომსებული,
რალა თქმა უნდა, გულით ვიქნები
გახარებული, გახარებული!...

მაგრამ როდესაც, თუნდ რომ გლახასაც,

სამადლოთ ხელის მიწვდა სჭირდება,—

როს უსასყიდლოთ ვინმე თხოულობს

ავათმყოფს მივსცე ჭირილგან შეება,—

რომ მე ამ გიჟურს გზასა დავადგე...

თავს მივაყენო მით შეწუხება...

რომ მუქათათ ხალხსა რჩენა დაუწყო—

რას ეგვანება, რას ეგვანება!...

მის. ასათიანი.

ბედნიერი ძალი.

(წეს-გულიდან)

შემიძლიან გულ-წრფელად ვსთქვს,
რომ ვარ სხვაზედ ბედნიერი;
თუმცა ჩემს ქმარს აკლია ჭკვა,
მაგრამ მე მაქვს ზომიერი.

არც ფულს აქვს ჩემსა ქმარსა,
არც ზდილთა წესიერი,
მაგრამ მისთვის ისიც კმაშა,
რომ ცოლი ჰყავს მშვენიერი.
მოხერხებაც არ მაკლია
და ფულიც მაქვს ხანდღს-ხანრ,
უკეთუ შემომეღლია,
ვიცი ზიდგან მოვიტანო.

ჩემი საქმე კარგათ მრმყავს
ტანზე ვიცომ მძიდრულათა,
ჩემი ქმარი შალში დამყავს,
მაგრამ ვმალავ ქურდულათა.

მასწავლებლები მოდიან,

ის კი სვეტებს ეფხრება,

ყმაწვილებს მისი რცხენიანთ—

და ან ის ვის ეკადრება!

მე მათ ხელში, დიახ, ბევრი

მოვიმატე სწავლა კია,

მაგრამ ქმარი უბედური.

აქამომდე დარდაკია.

რით არა ვარ ბედნიერი?!

ქეიფში ვარ დღე და ღამე,

შემომნატრის ჩემი მტერი;

აბა, სხვა რაღა მინდა მე?!

ს. ნასიძე.

-მეც თითო ჩვენი ცხოვრების ლეიკლი უვილი...
 აინძნე (სტოლომან ესაკი მუჯღანუაშვილი, რომანი
 აღნიშნულია ალბანური ჟურნალისა, 1878 წ.)
 -...
 ანუ სეგანი,
 რა არს, ვერ ვესტანი,
 ამა სოფლადა ჩემისა მოსვლის?
 გრ. ორბელიანი.
 (დასასრული.)

VI.

ჩამოტყლილი ამბების ერთი გადასედეით კაცს ეგონება,
 რომ მტოხრებაში არა არის-რა მართლა ისეთი შესანიშნავი,
 რომ ღირდეს მისი გამოკვლევა და ფარჩევა. ვილაც მუჯღანუა-
 შვილი ვერ საშინელ სიღარიბეში სამადლოდ შესანახი ყოფი-
 ლა. მერე ესე გაძდიდრებულა, რომ იმის თუეს თვლა აღარა
 ჭკუნდა. ღმერთმა მისცეს და ისე ტკბილათა შეარგოს, რა-
 გარეც თავისი დედის მუძე. მოჩნა და გუთავდა! აქ რაღა
 თავის-ტეხა უნდა, რადესაც ჩვენში ყოველი მდიდარი თით-
 ჭმის ამ ნაირათვე გაძდიდრებულა. ასეთი იარაღი უხმა-
 რა!
 რასაკვირველია ღმერთმა ტკბილათ შეარგოს! მე რომ
 იმას არა ვარბევი და ძალიანაც რომ მოვიწადინა, ვერ წა-

ვართმეკვ. საქმე არც სოლომონის პირფენებაზეა. ის არ იქნება, სხვა იქნება. მეფლანუაშვილის მაგიერ შეიძლება სოლომონ ივანიჩი იყოს, ან ივან მინაიჩი—ეკ სულ ერთია. საქმე თითონ იმ საზოგადოებაზეა, იმ ცხოვრებაზეა, სადაც ამისთანა პირები თამაშთ დაიარებიან, სადაც ცხოვრება ბოთით გვანკენებს მათზე და თავ-მომწონეთ გვეუბნება: „აჭათ, ესე არს ძეგლი ძვალთა ჩემთაგან და სოცრცი სოცრთა ჩემთაგან! ამისა ჩემი დიდება და სასოება. ეს არის ჩემი ძალა და ღონე. აბა, ვის შეგიძლიანთ სმა გავცეთ ან სოლომონაებს ან მე! სოლომონი გავამდიდრე, ზვევავე—ეკ იყო ჩემი საკუთარი ნება. მაგივრათ, ზთასი სოლომონასთანა ობოლი შემოვიწარცხე და ვინაცვლე. თქვენ რა დავი გაქეთ! ჩემი სურვილი იმში მდგომარეობს, რომ ზთასი ადამიანის ზედის ნანგრევებზე ავაშენო კვლეუტი შენობა სოლომონის ან მიგიტრუმას ზედნიერებისა. ვის რა გნებაძითა?“

17

ამისთანა შეუბრალებელ სიტუებებს ჩავკვძისს გულ-გაქვავებული ცხოვრება მანაქეთ, რაც დედა-მიწის ზურგზედ დაბადებულა კაცი. ეს უსინცხვილთა და უნამუსო სიტუებებს გვესმის ყველას. ეს სიტუებები ვვიმწარებენ ციამხუნებს, შხამსა და ბარასტბის გვალუნს. ვეკვლ რამ წუთს, რა დესაც კითხვნი შეიძლება და ვიწუებს, რომ დესაც ვიფარებთ ზურგებზე მართებს, რომ აღარ გავნგონით დროებით მინცე—ესუჭამთ თვალბეჭდ რომ ვქლან დავინახოთ ისე უსუბი მოვლენანთ, რომ დეების პირითაც ცხოვრებან გველაზვრავებს. სუქით მოყვანილ უღმერთთა სიტუებებს. მანგრამ არცე უერების დცმით, დე არცე თვალბების დასუჭვით საქმე არა რიგდება. ცხოვრების უდიერობა და შეუწყნარებლობა გვერამენ ხოლმე წისლსა, წუთიერი სიამოვნება ჭკრება თვალის დასამხამებაზე და შენ უნებლად უნდა ეწი.

შენი მძიმე უღელი, უნდა ჩაუტყველდეს საუთარებელ სვეს კვალში და პირუტყვივით იხვნიშო, ივანი-ვაგლასო, მანამ ზურგზე ტყავი არ გზდაგვრებო ერთიანათ, ე. ი. სიკვდილამდე. სწუხს, იტანჯება, ჭენესის მთელს კაცობრიობა, გადმოდის დაუშობელი და განუწყვეტელი ცრემლი ტანჯულთა თვალებიდან. არწყვება მთელი ხმელეთი უბედურთა ცრემლით და სისხლით. მკრამ სსსს, არსაიდას არის. ცხოვრება თავისას არ იშლის. მიდის თავისთვას დინჯათ და ივან-ქეშას სჭეულტამს ვეკლას, ვინც კი მას გზაში შეძრეურობს და აუქცევს მას ზურგსა, არ მისცემს ვეროვანს პატივს, არ მოუხდის მძიმეთ ქუდსა და არ დაუჩიქებს მუხლსა ვერებზე.

რასაკვირველია, თუ კი ჩვენგან ამხარტაკანი ცხოვრება მოითხოვდეს მართლ ისეთ პატივისცემას, რომელიც გამონსატება ჭირალს საღამში—ქუდის-მოხდაში ანუ გინდა ბრადისაში, ე. ი. პქლებივით დაჩიქებაში, და ამით უთუოთ დაიშლიდეს თავის სიმძლავრეს, ჭკავძარებდეს ამდენი ხნის წამებსა, — ვინ იქნებოდა ისეთი ცრუ, შეუპოვარი, რომ ყოველთვის ქუდი არ მოეშვლიდა და დღეში მანც ათჯერ არ დაეჩიქნა მისთვის!? მაგრამ საქმე იმაშია, რომ ცხოვრება სხვანაირი არკაუჭი, რამ არას და თხოულობს ჩვენგან სრულებით სხვა პატივს. ეს ამბობს: „ვისაც გინდათ ჩემი გული მოგიტოვო და უღიწხნეთ ჩემგანთ ხელის შეწყობას, უთუოთ დაანებეთ თავი ვეკლას იმ სიხუტეებს, რომელსაც თქვენ ეძახით რაღაც იმ-ხნობით მოვალეობას,“ „სინიდიისა,“ „პატიოსნებას,“ „სიყვარულს,“ „იმობას,“ „ქედობას,“ „დაივიწყეთ ცოლი, შვილი, ყოველი ნათესავობა; დაუტოვეთ სრუნვა სოფელზე, ქადაქზე, სამშობლოზე, მთელ კაცობრიობაზე და შეძომიდექით მე. რამ-დაწინ უთუო ვრცლასა და ვრცელათ შეასრულეთ ჩემ წა-

დიდს, — იმდენი მომატებულათ აგავსებთ, აგამაღლებთ; ჩაგისხამთ ჩემ კალთაში, მოგიკლით, დაგიგურგულებთ, ერთი სიტყვით, თიანდასათ გაგეშლებით; და რამდენი ნაკლებათ ისმენთ ჩემ სასარებას, რამდენი მომატებულ ჟიუტობას გამოიჩენთ წინაშე ჩემსა, რაც ბევრჯერ შემომადიფურთხებთ მე შირში, ამიჭტევთ იესუსა, ჩაიდენთ ჰატიოსსებას, გამოიჩენთ ძმათა სიუვარულს, სხვებზედ იფიქრებთ და იზრუნებთ, — იმდენათ უნდა ელოდებოდეთ ჩემგან ნაკლებ მოწყალებას და მომატებულ რისხვას; იმდენი ბაღდაძიანი და შხაძიანი იქნება თქვენი სიტყვასლეს; იმდენათ მომატებულ მწარე და ცრემლიან დიდს გავინათებთ, მომატებულად დაგიბნელებთ მუსესა, გაწურებთ ცხვირში ძმარსა, სისხლის ცრემლს ან შაგიშრობთ თვალზე.“

ამისთანა ლექსებს გვეუბნება ცხოვრება. ამის აღსრულებაშია გამოხატული ჰატივი მისდამი. ეს არის საღამო და მუხლთ მოდრეკა მისდამი. აღსრულებ — ხომ კარგი და ჰატიოსანი; არა და — ამომქამე თქვებიო!

რა უნდა ვქნათ? მართლად უნდა გამოკუდვით ცხოვრების სასარებას, დავიჭირთ ხელში ამოღებული ხმალი, გატანილი თოფი, დავივიწყოთ ზნეობითი მოკალეობა, სიუვარული ადამიანისა და გავუღიბოთ, ვინც უფრო მოსუსტია, დავსვავთ ყველაფერიდგან ცარიელი, დავეპატრონოთ მის სარჩოსსა და ვიცხოვროთ ასეთი გზით აშენებული ბედნიერებითა? თუ ვუსმინოთ კეთილ ანგელოზს, რომელიც ყოველ მინუტს მიგარკულათ მოგვდგომის გვერდითა და ყურში განუწყვეტილად ჩავკვამლერის ქრისტეს მცნებაებს, აღვიძებს ჩვენში ღვთიურ ცეცხლს ჰატიოსნებისა და სიუვარულისა?

წავალთ პირველ გზაზე, უსმენთ ცხოვრების ქადაგებას,

რომელიც გვიტყუილებს და გვიზიდავს თავისკენ. მაშინ ჩვენ უნდა დაკვარგოთ ყოველი კაცური ღირსება, ადამიანობა, უნდა გადავიტყუოთ ცხოფიან მსეტებათ, რჩაშლებსაც დაუღწათ შობა და მარტო იმას იძახიან — ჩაკვარგეთ ამ საკლამენტო; უნდა დაგუბრუნდეთ იმ უწინდელ დროს, რომდესაც შთელა სმელეთი დასახლებული იყო მარტო შინუტყუებით და არ არსებობდა კაცი; მაშინ უნდა ვადვიაროთ რომ, ეს ამოტყუას საუკუნეები ტყუილათ გვიცხოვრნას, შემცდარა ბუნება, რომ თავის ქმნილება-თათვის მიუტყა ძალა, რომლითაც ეს ქმნილება იწვევს წინ, უძვრობესდება უკვლახეკში; უგრცელდება გარნიეკება, ესრდება ჭკუა, უფაქიხდება ზნეობა; მაშინ უნდა ჩავვაბაროთ მიწას ყოველივე იხა, რაც აქამდის მოგვიპოვებია მეტნიერების ძალით; მაშინ უნდა დაკვარგოთ და დაგივიწყოთ ისა, რითაც დღეს განვირჩევიით შინუტყუე ცხოველებიდან.

რასაკვირველია, ეს მეტათ მხელი ჯაქმეს ადამიანისათვის. კაცთა უჭრ განდება ამ შინათ ცხოველების სრული და სპეტაკი იდეალი.

დაგვჩნობია მეორე გზა, რომელზედაც მივუვართ კეთილ ანგელოზს. ანგელოზი გვეუბნება წინათვე, რომ ჩემ საბოლოოებში ვერსა-ვნახამთ გაჩნდელი ღიდატაკისა და სილარობის მეტასა; იქ გამომცხვარა შურები არა მქკეს თქვენთვის გამზადებულიო. იქ არის მხოლოდ შეუგინებელი პატიოსნება და ადამიანობა, არა მარტო ჭამა-სმაშია კაცის დანიშნულება, არამედ განზარტა ხიუვარულში, თავგანწიწულებაში მოძმეთა და ხაზოგადო ხალხთა სასარგებლოთა. ამ გზას დაადგები კიდე და — შიძშილით კუჭი გაგისმება, წყურვილით ხასა გაგიფიცხდება, დაიხრჩობი. მაშინ ან ერთი რაღათ გინდა და ან მეორე!

ამისთანა ორთა წყალთ შუა ჩაკარდნილი ჩვენი სიცოცხლე. კაცს ვერც ის მოუხერხებია, რომ თავის ადამიანობაზე და მთელ ქვეყანაზე ზილას ხელი და გახდეს უგონობელ, უგუნურ პირუტყვით; რომ მუდამ მოძმის მტერი იყოს და ყველასა ჰგლეჯავდეს პირიდან ლუკმას—ზოგჯერ სირცხვილი დასწვამს და შეაყენებს, ზოგჯერ შიში, და ამიტომ ძალა უნებურათ ცოტათი მანც უნდა შედგას ფეხი ადამიანობის საბრძანებელში. ვერც ის მოუხერხებია, რომ გახდეს უმანკო და უტუტუტო იდეალი სრულებით პატრიოსანი ადამიანისა: უთმობს ცხოვრებას და იმის სასტიკ მოთხოვნილებას, რადგან ჭამა-სმა საჭიროა მისთვის.

აი, ასეთი მასინჯი ფეხი აქვს ჩვენი ცხოვრებას. კაცს არ შეუძლიან შეჩხეს თავის-თავს, არ შეუძლიან განუწყვეტლივ ემსახუროს მარტო თავის გულის მოთხოვნილებას, თავის აზრსა. ძალა-უნებურათ, ღმერთსაც ემოწმილება და მამონსაც, ცალკე იფესი უდგას ცხოვრების ტლაპოში, ცალკე ადამიანობის საბრძანებელში. გულისთ რომ უმანკო იყოს, საქმით უნდა უთუოდ მიიღოს მონაწილეობა ცხოვრების უსამართლობაში; აგრეთვე, რაც უნდა წამსდარი, ბილწი და მუყაღი იყოს კაცი თავის გულში, საქმით არ შეიძლება, რომ ყველაფერში მარტო უსინდისობა გამოიჩინოს, ძალა-უნებურათ, უნდა სინდისთან კავშირი დაიჭიროს. და აქედან ცხადათ აისსნება ყოველი ადამიანის ორ-პირობა და ორ-ყაბა-ზობა. ცხოვრება ამოღებულად ხმლით გვადგა თავზე და მოდის შენ, წინ გადაუდგე იმას!...

ჩვენი ახალი მანერები და ახალი თვისებები ახლა მისი ძალიან მნიშვნელოვანი ნაწილია. **VII** მათე მკვლევარებს მის ძველ მანერებზე და იბრუნება ახალი მანერების ელენთის ინსტიტუტში.

გულსი რეგულაციის მოქმედებას ხელში შეიხვეწის, რადგან ნათესავთ შეისვენებს, ამოისუნთქებს თავისუფლად, როდესაც შესვლას ისეთი წიგნი, სადაც ცხოვრებას ხელს არ აფარებენ, სადაც იმას მოულოდნელად აფერხებენ და არ ეფარებიან, არამედ იმას სასტიკად ეპყრობიან. ასეთი გრძნობის მიზანი ის არის, რომ ვეგეტატიული სისტემის შეუზღუდავადი ჯიხვი ცხოვრებისა, უკლებს გვანის იმისი მწვავე დადი და გვეგვარება ავი. რაც უნდა ბოროტად და გაფუჭებული აუროს კაცი, არ შეიძლება, რომ იმას არ უნდოდეს რიგინობა, არც ცდილობდეს, რომ უცნობი ადამიანი მისი დაჯეროს თავის სიკეთეში. უკლებს კაცის გულში ჯიხვის ეს ადამიანური ცეცხლი, მაგრამ უკლებს არა აქვს იმტყუას ძალა, რომ ნაკლებად ჩაიდინოს უსამართლობა და მომეტებული მისცეს სალამი პატიოსნებას, ეს უძღურება კიდევ თითონ ცხოვრებასთან საქმის დაჭერის ბრალის, ამიტომ მე ვამბობ, რომ ყოველი კაცი ცხოვრების მომდურავია, და რამდენი მწერალი ღრმად იუყრება ცხოვრებაში, რამდენი იმის გულს ნაკლები ჭეჭუი მოსუდრია ქვეყნიერებისა, იმდენი ღრმად და ნათლად ესმის ეს ჭეშმარიტება, იმდენი მომეტებული სიბრალულად იუყრებს კაცის პირსებებს, ხდის მას ყოველ-ნაირ ბრალს და ეს ბრალი მართლიანად ვადააქვს იმ საწინააღმდეგობის ქედზე, რომელშიც ტრიალებს ეს კაცი.

აი ამისთანა ღრმა შეხედულება გამოიჩინა განსვენებული ჩრდაზიანმა თავის „სოლომონისაჲნი მკვლანუაშვილი“, რომელიც ამიტომ დარჩება ჩვენი მწერლობის ქვაკუთხედით.

ეს თხზულება პირუთენელათ იუურება ცხოვრებაში და გვაჩვენებს მის უმთავრეს აზრს, აგრეთვე გვახსენებს ჩვენ საერთაშორისო სინდიკატიზმის, რომელსაც უჭირავს ხელში სასწორი და ჭზომავს — ცალ მხარეზე ჩვენ პირუთენებს, მეორე მხარეზე ცხოვრების მიმართულებას. ახა, კაცის პირუთენება რას შეადგენს ცხოვრების სიმშობისთან! და ამიტომ პირუთენებასა სძლეეს ცხოვრება, თავისი წიგნით არდაზიანი გვეუბნება — აი, საქმე ასე არის, და ახლა თქვენ იცით. აიღეთ, დაიღეთ და იქნება დიქრთმა ჩაგონათ რამე ცხოველი აზრი და როგორმე თავს უშველეთ.

ახა ჩვენც ნუ მოვიყურებთ ყურსა და ჩვენც სოლომონსა ამბობთ ვინაა, რა დღეშია ჩვენადაც ჩვენ შიგნითა ვინაა პირუთენება?

VIII

როდესაც სოლომონსა პირუთენათ გვმოადის გვაზუ, ჩვენ ის მოგვწოდებს საშინლათ, ჩვენ შევხვდებით მის უმანკო ვსაღვანდობას; იმის პიტროსნებას. მაგრამ, აუცილ ჩინებდა ცხოვრების სარკეში, დაინახა ქვეყნიერება; იპოუნა საქმე, რომელიც მას გაუჩინს სარჩილს და ურომლისოდაც, ჩვენ კარგად ვიცით, ის უნდა გახდეს შიმშილის მსხვერპლი ჩვენ გქვანა, რაინ, რომ საწყალმა და საცოდავმა უმარწილმა ამოკუნა ლეგმა პურისა მაგრამ ერთი ესეც ვიუთხოთ, რა მისცა მან ცხოვრებას ლეგმა პურის მაგერ? რაზე აიღო საშუალოთ ხელი? რა მისვერპლი შესწირა ცხოვრებას ნაცვლათ ლეგმა პურისა? აქ უნდა დაუჭიროთ სოლომონსა ქადავე და ვაჭაქვეთნოთ აღსახება ნებისთვის ბეკრიც არდაუჭიროდებ. თითონ სოლომონსა გულოვასნიღა და პირადი ფაცია, თითონვე იგაგვიკის. მწუხარ

რებით სვიგონებ ჩემ წასრულს სიამყეს, მინდისიანობას და
 სამართლიანობას. ესენი მე გავეიდე გამტეხებულ ტყუილზე,
 რომელიც სკლის ხელს სოციალიზაციას — ჩატყუილებდი
 იმით, ვისგანაც ვუდღულობდი საქონელს, ვატყუილებდი აუ-
 რეთვე იმით, გინც ჩემგან სვიდღულობდნენ. მასმ და წყალში
 უნდა ჩავკარდნილიყავ, როგორც მეცხოვრავ, ხუკი უტყუირობ-
 ბით ვერა სასსარს ვერა ვსკადამდი! მართალი უთქვამს ამის
 მთქმელს:

კტუ წას სვიტა ჩისნა ბუდით,
 ბუდით სასით სლესა ტუდით!

ამ სიტყვებს დაჰმარცხობს სწოლომანა და ვინ გსმტყუ-
 ნებს იმას? მშიერი ხომ ვერ მარკადებოდა, მართლად?

თნითონ ჩვენი უშექილო და უძგსავსო ცხოვრების მარ-
 ლბა, რომ შეუღლანუაშვილმა სული მარტყუ ტყუილსა თითონ
 გარკათი მცის, შეგნებუღბ კაცია, რომ მარტყუანებს არ შეად-
 ტენს კაცის დირსებას, ტყუილბ არწრის პატრიოსანი ზღამიანის
 სელობა. მასმ თუ პატრიოსნებასთან დანწმარული ვქვს ჩვენ სო-
 ლომონ ისაკინს, ჩვენ შეგვიმღინს ვსთქვანთ, რომ სოლო-
 მინმა, მართალია, გარჩენილ გინტრებს მიაფუჭთსა, მაგრამ
 არც თითონ დაწინ ისეთი სპეტაჰი და უტყუილო, როგორც
 ჩვენ მას უყურებდით თავ-და-პირველ. მსმსადამე, სწოლომონს
 დაავდა შავი ლაქა, რომელიც მას არ ამლევს ნებსა ამყობი-
 სასს ჩვენს ვაქვით რომ ცხოვრება მალას ატრის უოკვლს
 კაცსა, რომ თავი მრუდი გზით აცხოვრებს უკვალ პატრიოსანი
 გაცისრვის. ეს მეტათ მშიმე უღელია. აქ კაცმა მარტყუებით,
 შეუდღულათ უნდა ცამოღლებოთ თავის მომძეს ლეჰმა და მით
 ტანტკანურონ ტყუილები. სასაკვირველია, ჩვენ აქ შეგვიმღინს
 გავიმართლოთ თავი ამ მოწმინებით, რომ ერთი კაცი ესმ-

რებს მეორეს, ერთი ხელობა მეორეს. მებაღე ეხმარება მე-
გუთნეს, მეწისქვილე მეღებეს და სხვანი. ერთ კაცს არ შე-
უძლიან გააკეთოს ყოველივე, რაც მისთვის საჭიროა. ამიტომ
ყველამ განაწილეს საქმე და ერთმანეთს შეედიან, ერთმანეთში
სცვლან თავიანთ ნაწარმოებს. მასთან ყველა ჩვენგანი ცდილობს,
რომ რაც შეიძლება მომატებულათ დააფასოს თავისი შრომა და
იაფათ იყიდოს სხვისაგან. ამასში ერთი კაცი ატყუანებს მე-
ორეს. მებაღე ხელს უჭერს თავის მწვანელს, რომ იმაში ბევრ-
ი ზურგი მისცენ; მეზურე ცდილობს, რომ ნაკლები გამოიღოს
და მომატებული მწვანელი იშოვნოს. აქედან, დღეს შენ მო-
მატეუბა, ამიტომ რომ შენთვის სასარგებლოა ჩემი მოტყუა-
ნება; სვალ კიდე მე მოგატყუებ, რადგანაც შენი მოტყუება
კიდე ჩემთვის არის საჭირო. ამიტომ, რადგან რჩევს ერთი
და იგივე წადილი გაქვს, ჩვენ ერთმანეთში გამოვალთ იო-
ლათ, ბოლოს არც შენ იქნები წარალში, არც მე. ჩვენ გვე-
გონა ერთმანეთს ვატყუებთ, მაგრამ ორნივე ძმურათ გამოვე-
ლთ თანაბრათ მოტყუებულნი. კარგი იქნება, რომ ჩვენ არა
ვსცდებოდეთ და არ გვინდოდეს ერთმანეთის ამო მოტყუე-
ბა. ჩვენ საქონელს ერთი ფასი ჰქონდეს: მოხვიდე შენ, ჩემგნით
წაიღო სარჩო, მოვიდე, მე შენგნით წამოვიღო. აქ უფრო
სინდისი წმინდა იქნებოდა.

მაგრამ ძნელი ეს არის, რომ საქმე ასე ია-
ფათ არ გამოდის, ჩვენ სოლომონ მეკვლანუაშვილი ატყუ-
ებს არა მარტო ერთსა და ორ კაცს, იგი თავის ტყუილს
მოზღებს თითქმის მთელ აღმოსავლეთ საქართველოსა და
სომხეთშიც გადადის, თავისი ნაწარმოები კი სრულებით არა
აქვს რა. ის სხვის ნაოფელ-ნადაგებსა სუიდულობს და მეტე
ყიდის. ის სხვისა საქონელის ტრიფლში მდიდრდება. მართა-

ლი, კაცია ირჯება: გლესს მიეგებება ქალაქს გარეთ, ტყუილათ არ ჩამოიყვანსლა ქალაქში, იყიდის მისგან სავაჭროს, გლესს უმოკლდება გზა და შინ ძალე მიეშველება თავის სახლობას; მერე სოლომანას მოაქვს თავისი სავაჭრო და თბილისელებზე ჭყიდის. ამ შუა-მავლობისთვის შეეკრება ერთი ღუკმა ჰუარნი. მაგრამ როდესაც ამ შუა-მავლობისთვისვე მეჯღანუაშვილი მილიონობითა ჭკრეივს ფულებს, ეს ვი არ ეკადრება სინიდისიერ კაცს. რაში ერგება ამოტელა საწყაული? რაში იღებს მილიონს? რომელი ნეტარება მიავლინა საზოგადოებას? — ერთი ნემსი რას ჭკვია, ისიც არ გაუკეთებია მეჯღანუაშვილს!... მაგრამ ნუ გაკვიცხამთ ჩვენ სოლომან ისაკიხს, პირველი მიტომ, რომ თითონაც კარგათ ჭკრძნობს თავის დაცემას, თითონ კარგათ იცის, რომ რაკი ის ერთხელ აჭყვა ტყუილს, იმის შემდეგ ჩვენ თვალდგან დაგვეკარგა ის პატროსანი თვრამეტის წლის ახალგაზრდა, რომელიც ასეთი დევნილი იყო ქვეყნიდან და ამ ნაირათ სოლომანამ სრულებით არ გაამართლა ჩვენი იმედები. იმან ცხოვრებიდამ აიღო მთელი ვეებართა ტომარა ტალასისა, გაიმურა, გაიყანგა სასე და არც ამ ლაფის ჩამობანას ცდილობს იგი. მთელი თავისი სიცოცხლე სულ მარდათა სწირა. პირველათ რომ ზნეობის ცეცხლმა გამოყარა ვეებართა ნაპერწკლები, როდესაც იმან უცებ დაანება თავი წამსდარ ბიჭებს და გადასტა გარყენილების უბსკრულის ნაპირიდგან პატროსნების ბილიკზე, ეს გამბედავი მოძრაობა ძრეულ გასასარი იყო. მაგრამ დღეს ჩვენა ვსედავთ, რომ ამ ცეცხლის ნათელმა მარტო თვალები აგვიბა, მოკვატყუა, ვითომც სოლომანი არ შეეკრევა დაცემულობის მორეკსაო. ეს მოძრაობა მხოლოდ მოძაკვდავის უკანასკნელი სიცოცხლის ნიშანი იყო, უკანასკნელი ბრძოლა სიკვდილთან.

IX

რას ეძებდა მედიკალიზაციის ფუნქციონირებაში და რას მოუწია მათთვის?

რაკი ჩვენმა საზოგადოებამ სოციალურად ერთსულ შექმნა ადამიანების ცხოვრების ტალღაში, მეტი ამ ტალღამ გაიტაცა იგი შუა-სტრატეგიაში და იმისი თქმის განმარტება ადრე შეიძლებოდა — თითონ არა ცდილობდა ნაპირზე გამოსვლას, სხვას კიდევ მასთან საქმე არა იყო ქონდა. მეტი ისე შეეჩვიოდა ცხოვრების მოწყობაში ადვილად ცურვასა და აქეთ-იქით ქანებასა, რომ იგი კერძო კი წარმოადგენდა სხეულზე ყოფნას. ის უფრო და უფრო შუაში იწევდა, უფრო ღრმად ეფლებოდა, ვიდრე მდინარე შეტოვებდა იმ ადგილას, სადაც ღრმად და თამბაქო დაცურებენ უზარმაზარი ვეშაპები და ერთი კუდის მკურნალით მთელ სოციალურად ღრმად შიგ მსხდომადე ადამიანებითურთ. სოციალურად ბიჭი გადაიქცევა თითონაც ვეშაპად, რომელსაც გაუბრუნებულს სასიყვარულო — სოციალურად ისაკინი მედიკალიზაციის დღეს სოციალური უზარმაზარი ვეშაპია.

მანამ ერთი ეს ვივითხართ, რათ გამოიცვალა ასე საშინლად სასე ჩვენმა სოციალურად? რისთვის მიჭერ სულითავეს დიხსების დანგრევას და რათ აღიშენა ტყუილების ტამბაკი? რათ დაიდო ამოტყდა საზოგადოებრივი სიმდაბლისა? ჩვენ კარგად ვიცით, რომ სოციალურად წინაა არა ქონდა ფუნქციონირება სიყვარული იქამდის, რომ კაცმა ყოველგვარი დაივიწყოს, ყველაფერი მოითმინოს, მდინარე კი იფუნქციონირებდეს რანდურად გადაიქცეს.

ერთი ბეწო ღვთისნიერი ბიჭი, რომელსაც თავის დედა

ში არ მოელოდნენ, თუღის სიმრავლე სუთსა და ექვს მანეთს
 ზე ზეით, უცებ ტყავიდაძა ძვრება, რომ ერთი წლის განმ-
 კალაბაში რცდა თხუთმეტი თუმანი გამოჭკრას ხელტასოცში
 და, ამ წარმატების შემდეგ, გატაცებით მზინდომოს გამდი-
 დრება, მასთან დიდი გამდიდრებაც, კიდევ არას ვიტყოდით,
 რომ სოლომანი ყოფილიყო სრულებით სეპჩი, შეუგნებელი,
 აჯამი ვატი, რომლისთვისაც ტყუილსა და მართალს წრავითა-
 რი განსსკავება არა აქვს, თუგი ორივე ემსახურების მის ჯი-
 ბეს. ჩვენ ვიცით, რომ სოლომანს თითონაც იტანჯება თავის
 ტყუილებით, თითონვე ჭხედამს ამაში თავის ღირსების დაცე-
 მას, თითონვე აწვება, რომ თავის სიტყვასეში ერთსევე არ
 უწინია სწორეთ.

პირველათ იმას უნდოდა მხოლოდ, რომ ცხოვრების
 ტანჯული არა ყოფილიყო ჭსურდა, რომ თავისი ოფლით
 სიამოვნება ენახა. ერთი სიტყვით, თუღი მხოლოდ იმისთვის
 უნდოდა სოლომანს, რომ სხვისი მუნათი არა ყოფილიყო,
 თავისთვის გაეჩინა საკუთარი კეთილ-დღეობა, რაც ჩარჩუ-
 ბიჯს შეშვენის. სოლომანი ასეთ უბედურ მდგომარეობაში
 იყო, რომ ის ვერც ჭი ფაბედავდა სიმდიდრეში წარმოედგინა
 თავისი თავი. პირველათ იმან გრემი-გრემი მოაკვარა, ითმი-
 წა საშინელი ღარბული ცხოვრება, მუშაობდა მხოლოდ იმი-
 ტომ, რომ იგი იყო ამაყი ახალგაზდა, რომელიც ვერ გაიქ-
 ტებდა თავს, ვერ დამცირდებოდა ისე, რომ წასულიყო და
 მთხოვრობა დაეწყო. მასთან სოლომანს ისეთ ჭკვიან ბიჭათ
 ჭიცილობთ, რომ ამას შეუძლიან თავის აწმყოფედაც და მომა-
 კალსედაც ფიქრობა. ისა ჭხედამს, თუ რა შედეგი ექნება, რომ
 იმან დაიწყო, თუღების წინდაუხედველათ ფლანგა- იმან იცის,
 რომ დღითი დღითრათ თუღის მოკება და ხარჯვა მაკლდნათ

ვერ გამოიყვანენ მას სიღარიბიდან. იცის, რომ უჩინოდ წამოიჭრება მისი თავზე ცა, შევითხვევა შავი და ხალხმიანი დღე, როდესაც იმას აღარ შეეძლება მუშაობა. ამ აზრისა ეშინიან სოფომანს. ღუშაობს დაუდგრომელივ, მხნამ სიკვდილი შობდავს. იცის, რომ სიზარმაცით არაკის არ აუშენებია ქონი, ახსომს, რა დღეში დაჩინენ ისა და მისი დედა, რომ დესაც მოკვდა მამა და არათეორი საცხორებელი წყარო არ დაუნაჩინეს სახლობას. აი, ყოველივე ეს კარგათ ესმის და ამიტომ ცდილობს, რომ რამდენსამე თემის დაუჭიროს თავი, აღარა ნახოს მეორეთ მწარე დღე და მასთან, თუ სახლობა უფლება, არც ისინი იყენენ სრულ ებიზუნუგეშინი.

სოფელი მისთვის არ იზრუნავდა, მის ცოლშვილს არა უნებ უზატრონებდა პატრიარქის უნებთან. სოფომანს არ დაავიწყდება ის უშეკრი და უნამუსო წადილი, რომელიც დედა-გაიანეს განუცხდა საჩქის ბეჭაშვილმა ღრჯოლების მამაკანკალი ბებრის ჩონით. უპრკათ იცის, თუ რა ნაირათ შეუწყინარებელი ყოველ დაჩობთან ქვეყანს. ისიც კაცია, მძასაც, ადრე თუ გვიან, უფლება ცოლშვილი, ისიც არ გადაჩნება სიკვდილს, და როგორ უნდა წარმოიდგინოს გულგრილათ, რომ იმის ცოლშვილიც ასე უნუგეშიათ უნდა დაჩქეს მის სიკვდილის შემდეგ, როგორც თითონ დაემართა მამის შემდეგ? სოფომანს ნათლათ ახსომს დედის დაპატრონებ მეთწარსულ ცსწერებაზე. ღრჯოლების ბებური და მეწვრილმანუებ არ გამოდინან მისი მქსსიერებდგან. აი ამიტომ ბულებს ჩვენს ახალგაზდა ძილს, აი, ამიტომ ხვრათიენს საშინელ და წარმოუდგენელ გაჭირვებას, ამიტომ იგი უკან არ აწევს ქვეყნის მოტუებაში, ამიტომ ის ასე ეკიდება ცხორებას, როგორც მტერი, ჭტლწამს მას, რას გამოგლეჯავს იმ შესაძლებელია.

თავის დაცვა, სიცოცხლის სურვილი, ძირითადი თავისი-
 ნების სიყვარული, ესეი ყოველივე ის, რის გამოც ჩვენი სო-
 ლომონი ამბობს, რომ „ვისაც თეგზი გინდათ, თეგზიც სველ-
 გქონდეთო“. ვინაც გინდათ, რომ ცხოვრებნ ზარში არ გა-
 თურთხებდესთ და ცხოვრში მძვინვარე გაწურებდეთ, ნუგან
 დანიხრებთ, კიდრე მკლავშინ ძაღლს მკვდევთო.

ამ გვაჩათ, მკვლან-უაშვილმა ცხოვრებდა ტყლასში. იმიტომ
 შედგა თეგი, რომ იმას არ უნდოდა თურთხურთხურთხურთ
 გრლებში არც თავისი და არც მძმარედი სასლობის სიარ-
 ლი. ცხოვრებამ, ქვეყნის ქეონომიურძე მდგომარეობამ გაუტ-
 ლა იმას საქმე იყამდის, რომ მარტო ტალახში ვღა ნახა მან.
 სიცოცხლის წყარო. სრულებთს უნუგეშობთს გამო, დაიწკა
 პირველადი ღია შეუდგა ქვეყნის მოტეუებას.

მასინ მკინდლმა იმან სიძლიდრით სასუელის გეტეუბა
 რომდესაც გატარებდა ჯერ შეახვია ნუგულეუგანებისა ტანას, რომ
 თეულები ემსკნა მავნ ღლისსავის, და რომცა დარწმუნდა, რომ
 ამავე სელის მოტინობთს გამდინდრებაც შეიძლებას, მასინა თქვენ
 ბარქმ მილიონებინც შეეყარა.

აი, მასინ სრულებთს დაავიწუდა სოლომანს პირველი
 მხვანი სულმოტეილი ცხოვრებინც. იმას უნდოდა მსოლოდ,
 რომ საჩიტ ემოგნა თავის და სასლობის სასიამოვნოთ, გაუ-
 ტარებელი სიცოცხლისთვინც. მადრამ ჩავთ ხეულებთს ცხობისთ-
 ლებამ ის გადაქცია ნამდვილ ასკეტათ, თეულებმა შეტეუტეს
 თავი, მასინ სოლომონს ძლავს უნდოდა, რა საყვარელი თე-
 ულების გარდა ის ასულივით თრთინ, თეთო გრემსე ცო-
 დვიანივით განკაღებს, რომ ცალი თეული არ მოაუდეს ამინ
 ზარმოს, — თავს ყოველ განსაცდელში ჩავადებს, მოლონდ, რაც
 შეიძლებას, მომატებულ თეული შეინახოს!

ერთი: ფიფისას, კაცმა, რა თაქში უნდა იტყოს, იმორტელს
 რქორებს, რომდესაც ბითონ ზომ დაბრანძული და ნახევარზე
 მშობიანი დაიარება და ახლა თავის სასლლობას სომ, არაფერს სი-
 კეთეს არ აჩვენებს, უკუღანი სპინელ სილარბეს და ჩამორქუ-
 შულ დღეს ატარებენ. მამა თქვის დანაშნულებს ვერ ასრუ-
 ლებს შვილებისადმი თავის დღეში იმას თამარსთვის ზრ
 გაუცინია, თავის დღეში მისი გული არ გაშლილა მამობრივი
 ალერსით ცოლშვილისადმი. დეკსმეტი წლის თამარს და მთუ
 ლი რცი წელიწადი ვვარ დაწერილ სოფიოს უკვირთ, რომ
 მათი შინა კაცა ერთსელ მანსე შუბლ გახსნილი დაინახეს,
 აქამდის რაგორც თამარს, ეგრეთვე მის მამას თავისი
 მამა ეგონათ ერთ უბრალო მთარავართ. არავის არა ჰქონდა
 მოლოდინი, რომ იმათფერს რომდისმე გაჭირებაში ამოიქე-
 დამს მიზე, დაუცხოვრება გაათობს მათ ცოტათი მანსე.

მამ წათ უნდა სოლომანს თავისი თუელით სამსე ორ-
 მად, თუ გი წყნავის ვერ განხარებს თავის სიტყვებსში? საუ-
 ბედურათ, უნდა ვთქვათ, რომ სოლომონა უმიწნათ აგრძე-
 ვებს თულებს... მაგრამ არა, გამასაც აქვს მცნანდ, რომ მდი-
 დარის სასუქანადამსასუროს ქვეყანაზე.

ბოლოს დროს გი ჰგონობს ჩვენი სოლომონი ფსკიანი
 და გული სტევიკა, რომ ასე უბრალოთ წინსდწხა გჟელი, და-
 კარგა უკეთესი გრძობანი, უკეთესი თქრები და გადაიქცა
 თულის ერთათ.

იმის მაგივრად, რომ სოლომანს დაებადნა თავისთვის
 ტბილი და ბედნიერი ცხოვრება, გაესარებინა თავისი სასლო-
 ბა და საკუთარი გული, გამსდარიყო ღირსეული მამა ღირსე-
 ული შვილებისა, — იმან მწარეთ გაატარა თავისი წუთის სო-
 ფელი. ამის მაგივრათ სოლომანმა დაუწყო წარმოუდგენლათ

მხელი, საშინლად მძიმე და ერთგულად სამსახური ფულებსა, რომლებიც ვერ დააფასებდნენ თავის დღეში ვერც იმის თავგანწირულებას და ვერც მის ბეჯითობას. ამას თავისთ შვილები, თავის ცოლი ან მოგონებია, მანამ კარგად და სანგრძობელივ ან დაწვა და დადაგა ისინი სიცივით, შიმშილით და ძუშაობით. ის გამოუდგა მხოლოდ ფულებს. ფულებთან იმას სრულებით დაავიწყდა ყოველივე-ფერი, დაავიწყდა აგრეთვე სჯეუთარნი თავი. ფულებმა გაუთხარეს მას რძე, რომელიდგანაც ჩვენნი სოლომან ასაკიანი ველან ამოვა, გინდა დღეს-ოთხმოცე წლის მოხუცმა ან წლამდინ კიდევ იცოცხლოს. უბრალო ჩაჩხუა რამა ყოფილიყო, ლაგოდანელი დალაქი ან ეცდებოდა მის მოტყუებას, თითონ სოლომანი კასეთს არც კი ნახავდა; გინდა რომოცაღმე წასულიყო, ვერ მოტყუებდებოდა; ამიტომ რომ იმას ქალაქშივე ეყოლებოდა ვინმე გულზე მოკიდებული. მასთან ეცოდინებოდა, რომ იმას ოთხას თუმიანს და ორ კენახთან ქალს აჩავის მისცემდნენ. აქ კა დაწმუნებული იყო, რომ იმის მოტყუება აჩავის ეწადებოდა. ის კი არა თუ მასინჯი ქალი ცალკე დაჩხა ხელთა და მზირთვითაც ოთხი მანეთისაც არა ჰქონიარა მხს ცოლსა. აი, სიმდიდრემ რომოც გაუთხარა მას სამარე! აქამდის სინაწულ მოკლებულმა, აქაც მოიწვევია გული. და მერე ხომ მთელი იმისა სიცოცხლე მხოლოდ ერთი ვრცელი რქროს ჯაჭვია, რომელიც შესდგება მწუსარების და ვაი-ვაგლანის რგოლებიდგან.

ჯერ კარგა დასტანჯავს თავის სახლობას, ყურს ან მიუგდებს თავის შვილებს, არც კი ახსომს, რომ იმას შვილები ჰქვანდნენ სადმე. და მერე, როდესაც მოკლენ ასაკში, ქალი გასათხოვარი გახდება და ჯუჯი ჯვარ დასაწერი, მხოლოდ მასინ. ასიც შემოტყუებს წყალბობთ, შეაბრალებს თავის ცოლ-

შვილსა და გამოაჩენს უთვალავ ოქროებსა. უნდა ესლას მანინც
 ასიამოვნოს მათ და ისიამოვნოს თითონაც. მაგრამ რაღა
 დროსია! დაგვიანებულა, ჩემო სოლომონ ისაკიჩ. წავიდა
 ძვირფასი დრო, გაქტკა უკვალთ. ესლას ათასი კოშკებიც
 რომ ჰიშენო, აავსო თვალთა და მარგალიტით, ააყვავო და
 ააჭრელო შენი ცოლ-შვილი და შენი თავი ძვირფასი საც-
 მელით, თვალ-მარგალიტებით, იტრიალო ასრეთ წოდებულ
 „მძალ საზოგადოებაში“, უასცვითო თეატრის ლოყები შიგ
 ჯდომით, -- ესლას, შენი მტერი, შენ მავით ველახასა იქ. ამეუ-
 ბის კემოვნება თქვენ სრულებით არა გაქვს, დაიარებით,
 შენი თქმისა არ იყოს, მხოლოდ იმიტომ, რომ სსკები, მდი-
 დრები, მაგრე შერების, თქვენცა ჰმაიმუნობთ, აჩვენებთ სსკე-
 ბსა, მითომ „ჩვენც აქა ვართო!“ მაგრამ თქვენ დიდი ხანია,
 აღარა ხართ. თქვენზე გული ვერ მიუვა განათლებულ ადა-
 მრანს. რაინდიც არ შეირთამს თქვენ თამროს, თუმცა სალო-
 მე ათჯერ დაჯერებული იყოს, რომ მას აუბამს ფულებით
 თვალებს. თქვენ დიდი ხანია გააუბედურეთ თამრო. თვენთვის
 ეკროპიული ცხოვრება სრული ტანჯვაა. ამიტომ, ტყუილათ კი არ
 ამბობს შენი მეუღლე, რომ ისევე ცისის უბანში, თქვენ ძველ
 ქოხში, გერჩივნათ უცხოვრება, ვიდრე სოლოლოაკის უკეთესს
 ხანლში. მართალია, იქ მშვიდრები იყავით, მაგრამ იქ ჯანზე
 ხომ მანინც კარგათ იყავით. თქვენთვის შეჩვეული ჭირი შეუ-
 ჩვეველ ღზინზე კარგი გამოდგა.

VIII

ასე უგემურათ და უგუნურათ განვლო დღენი ჩვენმა
 სოლომონ ისაკიჩ მეჯღანუაშვილმა, როგორც თავის საკუთარ

რა ბედნიერებისათვის, აგრეთვე თავის ცოლ-შვილისთვის. ახლა გადავაკლოთ თვალი, თუ რა მოუტანა ჭკეყანას ჩვენმა მეკლანუაშვილმა თავისი სიცოცხლით? ამოვიწერ მეტათ შესანიშნავ მინუშს, თუ რა რიგათა ვაჭრობდა ჩენი გმირი.

„— ახა, ჩემო საყვარელო! რავდენი ვაჩია აჩის და რა გორ ჭყიდი?

— თორამეტი ვაჩია განლავს; ორი მანათი მიბოძეთ.

— ეჭ, ჩემო საყვარელო! ასეთი ფასი თქვი, რომ ჭკეყანედან ახლო იყოს; სწორეთ გითხრა, ორ მანეთათ არ ღირს და არც აჩავინ მოგცემს მაგდენ ფულსა; სამ კარგათ იცი, ფულნი ქვიშასაკით წყალში არა ჭყრია, ანუ მანტასაკით ტყეში არ მოდის.

— ეგ კარგათ ვიცი, და თქვენც კარგა უნდა იცოდეთ, რომ ვაჩიებიც ტყეში არ იხდებიან, რომ ამათაც მოკლას და გაზდა უნდათ, რომ შორის სოფლიდგან მოკლივარ.

— მამ სწორე ფასი რა აჩის?

— ცხრა აბანი.

— ოჭ, ღმერთო ჩემო! რა ღირს შაგვექნა, სუთ გროშიან ვაჩისაც კი ფასი დაედო! ვინ გაუძლებს ამისთანა სპინელ სიძვირესა! ახა, ღმერთი რათ მოგვცემს კარგსა!

— მე იმ ღირს მოვესწარ, რომესაც ქალამანს ვუიღულობდი ხოლმე შაურათ და ორ შაურათ; ახლა კი ათ შაურათაც ვეღარ გვიშოვია. თუ თქვენ ქალამნებს ფასი მოემატა, მითომ ჩვენს ვაჩიებსა ფასი რატომ არ უნდა მოემატოს?!

— გსედავ, ძმაო, ჭკვიანი კაცი ხარ, მაგრამ მვირათ კი აფასებ ვაჩიებსა. ოთხი აბანი მოგცე?

— ვერ მივცემ.

— ოთხ-აბან-უზაღთუნბ? — ეს რა უთხარი, თეთრი ფულნი

ამოვიდე და დავანასვე ვაწიების ჰატრონსა, განგებ, რომ დამებრძაკებინა ფულის სილამაზითა.

- მაგისტანა ფულები ბევრი მინასავს, მე არ მხკვირს.
- აჭა, მანათი!
- არ შეიძლება.
- მაშ რას ითხოვ?
- უკანასკნელი ფასი—ცხრა აბაზი.
- მაიცა სად მისვალ! აბა მიჩვენე შენი ვაწიები.

აი ვაწიები, გაშინჯეთ; თვითა ამისთანა ვაწია აქ, ჯმ მოედანზე, სამ შაურათ ისუიდება, მე კი გთხოვ რა-რა შაურას; სუთ აბაზს რომ იძლევი, ღმერთი არ არის თქვენში!

— უჭ, რა გამსდრები არიან, თითქმის არა გიჭმევიანა.

— მართალია, გზასედ არა მიჭმევიანა-რა.

— მაშ რადას დიდ-დიდს იძინი, მე დალოცვილო! განა გამსდასა და მსუქან საქონელს ერთი ფასი სძევს?

— აქ ნება-ყოფილობით უნდა იყოს ვაჭრობა. თუ არ მოგწონს სავაჭრო, თქვენ თქვენთვის, მე ჩემთვის.

— აჭა, სუთ-აბაზ უხალთუნო.

— არ იქნება.

— დაიჭი, დაიჭი ეჭვისი აბაზი; ამასაც შენის სათრისთვის გაძლევი, თორე...

— რას მანბიყვებ, გამიშვიო.

— სად მისვალ?

— წავალ, ქალაქი დიდია.

— მაიცა, მაიცადე, ერთ სიტყვას გატყვი.

— აჭა, მოგიცდი: მითხარე ერთი სიტყვა.

— აი, ძმაო, რას გატყვი. აქედამ სიონამდინ რომ წავიდე, ჯერ ერთი რამდენ დროს დაჭკარგავ; მეორე, ქალამანი გაგიცვლება; მესამე, ვაწიები შიმშილისაგან უფრო შემსუბუ-

ქედებიან, იქნება კიდევ დაიხრცნენ, და მასზე, რასაკვირველია ანაგინ მოგტეოს ექვს აბაზსაცა. ჭკუას ნუ დაჭკარავ.

— ასე, დიქრო ჩემო! ეს რა ჭირში ჩავერდი! სად გაგონილა, რომ კაცს თავისს სექტხელზე უფლება არა ჭქონდეს, მანამ არ გაუხდის. აღარა ვყიდი, თავი დამანებეთ.

— სომ არ გაგიუბუქხარ, ოხერო! ვინ გეჭიდებს! ჭანაბამდის გზა გქონდეს, მაგრამ ამასაც კი გეტყვი, ჭკვას წავაგებ, ქართველი სსვა ვინ გოფილა ჭკვიანი, რომ შენ იყო?

— გაწმუნებ, აქამოდე მქონდა ჭკუა, და მას აქეთ, რაც შენ შეგხვდი, ჭკუა დაგვარე, ასე გაშინჯე, აღარ ვიცი, ექვსი აბაზი რავდენი ფულია, გამარჯვებით. “80—82 გვა მაგრამ გლეხს მანც თავს არი დაანებებს. დაუსევს თავის მეგობრებ-ჩარჩებსა. შეამავლათ და ისინი იქამდის მახბეჭრებენ თავსა, რომ შვიდ აბაზათ გააფიდგინებენ გლეხს თავის ვარჩებსა. „საწყალი გლეხი კაცი დაღონებული და თავდაკიდებული წავიდა. მე კი მისარდა, რომ იათათ ვიუიდე ვარჩებიო,“ გვეუბნება ჩვენი მეკვლანუაშვილი, რომელმაც იქვე გასადა ეს ვარჩები წყვილი ხუთ შურათ და ჩვიდმეტი შურათი სელათ მოიგო.

უნდა მოიგონო, მწითხველო, რომ ეს სტენა იმ დროსა ხდება, როდესაც მეკვლანუაშვილი ფულში უელამდინა ცურავდა. ამ დღეს მოუხდება იმას ფულები დათვლა. ესლა ჩვენ ის უნდა წარდგინდგინოთ, თუ მეკვლანუაშვილი დღეში რამთენ ამისთანა ვაჭრობას ჩადენდა, რომ გლეხი კაცისთვის რჩი და სამი აბაზი შეტი ექმრო! მაგრამ ჩვენ ამ მინუსს ნულა-რას მიუმატებთ. აგზ თავას თავათ უფრო ბევრს ამბობს, გოდრე ჩვენ შეგვიძლიან ვთქვათ.

ამ სახით, მეკვლანუაშვილი ჭველეფებს უკვლას,

ვისთანაც კი დაიჭერს საქმეს, რა გრძობისთვისაც კი ახრ-
ჩობს და გულის უღონებს კაცსა. ოთხი ახაზი რაღა სათქმელია,
როდესაც თავის ზრმობაში თითონ ეგულება ოცი ათასი თუ-
მანი და იქ კი იმყოფება ოთხმოცი ათასი; გლეხი კაცისთვის
კი ჩვიდმეტი შაურის დაკლება, ძალათ სულიდგან გამოგლეჯა
გაღარბებას შეადგენს: რამტოლს შეუგურთხებს საწყაღს იმი-
სი ცოლი, როდესაც იგი თვრამეტ წარიაში მიიტანს შინ სულ
შვიდ ახაზს! რანაირი ტყუილი მიზეზები უნდა მოაგვაროს,
რომ თავის ცოლთან გაიმარტოლოს თავი ასეთ უხეირობაზე!
რა გაუვიდოდა საწყაღ გლეხს ამისთანა გამოქნილ ოსტატე-
თან, როგორც სოლომონა და მისი ნაცნობები იყვნენ! მკითხ-
ველმა უნდა წარმოიდგინოს, რომ თუ ასეთი მარჯვე გლეხიც
კი მოტყუვდა და მწარეთ დაბრუნდა სასლში, რაღა უნდა
ეშველოს საწყაღ გლეხს, რომელიც პირველათ ჩამოდის თბი-
ლისში თავის ნამცეცი საჩიოს გასაყიდათ!

ამისთანა ოსტატობამ და გლეხების კალში ჩაგდებაში
ჯამდიდრს ჩვენი სოლომონ ისაკიჩი, იმან აუკსო ფუფათ
გული, სული და ჯიბეები. გლეხის ზარალი სოლომონის ჭი-
ბეებს არგებდა. და ასრეთ ჩვენი „პატრიოსნებით“ გამდიდრებული
კაცი, რომელსაც არავითარი ავანკობა არ ჩაუდენია, კაცი არ
მოუკლამ, გარყენილობა არ უქნია, ეს კაცი წრებელსავითა
სწურამს გლეხის სისხლსა და ხორცსა, გლეხის ოფლსა და
შემოსავალს. ეს კაცი გადასწოლია გლეხების ღრუბლიან დღე-
სა და ღარ ამღევს მას გამოდარებას.

ეს ყოველივე კარგათ ესმის ჩვენ სოლომონ ისაკიჩს,
მოიგონებს სოლომონ თავის საქციელს გლეხებთან აღებ-მიცემო-
ბაში და ედება გულზე ცეტხლი: იწვის. მაგრამ, ამით მანც
რას უშველის ან თავის თავს, ან გლეხებს. იგი დღესაც იმა-
ვე ძალდატანებით უიღულობს გლეხებიდგან, როგორც მუდამ.

IX.

ამ სახით, მეჯღანუაშვილი ქვეყანაზე მოსულა ანტ თა-
ვის სასიამოვნოთ და გასაბედნიერებლათ, ანტ ქვეყნის სასარ-
გებლათ. იგი როგორც თავისი საკუთარი უბედურების ამშე-
ნებელია, აგრეთვე ქვეყნის უმიზნო მომატუებელია, ქვეყნის
სისხლის მსმელია.

ზოგი სოლომან ისაკიხს დაუწეებს ჩაქოლვას, შეკურთ-
ხებას, ამის გამო. მაგრამ ჩვენ ისრევე გულწრფელათ გვებრა-
ლება მეჯღანუაშვილი, როგორც ყოველივე, ვინც ქვეყნის
მსხვერპლათ გამსდარა. მართლათაც, დიდი შეწუნალების ღირ-
სია ვატი, რომელიც თითონვე ჭკმნობს თავის ცხოვრების
სიფუტეს, რომელიც ჭხედავს თავის დაცემას და სიყვარულით
იგონებს იმ დროს, როდესაც იგი იყო უმანკო მტრედივით
სუფთა და უცოდველი. ბევრიც რომ გასწერეთ მეჯღანუაშვილ-
ზე, მაინც იგი დაწმუნებულია, რომ მისი უბედურება ცხო-
ვრების უმგზავსებაზეა ამენებული. ის მუდამ გეტყვით, რომ
გარემოებამ გამოხრა მისი უკეთესი თავისებაები, რომ გარე-
მოებამ გამოჭგლიჯა მას ჭახურობის ღირსებაები და იმათ მან-
გიერთათ მიუთითა ათასწაირ სისამაგლეზე, ჩაუგდო გულში
ყუჭი აზრი—თავკვიით ეზიდნა ცხოვრებიდგან მარცვლები
და ემარნა რამოში, რომ ვერც თითონ გამოცხო პური ამ
სოროლიდგან და ვერც სხვას ერგო მათგან. მეჯღანუაშვილი
მწარეთ იღიბება ცხოვრებაზე, თავის გავლილ და აწმეო დრო-
ზე და ვერსად ველარა სცნობს თავის პირისასეს.

აი, ეს შეწუნებული მდგომარეობაა ჩვენთვის მეტათ
ძვირფასა. იგი გვამლევს ჩვენ იმ იმედსა, რომ ერთსელ თუ

კაცში ღრმით ჩაინერგება ჰატიოსნების ცეცხლი, მისი ძირიანათ ამოგლეჯა გულიდგან თვით მილიონებსაც არ შეუძლიანთ. ამით ჩვენს ვსედავთ, რომ თითონ სოლომან ისაკიჩი უკმყოფილად, მომდურნავია თავისი მოქმედების და გარშემო რტყმული ცხოვრებისა. ჩვენს ვტყობულობთ, რომ არც მილიონები შეარიგებენ გონიერ კაცს ცხოვრებასთან.

და ამიტომ, ჩვენ, ვინდა ცხოვრების წყობას უყურებდეთ ისე, როგორც ციდან მოკლენილ ხეტარებსაც, მანც უნდა ღრმით დავაკვირდეთ მის მდგომარეობას, როდესაც ასეთი მოხუცებული კაცი, როგორც სოლომან ისაკიჩი, მოგვითხრობს, რომ ცხოვრება კაცის მომხიბლავი და დამდაბლებელია.

მაგრამ აწა, ჩვენი ქვეყნის ცხოვრებას თითონ ჩვენც არ ვაღმერთებთ, აუშტა იმდენი შსამი არ დაგვილეკია მასში, რაც ჩაუსსამ სოლომან ისაკიჩის თავის გულ-მუცელში. ჩვენს ვჩედავთ, რომ კაცი, რომელსაც არა აქვს გამაგრებული შესედულობა ცხოვრებასეც, არა აქვს გამორკვეული ჰატიოსნის სავალი გზა, როდესაც მას არ შეუძლიან იზოვნოს თავის გულში მაგარი და უტყუარი ინსტიგტები, თავის ვონებაში ნათელი აზრი სასოგადოების და პიროვნობის სარგებლობისა, — რომ ასეთი კაცი დიდსახს ვერ ვაუმაგრდება ცხოვრების ტალღას და მიეცემა მას, როგორც დავინასეთ მეკლანუაშვილში. ჩვენ იმას ძვირათ ვაფასებთ, რომ ჩვენ აზრს არა სთვლიან სამტყუნეთ თითონ ისინი, ვინც ცხოვრების ბოროტს ატრიფალებენ, ვინც ქვეყნის არჩევანს ბურთივით ათამაშებენ ხელში.

სოლომანისაგან ჩვენთვის ესეც სავმარისია, რომ სრულებით არ დანშვია გრძნობა. ცხოვრებასთან კი ის არა ტყუის: თუ კი ცხოვრება არ შეიწყნარებს მეკლანუაშვილს, მშვე-

ჩიერ ახალგაზდას, თუ კი იგი მიუსევს იმის დედა-გაიანეს ყოველ ნაირ სიტუდას ქვეყნისას; მასმ. მეკვლანუაშვილი რაღათ დაუწყებს ლოლიანობას. სარქისბეგაშვილებს და ყველას, ვინც ამ მყრალ ცხოვრებას შეადგენს?

აი, აქ უნდა ვხედამდეო ჩვენ ნაკლულეკანებსა მანამ ასეთი ნაკლულეკანება არის, სინამდისინ ჩვენ არავითარი ნება არა გვაქვს, რომ მეკვლანუაშვილზე რამე ძვირი ვთქვათ.

მეკვლანუაშვილის კი არა, თვით უცუდასი ქვეყნის გამომწუნწანი რომ ერთ დღესე ამოაგდოთ დედა-მიწის სურვიდგან; მაინც სვალე თქვენი გაშტკრებული თვალები დაინახვენ, რომ იმათი ადგილები სხვებს დაუტყენიათ, მათ სკამზე სხვები გამტკიმიულან. იმიტომ რომ ყველა ჩვენგანს გულში ენატრება მათი მდგომარეობა. ყველა ჩვენგანში ცხოვრების უარქათობამ დრმათ ჩანეგვა იულის მოყვანობა, ყველა ჩვენგანი ოქროს სოდებში ვხედავს უმადლეს ჯილდოს ცხოვრებისას. ყველას იუული მიგვანხია უღონიერეს იარაღთ ნეტარების და სიამიჭ მოსამბოვლათ, სიმდიდრე არის იავი და ბოლო ყველა ჩვენი წადილებისა. თუ ჩვენ ვისურვებთ მეკვლანუაშვილების ამოწვევას, მაშინ ეს სურვილი უნდა გადავარდეს მთელ კაცობრიობაზე, მთელი კაცთა ნათესაობა უნდა ამოვარდეს; იმიტომ რომ მეკვლანუაშვილები თავიანთი ცხოვრებით ადვიანებენ მხოლოდ იმას, რაც ყველას გულში გვიძევს. მეკვლანუაშვილებში ჩვენ ვცნობთ ჩვენს საკუთარ თავს, მხოლოდ იუიერ დიდათ გამოსატულს. ჩვენ ყველანი გულზე სვლის ვიცემთ, როდესაც სადმე ქონებას დაუინახავთ. მეკვლანუაშვილები ამით გაიჩეკვან ჩვენდგან, რომ იმდო ბედმა არგუნა სურვილის აღსრულება და ჩვენ ვერა; იმათ უიერო კარგე შემოსევები შეხვებდნენ ვიდრე ჩვენს მეკვლანუაშვილი თავიანთ

ფეხებადის შესდგება ჩვენი სულიდგან და ჩვენი ზოროციდგან. ჩვენა და მის შუა შინაგანი განსხვავება არა სუიფეკს. ისა დაათასი იმისთანა, სულ ყველანთ უბრალო, დაბალი ჩამომავლობისანი არიან. მათ მამა-პაპებს ჩვენსავით შავი სისხლი უდიდათ მარტოებში, და მხოლოდ იულის მოპოვებამ დაუწმინდათ იგი. არც ერთი გლეხი, არც ერთი თავადი, არც მე და არც შენ, მკითხველო, მეკლანუაშვილის იულებზე ტუჩებს არ ავსტრუყამდით. მამ თუ ეს ასეა, რას ჩავციებივართ ჩვენ მოძიქებს, რომელთაც ცხოვრებაში მილიონი მიუღიათ? რა გვინდა ჩვენ იმათგან? ხომ არ შეიძლება, რომ ყოველი ადამიანი მილიონეტი გზდეს? ამდენი საცხოვრებელი არ იპოვება ქვეყანაზე. მამ რას გადაკვიდებივართ საწყალ მეკლანუაშვილს, რომელსაც ასეთი წვითა და დაკვიტ მოუპოვებია იულის გრუკა, რომელსაც შეუწირავს მისთვის მთელი თავისი სიცოცხლე, თავისი უკეთესი გრძნობანი და სხვ.? რა გვინდა ამ კაციდან? — არაიერი. ვერაიერის მოთხოვნა ვერ შეკვიძლიან ადამიანისგან, რომელიც თავიდან იგრძნობს მდინ ქვეყნის გარემოებაებისაგან არის გაკეთებული. რაც ცხოვრებას მიუცია მეკლანუაშვილისთინ, იმას მარტო ის აბადია. სხვა ციდან არა ჩამოვარდნია-რა მას და ნურც ჩვენ მოგედავებით. ჩვენ თუ მეკლანუაშვილზე ვლანარაკობთ, ეს მხოლოდ იმიტომ, რომ გამოვთქვით ჩვენი აზრი თითონ ცხოვრების უწესობაზე, უვარგისობაზე, გაუწეობლობაზე. უწესობაზე და ყველა ამებზე კიდევ მისთვის ვიკისრეთ სჯა და ბასი, რომ ყველა ჩვენმა მკითხველმა ჩვენზე უკეთ დაუწეოს ცხოვრებას გამოცდილების თვალთ ყურება, შენიშნოს უხვინაკლუდეკანებაები და ნაღრატები ცხოვრების გზაში და თუ მკლავი-ზურგი მოზდეს, „დარია თუ ავდარია, მისი გული მაგარია“, შეუდგეს ამ ოღრ-ჩოღრების ამოვ-

სებას, მიიმხროს მეკლანუაშვილებიც, პატივებისც და ტიტულ-
საებისც ამ იერიად საჭირო საქმეში. ჩვენი სურვილი მხოლოდ
აქაშია. მხოლოდ ეს აზრი გვადევს წადილს მუშაობისას,
წერისას. თუ არ ესა, ჩვენ სიცოცხლეშიაც კალამს ხელს არ
მოკვიდებდით. ვეცადნეთ, ცდა ბედის მონაზრკა.

ამიტომა ვლანარაკობთ ასე ვრცლათ მეკლანუაშვილზე,
თორემ იმის მიღიონები ისრე დაივარჯა საზოგადოებისთვის,
როგორც შარშანდელი თოვლი თვალისთვის. ჩვენ იმის მა-
ღიონები ტყემლის ჩირათაც არ გამოგვადგება. ჩვენ მხოლოდ
გვინდა, რომ გავიგოთ ჩვენი საკუთარი ცხოვრება, შევის-
წავლათ მისი იარები და დაჭრილი ალაგები. გავიგოთ ამ
ავანტიურობის ნამდვილი მიზეზები და შევქ, იქნება, მალა-
ძირც გამოჩნდეს სადმე.

აი, როდესაც ყოველი წევრი საზოგადოებისა, ყველა
სოლომან ისაკიები, აკტივები, კინაკუს-მარტირუსები თავს
შემოიყრიან ბაღდასარებთან, პეტრუს-პოდოს-გალუსტ-ოჭანე-
სებთან; როდესაც დარეჯანი, თამარი, მაკრინე გამოვლანარა-
კებისან ელენე, გაიანე, კეკელაებს; როდესაც მასწავლებელი
ილარიონი დაუგდებს უფს გეგანა გლესის საჩივარს და გაა-
გებინეს თავის სიტყვას, — როდესაც ყოველი ადამიანი დააც-
ქრდება და დაინახავს ცხოვრების უკუღმა ბრუნვას; როდესაც
ყველა ფაქტი ჩვენი ცხოვრებისა მამარ ჩვენსავით გვექნება
გასეპირებულად; როდესაც ცხოვრების მოკვლინებას არ დაუწ-
ვებთ გამოშტერებულად, ახვტიურად უფრებას; როდესაც ყველა
მათ ჩაუფიქრდებით ღრმად, გამოკვიკვლეთ; ურთი სიტყვით,
როდესაც ჩვენ თვალ დახუჭულები აღარ ვიკვლით ქვეყანაზე და
ჩვენი ტვინი დაიწყებს მოძრაობს: მაშინ ჩვენ ბედს შეგვიძ-
ლიან თავი იქით უფოთ, საითაცა გვწადიან და როგორც

უფრო კეთილი იქნება. მაშინ ჩვენ ცხოვრებას ისე გავაწყოთ, როგორც გვინდა, მაშინ აღარ მოხდება, როგორც დღეს, რომ მეჯღან-უაშვილს გულად ეფუფქება გლეხის მოტყუანებაში და მის ფულს კი მანის ჯიბეში იღებს. ამისთანა ტანჯვიდგან ამოვიყვანთ სწულს სოლომან ისაკიანს, მეტადვე დარბეულებს მისგან გლეხებს. მაშინ გლეხსაც აღარ გაუჭირდება ვბილის გასისხლიანება, მაშინ სულ სხვა ფრივი მსგავს ამბობს და იტყობა ცაზე.

მანამდის კი დავანებოთ თავი მეჯღან-უაშვილის პიროვნებას იგი ისეთივე შესაბრალონი მსხვერპლია ცხოვრებისა, როგორც ტატო ცულუგიძე ან ყოველი გლახა, მათხორავნი. ჩვენ ნუ ვიქნებით ვიწრო და აჩქარებული შესუღულობის ქვეყნიერებაზე. ჩვენი სიყვარული და თანაგრძნობა გადავიტანოთ ყოველ ადამიანის პიროვნებაზე, რამდენათაც კი ეს შესაძლებელია უსლანდელი კაცისთვის. ზოგი მასხარათ ავიტოლოთ, ზოგს მწარე სიტყვას უკრათ გულში, ზოგს გულგრილად ეტლანძარაკოთ—სულ მისთვის, რომ აკების ჩვენი ხალხის ყველა წარმომადგენელმა თავისი ტვინი შეატოკოს და დაიწყოს ფიქრობა, სჯა, მოსასრება დაკვირვება. მხოლოდ ყველა მათი გონიერებით და სიკეთით შეიძლება ქვეყანამ ფერი იცვალოს. სხვათნაირად ანაპითარნი სიკეთის მოლოდინი ნურავისა ქმნიან. ეს არის ჩვენთვის აზრი. ამას უნდა დავადგეთ ჩვენა.

სტ. ჭრ.— შეილი

რამდენიმე სიტყვა ჩვენ მიუჩინებელზე

მოსავლის სიუხვე რამდენათაც მიწის ნაყოფიერობაზედ, იმდენათ მიწის შემუშავებაზედაც და გაკეთებაზედ არის და-შოკიდებული. ამიტომ რაც-გინდ ნაყოფიერობის ძალით იყოს ჩვენი ქვეყანა სავსე, იგი მანც მოსავლით ყოველთნ მუ-რე ხარისხსუ იქმნება შედარებით იმ ქვეყნებთან, რომელთაც ნაყოფიერობის ძალა უფრო მცირედი აქვთ, მაგრამ არიან შემუშავებული გაცილებით კარგათ, ვიდრე ჩვენი მხარეა. ბა-ვარიისთანა ძალა-გამოტლილი და უნაყოფო მიწა, გვინებ, მნელად იზოგებოდეს დასავლეთ ევროპაში, მაგრამ მოსავლით და ჭირნახულით ისიც კი სჯობია ჩვენ ქვეყანას. ვინც ჩვენი სოფელთა გლეხი კაცის სისაწყლუ იცის, იგი ადვილად დამ-თანხმდება, რომ ჩვენ მიწა-მამულს ძალიან დიდი გაუმჯობე-სობა სჭირდება, ჩვენი უბრალო ხალხის სიტოტსლიხთვის და დღეგრძელობისთვის. გლეხს და მის სახნავ მიწის შუა ისე-თი დამოკიდებულებაა, როგორც მუძუთა უმწვილის და დე-დის შუა, თუ მალე გაშრა დედა და ძიძაც ვერ უშოვა თავის შვილს, უეჭველია რომ ბავშვი გვდება; თუ გაუძღურდა მიწა და ველაც აძლევს გლეხს მისთვის საჭირო გამოარჩენას, უსა-

თუოდ გლეხიც ისე კვდება როგორც ძუძუთა უღელა და უძიმო ბავში; ხალხი თუ ეს უკანასკნელი მართლა სრულიად მოისპო რომელსამე ქვეყნის სურვიდან, მაშინ დგება იმ ქვეყნისთვის ნაძვლილი სიკვდილი, მაშინ სრულიად იკარგება სიყვარული მამულისა და სამშობლოსი. კეთილ-დღეობა უოკელის მხრისა იხომება გლეხი კაცის მდგომიარობით, და გლეხი კაცის მდგომიარობა კიდე არის დამოკიდებული მამულის კარგობაზედ: რამდენად კარგია ან ცუდია მამული, იმდენათ კარგს ან ცუდს მდგომიარობაშია გლეხი კაცი ეკონომიურის მხრით ჩავარდნილი. სიმდიდრე მხრისა მშვენიერ ქალაქებში, შენობებში, რკინის გზებში და ტემებში კი არ გამოისატება, არამედ თითონ გლეხი კაცის კარგათ დაკმაყოფილებულ ცხოვრებაში, მის მატერიალურად დამოუკიდებლობაში. დასავლეთი ევროპის გლეხი ჩვენ გლეხსედ მიწა-მამულით ღარიბია, მაგრამ თავის ეკონომიური მდგომიარობით კი ჩვენ გლეხს ცაცილებით სჯობია და—შემიძლიან კიდევ ესთქვა—ჩვენ აზნაურებსედაც მდიდანია. მას თავისი ეკონომიური დამოუკიდებლობა იმოტელა ძალას აძლევს, რომ აწნობამდისის იგი მის ქვეყანაში გამწავლებულ პრელეტარიატთან გამარჯვებით ბრძოლას იტანს: იგი რომ ისეთი საწყალი და დატაკი იყოს, როგორც ჩვენი გლეხია, აწნობამდისის მთლად იქმნებოდა პრელეტარიატისაგან გადაყლაპული. მას შინაგანი კავშირი თავის საქმეებისა, თავის წყობილობისა იწნობამდისის მისხლობით აწონილი და გამოკვლეული. აქვს, რომ გასავალ სარჯს შემოსავლისას თავის დღეში არ გადააჭარბებს; ჩვენი გლეხი კი ამ შემთხვევაში ყოველთვის მამა-პაპურ კვალს მისდევს და ვალებისაგან მისთვისაც ჩაყლაპულია.

ჩვენ მამა-პაპები დიდი სანია დაგვიხრტნენ, მათ სიკვ-

ლილისათანავე გაგვიქრა ის დროც, როდესაც ჩვენი გლეხის მატერიალური სიუხვე დუღდა და გადმოდიოდა. ესლა ჩვენ მამა-პაპის გზა აღარას-გვარებებს. ესლა უფრო საჭიროა, მიაჭციოს გლეხმა უურადლება თავის მიწას, შეისწავლოს მისი ტექნიკური მოთხოვნილების დაკმაყოფილება და ამ შესწავლით თავისი უბედური მდგომარეობა შეამციროს. მაინც, თუ სრულადად ვერ მოსპობს, ზადლობა დმერთსა, ჩვენში მიწა კიდევ ისე უძალა არ არი, რომ, კარგ-შემუშავების შემდეგ, მან გასცხკეროვანი ნაყოფი არ მისცეს.

ჩვენმა გლეხმა რომ იცოდეს, რომ მის ხარ-კამბეხის სახნესს და მამულ შუა დიდი ვავშირი არსებობს, მას რომ გეგებოდეს, რომ ის მასალა, რომელსაც იგი მამულიდან იღებს თავის ხარ-კამბეხის გამოსაკვებლად, ისევე მამულს უნდა დაუბრუნდეს, იგი აღარ იჩივლებდა ამისთანა მოუსავლობასედა და ტირინახულის შემცირებაზედა. ყველა მემამულე დამთანხმდება, რომ უწინდებულად მოსავალი ვეღარ მოსდის, რომ უწინდებული სიუხვე მოსავლისა ჩვენ შინდვრებსე გამქრალდა. მიზენი ამ შემთსვევისა, კიდევ ვიმეორებ, ისევე მიწის მოუგლელობაში მდგომარეობს, ესლანდელი მიწის მოვლა და შემუშავება ვერ კმაყოფილებს ჩვენ ეკონომიურ წყობილობის მოთხოვნილებას და ეს ვერ გაუგია ჩვენ დარბაისელ მემამულეს და განსაკუთრებით გლეხს. მაშინ, როდესაც კოდი პური რვა ახასი დირდა, გლეხს-კაცს შეეძლო, როგორც უნდოდა, ისე უჩიჩქნა თავის მიწა, მაგრამ ესლა, როდესაც მოსავლიან წელიწადში კოდიოთსი-ხეთი მანეთი დირს, მან უთუოთ თავი უნდა ანებოს მამა-პაპურ გაკვეთილ გზას და, დროს მოთხოვნილების და გვარათ, შეუდგეს თავის საქმის გაუმჯობესობას. რადგანაც მეურნეობის გაუმჯობესება მიწის ნაყოფიერობის გაძლიერების გარდა

თსო-უფლოს ზღრეთვე ჩვენ ძამა-პაპურ სამეურნეო იარაღის შეცვლას, ამიტომ საჭიროდ კრაცხ უფრო სამეურნეო იარაღ-ზედა მოვილაპარაკო მკითხველთან.

„იმედის“ პირველ ნომერში მქონდა ლაპარაკი შესახებ ჩვენი ურმის უკარგისობისა და ზოგიერთ მკითხველს იქნება კიდევ უკვირდეს, რომ მე ჩვენ გარეის და მთიან მხარეში ოთხ-თვლიან სათრუალებელს უფრო ვრჩეულობ, კიდრე ორ თვლიან ურემს. თუ მკითხველი ამისთანა შესწავლავს ზედ დამთანხმდება, ვეტყვი ესლა ორიოდ სიტყვას ჩვენ გუთან-ზედაც.

ჩვენ გუთანს თუმცა ეგელა საჭირო ნაწილები აქვს მის წის სახსრავათ, მაგრამ უმთავრესი ნაკლულებანება მისი მდგომარეობის იმაში, რომ 1, მას ხენის დროს ბელტის სიგანის გამოცვლა ვერ შეუძლიან. 2, საკვეთი მაგრათ და თითქმის მოუშლელად აქვს გუთნის ზურგს მიჭედებული. 3, გამწევ ძალას გუთანში ერთი და იგივე ადგილი აქვს დანიშნული გასაწევად: კაცი მოთსოკნილებისამებრ ამ ადგილს ჩვენ გუთანში ვერ შესცვლის. 4, სიღრმე და სითხელე ხენისა გუთნის თავის აწევასედ დამოკიდებულია ისე და იმ რიგად, რომ გუთნის თავს უოველთვინ ასამაღლებელი იარაღი სჭირდება. (გათლილი სე, ან სსვკ რაიმე). 5, თვლებს ჩვენ გუთანს მართო თავთან აქვს მოწყობილი: საჭიროებისამებრ კაცი ვერ დასწევს მათ უგან ან წინ ხენის სიღრმე—სითხელის გამოსაცვლელად. 6, ბელტის გადასაბრუნებელი ფიცარი სისა აქვს; თუმცა ხის ფიცარი მისას კარგად ფშხვნის, მაგრამ გუთანს ბერ სესების ძალას აძლევს, რადგანაც ხალი ჩვენი გუთნისა უიმისოთაც სისაა და არა რკინისა. 7, ჩვენ გუთანს ხალის და სახნისის დამჭერი რკინა სრულიად არა აქვს: სახნისი წა-

ცმულია ხარკით ერთ გამწვეტებულ სესე, რომელიც შეადგენს იმავე დროს გუთნის ნაღს. 8, გუთნის ნაწილებში აწავითარნი სიმეტრია არ აწსებობს: სახნისის და საკვეთის სიგრძე, სიგანე და სიპტეე ერთი ერთმანეთს სრულიად გერ შეჭფერისან. 9, კუთსე, რომელსაც შეადგენენ ერთათ საკვეთი და გუთნის წელი, შეუცვლელია ყოველთვის, საკვეთის უძნავად გაკეთებულობისა-გამო. 10, ხელის მოსაჭიდი ტოტი ჩვენ გუთანს ერთა აქვს, რისგამოც გუთნის ყოველი უმტირესი რეევა გუთნი-დედისთვის ძიელ საგრძნობელია და ძალე ჭლლის ძას.

ჩვენი გუთანი თავის წყობილობით და შედგენილობით ისეა გაკეთებული, რომ კაცს ვერ შეუძლიან დამტკიცებით მიასწეროს იგი რომელსამე გვარს ანუ ჯიშს ესლანდელ გუთნიბისას. ეს ან მითი უნდა აიღსნებოდეს, რომ ჩვენ ქვეყნის იატაკს, ანუ მიწას, აწავითარნი საერთო თვისებები არა აქვს სხვა ქვეყნების იატაკებთან — რაც შეუძლებელია; — ან კიდე მითი, რომ ჩვენი გუთნის თავ-და-პირველი წარმოდგენა და მისი კონსტრუქცია სრულებით შემთხვევითი ყოფილა და დროთა განმავლობის შემდეგაც მის კონსტრუქციისთვის — ეტყობა — ჯეროვანი ყურადღება არ უთხოვებიათ. ყველა გუთანს დასავლეთ ევროპაში თავისი ისტორია აქვს და ჩვენი კი მას მოკლებულია. რასაკვირველია, იმ მიზეზისა-გამო, რომ ჩვენ წინა-პრების თავში არას დროს საშეურსეო წყობილობის არას არ უტრიალია: მათ ოღონდ მიწისაგან ეჭამათ და ესვათ, საშუალება კი, რომელითაც ივინი მას, ე. ი. მიწას რასმე გამარჩებოდნენ, სულ ერთი იყო.

მეთისკელი გვარებ არ დაგვზრხსავს, აქ რომ მოკლე კენეოლოგია შესასებ ევროპის გუთნებისა მას მოვასსენო.

მით უფრო, რომ ზოგიერთს მკითხველს — დაწმუნებული ვარ — მთელი შედგენილობა ჩვენი გუთნისა გაცილებით ჩემზე კარგათ ეუთრება და უეჭველია ისიც ეცოდინება, თუ რომელ გვარ გუთნებისას ეკუთვნის ჩვენი გუთანი.

ასლანდელი ასაღ კონსტრუქციას ედ შედგენილი ევროპის გუთნები არიან წარმომდგარნი მარტო ორ სხვა-და-სხვანაირ გუთნის ფორმიდან: ბრახანტისა და ბოგემისა. ბრახანტის გუთნის გვარტომობას ეკუთვნიან სულ ის გუთნები, რომლებსაც ვეძახით ჩვენ ინგლისურს და ნემენცურს; თუძცა აგრეთვე ამ ორივე გვარს თავისი საკუთარი წარმომადგენლები ჰყავთ, რომლებიც განირჩევიან ბრახანტის გუთნიდან; ასე, რომ ესლანდელი ასაღ კონსტრუქციის ინგლისური გუთნები, როგორც: ბუსბისა, ბაღლისა, რანსომისა, ხორნებისა, ფილანსონისა და ხოკარდისა წარმოსდგებიან როტერგამის გუთნიდან, მაგრამ ეს უკანასკნელი კი თავის ჩამამაგლობით ეკუთვნის მანც ბრახანტის გუთანს.

რაც შეეხება მეორე განყოფილებას — ე. ი. ნემენცურ გუთნებს — მათი სხვა-და-სხვა ფორმის წარმოდგენა შეეძრის გუთნის კონსტრუქციიდან იწყობა. პირველად ვიურტემბერგში 1819 წ. შეეძრმა ბრახანტის გუთნის კონსტრუქცია შესცვალა და შემე მის გუთნიდან წარმოსდგა ხოკენგეიმერის გუთანი, რომელმაც თავის მხრით დასდო დასაწყისი სხვა-და-სხვა ნემენცური გუთნებისა, როგორც: ფიდატისა, ცუგმაიერისა შუტლვორტისა (1871 წ.), კნორისა 1850 წ.) და სხვა.

მეორე შესანიშნავი გვარი ესლანდელი ასაღი გუთანებისა — როგორც ზევით ვსთქვით — არის ბოგემის გუთნის კონსტრუქცია. ეს მითი განირჩევა ბრახანტის გვარეულობიდან, რომ მას სახნისი უფრო ბტეელი აქვს როგორც ნიჩაბი და თ-

თონ გუთანზე უსაკვეთია: სახნისი ერთ და იგივე დროში საკვეთის დაწიშნულებასაც ასრულებს. ბოგჭმის გუთნის გვარში ევროპაში ჯერ კიდევ ძიულ არ არი გავრცელებული, თუმცა გუთანის ვიში, ნამეტნავათ ეკერტის კონსტრუქციასზედ გაკეთებული, თითქმის ყველა გვარ სახნავ იატაკისთვის გამოყენებულია.

მე იმ აზრისა ვარ, რომ ეს ყველა ახალი სისტემის გუთნები ჩვენ მხარეში გამოყენებნი იყვნენ. არა რომელი იმითგანი, რასაკვირველია, ჩვენ მიწის იატაკს ვერ შეჭფერის ისე, როგორც ჩვენი გუთანი, მაგრამ ამითი კიდევ არ დამტკიცდება, რომ ჩვენი მიწა ვითომც სამუდამოდ მიუკარებელი იყოს იმ გუთნებისთვის. ახალი გუთნების უკარგისობა და გამოუდგებლობა ჩვენ მხარეში წარმოადგება თითონ ჩვენი სახნავ მიწების მოუფლადობისაგან. თუმცა ჩვენი გლეხი რამდენიმე ათასი წელიწადია, რაც თავის მიწას უვლის, ე. ი. მასზედ მუშაობს, მაგრამ იგი კიდევ მაინც გაუწმენდავია ქვებისაგან, ბორძკებისაგან და ტინებისაგან. იქნება აქ მიზსუსხოს ვინმემ, რომ ჩვენი გლეხი იმისთანა მუშაობას, როგორც მიწის ქვებიდან გასუფთავებას, ვერ აუარ, რადგანაც მამული ბევრი აქვს, და მამასადამე შემთხვევაც—ერთ მინდორს რამდენიმე წელიწადი თავი ანებოს და მეორეზე სახნავად გადავიდეს. ამასზედ ვიტყვი შემდეგს. მართალია, როდესაც სიუსვე სახნავ მიწებისა მცხოვრებთ სჭარბით, მაშინ ზემო-აღნიშნულ შემთხვევას ზედ-მოქმედება აქვს მამულის წმინდად შენახვასზედ, მაგრამ ვინც ჩვენში დღიურის სახნავ მიწის ფასი იცის, იგი ადვილად დამთანხმდება, რომ ჩვენ გლეხს მამულის სიუსვე ყელზედ არ აწეოს, და თუ აქნობამდისინ ვეროვნულად ჩვენი მიწები არ უსუფთავებიათ

და უწმენდიათ, ეს მისთვის რომ ჩვენ გვებს მოთხოვნილებას
 ან ჭკონია, რადგანაც თავის მამა-პაპური გუთნით უხსნავს და
 ან მამულის სიუხვე უელზედ დასდგომია. ცხრა ან რვა
 უღელი ხარი ჩვენ გუთანს იმდენად მიწის სახსნავად ან სჭირ-
 დება — დაწმუნებული ვარ — რამდენათაც ბოძებების სათხრე-
 ლად და ქვების ამოსაყრელად. რა ჭკნას ამისთანა მამულზედ
 მეურნემ, რომელსაც, წარმოვიდგინოთ, გამოუწერიის მატემატი-
 კურად გამოკვლეულ კონსტრუქციასეუდ გაკეთებული გუთანი
 და აზირებს ხვანს. ადვილად წარმოსადგენია, რომ იგი თავის
 გუთანს ხეივანად ვერ ამუშავებს და ეს შემთხვევა საკმაოა,
 რომ სოგიერთმა მეურნემ დასკვნა გამოიყვანოს, ვითომც
 ჩვენ მსარეში სახლი გუთანი ან გვარობს მიწის მეტი-მეტი-
 სიმსუქნისა გამო, რომელიც თხელულობს ღრმით ხვანს, და
 რომელსაც ვითომც ევროპის კონსტრუქციის გუთნები ვერ
 აკმაყოფილებენ.

დასავლეთ ევროპაში მომგზავნი ვატი, რომელსაც იქაურ
 მინდვრებს და სახსნავ მიწებს შეჭხედავს, უკვირს მათი სიმშვე-
 ნიერე და სისუფთავე. ეს სიმშვენიერე და სისუფთავე მართლაც
 მართლ იმის შედეგი ვი არ არის, რომ დასავლეთ ევროპაში
 მიწა ცოტაა და მომუშავე ხელი ვი ბლამა, რისგამოც წარ-
 მოსდგება იქაურ არე-მარეს ანუ ბუნების დათრგუნვა და ვა-
 ცის გემოვნებასეუდ გადაკეთება — როგორც სოგიერთი ჭიფიქ-
 რობს — არამედ ამ სისუფთავეს და მიწის სახსნავად მომზადებას
 თხელულობს თითონ იქაური მიწის შესამუშავებელი იარაღი.
 ევროპიული გლეხი რომ ჩვენი დაზიანებული გუთნითა ჭხვნი-
 დეს, რასაკვირველია, მინდვრის გაწმენდა მისთვის საჭირო არ
 იქნებოდა. რომელსაც კარგი გუთნით თღრო-ჩოღროანი მიწა
 იხვნება, მასინ მინდორს უფრო აფუჭებს და ანა საჩუკებლ-

ბას უტანს და ცუდათ მოხსნულ მინდორს კიდევ შედმოქმედება აქვს თითონ მასზედ მოყვანილი ჭირხასულის მოსავალზედ. ბელტის ერთნაირი სიღრმე და სიგანე, მისი გადმოზრუნება და დაწეობა, გუთნის მსწრაფელი მსვლელობა რამეთუნათაც გუთნის აგებულობაზედ, ანუ კონსტრუქციაზედ, იმდენად სახნაკ მიწის ზეკითა ჰირზედაც, ანუ იატაკზედ აჩის დამოკიდებული. ყოველ წინ-წახსირულ ბორძკისთან ან ქვასთან შეტაკებას მოაქვს გუთნის რყევა რისგამოც გუთანი თავის მსვლელობას ჭსცვლის და ოღრო-ჩოღროთ ჭხენის. თუ ჩვენ სასეში ვიქნებით, რომ ჩვენ გუთანში რვა უღელი ხარი აბია, ადვილად წარმოვიდგენთ, რომ ამ წეროებისაგით გაბმულ ძალასთან გუთნის ერთ და იგივე ჰარაღელზე ტარება სრულიად შეუძლებელია, მისთვის რომ ჯერ ერთი, ჩვენ გუთანში მომატებულ ნაწილად სეპრი და მოუწურთელი საქონელი აბია და მეორეთ, თითონ ეს გამწევი ძალაც მეტად გაზვიადებული და გაგძელებულია; ამასთანავე თუ ადვილის უთანასწორობა და ქვებისაგან განურჩევლობა დაუმატეთ, მაშინ ხომ ნათლად გამოჩნდება, რომ ნამდვილი სენა ჩვენში არ არსებობს.—რომ ქვემოთა ნაწილი სახნაკი მიწისა ყოველთვის სორკლიანი და გორაკებისანი რჩება. ამ შემთხვევას ჭირხასულის მოსავალზედ განვლენა აქვს, როგორც ზეკით ვსთქვი, რადგანაც საზღო ნაწილები მცენარისა ოღრო-ჩოღროთ მოხსნულ მიწაში თანასწორობათ ვერ თავადებიან.

რასაკვირველია იმ პირობებისთვის, რომელნიც, სენის დროს, საქონლის ძალას არ აივასებენ, და იმ მომატებულ კაცის შრომას, რომელიც რვა უღელის გარეკვას უნდება, სახეში არ იღებენ, უეჭველია ყოველი ღაზარაკი მიწისთვის გაწმენდაზე ამაოიქნება. ადვილი მოსალოდნელია, რომ ამ ღაზარაკზედ, იქნება,

ანეთივე შენიშვნა მივიღო, როგორც ამას წინათ გვების და თურგუნის თავობაზედ იყო „დროების“ 44 №-ში; მაგრამ არა უშავს-რა, დროს გასართობელ ლაშარაკისთვის ამისთანა შენიშვნებს შემდეგში მივცემ მნიშვნელობას, როდესაც ნესგზე დავიწებ ლაშარაკს, ესლა კი გადავალ უღლის საუბარზედ.

საქონლის შებმას, მის გასაწევ ტვირთთან მიუყენებას და მობმას ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს საქონლის ჯანმრთელობისთვის, ამიტომ ყოველ იარაღს, რომელიც კი რაისამე მონაწილეობას იღებს საქონლის ტვირთის გაწევაში, რასაკვირველია, ჯეროვანი ყურადღება უნდა ჰქონდეს მიქტეული. ერთი ამისთანა იარაღი არის უღელი. ჩვენი უღელი თავის თვარებით წარმოადგენს დამორჩილ ოთხ-კუთხიან სეს, რომლის სიგანე ოთხი თითის დადებას და სიგმე $2\frac{1}{2}$ არშინი. ამ დამორჩილ სეს $1\frac{1}{2}$ მტკავალზედ თავში და ბოლოში აქვს ორ-ორი ნახვრეტი, რომლებზედაც ადგილი ორი ამაღლებული კუყრით დაჭერილია. ნახვრეტებში ჩაყრილია ტაბიკები. როდესაც საქონლის შებმა უნდათ, აღნიშნულ ტაბიკებს აპუერთ გადაამკენ სოლმე, ისე რომ საქონლის კისრის გასაყოფი ადგილი გაგრძელებულ ოთხ-კუთხიანს (პარალელელოგრამს) წარმოადგენს. მკითხველს, რასაკვირველია, ლაშარაკი არ უნდა მასზედ, რომ ჩვენი საქონლის კისერი პარალელელოგრამული არ არის; იგი უფრო ოვალურ წიქს შეადგენს და, მასთანადამე, ამისთანა უღლის კისერთან შეუფერებლობას ცუდი შედეგებზედ უნდა ჰქონდეს საქონელზე. მაგრამ ამის გარდა უმთავრესი ნაკლებეკანება ჩვენი უღლისა ის არის, რომ მას კისრით მისაწოდ ადგილას არამც თუ ერთი რაიმე რბილი ჩული არ აკრამს, კისრის დაუძალავად შესანასად, არამედ აზის სის კუყრით, რომლის დანიშნულება მასში მდგომარეობს, რომ კისრის ნაკეტი

ტყავი დაიჭიროს და უფრო ძაგრა ჭყლიტოს. ამისთანა მო-
უსაზრებელი უღლის კაკეთებულობისაგან წარმოსდგება, რომ
ჩვენი საქონელი კისერში დამეჭვებინებულა და დაკუყურებული;
ნამეტნავად ეს დაკუყურება კისრისა ეტუობა კამეჩებს, ვიდრე
ხარებს, რადგანაც კისრის ბალანი მათ ისრე სშირი არა აქვთ
როგორც უკანასკნელებს. ადვილად მოსალოდნელია, რომ ჩვე-
ნი კამეჩის ჯიში კისერ-კუყურისაგან გადაკეთდეს, თუ ნამეტნა-
ვად ბულებს სანგრძლივი ხმარება დაუწყეს მუშაობაში. მე თი-
თონ მინახავს რამთენიმე მაგალითი ბულის კალაში შებმისა,
მაგრამ ახამენ მათ ურმის თავში, თუ არა, არ ვიცი. ჩვენ
გლეხს ისე წარმოუდგენია კამეჩის კისერი, ასე ჭტონია, ეკო-
რინის და ქვის სიმავრეს უდრისო და მის დაბებრებას მის-
თვისაც გულ-გრილად უტყვის: მას ჭტონია, კამეჩის კისერი
რამდენადაც მაგარი და დაკორძებული ტყავით იქნება მოსა-
ლი, იმდენად კამეჩი უღელს უფრო ადვილად გაუძლებსო.
ეს დასკვნა მე იქიდან გამომდის, ვიმეორებ, რომ ჩვენ
გლეხს აქნობამდისინ არა საშუალება არ უხმარია, რომ კის-
რის მისაწოლი ადგილი უღელში რაც შეიძლება რბილი ყო-
ფილიყო. მაგრამ ეს კიდევ არაფერი. მკითხველი დამთანხმ-
დება, რომ საქონლით ტვირთის გაწევა დედა-მიწასეუდ გო-
რიზონტალურია და ამისთანა გაწევა შეიძლება მარტო ან
თავით, ან ქედ-მკერდით და ან კიდე ქედით, როგორც ქარ-
თულ უღელშია. ამ სამ გაწევაში, საქონელს სუფევალსეუ კარ-
გათ თავით ემარჯვება, რადგანაც მარტო თავით გაწევის დროს
კისერი, ქედი და მკერდი ერთსაირად მონაწილეობას იღებენ,
ასე რომ თავით გაწევის ძალა შედგენს ერთათ სამ სხვა-
სლოების ძალებს და შეიძლება შეძლები ფორმულათ გამობის-
ტოს: $t = k + m + j$; მაშინ როდესაც კისრით გაწევის კი იქმ-

ნება მარტო $t = t_1 + t_2 - t_3$. აქედან სჩანს რომ კისრით გაწევის დროს თითონ კისერი არა მონაწილეობას, გარდა უღლის დატყერისა, არ იღებს: საქონელი უფრო ქედით და მკერდით ეწევა, თუმცა მკერდის ძალას შიშდაშირი კი არა გეზი მიმართულება აქვს, ქვევიდან ზევითკენ. ამისგან მოქართული უღელი თითონ თავის დანიშნულებით გამოუსადეგია სხვა უღლის ფორმებზედ. ჩემის ჭაზრით სუფეკლასე კარგი უღელი ის არის, რომელსაც საქონელი სძარბებს თავით და არა კისრით.

ამისთანა თავზე დასადგომი უღლები დასავლეთ ევროპაში ძიელ არი გავრცელებული, და საქონელსაც იგი კარგათ, ე. ი. განმრთელიანად ინახავს. ამისთანა უღელი შესდგება ერთ შვილდასავით მოკაკული პტყელი რკინისაგან, რომელიც თავში და ბოლოში თავდება, რგოლებით თოკის გასაყრელად და ტვირთის მოსაბმელად; რკინა არის მიტყეებული სეზე, რომელსაც ქვეითა მსარეზე მიკრობილი აქვს ბლომით რბილი ხულები და რჩი მაგარი თახმა. მთელი უღელი თავის წყობილობით წარმოადგენს ამ რიგათ შუბლზედ დასადგმელ კესს. შუბლზე დადგმის დროს კესს მიაბმენ სოლმე რქებზედ ზემო აღნიშნულ თასმებით, რომ არ ჩამოვარდეს. როდესაც ტვირთი მსუბუქია, საქონელი ეწევა მას შუბლით; როდესაც კი მძიმეა იგი უღელს მისცემს სოლმე თავს.

ამ ფორმის უღელი მით უფრო კარგია, რომ საქონელი მასში თავის ძალას ეკონომიურად სძარბებს, ე. ი. დაყენების დროს თავისი ძალა დონე შეუძლიან შეასვენოს, ჩვენ უღელში ეს კი შეუძლებელია, რადგანაც, როდესაც საქონელს დაყენებენ, თუმცა ქედი ისვენებს, მაგრამ კისერს კი ისევე ურძის თავი და მასზედ დადებული ტვირთი ზევიდან აწევს.

ერთი ნაკლულეკანება: ამ წემო აღნიშნულ უღლის ფორმისა ეს არის, რომ ორსავე მხრივ თოკები აქვს, ტვირთის გამოასახებელად — როგორც სეკითა ვსთქვი — ამიტომ საქონელს სშირი შემთხვევა ეძლევა თევზების გასწართვისა და მათი თოკების გარეთ გადადგმისა; აქედან კიდე ის წარმოსდგება, რომ მეურმეს ან მკურეს საქონლის თვისის გასწორებაში ბევრი დრო ეკარება, მაშინ როდესაც ჩვენი უღელი ვა ამ თვისებს მრავლებულია; მაგრამ ამ ნაკლულეკანებასთან პირველი და სუფილასე შესანიშნავი თვისება თავსე დასადგომი უღლისა ის არის, რომ საქონელი მასში კისრის ძალას გაცილებით კარგათ და მარჯვეთ სძარბოს, ვიდრე ჩვენი კისერსე დასადგომი უღლით, და ამ შემთხვევას უფრო სუფილასედ დიდი უურადლება უნდა ჰქონდეს მიქცეული.

ამისგანდა, ჩვენ უღელში თავის ქნევა და ძალ-ძალ კისრის ღრეცა, საქონელს ძიელ ჩქარა ჭლდის. უეჭველია, რომ საქონელი სალდათებისაგით ტვირთის გაწევაში თვისს კერაყოლებს და ყოველ თითო-ულ საქონლის წაბორძიებას და კისრის დაქნევას, მეორე ცაღის კისრის ნძრევა გამოჭყვას, ასე რომ თუ ღაბა კისრის ქნევას დახვეულია ყულელში, უეჭველუა, იგი თავის გვერდში შებმულს ამხანაგს მოსვენებას არ მისცემს; ან კიდე იქნება ნიგორას ბურები აწუხებს და კისერს მისთვის იქნევს, ღაბასი რაღა ბრალია რომ იმასაც ტუყილ უბრალოდ კისერს აქნევინებენ? ეს მაგალითები მე სასიცილოდ არ მომყავს, იგინი ამტყიცებენ, რამდენად საქონლის შებმა ცუდია ისეთ უღელში, რომელიც წარმოსდგენს თანასწორე მხრიან, გორიზონტალურად მოქმედ აწარმაცას. ესრეთი ცუდი თვისება, როგორც კისრის ღრეცა, უფრო სშირია: იმ შემთხვევაში, როდესაც ჩვენი გლეხი თავის ძამა-პაპის ჩვე-

უღებისა-მებრ ჯერეთ გამოუქნელს მოზვერს, ან სჯას უღელში მშვიდ საქონელს უწყვილებს სოლმი. სეპრი და გამოუქნელი საქონელი, რასაკვირველია, თანასწორეთ უღლის გაწევას ჯერ შეუხვეველია და, მაშასადამე, წარმოუდგენელია, რომ მან თავის ამხანაგს უღელი სწორეთ დაუჭიროს, იგი ან დიდი ძალით ეწევა წინ, ან სულ უკანა რჩება, ისე რომ თითონაც სვისაგან სათრევი სდება. აქედან წარმოდგება რომ ჩვენმა საქონელმა თავისი ძალა არამც თუ მარტო ტვირთის სიმძიმეს უნდა ახმაროს, არამედ რამთენიმი ნაწილით თავის მომხრე ამხანაგსაც. ანუ უფრო სწორეთ ვსთქვა, იგი სიმძიმის გაწევასში თავის ამხანაგის გაწევის მიმართულებასზე დამოკიდებულია: სანთ და როგორც ეწევა გადარეული ღაბა იქით და მისგანად უნდა შეუფეროს თავისი ძალა მშვიდმა ნიგორამაც. თავზე დასადგამ უღელში კი ერთი საქონლის ძალის მიმართულებას მეორეზე განვლენა არა აქვს: საქონელმა ოღონდ კი სწორეთ გასწიოს და თითონ როგორც უნდა ჭდრეჭდეს, ვისეცს მეორე ამხანაგს მითი არ დაუშლის.

ამის გახდა, თავზე დასადგომ უღელში თოკები პირუტყვის სხეულთან სქესების ადგილებში პტყელ-რბილ ღვედით არიან შემოზღუდულნი, ასე რომ, როდესაც საქონელი გაწევის დროს ორსავე მხრივ თოკებს გასჭიმავს, მას გვერდებზე პტყლად ეკვრება რბილი ღვედი და არა სძელი თოკი, და ამ რიგათ საქონელი ინახება გვერდების გადაყვლეფისაგან.

ერთი სიტყვით, ზემო აღნიშნულს უღელში საქონელი უოველის მხრით ყველა გაფუტებისაგან და ტყუილ-უბრალო ძალის დაკარგვისაგან დაცულია გაცილებით კარგათ, ვიდრე ჩვენ უღელში.

ბიბლიოგრაფია.

დედა - ენა.

ანუ ანზანი და პირველ-საკითხავი წიგნი სახალხო შკოლ-
ლებსთვის შედგენილი იაკობ შოგებაშვილისაგან.

მესამე, გადასწორებული გამოცემა.

(ეს წიგნი მოწონებულია (?) და სახელმძღვანელოთ დადებული მსწავ-
ლულთა კომიტეტისაგან განათლების მინისტრის დამტკიცებით).

Обучение должно быть нагляднымъ элемен-
тарнымъ, должно раздѣляться на ступени, долж-
но идти отъ простаго къ сложному, отъ из-
вѣстнаго къ неизвѣстному, отъ близкаго къ да-
лекому, отъ нагляднаго къ отвѣченному и
т. д... Учитьъ должно только полезному.

Ам. Коменскій

... Преподавание должно быть привлека-
тельнымъ...

Обучение отечественному языку должно
составлять главную задачу книги для первона-
чальнаго чтенія.

Миропольскій

Слѣпое подраженіе въ воспитаніи также вредно, какъ и въ другихъ сферахъ общественной дѣятельности, форма его въ каждомъ государствѣ должно возникать изъ собственной національной почвы.

Печкинъ

ამ გლეებში გამოვიდა მესამედ დაბეჭდილი საყმაწვილო წიგნი „დედა-ენა“ უფ. იაკობ გოგებაშვილისაგან შედგენილი. დიდის სიხარულით ვკლავდებოდით ამ მესამე გამოცემის გამოსვლას, 1, იმიტომ რომ ჯერ-ჯერობით ამ წიგნზე ჭკიდიან ჩვენი მოზარდი თავობის ბედ-იღბალი, 2, იმიტომ, რომ წინას გამოცემებში ბეკრი, ძრეელ ბეკრი ნაკლულეკანება იყო, რომლის გასწორებას, სიტყვიერათ, გვპირდებოდა ავტორი.

დაიბეჭდა წიგნი; გამოვიდა სტამბიდან და დაურვიდა წიგნის მალაზიებს გასასუიდლათ. იმ წამსვე მოვკებნე, მინდოდა მენახა ახალი, გასწორებული წიგნი, მაგრამ ჩემი მოლოდინი ახალი გამოცემის სიკეთის შესასებ გამიცრუვდა, „კითხა სიზმარი ღამისა“. წიგნი თითქმის სრულიად შეუცვლელი, სრულიად გაუუმჯობესებელია, მხოლოდ აქა-იქ ათიოდ რაღაც უსერიო სტატიას ჩაუგერებია, რომლით არც სიკეთე ემატება წიგნს, არც აკლდება.

ამიტომ მსურს, სხვათა შორის, ვახვენო ამ წიგნის ნაკლულეკანება იმ ჰირთ, რომელთაც ცოტად მაინც აინტერესებს ჩვენი ასალ-მოზარდის სწავლების საქმე, და მით სწავლების დროს გვერდი მაინც აუქციოს ამ ნაკლულეკანებებს, საცა კი შეიძლება. ძველ გამოცემებში ანბანი და ნორმალური სიტყვიერი წვრილი ასოებით იყო დაბეჭდილი; ამასე ბევრჯერ უჩვე-

ნეს უფალ შემადგენელს, მაგრამ აწავის შენიშვნისთვის უუცრად-
 ღებს არ მიუქცევია. სასალსო სამინისტროს დაუკვლავ იმ კაცის ან-
 რითაც, ვინც ცოტათი ძანც ზრუნავს ემაწვილების აღზრდისა და
 კეთილ დღეობისთვის (ან ვინ იქნება ისეთი ამისათვის არ ზრუნ-
 ნავდეს?!) ყოველი წიგნი საემაწვილოდ დაწერილი სსკილი და
 ფარკვეული ასობით უნდა იყოს დაბეჭდილი, რადგანაც ახლად
 მოსწავლის თვალს დიდი ჯვათა ადგია კითხვის დროს, და
 წერილი ასობის კითხვა მეტის მეტს ჯვათას მოითხოვს და
 გაუფრუტებს თვალს, ამ საუკეთესო და მიუცვილებლად საჭირო
 ორდნას, ემაწვილს. ამსგარდა ანბანი და სავარჯისოდ მოყვა-
 ნილი სიტყვები ძველებურად შეუცვლელნი არიან. საკითხავ
 წიგნში აუარებელი კარგი და ცუდი სტატიები, სასაუბროები
 ძველებურად გაჭიანურებულნი და მეტის-მეტად რთულნი,
 წერა და სასვცა (черчение), განუმორებელნი და-ძმანი კითხ-
 ვისა, სრულიად განდევნილნი, შეადგენენ ამ შესამე გამოცემის
 გუთუნილებსაც. მე მსურდა ჩემი აწი ვრცლად გამომეთქვა
 პირველ დაწეებით წიგნის შესასვებ, მაგრამ ვერ-ჯერობით ვი-
 ძაროთ ჩემო მოყვანილი სიტყვები ვომენსკის, მიროპოლსკის
 და პეჩკინისა, რადგანაც აქედამეც ყველას კარვად, სათლად
 შეუძლიან დანახოს და სტროს პირველ დაწეებით წიგნის
 დანიშნულება.

საბოლოო მსოლოდ ჩემის მსწით ვიტყვი, რომ ყოველმა ან-
 ლად მოსწავლემ თავ-და-პირველად არე-მარე და მიდამო უნდა
 შეისწავლოს. აქ შეუძლიან იქას აუარებელი მასალა იმეზნოს.
 მთელს სოფელი თითქმის ყოველი მსწით მთელ სასკლმწიფოს
 შეედრება. რა გინდა—აქ ვერ შესვდები, რა გინდა—აქ არ იყოს.
 აქ ყველაფერია, მსოლოდ კაცია საჭირო, რომ ისარკებლოს
 ამითი, მას ემაწვილმა თავ-და-პირველად ეს თავისი სოფელი—

პატარა სამეფო შეისწავლოს კარგად, როგორც რუსები იტყვიან, до мельчайших подробностей. მეტე ხელ-ხელ გავიღოს სოფლის კარე და, რაც უცნობი შესვდეს, შეისწავლოს:

ამიტომ მოსწავლეს, სწავლის დაწყების დროს, საკითხავ წიგნში ერთი სიტყვა რა არის უცნობი არ უნდა შესვდეს და ათასში თუ ერთი სიტყვა შესვდება, განუძარტებლად არ უნდა გაუშვას ოსტატმა. საკითხავ წიგნებზე ამას თუ ვიტყვი, ანბანი როგორიღა უნდა იყოს? რაღა თქმა უნდა, ანბანში ერთი სიტყვაც არ უნდა იყოს უმაწვილისთვის უცნობი და უინტერესო. უცნობი და უინტერესო არც ერთი სიტყვა არ უნდა იყოს, მეთქი, იმიტომ ვამბობ, რომ ზოგი სიტყვა ნაცნობი, გავონილი ექნება უმაწვილს, მაგრამ იმის კითხვის დროს ის ვერაფერ საინტერესოს ვერ წარმოიდგენს, მაგ. კუ, არწივი, შავი, კანი და სხვა მრავალი ამისთანის წაკითხვა წახალისებს მოსწავლეს?... ვთქვამთ უმაწვილმა წაკითხვა დანა. იმას იმ წამშივე მოაგონდება თავის ცხოვრებიდამ, როგორ თამაშობდა ერთხელ პატარა გოგო-ბიჭებთან, როგორ აკეთებდნენ კორჩიოტისა და აგურისაგან პატარა წისქვილს და როგორ მოიჭრა საჩვენებელი თითი ან სხვა რამე. ამ გვარი მოგონება ძვირფასია რამ არის პატარა უმაწვილისთვის. ამას ძრეულ აინტერესებს ამისთანაებზე ლაპარაკი... ვისაც თვალ-ყური უდევრება პატარაებისთვის, ის ადვილად დამეთანხმება ამაში. ბევრჯერ მინახვას, რომ ამ გვარი სიტყვის წაკითხვის შემდეგ პატარას დაუწყია სოლმე რამესე ლაპარაკი თავისი წასრული ცხოვრებიდამ. თავის დღეში არ უნდა მოუშალოს მასწავლებელმა მოსწავლეს ამ გვარი ლაპარაკი... ღორი თქვი თუნდ. უმაწვილისთვის ამისი სახელიც კმარა სათქმელად. იმ წამსვე მოაგონდება პატარა გოგობი, იმათი დეენა, ჭყვილი, ხუნტრუცი, ხითხითი და სხვ. და სხვ.

ამიტომ, ვიმეორებ კიდევ, ემაწვილს სწავლის პირველ დაწყებით დროს უოკელთვის ასეთი სიტყვები უნდა აუჩინოთ ხოლმე.

ახლა გადავკათვალეოთ უფ. გოგებაშვილის წიგნი „დედა-ენა“ და ვნახოთ რამდენათ ამართლებს ის ზემო მოყვანილ სიტყვებს.

დავიწყოთ ანბანიდან. აქ მხოლოდ იმას ვიტყვი, რომ მეთოდა, რომელსედაც არის შედგენილი „დედა ენა“, ამ დროსი ერთ უკეთეს მეთოდათ არის ცნობილი. მაგრამ რამდენად კარგა შეუსრულებია ავტორს, სულ სხვაა.

„დედაენის“ პირველსავე გვერდზე ანბნის დაწყებისათხნავე, შეგისვდებათ ემაწვილისთვის გაუგებარი სურათი. აი ეს სურათები: ია, ხე, (ქეწა,) სახე, (თავი) მასე, (რავი). გვერდ ერთს ამ სურათთაგანს ვერ გამოიცნობს ემაწვილი მასწავლებლის დაუხმარებლად, ამიტომ რომ ეს სურათები ცხსადათ იმას ვერ გამოგვისატყენ, რისი თქმაც გვსურს. ია იას არა ვაგვ, სახე ემაწვილისთვის გაუგებარი სიტყვაა, ხე სასოგადო სახელის და წიგნში ქეწა არის დასატული და სხვ.

ამ გვარის სურათების წყალობით, შევირდს გული უფრთხება, ამიტომ რომ რჩი-სამი სურათის დასასკელების დროს-ოსტატი ეუბნება: ამ სურათს თავი ვიარა სახე ქვიანო, იმ სურათს ქეწა ვიარა ხე ქვიანო და სხვ. ასეთი შენიშვნის შემდეგ ბავშვი ფიქრობს: ესა-და-ეს ნასატი ქეწა მეგონა და ოსტატი ხეს ემასის (ემაწვილმა ვერჯერობით ხე არ იცის, რა არის).

ამგვარი შენიშვნისაგან შეშინებული ემაწვილი სხვა სურათების დასასკელების დროს თავისთავად ფიქრობს: ცაი თუ ეს სურათი ის არ იყოს, რაც მე მეგონიაო, რისთვისაც ბავშვი დიდ ჭიშმამშია, არ იცის, რა ქნას.

თან ესეც უნდა ვსთქვათ, რომ ძის მასე, რომელსაც უფ. გოგებაშვილი მასეს ეძახის, ჩვენს სოფლებში იშვიათად სადმე მოიძებნება, ამიტომაც ეს მასე ისეთნაირად უცნობია ჩვენებური ბავშვებისათვის. როგორც ბოჩკა, უშატი, ლეიკა, რუჩკა და სხვ. რუსული სიტყვებო.

ამგვარივე სურათებია. ნაკი, აწვივი, კატკაჭი, ფინჯანი. ეს საგნები ან სულებით არ უნასავს ჩვენებურ ბავშვებს და ან თუ უნასავს, ისიც ათსში ერთს. თან ამ სურათებს ერთი დიდი ნაკლულევანება აქვსთ, რომელიც ძრიელ ყურადღების მიქცევას თხოულობს.

რა არის ეს ნაკლულევანება? სურათების უსიმეტრიობა. აი მაგ. კუ ნაკის ტოლსა, მამალი ძროხასე დიდი, აბობა ორი კამეჩის ტოლს, ბაყყი ცხენზე უდიდესი, ერთის მხრით სურათების უცნობა, მეორეს მხრით ამითი უსიმეტრიობა, როგორც გნებავს, და საუცხოვრო რამ არის პირველ დაწყებით წიგნში! ეს სურათები, ახლა გადავათვალიეროთ ანბანში ცალკე-ცალკე სიტყვები და უნახოთ რამდენად საყოველთაოდ დაუწერია ეს ანბანი უფ. გოგებაშვილს, ე. ი. ანბანში ნასმარი სიტყვები საქართველოს ყველა ნაწილებში მცხოვრებთ შვილებს გამომადგებათ თუ არა? მაგრამ ჯერ უნდა ვთქვა, რომ საკითხავად მოყვანილი სავარჯიშო სიტყვები, როგორც სკოლთაც ვთქვით, უსათუოდ ყმაწვილის ცხოვრებიდან უნდა იყოს აღებული. ანბანის შექმნისას თუ ასეთი სიტყვების შერჩევა არ შეუძლიან, კურჩევთ, სულ ნუ მოჭკიდებს ხელს ამ სიტყვებს... მეტყვიან... ძნელია, ძრიელ ძნელია ამ გვარის სიტყვების შეკრება, რომელნიც საქართველოს ყველა ნაწილებში მცხოვრებ ბავშვებს ესმოდესთო. ეს მართალია, მაგრამ ჩვენი აზრი კი ის არის, რომ ვეცადოთ, რაც შეიძლება, საყოველ-

თხად სსხმარნი ანბანი შეკადგინოთ და თუ ვერ მოკვასურსოთ, მშინ-სხვა და სხვა. ადგილისთვის გეჩმე, ანბანი შედგეს კრთხურს შესასწავლად, ე. ი. იმერეთისათვის ცალკე, სამეგრეო ღრსათვის ცალკე, ქართლ-კახეთისათვის ცალკე, თუშეთისათვის ცალკე და სხვ. კითხვის შესწავლის შემდეგ კი ყველა უმაწვი-ღებს მიეცესთ საერთოდ ქრთი წიგნი, როგორც სამშობლო ენის, ისე მცირე ოდენი შეცნიებების შესასწავლად.

ყვეელა ამაებს იმიტომ კი არ ვამბობ, რომ ქართული ენა მსხვა-დასხვა გვარი იყოს, არამედ იმიტომ, რომ ამგვარი წესტემ, მსხვათა შორის. შეადგენს მიუცილებელს შედაგოგიურ მოთხოვნადებს. . . მოსკოვს და პეტერბურგის მასწავლებლებში რომ ერთგვარი ანბანით ასწავლას ვაძმა, ისიც კი დიდი ცოდვია. მით-სარი, თუ დმერთი გწამს, რას ემგზავსება არხანგელში და ვორონეჟში რომ „როდნოე სლოვო“ ერთ გვარად ასწავლო?! არის-გაღმის მსხრის მცხოვრებელთ შეილებითვის რა არის „როდნოე სლოვოში?“ ბეგრი არაფერი.

ამ ორიოდ შენიშვნის შემდეგ გურჩევთ უფ. გოგებაშვილს, თუ სიკეთე სურს ჩვენი ახალ-მოზარდი თაობისათვის, თავისი „დედა-ენა“ ყველასთვის გასაგებად გახადოს, ახ არა და თუ ეს ვერ მოახერხოს, სსქარბველს რომელიმე ნაწილისათვის შეიმუშაოს ანბანი მინც, თორემ ქვემო მოყვანილს, ზოგი-ერთი უმაწვინისთვის უმნიშვნელო სიტყვებს, ვერ ასცდება, რაც, რასაკვირველად, ისეთი მანებელია პირველ დაწეებითი სწავლაში, რომეც უცხო ენის სწავლება.

რა იცის, თუ დმერთი გწამს, იმერულმა ბავშვებმა, ან რა უნდა შეიძინოს ამ სიტყვებიდან: „სესე, მათა, ოსი, ამო, (ახრ არც ჩმიკელმა და არც სხვამ არ იცის, რა არის, თუძე-ღესებ გვგონია) გეგე, მკკა, თახო, ხახხ, მხა, ახიხი, თუ-

თა, ხაში (მარტო ქალაქელმა ბავშვებმა იცინ) ხაში, ოდი, თადი, ღაღანი, ხაძვი, (მთაში მცხოვრებლებმა იცინ მსოფლი) გუთანი, გეში (რომელმა ბავშვმა იცინ?) ჩაქუჩი, მაყაში, უღ-შხ, ციუვი, ტაძარი, კნუტი, წიწაკა, წრუწუნი, წალო, ჭერაძი, ნაჭურჭი, ჯაგანი, განჯინა, რაყრაყი, და სხვ. ახლა მიბრძანე თუ ღმერთი გწამსთ. ეს სიტყვები და რუსული სიტყვები „კოზლიგი, დომი, ნებო“ და ამგვარები რომ ჩაუწერათ იმერელ უმაწვილებს, რომელი უფრო ეჩითირება? ჩემი აზრით სულ ერთია. ეს სავარჯიშოდ საკითხავი თითქმის თავიდან ბოლომდის ერთგვარია, — ჯერ ერთი სიტყვაა, მერე მეორე მარცვლებზეა გუთილი და შემდეგ ასოებზე ცალკე-ცალკე. ამის შემდეგ იწყება ნორმალური სიტყვები და ბოლოს მოკლე წინა-დადებები.

ეს სისტემა მართალია უკვლავ მიღებულია, მაგრამ იფი-გოტებაშვილს ორი შესანიშნავი ძხარე გაუშვია: ეურადლები და არც ცდილობს გასწოროს.

ეს გახლავთ: 1, წინადადებები უხეირონი არიან; 2, წინადადებებს შემდეგ ანდაზები, გამოცანები და მოკლე ლექსები უნდა მოჰყვას, საცა კი შეიძლება. მე რომ ვამბობ წინადადების უხეირობას, ამის დასამტკიცებლად მოვიყვან მსოფლიოდ შემდეგ წინადადებას: „ბაყაშა ბეგრე იუვირა, კოკა ხეხე, მამას დუმა დააღე (ბეგრ. 6) „ღორი დადაღე“ (ბეგრ. 7) და სხვ. ამას ვაზრდა ერთრ და იგივე წინადადება რამდენჯერმე გამეორებული. მაგ. „კოკა ხეხე. (ბეგრ. 4) მუხა ხეა, ნეკი თითა“ ეს წინადადება მექვესე ბეგრდზე არიან კიდევ გამეორებული, რისთვის?...

უკვლავ ამ სიკეთესთან ახანს ორი რამ სიკეთე დაუმატეთ: უსათუოდ პირველ დაწყებითი წიგნი მსხვილი ასოებით უნდა

იუოს დაბეჭდილად, რომ უმაწვილის შეუჩვეველს თვალს ადვილად შეეძლოს ნაწერის გარკვევა და თვალი არ გაიფუტოს; 2, გონების სავარჯიშო უნდა რამ ეძლეოდეს მოსწავლეს. უმაწვილი სანამ ანბანს შეისწავლიდეს, სამი თვე მანზე გაივლის, რა უნდა აკეთოს ამ დროს განმავლობაში ბავშვმა? მარტო უნდა იკითხოს და იკითხოს? ამის პასუხი ვისაც გენებოს, იმას ჭკითსე, „დედა-ენაში“ კი ამაოდ მოსძებნით.

ეს მცირე შენიშვნა ვიკამართ ანბანზე, ხელს გადავიდეთ თვით საკითხავ წიგნზე და შეძლებისდაგვარად განვიხილოთ.

II

პირველ საკითხავ წიგნის პირველსავე გვერდზე არის სანახლხო ლექსი: „მოდო კნახოთ კენასი“...

ეს ლექსი, უნდა გიხახრას, სწორედ საუმაწვილოა, არც უსარგებლოა უმაწვილისთვის და დიდის სიამოვნებით წაიკითხავენ და იმღერებენ, მაგრამ ჩვენის თქმრით უადგილო ადგილს არის ჩართული. ეს ლექსი კარგად იქნებოდა, ცხლკელებზე რომ საუბარია, იქ ჩაერთო ავტორს. ამ ლექსის ქვევით იწეება საკითხავი მოკლე-მოკლე სტატიები, რომლებიც შინაარსია: სიზარმაცე, ბეჯითობა და სწავლა.

კითამაშოთ თუ ვიკითხოთ? ვისწავლოთ თუ ვიზარმაცოთ? რვა სტატიაში, ერთის გარდა, ეს კითხვები ესმის შევირდეს სწავლის დაწეებისთანავე. ნუ თუ ამით თქმრებს უფ. გოგებაშვილი უმაწვილებს სწავლა შეაუვაროს? უმაწვილს შიშით, ძალდატანებით და მეტადრე ქადაგებით კი არ უნდა შეაუვარებდეთ სწავლას, თვითონ სწავლება ისეთ გზაზე დაკაუენოთ, რომ

უმაწვილი თვით ამან მიიზიდოს. ამიტომ სტატიის „მოსიყვარულე ამხანაგის“ გაქდა, სუეველანა ზნდა ჩავახროთ წერტილთსვის გამძვრცელებელ საზოგადოების პრესის...

სანამ საზოგადოად დანარჩენ სტატიებზედ რამეს ვიტყვოდეთ, უნდა ვარჯიშო იქნება, ჩემის აზრით, ჯერ სასაუბროებს გადავაგლოთ თვალი, რადგანაც საუმაწვილო წიგნში ჯერ ვინ ველად სასაუბრო საჭიროა, მერე ვი ამაყად დამოკიდებულნი სტატიები. უფს გოგებაშვილი ვი ამ პედაგოგის უმაწვილ მთხოვნილებას ეწინააღმდეგება რისთვის? ვინ იცის უფ. გოგებაშვილის მეტმა, მაგრამ, უკაცრავად, სასაუბრო სან წინ მოუყვანია უფ. გოგებაშვილს და სან უკან. ერთი სიტყვით, როგორც მოხვედრია, ისე. მაგრამ მსურს, ვკითხო უფ. გოგებაშვილს: რომელ წელში უნდა იმუხაიფონ მასწავლებელმა და შეგიძლება იმ საგნებზე, რომელნიც დედა-ენაში არიან მოყვანილნი? ამაყ მიჰსურებს: ეტვი არ არის პირველ წელიწადს და მეორე წლის პირველ ნახევარში, რადგანაც ამ დროს განმარტობაში უმაწვილები მთელს წიგნს გაათავებენო. კვარგი და პეტროსიანი; მაგრამ ნეტავ ვინცოდე იმ რც-და-ოთს სასაუბროს, რომელნიც ამ წიგნშია, რამდენ საათს ცხმადს უფ. გოგებაშვილი? ჩემის აზრით თუ მთვლილებთ ამ სასაუბროების სიდიდეს და სიწმინდეს მსჯელობაში, თითო სასაუბროს სუთს სუთ საათს მანც მოუნდება უოველი მასწავლებელი, ესეც შეიანი ას რცი სჯათ, კვირასა რამ რწი საათი გადინარჩუნოს სასაუბროებისათვის, ესეც დიდი ღვთის წყალობაა. სოფლის შკოლაში წელიწადში რც-და-ათი კვირა თუ არის სწავლა, ესეც სამრცო საათი. აქედამ გამოდის, რომ სასაუბროების გავლას რწ წელიწადს მანც მოუნდება შეგიძლია, მაგრამ ერთი მინდა ვკითხო ავტორს: ის ფითსკებზე, რომელნიც სასაუბროში

არის მოყვანილნი, შეიძლება მოსწავლემ პირველს ან მეორე წელიწადს გააკვიროს თავის მოსწავლეს რიგთანად, ძალიან ეჭვო მაქვს ამისი სერიანად გაგებინება ერთუ ჩვენს დაუძინადებელ ოსტატებს არ შეუძლიანთ, არამედ თვით ჩვენს ხელოვანს შედაგოვს გოგებასვილსაც. აი მაგ. მე-73 გვერდზე: როგორ ჩნდება ბალახი, რომელი ბალახი იხმარება წამლად? რომელი ბალახია შხამიანი? ამკითხვებსე მგონი თვით ის ჯანოზ ექიმიც ვერ გიპასუხებდათ, რომელსე ბალახები-დამამხადებდა წამლებს, არათუ შვიდი, რვა წლის ბაღში მოგცესთ პასუხი. ან ესა მე-77 გვერდზე: რომელმა ჭირბანახულმა უფრო დიდი გამოსავალი იცის?... მე-81 გვერდზე: საცა ბევრი ხეებია, რა ჭკვიან? (?) ამავე გვერდზე კითხება—როდის იციან ხეხილებმა აყვავება? (განა ხეხილებმა იციან რამე?)

ესევე შეგირდება წელიწადის დრონი არ იციანდა ამგვარ კითხვებს კი ამოკვს... — 116 გვერდზე: რას ჭკვიან წვიმა? რასა ჭკვიან ქარი? ამგვარი კითხვების ჩამოთვლა საჭირონი არ არიან, რადგანაც მაგალითად ესენიც საკმარისნი არიან.

სასაუბრო ისეთი ნაირათ უნდა იყონ მიმართული ისეთი ნაირად ადვილად მიხვდეს უმაყვილი, რომ ოსტატს ბევრი ჩინი არ მოუნდეს თანაც ამ სასაუბრომ ჩაათვიქროს და ამოქმედოს უმაწვილის ჭკუა გონება. „დედა-ენა“ შემდგენელი კი ისეთი კითხვებს სწერს სასაუბროში, რომ მთელი თვისი სიტყვებსლევ რომ ამასი მოანდომოს შეგირდმა, მაინც ვერ გაგებებს. უფ. გოგებასვილის კითხვები ძველი თვითლოსოფოსების კითხვებს ჭკვანან.

ჭკო, მარტლად, მომაგონდა ორი თვითლოსოფოსის ბაასი ერთმანეთთან. ერთმა მეორეს ჭკითხა: რა არის კაცი? მეორემ

უზასუნს: კაცია ორფეხი ცხორეელი, რომელსაც ბუმბული არ
 ჰქვას. ბასის შემდეგ წავიდნენ თავთავისთვის. პირველმა გა-
 ჰტკენს მამალი ცოცხლად და გაატანს კაცს თავის ნაცნობ
 ფილოსოფოსთან, თან წერილიც მისწერს. ამში სხვანა შო-
 რის ეწერს: ორ კაცს გიგზავნიო. ფილოსოფოსმა გახსნა წე-
 რილი და წაიკითხა. გაუკვირდა ეს ადგილი და ჰკითხა გამი-
 გზავნილს კაცს, სად არის შენი ამხანაგო? ამან მოახსენა
 აჩაიან ზრ მსლებია. მერე კი მისვდა, როგორც იყო სანქმე. ამ
 გვარს შემთხვევა ბევრჯერ შესვდებათ უფ. გოგებაშვილის
 წყალობით ჩვენს გამწვილებს, მაგრამ... მაგრამ... და მაგ-
 რამ...

III

საკითხავი წიგნი.

დმერთმა სხუთი არეულ-დარეული და აფეშულ-დაფეშუ-
 ლი სიმდიდრე შენს ავის მდამს მისცეს, როგორც დედა-
 ენის სტატეებია. რა გინდა, აქ არის. მე მხალხლად ზოგიერთა
 სტატეების უვარვისოსას და ჟაღაგრა ალაგს სმარებას გიჩვე-
 ნებ, მკითხველო...

მოდლეშოტი ამბობს: თუ გინდა კარგი მსჯელობა შე-
 ადგინო. რამე საგანზე, ეს საგანი კარგა უნდა გაშიჯო, და
 მიიღო რაც შეიძლება ნამდვილი შთაბეჭდილებაო. ეს სომ
 ნამდვილია; მამ უფ. გოგებაშვილი თავის წიგნში ამ ჭეშმარი-
 ტებას რატომ უურადლებას არ აქტეკს.

ლექსი ჯავახეთზე ნუ თუ შეიძლება ანბანის შემდეგ წა-
 კვითხოთ უმაწვილს? ლექსი ორი სტრიქონია, მაგრამ ახლად

მოსწავლე ბავშვებისთვის სამი თუ ოთხი სიტყვაა უცნობი, მაგ. ჯავახეთი, კალმასი, ქეჩის პური და სხვ. ესენი ისე იციან პატარა ბავშვებმა, როგორც, მე და შენ, მკითხველო, ჩინეთური ენა. „იქები“ მშვენიერი ლექსია, მაგრამ უადგილო ალაცს აწახს ჩაწოთღობ. ეს ცხოველი ისე უცნობია ჩვენი უმაწვილეზბისათვის, რომ ამის ასე ადრე წავითხვა სარგებლობის ნაცვლად ზიანს. მოუტანს პატარა ნორჩს ტკინს. თუნდა ქვემო მოუჭანილი ლექსების და ამბებში სათაურები ნახეთ და შედგებთვით წიგნში გასინჯეთ, თორემ ამ პატარა უურნალში სად შეიძლება ამდენი ბალახურდის გარჩევა: ნადირობა, მშვიერი კაცის ნატვრა, საბრალო დედაბრისსა, უსუნო ყვავილი (!) თავისი თავის დასჯა, თამარ მეფე, ედემი, ქალების მუშაობა, ქართველებში და სხვ.

ამ წიგნში ბევრი ისეთი ამბები, გამოცანები, ლექსები და ანდაზებია, რუსულიდამ გადმოთარგმნილი, რომელთაც წმინდა რუსული ხასიათი აქვთ. ამათ ნაცვლად შეიძლებოდა ჩვენი ცხოვრებიდამ ამკვარივე ამბები, ზღაპრები, ლექსები და გამოცანები ემოვნა უფ. გოგებაშვილს. უმაწვილისთვის თავისი ცხოვრებიდამ ალბოლ საგანს ათასჯერ უფრო დიდი ინტერესი და სარგებლობა აქვს, ვინემ სხვა ქვეყნის ნაწარმოებ რამეს; ამისი ხასიათი ძრეულ შორს არის უმაწვილის გონებაზე. უკვლა ხალხს თავისი ცხოვრებიდამ აქვს ალბოლ ამბავი, ზღაპარი, ლექსი და გამოცანა. ამში იხატება ამ ხალხის ხასიათი და სულის კვეთება. სხვა ქვეყნელი ამბავი თუ იმ ხალხშიც არ არის, რომლისთვისაც გადმოღება გვინდა, რაც უნდა კარგი იყოს, მაინც ვერ შევადგინებ უცხო გულს. მაგ. ჩიტო და მეღია, თხა (38 გვერ.) და სხვა ნათარგმნი ლექსები უფრო აინტერესებენ და უცოცხლებენ გულს უმაწვილს, თუ იმ

რეგლია № IV.

I

ჩვეულებებისა და პირველ მხრილს გამოვიდა (უნდა გვეთქვას — გამობრძანდაო, რადგან „იქიდი“, აკაკის სიტყვით, „გამოსახლობიდან“ სოფელი) შეიქმნა ნომერი „იქიდი“. ჩვენი განმარტება იყო, მოგვეცა და კიდევ რამდენიმე ნომერი თვის და მერე ერთად მხოვეთა შეთავაზებისთვის ანუ პირველ მხრილს. რასაკვირველია, ეს განმარტება ისევ თავის ძალაშია და ჩვენს მიერ გამოცემულ ამ ხელნაწილში გულიანად შეიქმნა, რომ დაგზავნილია შესახებ რომ სტატიისა — „რუსეთის უხანძრავი მდგომარეობა“ უ. გ. თ. შ. — ისა და „ნიქის“ ბელეტრისტიკისა.

პირველი სტატიის ავტორი, რომელიც თითოეული ადვოკატისა, შექმნა ნაზი, წყნარი, ჭკვიანი, სუსტი და მშვიდი უმადო, უმადო, რომელს გამოხატობითაც აღეკვეთა და დარწმუნებულად კილო ნაწილისა მუშტის კრივითა სწავლები და ამიტომ, რომელიც გამოეცა და „იქიდი“ პერიოდულად დაგზავნილია. ეს — დანა, აგრეთვე „იქიდი“ ხელნაწილისა. მაგნიტისა და მუშტის შესახებ სიმძლავრის იქნის იმის, რომ „მარშნული რუსეთი“ კერძო უ.

ს. ნ — ლმა გაიგო და კერც — აბდუშელიშვილმაო. მე ის პრ მზნდოდა მეთქვა, რაცა ვოტკეო და სხვა ფრიკ არ შემემდლო მეთქვა, რადგან ცენსურა არ მათქმევიანებდაო. ესლანლელი რუსეთის მოძრაობას სწავლა-განათლების მახინჯ სისტემას კი არა, რუსეთის ჩინოვნიკობას ვაბრალებდიო. მე რე მიჭყვება ჩვენი ჯიუტი ავტორი და სამართლიანათ სულ ტყავს აძრობს ამ გარყენილ ჩინოვნიკობას, მოჭყავს როგორც თავისი საკუთარი შესედულაბა, აგრეთვე გამოჩენილი რუსის მწერლის გაველინის მშვენიერი სიტყვები, შაკევეის სტატისტიკური ცნობები, ვოლკოვის რჩევა, „რომ თავად-ახნაურობამ იკისროს მძიმე სასულმწიფო საქმეების გადაწყვეტაში მონაწილეობის მიღება“, და სხვა.

ჩვენ პირველათ ის გვაკვირვებს, რომ თუ კი „შარშანდელ რუსეთში“ არ ათქმევიანეს პატივ-ცემულ ავტორს ასეთი საყვედური ჩინოვნიკებისადმი, „რუსეთის ესლანდელი მდგომარეობა“ რომელ წითელ კვერცხათ-ღა გადაქცათ? მას აქეთ სულ მეოთხე თვეა ცენსურას არაკითხი გამაფრთხილებელი და წითელი მეღნით ამაჭრელებელი ძალა არ ჩამოართმევია, თუ არ მომატებია, უკანასკნელი ამბის შემდეგ. მას როგორ უოახერსა უ. გ. თ—მ—მა რუსეთის არეულობის ახსნა მეოთხე ნომერში? ის არ ერჩივნა პატიოსნურათ ელვიარებისა—„მაპატიეთ, შევეცდი, რომ მართლად უმაწვილის თვალთ შეეხედე ფრიად უდიდეს მოკლენას რუსეთის ცხოვრებისასაო? არ ერჩივნა, ქაღალბა განეტსადებიანა მათთვის, რომლებიც კაფაციცებული თვალებით შეჭურებენ რუსეთის მოძრაობას და რომლებიც ააღლვა და გააკვირვა უ. გ. თ—მ—ის უცოდინარობამ ამ საქმეში და რომლებმაც, შეძლებისა და გვართ, აჩვენეს უმთავრესი მდგენი ამ მოკ-

ღინებისა?... მაგრამ, არა და! თუმცა ავტორი ნამეტნავათ იკატუნებს თავსა, იხენს საწინარეს და ქოქოლას აყრის პოლემიკას, მაგრამ თითონ მანც საშინელი პოლემიკოსი ყოფილა, მძლავრი სოფისტი, რომელიც შემდგარა ცივ შარბჯ და თავის შეცთომილებას აბრალებს მისს კრიტიკოსებს და ნამეტნავათ ცენსურას... საწყალი ცენსურა! რამოდენი უღონო, უძლური და რეგენი კაცი გამოგვიგანია ქვეყანაში! რამდენი მოუმზადებელი და თავ-ბედის გაუგებელი მწერალი ამოგიფარების ვალთების ქვეშ! რამდენი „მგლოვარენი სულითა“ დაგისხნია შენი ყოვლად შემძლებელი წერტილებით! უფრო საბრალონი არიან უ. გ. თ—მ—ის კრიტიკოსები. „აბოლო, ვის მოჰქვამო? და—ჩემ გამზდელსაო“. სწორეთ ასეთი სიკეთე გადუხადა მძლავრმა პოლემიკოსმა. თავმოყვარე ვინმე ბრძანებულა, სწვენა—თქვენ რომ არ მითხრათ, მე ვი არ ვიციო რა?

მაგრამ ამ ჯიუტობის გარდა და, როგორც ყოველი სიჯიუტის შედეგი, პატივცემულმა ავტორმა გამოიჩინა საშხნელი გაუგონრობა და, საზოგადოთ „ივერიის“ ზეჩისა და გვარათ, „ზრის უარყოფა“.

ვთქვათ, დაუჯეროთ უ. გ. თ—მ—ს, რომ იმისი პირველი სტატია შავი ვი არა თეთრია; ვთქვათ, რომ „შარშანდელი რუსეთი“ და „რუსეთის ახლანდელი მდგომარეობა“ ერთი და იგივეა, როგორც ვაშლი გასჭრა შუაზე და ორივე ნახევარი ერთია; ნუთნა ჰგვანდენ ყველაფერში; ვთქვათ, რომ ჩვენ არ გვესმის ავტორის აზრი ან გაძრახს, ჟსინილისობით გამახინჯებთ იმის ნამდვილ აზრს, როგორც ჩვეულებრივ „ივერია“ მიზდევს ამ მომაკვდინებელს სენს: ამით მითომ უ. გ. თ—მ—ს აწორებს საქმეს? მითომ ამით ის იხენს რუსეთის მდგომარეობის გაგებასა და მისი მიზეზების ცოდნას? —

თქვენც არ მომიკვდეთ! ამით უფრო უკან-უკან იწევს და „სოციალისტები“ კი მიუზღიან სულიდგან. აი როგორ:

„იუკრიის“ პირველ ნომერში იმანა თქვა, რომ რუსეთის რევოლუციონერები სულ უმაწვილები არიან, რომლებიც გამო-რიცხეს სასწავლებლებიდან და ამით მოუსხეს იმპეტელა სახლ-გაზდობას სახსარი სწავლა-განათლების მიღებისათ. ამათაც მოუვიდათ გული, განიძრასეს ტოლსტოის ჯვარის ამოყრა, წავიდნენ სალხში, მიიმხრეს იგი და აზუნტებენო. მეოთხე ნომერში არეულობას აბრალეს ჩინოვნიკებს, მოჭყვავს შაკეუვის სიტუკა, რომელიდგანაც სჩანს, რომ 1870 წლიდან 1877 წლამდე, ე. ი. მარტო შვიდის წლის განმავლობაში დაკარგა მმართველობამ 63,443 რევოლუციონერი ციმბირში, გარდა იმათი, ვინც ესლა რუსეთის სატუსაღოებში ათი-ათისობით არიან დაშვებულნი. ამის შემდეგ ავტორი ამბობს—

„ეს უსამართლოდ კაცის დაღუპვა ასე ხდებოდა: რომელიმე ახალგაზდა კაცი (ზოგჯერ (?) მოსუციც) ორიოდ სიტუკით იხსენიებდა რომელიმე ჩინოვნიკის ან იმის მიჯარველ კაცის საქციელს. პოლიცია მესამე განყოფილებას (ესლა კაუქმებულ კანცელარიას უნდაარმებისას) შეატყობინებდა, რომ ესა და ეს მწერალი, სტუდენტი, გიმნაზიელი ან სხვა ვინმე მმართველობის წინააღმდეგ, ღაზანაკობს, მდიდრებს ემტერება, ღმერთი აწა სწამს, სოციალისტი და ამიტომაც საჭიროა იმის აქედგან გადაკარგვაო. მესამე განყოფილებაც მოიწერებოდა, სამართალში მიეცითო და, თუ გამართლოს, ციმბირში გაგზავნეთო“.

აქამდის გამოგდებული შეგირდები იუვენს არეულობის უსტახებდათ ტოლსტოის მეოხებით, ესლა კიდე ჩინოვნიკების ტუუილ ცილის-წამებამ, სიცრუემ და გარყვნილობამ მო-

იგონა ვილაც სოციალისტები, მართებლობის მოწინააღმდეგენი, რომლებიც ტყუილ უბრალოთ დაღუპეს ციმბირში! თავბ არ უნდა ამისთანა სიბრძნის გამოთქმას! „შარშანდელი რუსეთი“ გვეუბნება, რომ რევოლუციონერები არიან მართლაც, მოკვით-სრობს მათ დაზადების ისტორიას, ტოლსტოის შესანიშნავ ბებიაობას ამისთანა ძნელ მშობიერობაში; „რუსეთის ესლან-დელი მღვრძარეობა“ კი სან გვეუბნება არიან რევოლუციონერები, სოციალისტებიო, სან კი გვარწმუნებს, რომ ეს სულ ტყუილ ვილია, ჩინოვნიკებმა თითონ გამოიგონეს რევოლუციონერებიო. იქნება მესამე სტატიაში ვიდე იქადაგოს ჩვენმა პატივ-ცემულმა ავტორმა, რომ „არქეულობა“ უანდარძების საქმეს — თითონ არიან სოციალისტები და სსკებს, უმანკო პირებს აბრალებენ, რომ თავიდან აიტაცებინონ მართებლობის მრისხანებაო. რას არ იტყვის კაცის ენა!

მაგრამ, მეშინიან აქ გავათავო შენიშვნა — გამოჩნდებიან ისეთი ჭორიკანები, რომლებიც ზემ სიტყვებს ახსნიან სურვილისძებრ თვისისა და შემწამებრ ჩინოვნიკებიც დაცვას, მომხრეობას. ღმერთმა დაშისხიას! მე იქნება უფრო მომსტებულ-ლი ზისდით უფურებდე საზოგადოთ ყოველ გვარ ბიუროკრატის, ვიდრე უ. გ. თ—მ—ი; მაგრამ საქმე აქ ჩვენ გრძნობაზედ კი არ არის, საქმე იმშია, თუ რამდენთ ჩინოვნიკობა პირველი და აუკანასკნელი მიზეზი არქეულობისა.

რუსეთის ესლანდელი მოძრაობა თითონ რამე წვრილმა-ნით არ აიხსნება. ამ მოძრაობას აქვს თავისი ნიადაგი, სადაც მას გაუდგამს ფესვები და იკვებება ათას-ნაირი ნაყოფიერი საზრდოთი. ჩვენ იმსა ფიქთსულობთ, თუ ვინ ამსადებს ასე უხვათ ამ საზრდოს? უ. გ. თ—მ—ი კერა სთქვას, რომ ტოლსტოი თავის ხელით აცხობდა გამტკიცულ მოთებს

არეულობის მუცლისთვისაო. ვინ იტყვის, რომ ეს ტყუი-
ლია?—არავინ! ტოლსტოი დიდი დამნაშავეა ამ საქმეში. მაგ-
რამ ისიც ვიკითხეთ, ტოლსტოისა ჰქონდა იმოდენა შეძლება,
რომ მარტო თითონ ეგვიბნა ეს უშეკვლეველი კეშაპი, რეკო-
ლიუცია?—შეუძლებელია, რომ ერთმა ვაცმა, ისიც სწავლა-გა-
თლების სისტემით, მოახდინოს „სოციალური არეულობა“.
მაშ თუ ეს არ არის ჭკვასთან ახლო, ვის მოკვიდოთ ხელი,
რომ ჩამოვაცხოთ თავზე ბრალი ამ საშიშ მოვლენისა? — უ.
გ. თ—მ—ი ამბობს, რომ ჩინოვნიკობას უნდა კტაცოთ ხე-
ლი და სულ ჯვარს ვაცვათო, გარყვნილები გამოდგნენო. მაშ,
უმანკო ანგელოზები რომა ყოთილიყუნენ ჩვენი ჩინოვნიკები,
რუსეთი სრულებით დაწყნარებული იქნებოდა? რეკოლიუციონ-
ერები აღარ გაჩნდებოდნენ? ვინ იტყვის! ჩინოვნიკობასაც
ბევრი დანაშაული აქვს ამ მოძრაობაში, იმანაც კი საღი სა-
ზრდო მისცა რეკოლიუციონერებს, უშირათ თითონ ჩინოვნი-
კებიც და მეტადრე მათი შვილებიც დარეკოლიუციონერდნენ.
მაგრამ მარტო ჩინოვნიკობას არ შეუძლიან ამოტყლა მოძრა-
ობის აღძრვა, სოციალური არეულობის საზრდოს მარტო
თავისი ჯიბიდან მიტანა. მართალია, მე ძალიან მომწონს ავტო-
რის თავ-გამომეტყებელი ლაპარაკი ჩინოვნიკობაზე, ძალიანაც
აძავეს მათ უდაძიანო და უსინდისო ქტეკას, მაგრამ ამაზე
ხომ არა ჰკვიდა? საქმე! ავტორსა სთხოვენ არეულობის
მიზეზებს,

А онъ украдкой киваетъ на Петра!

თუ მართლა არ შეიძლება ამ საგანზე ჩვენ მწკრელობაში
ლაპარაკი, მაშ რათ ლაპარაკობთ? და თუ შეიძლება კიდე-
და, ამნიჩათ არა, ჩემო ბატონო. ეს მართლა ბოკმური ლი-
ტერატურაა, როგორც სამართლიანათ განწყენინათ უ. აბღუ-

შელიშვილმა. რა უნდა თქვენ კი არ უნდა გწეოდნენ, არამედ მთელი მსხვერპლთა შიშით და უ. ა. ნ — ლის შენიშვნები, რაიცა რა უნდა ითავილებს და ხელ შეუდრეთ დაამტკიცეთ თქვენი მოკლე შესუდულობა ამ ფრიად დიდ საგანზე, რომელსაც ათასი მიწიერი ეწოთათ შესდგომის და ეწოთათ ჰეკეპასი.

ამაზე ჩვენ დაწვრილებით მთელი საზოგადოებით „იმედში“

... მეორე სტატია, რომელიც * მოგახსენებთ, არის „კრიტიკული“ და შეესება „იმედის“ ბელესტრისტრას. საღარ იშლის „ივერის“ კრიტიკოსი და კრინტის ჩაწევეტა ვერ მოუხერხებია — ენა ექველება საშინლათ. არა, რა ქნას? გული სტევიას საღ წყალს ჩვენი მწერლობის ბედ-იღბალზე, უნდა, რომელი სიტუაცია თითონაც ჩაუჩიოს და გზასზე დაუყენოს მწერლობა? მაგრამ „ჩრდის ეწოთ დღე შესვდა, ისიც მათათა“, სამისთანა საქმე მოზღვის ხოლმე ჩვენს „კრიტიკოსსაც“: „ივერის“ თითონ რომელი წამე უკვდას ბასი თითონ ამისთანა სამისთანა კითხვებზე, რომელიც მათ ამისთანა „ივერის“ ტუასანში“ უცოდინარო რუსთაველის მიერ ნახმარი ჩაწილი „და“ შეთანხმებულ სტრატეგის დასაწეისში თუ დაჩიოს? — ამ დაჩიისლეურათ, დალაგებით მოგიყვებოდნენ და, რასაკვირელია, დაგმტკიცებდათ, რომ ეს რაფთინაღუროდ გუთუნებდა მკვლელ დროების ლექსისა უთყოფილ უნდა მოისპოს, რადგან სრულებით მტკი მარცვალთ ცამოდისო. აქედან გავსადოდ და უ. ხალიკანს ლოკინსაც დაჯერებდა საწეული დავით გუჩაძის მიერ ლექსების დაჩიხინებშიც. რა თუ მიგეცათ ნება ექვთია მსჯელობა, თუ რომელი შთაგონებით „დროება - ივერია“, დაუღლებით შექმნა, სიტუაცია „იუფალი“ (Господи́нь) შესცვლას სიტუაცია „ბატონი“ (баринь). დაამტკიცებდა თავისი შესანიშნავი

საფუძვლიანობით, რომ „უფალი“ ცუდი სიტყვაა, რომ „ბნ-ტონს“ არ შეედრება არც „უსტა“, არც „დას“. თუმცა, რასაკვირლია, ბევრი ამ უკანასკნელ სიტყვებს არჩევდნენ. „ბნ-ტონს“ მაგრამ „კრიტიკოსი“ ისეთი მჭევრ-მეტყველოებითა და გიტაცებით დაიწყო და ლაპარაკს, რომ უკვლას დაარწმუნებდა თავის აზრის სიძაბრთლესი.

აი, ამისთანა საგნები, მართლაც რომ „ივერის“ „კრიტიკოსის“ ჭკვესთან ახლო იქნებოდნენ და ბევრ კარგ რამესაც გაკვირებდით მისი ენა-პირიდან; თუ არ და, სწავლას, თავის საუბედურთა აუღია მოთხრობებისა, გარჩევა, ან მთელი უურნალის თვალის გადავლება! ანტას ვინ მოსთხროვს, რომ ლომივით დაიბლავლოს დაბურგილ ტყეში? ანუ ბაყაყს ვინ აჭკიდებს ჩქლების საპალნეს? — არც ურთი ჭკვიანი კაცმა არ მოხდა ასეთ სისულელეს, მაგრამ ჩვენი „კრიტიკოსისთვის“ კი წამოუვიდნათ ასეთი ამბები ტვირთი. მადრი შენა და ღვთის განგება გამოიცანა! ამიტომაც ზედ შუასუ გაწყნობილს, საბრალლო „ასაღმაზდა მწკრალი სანთელივით იგრიხება და უკვლივე სიტყვა მოქმედობს მასზედაო“. უნდა მორიდებით და სიფრთხილით გავარჩიოთ (?) მათი ნაწყრები, რადგან ბევრმა „მოთხრობის“ მწერალმა თითონაც არ იცის რასა დაწერა და უნდა გაუგებროფ გზაო. ჭხუდათმოტოვო დიდრონსა დაზარაკობს! აცა თუ რა ქნას, ექსი მაგრამ რაც ითქმის, რომ უკვლავი ადრულდებოდეს, სად წავიდოდა? იმტადრე კაცინ რაც უფრო მაწყო, მაწყო უნტელა, მით უფრო მომეტებულ რისს ამლევს თავის ლაპარაკს, ეს საზოგადო უნარნაქაც გამართლდა.

„კრიტიკოსი“ .1. (მაგრამ არა) რადგან ეს ძველან მცირე-წლოვანი ვინმე ჩანს, ასოს „რ“ მოვამოსთქვამს ასობით...

ამიტომ დაუძახეთ „კლიტიკოსი“, ჩამოსთვლის უ. გიორგი ჭრელაშვილის მოთხრობის შინაარსს და, როდესაც გავაზოლოში, უცებ ზმოუჯდება გული და მოჭყვება საშინელ ტირილს. იმის ცოდვით, მედა ჩემმა ღმერთმა, გული დამეწვა. იცით, რასკად იტირა საწყალმა? — უ. გ. ჭრელაშვილის გულქვაობაზე. მოგიუყანათ იმისივე სიტყვები, რომლებიც ტირილში და ქვითინში ძლივს გავიგონე:

„რას ეძრთლებოდა ავტორი ეფემიას შვილებს და რისთვის დასტყდა ისინი? ან მსხუ და შვილებისათვის თავგადადებული დედა რად დასტანჯა ისე უწყალოდ? მართალია, ლექსში ჩხუბიც მოხდება სილამე, სანდისსან კაციცა კვდება, ხან ბოლმაც წამოუვლის ადამიანს, მაგრამ ეს ისეთი განსაკუთრებული შემთხვევაა, რომ ამის საზოგადო მოკლენად ჩათვლა, ამის განზოგადობა დიდი შეცდომაა ავტორისა.“

ამით ჩვენ „კლიტიკოსს“ სწავლიან უ. გ. ჭრელაშვილის ტკვასზე დაყენებას. სხვა არა აქვსრა სათქმელათ. რათქმა უნდა, რომ ეს სულ ცრემლები ბრალის ტირილში კაცი რას არ ამოუშვებს გულიდან, ეგებ მიმსუბუქოსო. თორემ აბა სხვა რითი უნდა აიხსნას ყემოთ მოუყანილი დარიგება? საიდგან უნდა ჭჭონდეს ავტორს იმედი, რომ მის სიტყვას გავლენა აქნება სასაღვანუდა მწერალზე? თორემ, აბა შესედეთ თითონ „ივერიას“, რომელიც მუსლს იდრეკავს გოლდსმიტის „ივერი-ფილდის მოძღვრის“ წინ და რომელიმაც ამ რომანით ღამის დაგვაბეროს, მანამ გაათავებდეს. რატომ ჩვენ „კლიტიკოსი“ არ ეკითხება გოლდსმიტსა ამნაირათვე დედლის ქაღას ოლიკიას თაობაზე? ოლიკია ერთი ეშხიანი, მშვენიერი, კალმით ნასატი რამ ქაღწეული იუოგო, ყინიანათ გვეუბნება გოლდსმიტი. ამისთანა არსებას უგულო გოლდსმიტი მებატონესთან

გააქცევს და წაართმევენებს ნამუსს, მის უკეთეს განძს. რატომ „ივერიის“ ბიბლიოგრაფი არ უსაყვედურებს გოლდსმიტს ამისთანა საცოდნავი მოკლენის აღწერას? ეგ სომ სასოგადო მოკლენა არ არის, ეგ არის მსოფლოდ განსაკუთრებული შემთხვევა. მართლათა, ყველა ღვდელს სომ მშვენიერი ქალი არა ჰყავს და, თუ ჰყავს, ყველას სომ ოლივია არა ჰქვია? ბერე, ყველა ლამაზი ქალი ღვდლისა, ყველა ოლივია სომ არ გააქცევა მებატონესთან და არ წაართმევენებს ნამუსს? მას საღათა სწერს ამისთანა „განსაკუთრებულ შემთხვევას“ ის თავგაქვავებული გოლდსმიტი? და თუ სწერს ამისთანა შეუსაბამო რისმეს, მას რათ ეცვა ჟვარს „ივერია“, როდესაც „იმედმა“ საფუძვლიანათ დაიწუნა ეს რომანი?

ამ ნაირი საფუძვლიანი გარჩევა გამოიჩინეს ზვენმა ივერიელებმა. ღმერთმა ნუ მოაკლავთ. უ. გ. ჭრელაშვილი ბევრს კი იტინებს ამისთანა გარჩევასე. ის ელოდებოდა მოთხრობის შინაარსის გარჩევას და, ამის მაგივრათ, გარეგნობასე, ისიც უსათუძლო შენიშვნა, მიუგვა. დალოცვილი რამ არის ეს „ივერია“ კრიტიკა!

აბა, საწყაღ შაქროს რადას მიაართმევენ?

„არ ვიცით, გულში რა ჰქონდა დანერგული, ეს კი ვიცით, რომ ძარღვებში თქვენ პაპას სისხლის მაგივრათ დო უნდა სდგომოდა“.

უფ. შაქრო, მომილოცავს ახალი მეცნიერებითი მოკლენის აღმოჩენა თქვენ წინაპრებში „ივერია“ მეოხებით! თურმე, როგორც გვარწმუნებს ამ პატივ-ცემული ყურნალის ნატურალისტი და არხეოლოგი, ჰანა-თქვენს სისხლის მაგივრათ დო სდგომდა! ესეც გარგია. თუ თქვენ უწყალოთ გამტკერებენ ივერიელები, წინაპარი სომ მანც შესანიშნავი გყოლიათ.

ამისთანა ოთხგროშისნი მასკილობით მოგაქვით თავი; ამისთანა გონების საგმლით გამოზდისნარხო და ჭყოფით ქვეყანაში თავსა!?!—მსურვალეთ მებრალებით.

მაცრამ მანც ვნასოთ, რა შენიშვნებს ამლეგენ უ. შაქროს, რომ იმაზე „გავლენა იქონიონ“?

„გლესები კენასში მუშაობენ და „კინაზი და კინაყნა“ პატრონის სახლის ბაგონსედა სხედან და ლაზარაკობენ.

„გვესმის, (გესმისთ კი? მამ აქმდის რატომ ერთსელ მანც არ ამოიღეთ სმა ამასე?!) რომ ავტოტს, უ. შაქროს ეს სცენა იმიტომ აუწერია, რომ დავკანასოც, ზოგი როგორ ბეკრისა მუშაობს და არაფერი რჩება სკელში და ზოგი კი უშრომლად როგორ უელთამდე სავსესა.

„—დიდ კარგი აზრია მაცრამ რა დამოკიდებულება აქვს ამ აზრს „მარტიანთა ჰაჰასთან“?

„—არაფერი“ და სსკა-და-სსკა.

მეც ვიტყვი—რა დამოკიდებულება აქვს თქვენ ნაწერს ურნალისტიკასთან?—არაფერი! რა გესმით ჩვენი ცსოვრებიდგან?—არაფერი! რა გაიგეთ“ მარტიანთ ჰაჰაში“?—არაფერი. რა დამოკიდებულება აქვს საღი კაცის აზრსა და თქვენ შეხედულობას ქვეყნიერობაზე?—არაფერი!

მართლათაც და აბა რომელი სრული ტკვის პატრონი ირამს იმას, რაც ამ „იმედის“ ბელეტრისტიკის“ დამწერს უქნია? ლაზარაკობს, ანუ ჭბოდამს რაღაცეებს ორი მოთხრობის შესახებ და ბოლოს ამით ათავებს თავის ნაბლარჯნსა: „იმედის“ მეორე ნომერსედა ვერას ვიტყვით (თითქო სსკა რამეზე კი ბეკრი რამის თქმა შეგეძლოსთ!); იგია ულეგელ ფრანგების სლვა, ნამდვილი ნაყოფი დიკენურის ჰერიოდისა, რომელიც მოჭყია შარშან ბ. ნიკოლაძისაგან ამოჩენილს აკუნურს ჰერიოდს“.

ეს არის თქვენი განზინება მთელ „იმედზედ“. მას მკითხველი ბრტყელი სახელი რაღაცე წამასკით თქვენ ნაწილს? — გაუგებრობით! საზოგადოთ, თქვენ ძალიან შორს წასუფსართ უმეტრებაში და ლიტერატურულ სინიდისზე ხელის ალებაში. რას ნიშნავს თქვენი უკანასკნელი ფრანა? განა შეიძლება მკითხველს თამაძი ლაზარაკი მკითხველთან! „უღვეი ფრანების ზღვა“ არის მეორე ნომერი „იმედისაო“? მას ნიშადური იქ კერძოვნეთ განა? არა მგონია! მთელ ნომერზე იტყვიან „უღვეი ფრანების ზღვა“ და ერთ მაგალითს მაინც კერძოიყვანენ უუნალიდგან? მაგისტანს კნავილის მოლოდინი არა გვექონდა თქვენისთანა დეკებისაგან, სწორეთ მოგახსენათ.

ესლა მე რომ მოვეკე და საჭეუროთ დავიწყო ღაღადება — „ივერია“ აზრების თვალ-მარგალიტებისაგან არის შემდგარი, თითო მისი სიტყვა, თითო წინადადება — თითო იაკუნდის თვალს უდრის, მეთქი, და დასამტეიცებლათ ერთი სიტყვა და ერთი წინადადებაც კერძოიყვანო, — დამიჯერებენ? უსინიდილობაში თუ არა ჭკვა-ნაკლულობაში მაინც არ ჩამომართმევენ თითონ ქართველი საზოგადოების უმრავლესობაც კია? უჭკობაც კარგია სანდისხან, მაგრამ მაგრე წრეს გარეთაც არ შეიძლება, „ბატონებო“ (ბაჲ).

II

„Юридическое Обзорѣніе“ უოველ კვირლობითი უუნალი. გამოცემა ა. ს. ჭრენკელისა ა. გ. სტეფანოვის რედაქციით 1881 № 1.

პირველ აპრილსაკე გამოვიდა შემოთ ნაჩვენები ჰატარა უუნალი რუსულ ენაზე ჩვენ ქალაქში. აგერა ერთი წელიწადი

შესრულდა თითქმის, რაც „Гифлисскій Вѣстникъ“ და „Обзоръ“ ი განუბებულნი არიან და ზღვის შირასს ელოდებიან ან ავღრიანი დღის გამოდარებას. ჩვენშია საქართველოში, სეირიან რუსულ მწერლობას დღეს გაცილებით დიდი მნიშვნელობა აქვს, ვიდრე ქართულს. ეს არც გასაკვირველია. ჩვენ ქვეყანაში ყოველი უმაღლესი მობრუნება სულისა, ყოველი აკტი და ანგარიში ჩვენი სამოქალაქო ცხოვრების უმეტესათ რუსებს ახარიათ სეღში და, უინდა ქართველებსაც ებრძოთ. მაინც რუსულ ენაზე ხდება ყოველი გვანი საზოგადოებრივი განხილვა. მიზეზიც ეს არის უმეტესათ ჩვენი ქართული მწერლობის უფერულობისა და თითქო უსაჭირო სამსულისა, ურომლისოთაც თითქო ნატი არ ვის შეეცვლება. ამიტომაც დაეტყო ჩვენ ცხოვრებას უფრო მძლავრი ურთქათობა მის შემდეგ, რაც სმა ჩაწყვიტეს ამ ორმა გვრიანმა ცხოვრებმა, და ბურთი და მოედანი დაულოცეს ოფიციალურ „Кавказъ“ს და რალაც „Объявлениа“ებს, რომლებიც ისე შორისა დგანან კავკასიის აქეთა მხრის უსრფერებასთან, როგორც მოქრეშული და ცუდი. სამთარის დღე მშვენიერ მათსის დილასთან

ამისთანა დროს, ასეთ სასოწარკვეთილებაში, ზამთრიდან „Юридическое Обзорѣніе“ გამომხსილი ადვოკატი სტეფანოვის რედაქციით, რომელსაც დაჯპირდეს მონაწილეობის მიღებას უკუდა ჰატიოსანი და სწაკლული ბერისტები.

ჟერ კარტეზი მხარე ამ უურნაღისა შეკვეტნა სასიამოვნოთ, რადგან იქა ვნასეთ ნიკოლადის სახელი, რომელიც, როგორც სჩანს იმის სტატიადგან, შემთხვევით ვი არს საზგრძლიე მონაწილეობას. აპირებს ამ უურნაღში. სასიამოვნოთა ეს ამბავი იმით, რომ უურნაღი არ იქნება ნამეტნავათ სპეცია-

ლური და მიეცემა მის ჰუმანიტარული ხასიათი, რომ ეგება ჩვენ საზოგადოებას ელიტის გაგება თავისი „უთულებების“, რომელიც იმას აქვს მინიჭებული მართებლობისგან და რომელიც იმის უმეტესობას „ინჩინ“ არ ესმის.

უურნალის გადათვალეობამ არამც თუ განამართლა ჩვენი იმედი, არამედ, ჩვენდა სასიხარულოთ, იქა ვნახეთ ამხე მთქმელებელიც. მოკლე, მაგრამ ჭკვიანი სტატია, სახელად „უურნალის მოვალეობა“ (о заплатах журнала) გვპირდება, რომ გაავრცელოს ჩვენ საზოგადოებაში არა მარტო ესლანდელი წესდებების პრაქტიკული გაგება, შეატყობინოს მისი ტორტიკული დედა აზრი, არამედ თავის თითქმის უმთავრესს მოვალეობათა სთვლის, რომ თითონ ეს წესდებები, თითონ ეს კანონები გამოიკვლიოს და აჩვენოს მართებლობას მათი ძალა და უძლეობა. ის ამბობს:

რუსეთის რვეულ-დებულობა, როგორც სისხლის სამართლისა, აგრეთვე სამოქალაქოსი, მთლიანთ შემოღებულია გაკვახეთშიც, მაშინ როდესაც ვეკლამ იცის, რომ გაკვახეთსათას-ნაირი თავსნიერი ხასიათები სჭირს მრავალ საუგუნოების ისტორია ხალხებთა, რომლებიცა სცხოვრობენ ამ საკვირველ და მდიდარ ქვეყანაში, მათი აწინდელი ეკონომიური მდგომარეობა, ვაჭრობა, სელობა, მერე მათი გონებითი, ზნეობითი და საწმუნობითი განათლების ხარისხი — ყოველივე ესეები არა ჰკვანან იმას, რასაც ვხედამთ რუსეთას შუა გუბერნიებში. ბერში ჩამოვრჩით ჩვენ რუსეთს, და ბერში კი, იქნება, წინაც გაუსწართ. ხალხთა საჭიროება და მოთხოვნილება თავის დღეშიაც ერთნაირი არ იქნება, და ამიტომ საოცარია, გაუგებაარია, რომ გაკვახეთსაც იგივე კანონები აქვს, როგორც რუსეთს, — იმდენათ საოცარია ესა, რამდენათაც საოცარი იქ-

ნებოდა მოგუთსოვნათ, რომ ერთნაირ ყაიდაზე ისმარონ დათვის ტყავები თბილისში და ირკუტსკში“ (ციმბირში).

შემდეგ ავტორი ამბობს, რომ ჩვენი ცხოვრება ერთ მხარეს იწევს, კანონები კი მეორე მხარეს ეწევიან, ამიტომ იგინი კრთმანეთს ჯიბრში უდგენან, ერთმანეთსა ზღვენიან და ამ ბრძოლაში გადის დრო, მსხვერპლი მსხვერპლს ეძატება და სიკეთეს, გაუმჯობესობის ნიშანი არსაიდამა სჩანსო, კანონი ვერ ასრულებს თავის დანიშნულების დედა აზრსაო. მერე მოჭყავს ის სამართლიანი შესედულობა „უფლებაზე“ (ПРАВО), რომლის ძალითაც „უფლებანი“ ხალხთა არ არიან მომწუგდეულები უსტავებში, კანონების და სტატუტების ტომებში, და რომლის ძალით „უფლებანი“ გადადიან უოკელგვარ საზოგადოებრივ თვით მართებლობაზე, უოკელგვარ კოლექტიურ ცხოვრებაზე, ათას-ნაირ ბანკების საზოგადოებაზე და ამხანაგობაზე, გადადიან თვით ხალხთა განათლების საქმეებზე, გარდა ამისა ასრულ წოდებული საფინანსო „უფლებანი“, რომელსაც ეკუთნის გადასასადის განაწილება ხალხში და მათი აკრეუის სისტემა. ერთი სიტყვით, უურხანს, როგორც სჩანს, ესმის ჩვენი საზოგადოების საჭიროება ამ ფრად მძიმე და აქამდის გაუგებადი იურიდიული ცხოვრების შეტეობისა და განმარტებისა, რის კარგსა და ხალ ცოდნასაც შეუძლიან მართლად ხალხის თქისზე დაყენება და თავზე ხელის მოსმევიანება.—სტატია თავდება შემდეგი დაბირებით:

„უშკელოთ მომქმედა კანონების და ცხოვრების შუათანხმობას, ავსნათ ბნელი მხარე იურიდიული არსებობისა და კითხვები, რომლების ახსნასაც უსათუოთ მოითხოვს ფეს-ადგმული იურიდიული ცხოვრება საზოგადოების, სედი შეუწოთ გაქსაქსულ, გაცალოებულ საზოგადო ძალსა და

ლონის, საზოგადოებრივ ელემენტების შეერთებას ქვეყნის სასარგებლო საქმეში სამუშაოთ; გამოკვანძვაროთ იურიდიკული მოკლენათა შინაგანი ბუნება, გამოვიძიოთ მათი მიზეზები, უშველოთ იმის მოშორებას, რაც მათში ცუდია, და მის დაარსებას, რაც სასარგებლოა. — აი ყოველივე ის პრაქტიკული მოკალეობა, რომელიც ამ ხანათ იკისრს ჩვენმა ყურნაღმა. რამდენათაც შესაძლებელია ამ მიზნის აღსრულება, ამას, რასაკვირველია, მომავალი გვაჩვენებს; მგრამ ერთ რასაში კი ეს ჯერ არ არის ეჭვი, და ეს ერთიც არის ისა, რომ ჩვენ გულს-მოდგინით და მსურვალეთა ვართ მოწადინებულნი ვემსახურეთ ამ საქმეს მთელი ჩვენი შეძლებითა“.

რასაკვირველია, არც იმაშია ეჭვი, რომ რამდენი თავგამომეტებულათ და სინიდისიურათ შეუდგება თავის წმინდადანიშნულებას ეს ყურნაღი, იმდენი მომატებულ გამამხნეებელ და დამაჯილდოებელ თანაგრძობას მოიპოვებს საზოგადოების მხრით. ჩვენ წინათვე მსურვალე იმედი გვიღვივის გულში, რომ მოხსენებული ყურნაღი, თავის თანამშრომლების მეოხებით და მეტადრე თავის ნასწავლ და ბარაქიანათ გამომზადებული რედაქტორის უ. სტიფანოვის მეტადინეობით, ანთებს დამპყრობს მეცნიერებისას ჩვენ დაბნელებულ საზოგადოებაში, აძლევს დრომას ხალხთა თვით-მართველობისას, ემსახურება ჭეშმარიტებას და შეძლებისძებრ დაუცობს პირში ბურთს მომაკლდინებელ უსამართლოებას, უსმენს ხალხის გოდებას ყოველი საზოგადოებრივი „უფლებების“ მოკლებულებში, ეცდება, რომ დასთრგუნოს და განძავოს ყოველი კერძო თუ კოლექტიური პირის შეუსაბამო და მრავალთათვის მავნე და მახინჯი მთავარი მოქმედება...

სინარულით ეგებებებით ამ ახალ ყურნაღს. ვისურვებთ, რომ ეს სინარული ერთი ათათ განძლიერდეს ამას იქით უფრო.

1881 წ. აპრილის 2.

სტ. ჭრელაშვილი.

ზინაური პირობილვა.

„ჩვენ განვთავისუფლდებით ვნებათაგან, როდესაც მათ-
ზედ ვიქრობით“ — და ამბობს თეოდოსიოსი სპინოზა. მან
შასადაძე, ჩვენი საზოგადოებრივი ცხოვრების უსწორ-მასწორო-
ბაზედ ღაპარაკი და სჭა შეადგენს ერთ უშიშრელებს. მოკაღუ-
ობას ჩვენი მწერლობისას. რამელიც არის — თუ არა ჩრის, უნდა
იყოს — გამომთქმელი ჩვენი სწავლით და განათლებით მო-
წინავე საზოგადოების თქმისა, მის ცხოვრებაზედ შესე-
დულობისა და სურვილისა. სამწუხაროდ ჩვენდა, ძალიან
იშვიათათ ვხვდებით ხოლმე ჩვენში ისეთ მოკვლენებაებს, რომ-
ლებიც კეთანსმებოდნენ ჩვენი საზოგადოებრივი ცხოვრების
ნამდვილ მოთხოვნილებებს; თითქმის ყოველთვის მოწამე-
ვართ ხოლმე უფრო იმისთანა მოკვლენებებისა, რომლებ-
იც შეადგენენ ამ ცხოვრების სიმანხისჯის ნიშნებს, სიღრმე
მას უფერულათ, უკიდებენ მბს. მათ უმეტეს ჩვენი მწერლობა
კაღაღებულნი ფხიზელი იყოს და ყოველის ღრისის ძიებით
სცდილობდეს ჩვენს საზოგადოებრივ ცხოვრების ნამდვილ
გზაზედ დაუენებას, რომ მათ შეამცირათ მანისც არის მოხსე-
ნებული მოკვლენებები. მაგრამ ჩვენ მწერლობას თითქმის
ყოველთვის ეს ეპარებინ, ხოლმე თვალიდგან საზოგადოებრივი
ცხოვრების მანხისჯი მოკვლენებების წინამორბედი ნიშნები, ან

კიდევ, მის უსაფუძლო სჯის გამო, რჩებიან სოღმე უყურად-
ღებოთ. სასოგადოების მხრით. ამისათვისაც თან-და-დან
მრავალდებიან ჩვენში სასოგადოების შემარცხვენიელი მოვლინე-
ბაები, რომლებისთვისაც არა ერთხელ შემოგვიერთებეს შთა-
მოძავლობა. ამ დროებით ჩვენ გვსურს გამოველანაწარმოთ
მკითხველებს ერთ ამ გვარ მოვლინებაზედ, რომელიც ძალიან
საყურადღებოა და რომლის მოსპობაც იწიად საჭიროა ჩვენი
ხალხის უკიდურეს მდგომარეობის შესამსუბუქებლათ.

საქვო არ არის, რომ ამ წლის პირველი მარტის შემ-
თხვევა შემადრწუნებელია უველასთვის, მაშასადამე ჩვენთვისაც.
ამისათვის ჩვენ ძალიან კარგათ გვესმის ის ქვეშევრდომითი
თანაკრძნობა, რომელიც საქართველოს თავად-აზნაურობის
წარმომადგენლებმა, რომლებიც ამასთანავე შეადგენდენ მთელი
ჩვენი ხალხის დეპუტაციას, გამოუცხადეს სახლ იმპერატორს
აღმკანდრამ მისამის თავის პეტერბურღში გაჰყავრებით,
განსაკუთრებით, როდესაც მხედველობაში ვიღებთ იმ გარე-
მოებას, რომ კავკასიის მთებში, თოვლის ზვავების გ-
მო, გზა შეკრული იყო და არ მოერიდნენ ნახდებით
საჯდომზედ გადახრებასაც, რთუ გი შემთხვევა მოითხო-
ვდა. მაგრამ სამწუხარო ის არის ჩვენთვის, რომ ეს პატრი-
ციმული პირები მიხრხავდნენ, როგორც გარემოებისაგან
აღმოსჩნდა, თუჩმე უფრო იმისათვის, რომ ერთს ეჩვე-
ნებინა პეტერბურღელებისათვის თავისი ახოვანება, მეო-
რეს—სიმდიდრე, მესამეს ენახა ცრემონია, მეოთხეს თავი
გაერთო და სსე. ზრუნვა კი იმ ხალხის კეთილ-მდგომარ-
ეობაზედ, რომლის წარმომადგენლებთანც ისინი გაემგზავრ-
ნენ დივ სამთაში პეტერბურღისაკენ, როგორც საქმისაგან
აღმოსჩნდა, ხულ არა ქქონიათ. კიდევ არაფერი იქნებოდა,

რომ აზრში მანც ანის ჰქონდათ ამ გვარი ზრუნვა. მასინ ჩვენ ვიფიქრებდით, რომ ან ვერ გაბედესო მისი გამოცხადება ახალი იმპერატორის წინაშე, რადგანაც ის იმყოფება მწეხარებაში, ან კიდევ კავკასიის მთებში დარჩათ ეს ზრუნვა ზრებითურთ, რადგანაც გაჭირვების ატანას შეხვეულნი არ არიან. მაგრამ არივე ამ ფიქრს გვიღვევენ ისინი თავიანთ მრქმედებით: კავკასიის მთებიც გაუჭირვებლათ გადაისრიალეს და თხრუნაც გაუბედეს იმპერატორს...

ჩვენი ხალხის მხრით ქვეშევრდომითი თანაგრძნობა აქედანაც გამოცხადებული იყო მის იმპერატორობითის უღიდებულსობის წინაშე. ამისათვის მის წინაშე ჩვენი დეპუტატების წარდგომისაგან, გაადა პირათ ქვეშევრდომითი თანაგრძნობის გამოცხადებისა, თითქმის უგულა ჩვენგანი მოკლადობდა ხალხის სასიკეთო საქმესაც. რადა თქმა უნდა, რომ წამსვლელ ჩვენი ხალხის წარმომადგენლებსაც კარგათ უნდა მოეფიქრებინათ თავის ოფიციალურ მოვალეობაზედ, გადაეწვიტათ, თუ რა უფრო საჭიროა ჩვენი დავარდნილი მსარისათვის და ასე მომზადებულები უოველ გვარ შემთხვევისათვის შესდგომოდნე გზას. თუ არა და დალოცვილებმა აადიქეს თავები და უთაბოლოთ გასწიეს პეტერბურღისაკენ, თითქო მგზავრობის მეტი იმათ არავითარი სხვა მოვალეობა არ აწვათ ვისერზედ. რახანც მანც-და-მანც ამ გვარი შესედულობისა იუვენს ისინი თავიანთ საქმეზედ, არც უნდა სხვა რამე ეკისრათ; უთავ-ბოლოთ ენა არ უნდა ეტოკებინათ. მეტიარსობა ჯერ თვითვეული გერმო პირისა საზიზღარია და მთელი ხალხის წარმომადგენლებისა სომ წიქს გადასული უსამართლობა. ეს იმიტომ, რომ ამ გვარ შემთხვევაში წარმომადგენლების ჩიქი ეცხება მთელ ხალხს. „როგორც მღვდელი — ისეთი

კრბო“, ამბობენ ანდასა და რით ან ვით შეგიძლიანთ დააწმენოთ, რომ მთელი ხალხი ამ აზრისა და იმ სურვილისა არ აჩის, როგორც აზრიც და სურვილიც აქვსთ იმის წარმომადგენლებს? ამისათვისაც ძალიან სიფრთხილე მართებსთ უოკლეთვის იმ პირობებს, რომლებსედაც ბევრათ დაძვარებულთა ბედი და უბედობა ხალხისა. რაკილა გაუბედეს ჩვენმა წარჩინებულმა პირობმა თხოვნა მართებულობას, ხუთიოდ ჩვენებურ „გონიერებისათვის“ მსრუბზედ დასაკრებელ გენსელებისათვის კი არ უნდა შეეწუხებინათ, უნდა ეთხოვნათ ისეთი რამეები, რომლების ბოძება ნამდვილათ შეეფერებოდეს მის იმპერატორობითს უდიდებულასობას და რომლებიც მოუტანდნენ კეთილ-მდგომარეობის ნაგლეჯს მაინც ჩვენ გაჭირვებულ ხალხს.

შემდეგ გმ გონივრულ პეტიციისა, რომელიც მიასრულა ხალხში იმპერატორს პოლშის დეპუტაციამ, რატომ არ შეტყობათ მაინც ჩვენი თავად-აზნაურების წარმომადგენლებს, რომ იმისთანა შემსიშენებელ საგნის თხოვნით, რომელიც სეკით-მოკისსენეთ, ან იმპერატორი შეეწუხეს და ან თაჟიანთი თავებ. ნუ თუ მარტო პოლშელებისათვისა აქვსთ დიდი მნიშვნელობა ჩრგონების შემოღებას, სამშობლო ენის სამოქალაქო უფლებას და ნათესავების მსახურების სასამართლოს დაწესებას? დაწმენებულნი ბძანდებოდნენ ჩვენი ხალხის წარმომადგენლები, რომ ჩვენთვის უფრო საჭიროა აჩიან ყველა ესეები, მინამ პოლშელებისათვის, რომლებიც განათლებით ჩვენსედა გაცილებით მაღლა სდგანან და, მაშასადამე, ხელში უჭირავსთ კრობი კეთილ-მდგომარეობის იარაღთაგანი. არც უმაღლეს სასწავლებელს აჩიან ისინი მოკლებულნი ჩვენსავით. მაშასადამე, ჩვენი თავად-აზნაურობას წარმომადგენლებს უფრო ბევრი რამე უნდათ სათხოვნელი, თუ გი მოკფიქრებინათ და მოენდომე-

ბინათ. მაგრამ, საწუსართ ჩვენდა, იმათთ ფიქრიც სხვა ნაირს და ნდომაცა.

თითქმის ყველა ჩვენი თავად-აზნაურობის წარმომადგენლებს ფიქრი უმეტეს ნაწილათ იმაში მდგომარეობს. ხალხმე, რომ, ჩამდენათაც ვი შესაძლოა მათთვის, გაცაცვონ თავიანთი ამომჩვეულები თავიდაც ფესმდის, სანამდისინ უფლებს აქვსთ მათი წარმომადგენლობისა. გაცაცვონ ისე, რომ არც წვადი დასწვან და არც შამფური, არც ამომჩვეულები მიუხვდნენ და არც მთავრობა. იმათ ძალიან კარგათ იციან, რაც მოკლისთ, თუ ან ამომჩვეულები მიუხვდნენ მოხსენებულ ფიქრს, ან მთავრობამ ალღო აიღო მასზედ, და ამისათვის ყოველთვის სცდილობენ უმნიშვნელა რამე საგნებზე ისარგებლონ ხალხმე მათ გზა და კვალის დასახნევათ, როგორც ისარგებლეს ქვეშევრდომითი თსოვნისათვის იმ უმნიშვნელა საგნით, რომელმაც ასე ააღელვა ყველა ჩვენგანი, ვისაც ვიცოტადენი რამ ესმის. იმათ ფიქრს ეთანხმება იმათი წადილიც. რომელიც მდგომარეობს მხოლოდ იმაში, რომ თლონდ თითონ ისარგებლონ ყოველ-ნაირი ქვეყნიური სიამოვნებით, არაფრის და არავის ჯავრი არ გუჭევესთ სიჭიოს, თორემ მათი ამომჩვეულები თუ გინდ შიმშილით ამოწუნდნენ. ამ გვარ იმათ ფიქრს და სურვილს პირ-და-პირ ეწინააღმდეგება ზრუნვა ხალხის კეთილ-მდგომარეობაზედ. რაღა თქმა უნდა, რომ, თუ მას თავის სამშობლო ენაზედ ეჭმნება საქმეების წარმოება, თუ მიეტა ესლანდელზედ უკეთესი სასამართლო და თვით მმართველობა, მაშინ ის იმისთანა პირებს, რომლებიც უნდა მის წარმომადგენლებათ ირიცხებიან, არამც თუ თავის წარმომადგენლებათ აღარ ამოიჩვეს, არამედ არავითარ მნიშვნელობას მათ აღარ მისცემს და არც რამე საზოგადო საქმეზედ მიუშვებს.

მაშინ ის მისვდება, რომ მის წარმომადგენლებსეც არის დამყარებული თითქმის მთელი მისი ბედი და უბედობა და არა მარტო ეს მნიშვნელობა აქვს, რომელსაც ესლა აძლევს—ტყუილ-უბრალო სასკელის ქანება. ამისათვისაც ჩვენ დაკად-აზნაურობის წარმომადგენლები ყოველთვის სცდილობენ ხალხე მეფურთა მხარი აუჭციონ ყველა იმ საგნებს, რომლებსაც კი შეუძლიანთა რამდენათმე მოსსენებულ შდგომარეობამდის საღხის მიყვანა.

ძალიან სამწუხაროა ჩვენთვის ეს, მაგრამ ასე კი გასლავსთ. შეიძლება ზოგიერთი არ დაგკოთასხმდეს ჩვენ ამ გვარ ჩვენი თავად-აზნაურობის წარმომადგენლების შესედულობასეც შესასებ თავიანთ საქმისა. ამისთანა პირებისათვის, რასაკვირველია, საჭიროა დამტკიცება. ზი დამტკიცებაც, ეჭვი არ არის, რომ მარტო თავ-მოყვარეობას არ შეიძლება მიეწეროს ეს უდიერი ხარჯი თავად-აზნაურობის წარმომადგენელობის განდიდატებისა, როგორსაც ისინი შეუდგებიან ხალხე კენჭის ყრის დროს. ამ დრომდის მეუდროთ მცხოვრებნი, ისინი თითქმის მთელს თავიანთს სცხხოვრებელს სწირავენ ხალხე ღარიბ თავად-აზნაურების წვეულობას და სშირათ ყელამდის ვალშიაც კარდებიან ხალხე, ოღონდ კი მომხრეები მოიზოვონ. ჩვენ თვითონ მოწამე ვყოფილვართ ამ გვარის შემთხვევების ბევრი ვიდევ სხვა ამ გვარი საქმეები ხდებიან ხალხე ამ ყოვლად შემძლებელ კენჭის ყრის დროს. ნათესაობაც მეთხუთმეტე თავობამდის, მოყვრობაც, მოყვრის მოყვრობაც, ნათლიობაც, ნათლის ნათლიობაც მაშინ გაძლიერდებიან ხალხე. ყოველ შემთხვევაში, კარგი ღვინო, თუთრი პური ან ღობი და ჭადი, თოთის ან სალიანის თეესეულობა, მსუქანი ხორცი სხვა-და-სხვა მოსაწყობით დაუნახებლათ ისარჯებიან ხალხე; სასლის პატრონების აღერსს და ქალიკს ამ

დროს, საქმეზე არა აქვს სოფლე, მაშინ როდესაც სხვა დროს, იმათ შესედელობით, იმისთანა ღატა თავად-ახნაურობასთან, რომელიც ამ შემთხვევაში სტუმრობას შეადგენს სოფლე, ღატანკასაც არ იკადრებენ. რომელ თავად-ახნაურობას შეუძლიან გულსედე სული დაიდოს და ისე სთქვას, რომ ეს უგულოდერი მართალი არ უნის და თავის-თავსედაც არ გამოუცდიან? რისთვის სდება უოკელოდერ ეს თუ ჩვენი თავად-ახნაურობის წარმომადგენელობის კანდიდატები არ სელმძვანელობენ სოფლე იმ ცხროთ და სურვილით, რომ ტებილათ მოსკადონ წუთის სოფელი, ერთი ასათ მანც, თუ მეტათ ვერ მოახერხეს, ამოინახლანურონ თავიანთი ღანახარევი, შემდეგ წარმომადგენელებათ ამოჩხევისა...

ჩვენ დარწმუნებული ვართ, რომ ჩვენი თავად-ახნაურობის წარმომადგენელობის კანდიდატები უტებენ სოფლე მოსსენებულ მასეს თავიანთ მოძიებებს და უგანასენელებიც ებიან სოფლე შიგ იმდენათ სნეობით სიწამდრის გამო არა, როგორც ბევრნი თიქრობენ, რამდენათაც უსწვლელობის და გაუნათლებლობის გამო ამოჩხევებმა არ იციან, რომ იმათ და მთელი ხალხის ბედი და უბედობა ბევრათ დამუხრებულია. იმათგან ამოჩხეულ პირებსედე კონიათ რომ საქმე წარმომადგენელებისა, საზოგადოების კეთილმდგომარეობასედე სრუნვამი არა მდგომარეობას, არამედ მთავრობასთან მისვლა-მოსვლაში, წარჩინებული სტუმრობისთვის წვეულებების გამცროვარში და სხვა ამ გვარ უბრალო რამეებში, ამისათვის ისინი უმეტეს ნაწილათ იჩხევენ სოფლე იმისთანა პირებს, რომლებიც უფრო კარგათ უმასწინდებენ და რომლებსაც ჩინები და დამოკიდებულება დიდი აქვსთ, თუ გინდ თაში სრულებით არაფერი არ ედოსთ, არც ამოჩხეულებს ეუტრებათ უმეტეს

ნაწილად თავიანთი მოვალეობა და ამისათვის მარტო ქვეყნიურ სიამესა სწირავენ ხალხე თავიანთ წარმომადგენელობის ვადას; საშუალებისათვის კიდევ მიმართვენ ხალხე ამომჩევლების ჯობებს.

მხოლოდ სწავლა განათლებას შეუძლიან მოსპობა ჩვენი თავად-აზნაურობის ამ გვარი მახინჯი შესედეულობისა თავიანთ საქმეზედ. იმათ საყოველთაო სწავლა-განათლების მიღებადის კიდევ ბევრი თავი გასმება. ამისათვის ჩვენი მწერლობის ვადას უოველ შემთხვევაში უსელ-მძღვანელობდეს მათ: უჩვენებდესთ, თუ რა ნაირი თავისებების ჰიჩები უნდა ამოიჩინონ თავიანთ წარმომადგენელებათ, ან სხვა რამე თავიანთ საქმეში უფრო სებათ, უხსნიდეს მათ მოვალეობებს და ამ მოვალეობების მნიშვნელობას საზოგადოების კეთილ-მდგომარებისათვის და სხვ. რადა თქმა უნდა, რომ ეს საქმე უმეტესათ იმ ჩვენი მწერლობის ორგანს ეკუთვნის, რომელიც უფრო გავრცელებულია ხალხში და საყოველთაოა, ე. ი. გაზეთს. მაგრამ, სამწუხაროდ ჩვენდა, „დროება“ თითქმის არაოდეს არ ასრულებს ხალხე ამ თავის სამღვთო მოვალეობას. ამის დასამტკიცებელი ფაქტისათვის შორს წასვლა საჭირო არ არის; ავიღოთ იგივე ჩვენი თავად-აზნაურობის წარმომადგენელების ზემოთ მოხსენებულა ქვეშევრდომითა თხოვნა, რომელიც გაკვირდა მიზეზათ ამ სტატიის დაწერისა. „დროებაში“ შესახებ ამ საგნისა ამ წლის მე 67 ნომერში ჯერ მიახვედრა საზოგადოება, თუ რა ცუდათ მოიქცნენ ჩვენი დეპუტატები, და შემდეგ მე 68, 71 და 75 ნომერებში აქვლტონებთ საქვეყნოთადაც გამომავარჯა ისინი და მასისათვის აიგდო. ეს უველაფერი კარგი და ზეტოლსანი: ჩვენი დეპუტატები სწორეთ რომ ღირსნი არიან გაკვირებისა და

დღცინვისა; შემდეგში მათ გასაფრთხილებლათ ეს თითქმის აუცილებელ საჭიროებას შეადგენს, მაგრამ, განა. მართლ ამ შემდგომარეობდა „დროების“ მოკალებს? არა, იმის უფრო ზირ-და-ზირ მოკალებს შეადგენდა ის, რომ რაღაც კაიგო და გამოსწავლა კარდუც ჩვენი დეპუტაციის პეტეჩურელში წასასვლელათ მომზადება, აქსნა მისთვის მისი მოკალება, შეეცებინებინა, რის თხვას უფრო საჭირო იყო ჩვენი ხალხისათვის, თუ შემთხვევა მიეცემოდა, და სსვ. თუ არა და, რა მიუცია დაღვრილ „დროებს“ ჩვენი დეპუტაციისათვის, რასა სთხოვს? თვითონვე ეს გასეთი თავის ამ წლის მე 68 ნომრის ფელტონში აღკვირებს, რომ ჩვენმა დეპუტატებმა არ იცინა, რა არის ეროვნობა, საჭმელია, თუ სასმელია, არ ეუფრებათ სამშობლო ენის სამოქალაქო უფლებათ. მერე, ვისი ბრალია ეს? ნუ თუ „დროება“ არა გრძნობს, რომ იმ ჩვენი დეპუტაციის მოქმედებაში, რომელსაც ასე ჭკიცხავს და საცინლათ იგდებს, თვითონაც თავის წინ-დაუხვდაობით მონაწილეობა აქვს? თითონ ეს საყვედური პატივ-ცემული „დროების“ დეპუტაციისადმი ვერ უშვრება ლაზათიან რეკომენდაციას ამ გასეთს. მართლაც რას აკეთებდა „დროება“ ამ თხუთმეტი წლის განმავლობაში, თუ ამოჩვევის რიგებსაც ვერ გააცნო საზოგადოება და ეროვნობის სიკეთე, სამშობლო ენის სამოქალაქო უფლების აზრი და ნაივიტ მსაჯულების მნიშვნელობა ვერ ჩააგონა მას?...

მიზანი ამ ჩვენი ბასისა მდგომარეობს იმაში, რომ ახლას მაინც არის გაიგოს ჩვენმა თავად-აზნაურობამ, რომ მისი და მასთან მოელი ჩვენი ხალხის ბედი და უბედობა ბევრათ დამყარებულია მისგან თავის წარმომადგენლებათ ამოჩვეულ პირებსად, რომ ახლანდელი მისი წარმომადგენლები ვერ აკმაყოფ

ფილებენ თავიანთი მოკვლეობის მოთხოვნისა და შემდეგში შეეცადოს უფრო დიდსეული პირობის ამოჩვენას, მიუდგომელათ და მიუხედავლათ მათის ჩინებისა, შეძლებისა და დამოკიდებულებისა.

მიხეილ გურგენიძე.

8 აპრილს 1881 წ.

ორიგინალ სიტყვა უ. ნიკოლაძის ბასამართლებათ

7 და 8 აპრილს ამ წლისას.

უნიკალად აღმინისტრაციის გარდაწვევით გაგზავნილი იყო სტავროპოლის გუბერნიაში უკადრთ. სწორეთ არ ვიცი, ჩვენმა მკითხველმა იცის ამ „უკადრთ“ გადასახლების სუსტი მნიშვნელობა, თუ არა. მე უფრო იმ აზრისა ვი ვარ, რომ არ იცის, რადგან ჩვენი ქვეყანა ისეთი გურთხეული და დალოცვილი მხარეა, სადაც მისი შვილები თითონ აღმინისტრაციასაც უძანეო მტრედებად მიაჩნია. მაშასადამე, აღმინისტრაციას ყოველთვის შეუძლიან დაზღობილი იყოს ჩვენ კეთილ-გონიერებაზე და კრძალვაზე, რომელთაც სწორეთ რომ სამზღვარი არა აქვსთ. ჩვენ განცხრომით და უღარდელათ მივსდევთ იმ სიბრძნეს, რომელიც მუდამ გვაბრთხილებს და გვეუბნება — „თქვენ ქერქში იყავით, რა თქვენი საქმეაო!“ ჩვენც არ გამოვდივართ ჩვენი საკუთარი ქერქიდან, რამეთუ ვეწყით: ვინაიდგან ჩვენ როგორმე გამოვალთ იმა ქერქიდან, მეფესეულათ შიგავე შეგვამკრენენ, დამატებით ცხარე ცრემლებისა; ამიტომაც ვსედავთ ხოლმე მუდამ იმ ფრიადად სასიამოვნო მოკვლენას, რომ არც ჩვენი შვილები, არც მამა-პაპები, არც ძმები და არც დები არ ეჩხირებიან ასრეთ წოდებულ პოლიტიკურ მოძრაობაში, რისთვისაც ვართ განურსაზღვრებლათ დასაჩუქრებული არა მარტო აღმინისტრაციის უსვი თანაგრძნობით, რომელ ჩვენი პატივცემული და დამსახურებული გახეთი „ღრუბითაც“ და მიზეზიც ჩვენი ისეთი კეთილ-გონიერებას, რომ ჩვენში, თანაში ერთი სულელის გარდა, არავინ არც უკადრთ არის სადმე გადასახლებული და არც ღრუბით, ამიტომაცა მკვება, რომ ჩვენმა საზოგადოებამ

არ იცის უ. ნიკოლაძის უვადოთ სტავროპოლში გადასახლება-
 ბის მნიშვნელობა. მე მინდა ცოტათი მაინც წაზომოდგინო
 მკითხველს ეს მსელი გარემოება. უვადოთ გადასახლება იმასა
 ნიშნავს, რომ, შენ, მკითხველო, (დამერთმა ჭი დაგიხსნას!)
 მოშორდე შენ წიქს, დააგდო ხელიდამ შენი საქმე, რომელი
 თვით შოულობ ლუკმა პურსა და იგვეები შენს სახლობი-
 რურთ, უკეთუ მისი გამოკვებაც შენ ვისურვია დამყარებულად;
 მოშორდე შენ სახლობას (რა მსელია, უკეთუ გიყვარს იგი!)
 და გაუდგე შორ გზას, სადაც არა გყავს არც ნაცნობი, არც
 მეგობარც, არც თვისი და ტომი და სადაც—რაც უკვლავ ამაზე
 უფრო მსელია—ეგრე იშოვნი ვერანაირს საქმეს, რომ ლუკმა
 პური დაიმსახურო. მაგრამ არა, უვადოთ გადასახლება მართლ-
 ამას არა ნიშნავს. ეს დროებით გადასახლებასაცა სჭირს
 უვადოთ კიდევ სხვა რაზე არის. უკვლავ შემოთ მოყვანილ სი-
 მსელესთან იმასა სჭირს ის უმსელესი ზნეობითი ტანჯვა,
 რომელიც მოზდეკს უცოდინრობას, თუ რომელიც ვასტანს
 შენი სასჯელი? როდესაც იცი შენი ვადა, მაშინ შეჭრეფაჰ
 მთელ შენ ზნეობითს და იფიჭიურ ძაღს, რომ მოემზადო
 შინაურ ტანჯვასთან საბრძოლველათ ამა-და-ამ ხნის განმავ-
 ლობაში. მაგრამ მსელი ის არის, როდესაც არ იცი, რომელი-
 ნი ძანი უნდა იტანჯო, რასა-და-რას შეუფარდო შენი ზნე-
 ბითი ძაღს, რას უნდა ებრძოლო, რომელ ვადას უნდა შეე-
 ჭიდო, რა დაგჭირდება ამ ბრძოლისთვის? რა გაქვს და რა
 გაკლია, რომ შეიძინო ამ გარემოებაში? ამ უცოდინრობით
 გაცხ მარჯვენა სწუდება, მკლავი ძირს ვარდება, თავი გამე-
 ბრეებულია და გრძნობა ავლევებული, რასაც მოსდევს სი-
 მსელი და საჩიზღარი ამატია. ლახვარივით დაგეცემა თავზე
 შენი უცოდინრობა ვადისა, მეტადრე რომელსაც უბრძოლო

რამე საბუთი გიხატავს გახურებულს და აღუღებულს ტვინიში
იმ იმედს, რომ აი დღესა და ახ სვალ დადგება ის ბედნიერი
წუთი, როდესაც გაწყდება შენ გარშემო ყოველ გარდა დაბრ-
კოლების ბადა და შენ ფერძნობ თავს „სრულებით თავისუ-
ფალს“. მიდიხ საბუთი, მიდიხ დღეს, თან მიხედვენი თვეებიც,
მაგრამ ას არის ავი, რომ თან მიაქვთ უკადრთ გადასხ-
ლებულის ტუთილნი იმედობი.

ამისთანა მდგომარეობაში იმყოფებოდა უ. ნიკოლაძე.
როგორ გაჭბედე დახეზე თავი შენ ქერქსა და მიხ წყენინე
ადმინისტრაციასა!?! რასაკვირველია, ჩვენმა საზოგადოებამაც
დაატანა ერთ-ხმათ ადმინისტრაციას — მასმ გუბერნატორი
რისაა, თუ უკვლავად ისე არ წყარმობეს, როგორც მისი
სურვილი თხოულობს!

მაგრამ უფრო გონიერულათ მოქცეა იგივე ადმინისტრაცია,
როდესაც გამოუცხადა უ. ნიკოლაძეს ისევე თავის ქვეყანაში
დაბრუნება. ჩამოვიდა თუ წაა თბილისში, უ. ნიკოლაძე
მე ვერც კი შიშასწორო თავისუფლათ ადმინისტრაციას აქა-იქ
სასამართლოებში დაიბარეს მისი „დანაშაულობის“ გასახსნე-
კათ. მე დავესწარ უკანასკნელ პრეცედენტზე 7—8 აპრილს უფ
ნიკოლაძე დაბრუნებული იყო სისხლის სასამართლოში, პადაც
ტის განყოფილებაში დიხს სისხლის სასამართლოში! მე
ვთქვი, რა ღმერთა გასწყობია ამ ჯდასა — როგორც რედაქ-
ტორისა და მწერალისა; ჯერ სომ ტენზურაში გააძრო ტუთი,
მერე, როგორც წარმომადგენელს თბილისის თვით მმართვე-
ლებისა, ადმინისტრაციამ უკრა თავი სტავროპოლში! ამ სისხ-
ლის სასამართლოში რიფსთვიან ჰქნდა იყო ს მოწვეული, მე-
ტი? იქნება ასლა ვიდე, როგორც კერო გაცს, დაუმართა რა-
მე იქნება, სტემა ვისმეს, ან სომ არა-ვინ შემთავადან მეტი?

თუ ანა და, სისსლის სამართალში რა უნდა, მეტი? ასეთი განცხადებები უკვე სსსმართლს ზალაში. ხალხით სავსე იყო იქაურობა და ერთი იმდენი კიდევ გარეთ იდგა, რადგან ადგილი აღარ იყო ზალაში. რაცა ვნახე და გავიგონე, იმან დამარწმუნა, რომ უ. ნიკოლაძე სსსმართლში მოწვეულია არც კაცის გალანვისთვის, არც მკვლელობისთვის, არც ვისიმე სსსლის გატყვისთვის. ეს უკვლავური მე ძალიან მიამა, სწორეთ გითხრათ; მაგრამ მაინც ვერ შეუერივდი, რომ ამისთანა სისსლის დანაშაული არა ჰქონდა რა კაცსა და მაინც სისსლის სამართალში კი იყო მიწვეული, როგორც ბრალდებული. რათა? — თურმე ისევე წინანდელი დანაშაულობისთვის რედაქტორობის დროს. წერისთვის მწერალი სისსლის სამართალში!

მთელ რუსეთში უ. ნიკოლაძისთან ბეკრი და ნაყოფიერი ბრძოლა ცენზურასთან არავის შეხვედრია, არამც თუ მართლ უმართლად ბეკრის შევიწროების შესახებ, არამედ სასოგადოთ შესახებ მთელი რუსეთის ცენზურის უსტავისა. მაგრამ ამხედ საკუთრათ როდისმე თავისუფალ დროს მოკილავარკეთ. ეხლა კი მე ისევე იმ სისსლის სამართალთან ვარ.

ცამეტი საჩივარი იყო ერთათ მოკრეფული სხვა-და-სხვა პირებიდან და დაწესებულებებიდან (учреждения). ზოგი მასწავლებელი უჩიოდა, რომ უ. ნიკოლაძემ ცილი შემწამა და საჩქევნოთ შემარცხვინა, კითხვებზე მე შეგირდების ცემა ვიცი. ტუუვის უ. რედაქტორი „Обзор“ისა, მე ვცემე მხოლოდ ჩემ ნათესავს, — თუმცა, მართალია, ისიც შეგირდია, მაგრამ რაკი ნათესავია, მე შემეძლო ნათესავრათ გამებერტყა იგი. ზოგი ამბობდა — გვარცხვენს უ. ნიკოლაძე, კითხვებზე

პოლიციელები სკავდნენ ცხარე სასმელებს, ამ სმაში ავიწუდე-
ბოდესთ თავიანთი ზენაური დანიშნულება და ვითომც (?)
ითვრებოდნენ კიდეცაო. ეს უშვერი და უსირცხვილო ცილის-
წამებააო. პოლიციელი თავის დღეში არ დაითვრებაო (!?!).
მეტადრე წრეს გარეთ უსინდისობათ მიაჩნდათ „Обзор“ის
სიტყვები პოლიციელებზე — „В дребезги пьяна“, რაც
ნიშნავს ქართულათ, რომა პოლიციელები სასმელებით გაყლენ-
თილები იყვნენო, დასკვლებულებიო. სურამის სუდიას, უ. გა-
ჭაჭოვი უჩიოდა და წუნარათ მოსთქვამდა, რომ ის თავის
მითხოვნილებას მეტათ ნაზათ ეკიდება და იგი არა სელ-
მძღვანელობს არავითარი ბილწი წადილებითა და ანგარიშით
თავის თანამდებობის აღსრულებაში. არავისთვის სამართლიანი
და საფუძვლიანი თხოვნა არ დაუფხვრეწინა შუა-შუა ამავკ
სამართლიანობისთვის და არ მიუყრია თავზე. უჩიოდნენ აკ-
რეთვე, როგორ გაბედა უ. ნიკოლაძემ და თავის გაზეთში
გამოაცხადა, რომ უფალი სერაფიმოპოლისის უპრეკლენიში ჩემ-
ჩემათ ჩინოვნიკები სასკელშიყოფა და სასაღვთო დოკლასის იყო-
ფენ ერთმანეთში და ის დოკლასთიც თითქმის 40 ათასი მს-
ნეთი თეთრი ფულია. და სხვ. და სხვ.

ამიტელა საჩივრებზე მასუხი უნდა ეკო უ. ნიკოლაძეს
პროკურორმა, უ. სმიტინმა, როგორც ყოველი პროკურორის
წმინდა ვალაი (?), უკვლავურში გაამტყუნა ბრალდებული და
საქვეყნოთ გამორჩინა თავი იმ იშვიათი და სავანგებო ზომით,
რომელიც მთელ რუსეთში არ მომხდარა და რომელიც მდგო-
მარეობს მასში, რომ უ. ნიკოლაძეს წაართვას კანონმა ორი-
სამი წლით რედაქტორობა და მასთან არ 18 თვით ციხეში
ჩასვას, არ და 4000 მანეთით დაშტრავოს. მე მოკვლადე-
ბოდი უ. პროკუროროსაგან, რომ უ. ნიკოლაძისთვის ასაღ

რამე კანონს გამოიგონებდა და მოსართხვად პალატას, რომ
 ნიკოლაძეს სრულებით წაერთოს ურველ-გვარი ნიჭი წერისა,
 კითხვისა, ფიქრისა, დახარკვისა, დაიშორება იქნას ასი ათასი
 თუმნით პალატის კანტელარის და ცოტაც მანერების სასარ-
 გებლოთ, და, უკეთუ თუფი არ ექნება, ათასი წელიწადი კა-
 ტორღაში იქნეს გაგზავნილი და მხრლოდ ამ შედარებით
 ცოტა ხნის შემდეგ ჰქონდეს ნება თაფის ჭეჭენაში დაბრუნე-
 ბისა საცხოვრებლათ.

მაგრამ მე უფრო პალატამ გმადგურა. იმან „კადაუწვი-
 ტა და მინაშავს“ ოცი თუმანი შტრასი და ოც-დღით სხვა-
 დასხვა სახაჯროს დაუფლო რამოც-და-ათი თუმანი. მართლდა,
 უ. ნიკოლაძისთვის ესეც კაი გავა, მაგრამ იმ მსახურელთან,
 რაც შრომურისა ჰქონდა ეს თითქმის არაფერი.

ერთმა უშმაკურმა შედარებამ უშველა უ. ნიკოლაძეს მსა-
 ჯრულებთან. იმან სთქვა თუ კი სასამართლოებში ერთი
 და იგივე საქმე მრავან მართლდება და ზოგანა მტყუნდება,
 მოვიდებოდა მომრიგებლ სასამართლოდამ სენატშიდის თუ-
 ცა ყველგან ჭეშმარიტებთან. სულმღვანელებს, ჰო, თუ კი
 შეიძლება შეცდომას ამ სხვა-და-სხვა სასამართლოებში, სადღე
 ათას-ნახი იარაღი აქვს სიამაღობის გამოსამალებლათ, მე
 ერთმა კაცმა, რომელიცა ზოგანა იმ საქმე და თავში ცემს
 მაქვს გაზეთის წასაყვანათ, განა არ უშეძლებინა შევსცდე?
 წმინდათაგანო ხომ არ ვარა? ამ ხერხიანთა შედარებამ დახსნა
 უ. ნიკოლაძეს პალატის სულიდგან, თორემ, შენი მტერი ამან
 დღე დადგებოდა! მართლდა, რაღა ეთქმოდათ ამ შედარებას
 თან?... მაგრამ მინც სრულებით ვერ გამაძრთლეს „დამნაშავე“,
 თუმიცა ამით უფრო აწყვდნენ მაღლათაგანთ ავტორიტეტს.

და მისი მართლმადიდებელი ...

უმთავრესი კორექტურული შედგომილებაების
 ბასწორება „იველის“ მეორე ნომერში.

გვერ.	სტრიქ.	დაბეჭდილია	უნდა იყოს
118	8 და 9	და ახლა წაიკითხავს იმის ამ წლის მესამე ნომერს,	და ახლა წაიკითხავს იმის ამ წლის მესამე ნომერში დაბეჭდილს. ე. ნ.—ლის სტატუსას,
121	4	ამ საქმის ასრულებებს	ამ სურვილის ასრულებებს
122	16 და 17	ოთხი სავაუო და ხუთი სა- ქალო პროგნოზიზია,	ოთხი სავაუო და ხუთი სა- ქალო გიმნაზია,
	23	სამ-ოც-და-ცხრა სუელს	სამ-ოც სუელს
131	19	ამისათვის სწავლა უნდა ზდიდესო. პატიოსანს,	ამისათვის სწავლა უნდა ზდიდესო პატიოსანს,

ქართული საბჭოთაო კავშირის ცენტრალური კომიტეტი
ბ ა ნ ც ხ ა დ ე ბ ა .
საბჭოთა კავშირის ცენტრალური კომიტეტი

„იმედის“ რედაქციაში, რომელიც იმყოფება კუკიაში, საყდრის ქუჩაზედ, № 18, მიიღება შეწირვა ასაგებანთ ქუთაისისში, მიცვალებული იმპერატორის სახელზედ, ორივე სქესის ღარიბ-ობოლ ყმაწვილებისათვის შესაძლო ვრცელის აღსაზრდელის სადგურისა.

სია შემოამწირათა პირთა შენაწირვის ჩვენებით ყოველ კვირას გამოცხადებული რქნება ადგილობრივ გაზეთებში.

გარეშე უცხოვრებელთ შეუძლიანთ გამოგზავნონ თავიანთი შეწირვა ამ ფრიად სასარგებლო საქმისათვის შემდეგის ადრესით: *Въ Тифлисѣ. Въ редакцію грузинскаго журнала „ИМЕДИ“.*

II

X. ბიბლიოგრაფია: I, „დედა-ენა“ ი. გოგება- შვილისა — გადადქედის; II, „იკერიის“ № IV და „юридическое обозрѣніе“ № I — სტ. ჭრელაშვილისა	43
XI. შინაური მიმოხილვა—მისკიდ გუბგენი- მისა	73
XII. ორიოდე სიტყვა უ. ნიკოლაძის გასაქარ- თლებახედ 7 და 8 აპრილს ამ წლისას —ტატაღასი	83
XIII. განცხადება.	89
XIV. უმთავრესი კორრექტურული შეცდომი- ლებების გასწორება „იმედის“ მეორე ნომერში.	90

474
1881

„იმედი“ ხელის მოწერა მიიღება რედაქციაში,
რომელაც იმყოფება კუკიაში, საყდრის ქუჩაზედ —
№ 18, ეპროტკოვის ძეგლის ახლო.

გარეშე მცხოვრებლებთ შეუძლიანთ დაიბარონ
ჟურნალი ამ აღრესით: *Въ Тифлисъ. Въ редакцію*
грузинскаго журнала „ИМЕДИ.“

მარტის და აპრილის წიგნები გამოვიდნენ ერთათ,
იმიტომ რომ სამუდამოთ მოისპოს ჟურნალის გამო-
სვლის დაგვიანება. შემდეგში თვითვეული ნომერი
გამოვა ოც იმ თვისთვის, რომელსაც ეკუთვნის.

ფასი წლიურის გამოცემისა გაგზავნით სხვა ქალა-
ქებში და თფილისში შინ მიტანით არის 8 მან.

რედაქტორი და გამომცემი მიხეილ გურგენიძე.